

2534

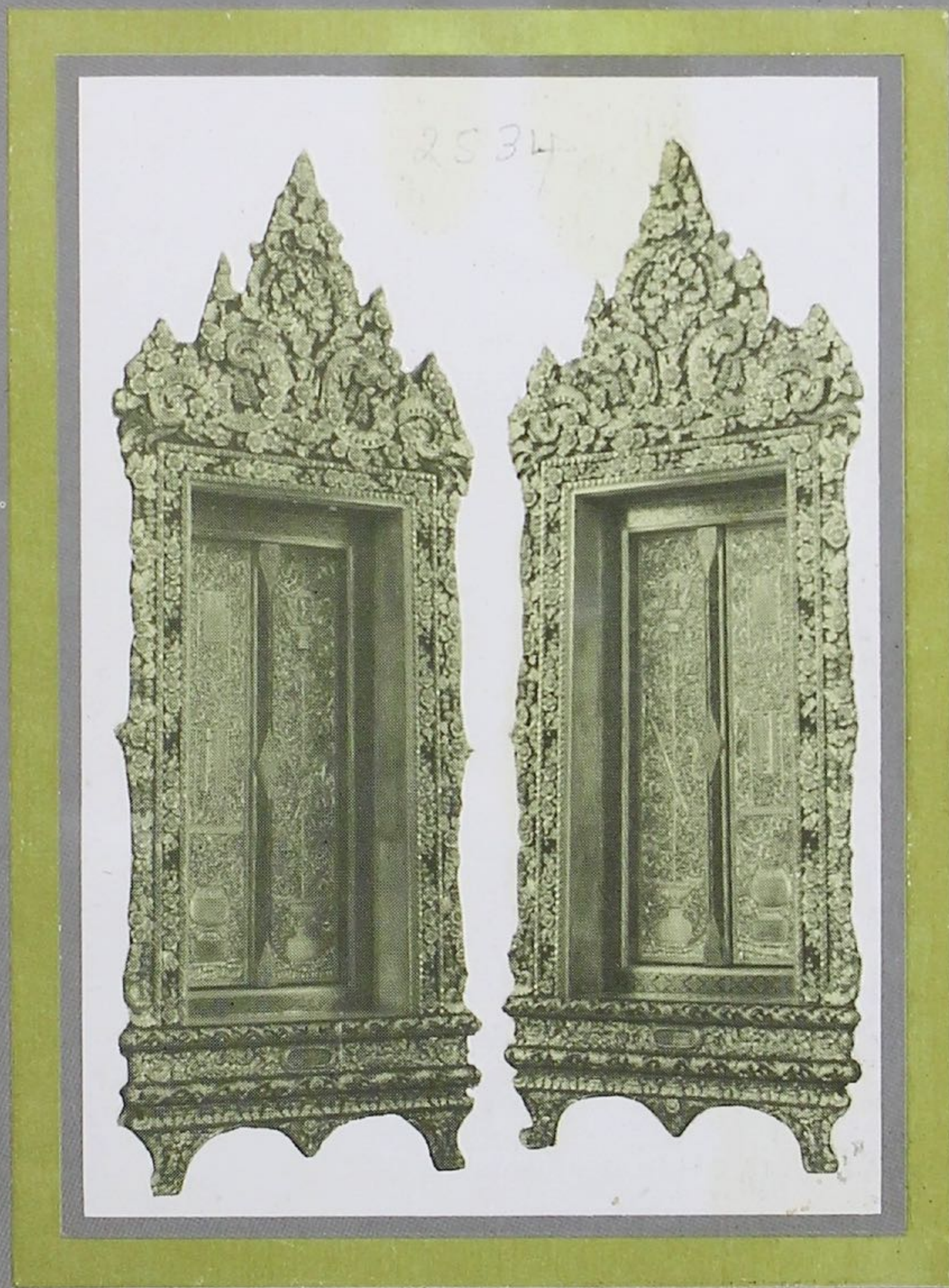
พจนานุกรม พรรพมา

๒

๕

๓

๕





นวกภิกษุ พระชกาล ๒๕๓๔



พระโอรส

การบวชในพระพุทธศาสนา ตามความหมายที่แท้จริงแล้วก็เพื่อวิมุตติหลุดพ้นโดยตั้งใจศึกษาปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ไปโดยลำดับ แต่เมื่อกาลล่วงมา การบวชได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชาวพุทธ กล่าวคือกลายเป็นการบวชตามประเพณี แม้เช่นนั้น ผู้ที่บวชด้วยใจอันเป็นกุศลและตั้งใจศึกษาปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ไปตามสติปัญญาสามารถ ก็นับได้ว่าเป็นการบวชที่เป็นบุญเป็นกุศลและย่อมจะได้รับผลดีแห่งการบวชตามควรแก่การศึกษา

ท่านทั้งหลายผู้มาบวชเป็นพระนวกภิกษุ รับการศึกษาอบรมอยู่ในสำนักของอาจารย์ชั่วพรรษาหนึ่ง นอกจากจะได้ชื่อว่าได้ดำเนินตามวิถีชีวิตอันดีงามตามเยี่ยงแห่งพุทธศาสนิกชนแล้วยังได้ชื่อว่าเป็นการทำตนให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพราะได้นำตนเข้ามาสู่ธรรมสู่วินัยของพระพุทธศาสนาและศึกษาอบรมเพื่อนำธรรมนำวินัยของพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ตน เพื่อที่จะได้เป็นที่พึ่งแห่งตนในการดำเนินชีวิตสืบไป ผู้ที่ได้ฝึกฝนอบรมตนในธรรมในวินัยจนมีธรรมมีวินัยเป็นที่พึ่งแห่งตนได้คั้งนี้นั้นเองก็เป็นผู้ได้รับผลดีอันแท้จริงตามวัตถุประสงค์แห่งการบวช

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยและอำนาจบุญกุศลที่ท่านทั้งหลายได้ตั้งใจบำเพ็ญมาแล้วตลอดพรรษา จงอภิบาลรักษาทุกท่านให้ปราศจากสรรพอุปัทวันตราย เจริญอายุ วรรณะ สุข พล และประสบสิ่งพึงประสงค์ทั้งปวงโดยธรรม ทั้งกัน.

ศด. พระญาณโธ

(สมเด็จพระญาณสังวร)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วัดบวรนิเวศวิหาร

พฤษภาคม ๒๕๓๔



๑. ระวัง ดูตัวเองอยู่เสมอ
๒. ระวัง แก้ไขตัวเองเป็นเหตุ
๓. ระวัง สิ่งแวดล้อม
๔. ระวัง มิให้เกิดความผิดพลาด
๕. ระวัง หากความรื่นเริงเข้าไว้
๖. ระวัง ในการอ่านหนังสือ จด, จำ, บันทึก,
๗. ระวัง ในการคบเพื่อน
๘. ระวัง ตามใจตนเอง
๙. ระวัง ในการเกียจคร้าน
๑๐. ระวัง ให้ขยันอยู่เสมอ

พระพรหมมุนี

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศวิหาร

เจ้าคณะเชียงใหม่

๕ ตุลาคม ๒๕๓๔



หลักแหล่ง

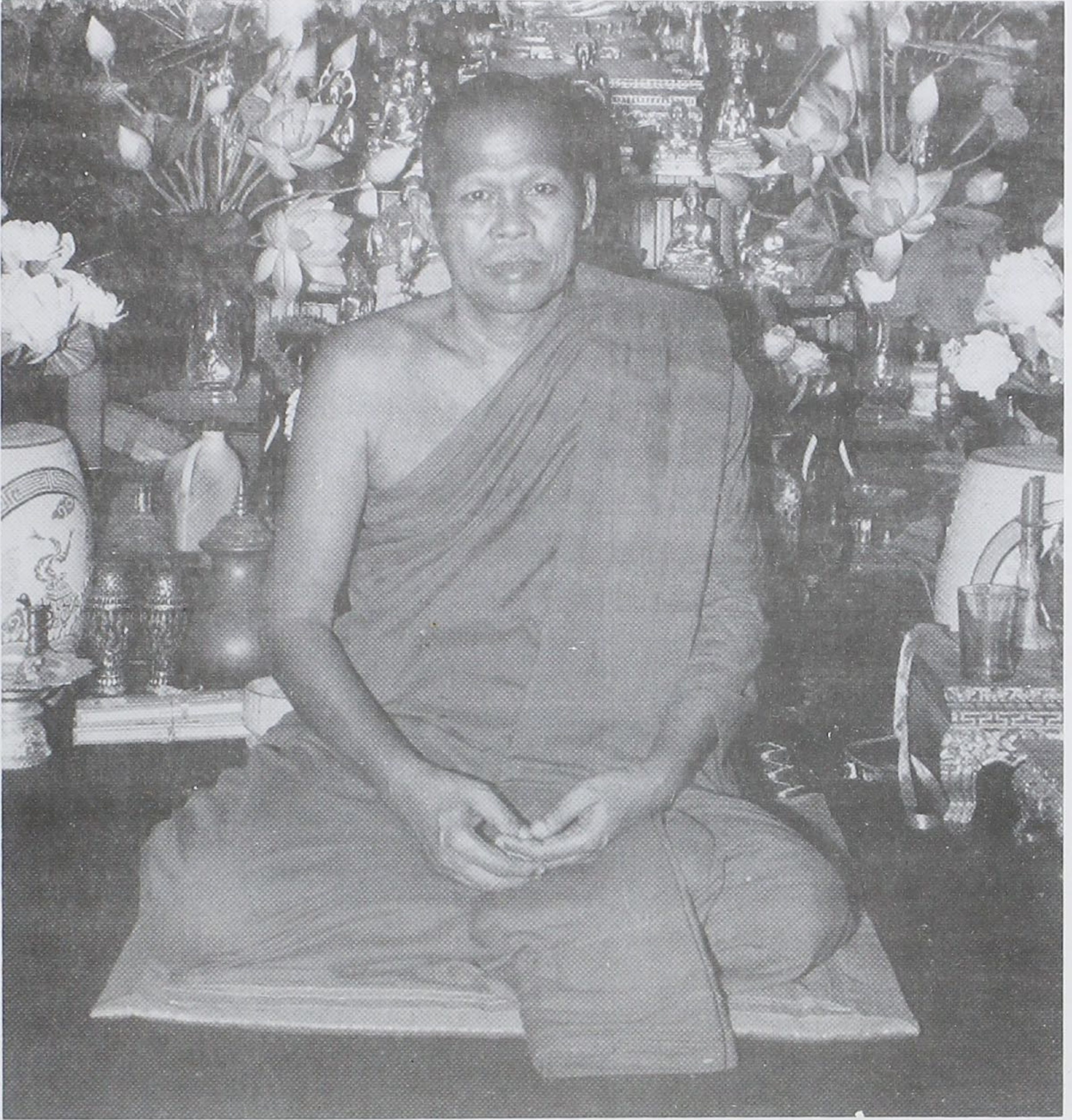
หลักแหล่ง อันเป็นผลที่น่าปรารถนาจะเกิดขึ้น ย่อมอาศัยเหตุ คือ การศึกษาเล่าเรียน การฝึกฝนตนให้ดีให้ชอบ อันได้แก่ ศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนจนให้เกิดความเฉลียวฉลาด ในเชิงความคิด คือ คิดดี คิดชอบอย่างหนึ่ง ฝึกฝนวาจาให้ฉลาดในเชิงช่างพูด คือ พูดดีมีเหตุผล และให้ฝึกฝนกายให้ฉลาด ในเชิงช่างทำกิจการในทางที่ชอบ รวมความก็คือ ให้ฝึกฝนตนเอง ให้เป็นผู้มีความรู้ดี ประกอบการงานดี ประพฤติดีมีอนามย์ดี ฝึกฝนใจอันเป็นเหตุนำพึงจิตนี้เอง เป็นเครื่องสนับสนุนให้ประสพผล คือ หลักแหล่ง อันเป็นส่วนผล

การค้นคว้าหาความรู้ ความฉลาด ความชำนาญในกิจการงานทั้งปวงที่เกิดจากการเรียน การสังเกต กำหนดจดจำทุกอย่างเรียกว่า “หลัก” เพราะเป็นคุณธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว ส่วนคุณ คือ ความเป็นผู้ได้รับการอบรมมาด้วยศีลธรรม มีนิสัยใจคอกว้างขวาง มีพื้นเพหนักแน่นมั่นคงไม่ตื่นเต้น ไม่หวั่นไหว ในเมื่อเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้น เรียกว่า “แหล่ง” เพราะเป็นคุณที่ตั้งฝังอาศัย หลักแหล่งทั้งสองนี้ เป็นผลอันเป็นที่พึงพอใจของคนทุกชั้น ส่วนผู้ที่มีแต่หลัก ส่วนแหล่งไม่ดี ก็ตั้งตนเป็นคนดีไม่ได้ ตรงกับคำว่า “ความรู้ท่วมหัว เอาตัวไม่รอด” เหมือนหลักไม่มีแก่น แม้จะเป็นไม้ที่ดี ถ้าฝังไว้ในทราย หรือ ในโคลนตมอันเหลว ก็ไม่เป็นหลักที่แน่นแฟ้นได้ แต่ผู้มีแหล่งอันดี ถึงหลักไม่สู้ดี ก็พอเอาตัวรอดได้ แต่ทั้งนี้พึงเห็นคนบางคน แม้ไม่มีความรู้ความฉลาดความชำนาญอะไรมากนัก แต่มีความหนักแน่นในกิจการงาน ในการศึกษาเล่าเรียนยังตั้งตนได้ดี ถ้ายิ่งดีให้ได้ทั้งสองอย่าง จักได้ผลดี ดังนั้นทุกคนควรรีบทำตนให้เป็นผู้มีหลักแหล่ง เมื่อเป็นผู้มีหลักแหล่งแล้วจักเป็นผลส่งผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ภายนอกอันได้แก่ตำแหน่งหน้าที่ดีอันจะประกอบกิจการงานให้เกิดประโยชน์ดีทุกอย่าง ซึ่งเรียกว่าหลักดี ถิ่นที่พักพิงอาศัยที่เรียกว่าแหล่งดีย่อมจะได้โดยง่ายตาย การฝึกฝนตนเองนั้นแหละ ตนจึงจะได้ดี เหมือนต้นไม้ที่ใหญ่สูงมันก็อาศัยพีชของมันเองให้ใหญ่สูง ขอให้ทุกคนจงไตรตรองให้เห็นด้วยปัญญา อย่าพากันเอาใจไปคอยกินน้ำที่ย่อยลงมาได้คอกของคนอื่น เราต้องพึ่งตนเองให้มากที่สุด ดังพระพุทธภาษิตว่า “คนแลเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครเล่าจะมาเป็นที่พึ่งได้”

พระเทพวราจารย์

เจ้าคณะสูง (ลออ)

ผู้บรรยายวิชาพุทธประวัติ



ถ้าเรารู้ว่าตัวเป็นที่รักของตัว
ก็ไม่พึงประกอบกรรมชั่ว

ในเบื้องต้นพึงตั้งตนอยู่ในศีล ๕ หรือที่เรียกว่า มนุษยธรรม คือ

๑. ไม่พึงฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หรือทรมานผู้อื่นให้เดือดร้อน
๒. ไม่พึงประพฤติล่วงสิทธิต่อทรัพย์สินของผู้อื่น
๓. ไม่พึงประพฤติล่วงสิทธิในทางประเวณีต่อผู้ที่มีสิทธิของตน
๔. ไม่พึงกล่าวคำอันเป็นเท็จ
๕. ไม่พึงเสพสุราเมาอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทมัวเมา

ศีล ๕ ประการนี้เท่านั้น ถ้าประพฤติปฏิบัติอยู่เสมอ ๆ จะประสบแต่ความสุข
ความเจริญปราศจากเวรภัย อย่าได้คิดว่าเป็นของไม่สำคัญ

พระเทพสารเวที

เจ้าคณะแดงรังษี

๑๑ ตุลาคม ๒๕๓๔





กตติ

ไม่เรียน ไม่รู้
ไม่ดู ไม่เห็น
ไม่ทำ ไม่เป็น
ไม่บำเพ็ญ ไม่ได้

พระราชสุมนต์มุนี
เจ้าคณะเชียงใหม่-ชาบบวร
๘ ตุลาคม ๒๕๓๔



เราทุกคนมีหน้าที่จะต้องทำ ฉะนั้นควรมีสติระลึกว่าตนเองมีภาวะฐานะและ
หน้าที่อย่างไร แล้วตั้งใจทำหน้าที่ให้พอสสมแก่ภาวะฐานะของตน ก็ย่อมจะเป็นไปเพื่อ
ความสุขความเจริญแก่ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

พระราชวิสุทธิญาณ
ผู้คุณแลคุณสูง (รามเดชะ)
ผู้บรรยายวิชาวินัย-กระทู้ธรรม

ชีวิตพัฒนา

คนเราเลือกเกิดไม่ได้ แต่เราเลือกทำกรรมได้

อะไรบุญ อะไรบาป เราเลือกได้ และเมื่อยังต้องเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์
คือยังมีกิเลสอยู่ ก็จงใช้กิเลสนั้น ทำแต่กรรมที่เป็นบุญเป็นกุศล ชีวิตก็จะพัฒนา... โดยมีหัวใจคือ

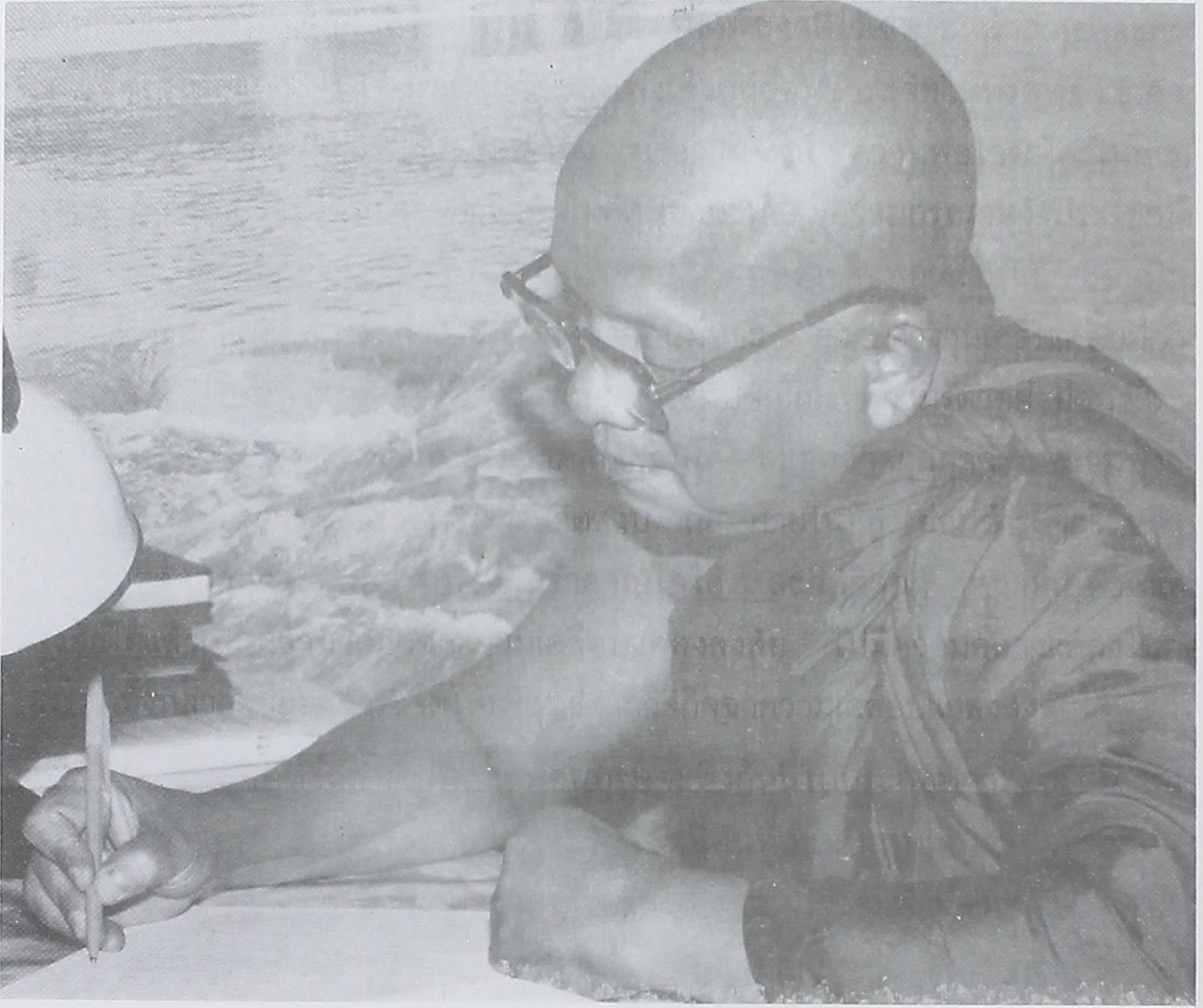
อายโกศล ความฉลาดรู้จักทางเจริญ

อุปายโกศล ความฉลาดรู้จักทางเสื่อม

อุปปายโกศล ความฉลาดรู้จักวิธีปฏิบัติให้พ้นจากทางเสื่อม

พระราชวัชรธรรมาภรณ์





เป็นบัณฑิตได้อย่างไร?

เมื่อกล่าวตามความเข้าใจของคนทั่ว ๆ ไปเมื่อถูกถามว่า คนเช่นไรเรียกว่าบัณฑิต มักจะตอบว่าคนที่ เป็นบัณฑิตคือคนที่เรียนจบมหาวิทยาลัย วิทยาลัย จนได้ปริญญาตรีขึ้นไป ท่านเรียกว่าเป็นบัณฑิต จนถึงมีการเรียกตามปริญญาที่ท่านเหล่านั้นสอบได้ว่า บัณฑิต มหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิต ซึ่งความเป็นบัณฑิตของท่านเหล่านั้น อาจจะตรงกับหลักของพระพุทธศาสนาก็ได้ อาจจะไม่ตรงกันก็ได้ เพราะพระพุทธศาสนากำหนดความเป็นบัณฑิตกันที่ “ความรู้ที่ควบคู่กับคุณธรรม”

คติไทยเรานั้นถือว่า ลูกผู้ชายทุกคนต้องบวช แต่เป็นการบวชประเภทที่เรียกว่า “บวชเรียนศึกษา” เมื่อท่านเหล่านั้นลาสิกขาออกไปครองเรือน สังคมได้ให้ฐานะท่านเหล่านั้นว่า “บัณฑิต” โดยเรียกเป็นภาษาพูดว่า “ทิด” หากว่าทิดคนนั้นสึกมาแล้วไม่มีความเปลี่ยนแปลงเหมาะสมแก่ฐานะของบัณฑิต คติไทยมักตำหนิว่า “บวชเสียผ้าเหลือง” อันเป็นการแสดงว่า สังคมมีความรู้สึกผิดหวังต่อท่านผู้นั้น ที่เขาได้ตั้งความหวังไว้ว่า เมื่อเขาสึกมาแล้วเขาควรเป็นบัณฑิต จนถึงได้แยกคนออกเป็นสองประเภท เรียกคนที่บวชแล้วว่าเป็นคนสูง เรียกคนที่ไม่ได้บวชว่าเป็นคนดึบ ทำอย่างไรสักไปแล้วไม่ให้สังคมเขาผิดหวัง?

นั่นคือการพยายามรักษาคุณลักษณะของความเป็นบัณฑิตไว้ ด้วยการเสริมสร้างคุณธรรมที่จะนำให้ตนได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิต ตามความหมายของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาได้แสดงคุณลักษณะของความเป็นบัณฑิตไว้เป็นอันมากเช่น

บัณฑิต คือ

- คนที่เห็นโทษโดยความเป็นโทษ เห็นคุณโดยความเป็นคุณ
- ยินดีให้อภัยเมื่อคนอื่นเขาล่วงเกินตนแล้วขอขมา
- มีความรับผิดชอบต่อการกิจที่ต้องจัดต้องทำในขณะนั้น ๆ ไม่ไขว่คว้าภารกิจที่ยังมาไม่ถึง

ยังมาไม่ถึง

- เข้าใจว่าควรในของที่ควร และเข้าใจว่าไม่ควรในของที่ไม่ควร
- เข้าใจว่าอะไรเป็นธรรมและไม่เป็นธรรม
- เป็นผู้ฉลาดในประโยชน์ สามารถทำประโยชน์ตนประโยชน์บุคคลอื่น ประโยชน์

ในโลกนี้ประโยชน์ในโลกหน้า

- ละเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ยึดถือเอาเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์

- กตัญญู มีความสำนึกถึงอุปการะคุณที่คนอื่นมีต่อตนและพร้อมที่จะตอบแทนบุญคุณของท่าน

- อุตส่าหฺรทำตนเองให้บริสุทธิ์จากสิ่งที่เป็นเหตุแห่งความตกต่ำ เสื่อมเสีย มีความบริสุทธิ์ใจและจริงใจต่อตนเอง และคนอื่น

- บริสุทฺธิ มีความสามารถที่จะชี้แนะให้คนอื่น มีความยินดีที่จะทำตนเองให้บริสุทธิ์

- สงฺกห มีน้ำใจเบตตา กรุณา พร้อมที่จะสงเคราะห์อนุเคราะห์คนอื่น ทั้งด้วยวัตถุสิ่งของ วิชาความรู้ และปฏิบัติตนต่อคนอื่นด้วยความมีน้ำใจ เป็นต้น

อันเป็นการแสดงให้เห็นว่าคุณธรรมของความเป็นบัณฑิต คือการที่คนเหล่านั้นสามารถทำใจของตนให้สัมผัสพระพุทฺธคุณ คือปัญญา บริสุทฺธิ และกรุณา อย่างน้อยในระดับที่มีปัญญารักตน คຸມครองตนได้ ที่เรียก นิปโก คือมีปัญญารักษาตน คຸມครองตนได้ เพราะพระพุทฺธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญาเป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด

ท่านที่ผ่านชีวิตพรหมจรรย์มาแล้ว สามารถปฏิบัติตนตามหลักปาริสุทฺธิศีลมาแล้ว แม้จะสึกไปเป็นฆราวาสก็ตาม แต่การลาสิกขานั้น เป็นการลาสิกขาในระดับของความเป็นพระเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันก็ได้แสดงตนเป็นอุบาสก ที่แปลว่าผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ที่สำคัญคือไม่ลาจากพระรัตนตรัย

ดังนั้น สิล และธรรมอันใด ที่สามารถแสดงความเป็นผู้ดีมีคุณธรรม อันได้นามว่าเป็นบัณฑิตในชีวิตของฆราวาสผู้ครองเรือน ควรนำ ศีลธรรม เหล่านั้นออกไปเป็นหลักในการครองตน ครองคน ครองงาน ครองเรือน ครองสุข ควรน้อมนำธรรมเหล่านั้นไปด้วย ที่สำคัญคือ

ไม่ควรประมาทในการพัฒนาปัญญา การใช้ปัญญา การรักษาปัญญา

ควรรักษาัจจะ ไม่ว่าจะเป็นสัจจาจา สัจปริญญา สัจปฏิญญา หรือสัจจาธิษฐาน ความซื่อสัตย์

พึงเพิ่มพูนจาเคคือความเสียดละตามกำลังความสามารถ

พึงศึกษาวิถีทางสร้างความสะดวก เวร ภัย อันตราย ทุกข์ โรค

อยู่ ดีมีธรรมคำชุจิต

ดี จะติดตนตั้งเมื่อยังอยู่

ไป ดีมีธรรมช่วยคำชุ

ดี จะอยู่ยามพราภเมื่อจากไป

พระราชธรรมนิเทศ

ผู้บรรยายวิชาธรรมะ



ถ้าคิดว่าจะทำประโยชน์ ฟึ่งทำประโยชน์ตนและผู้อื่น
พร้อมทั้งประโยชน์อย่างยิ่งให้แจ้งตลอดประโยชน์นั้น
โดยนัยพระพุทธรูปนี้ คือ
อดุตตตถุ์ ปรตถุณ พหุณาปี น หาปเย
อดุตตตถุอมภินุณาย สทตถุปสุโต ลียาติ
บุคคลไม่ควรพราประโยชน์ของตน เพราะประโยชน์ผู้อื่นแม้มาก
รู้จักประโยชน์ของตนแล้ว ฟึ่งชวนชวายในประโยชน์ของตน
นี้แหละคือประโยชน์ที่แท้จริง

พระมหานายก

เจ้าคณะตำบล

พระรัตนตรัย

พระพุทธ - ศาสนา คือ ศาสนา หรือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เราชาวพุทธ และ คนทั้งหลาย ยอมรับนับถือ เชื่อกันว่ามีอยู่จริงในโลก เป็นศาสนาที่มีอายุถึง ๒๕๓๔ กว่าปี มาแล้ว

พระธรรม - เทศนา คือ การแสดง หรือ ชี้แนะข้อธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่เรามีความเชื่อว่า ทำให้ผู้ปฏิบัติตามจริง ๆ พบกับความสุข ความสำเร็จ ตามกำลังแห่งการปฏิบัติของตน ๆ

พระสงฆ์ - สาวก คือ หมู่ชนที่เชื่อ และ เลื่อมใส ยอมรับ และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วได้รับผลแห่งการปฏิบัติ แล้วช่วยดำรง สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา แผ่ไปทั่วโลก มาจนทุกวันนี้

ทั้งสาม ประการ ข้างต้นนั้น เราชาวพุทธ และ คนทั้งหลาย ต่างก็รู้จักกันดีมานานแล้ว จนเรียกกันว่า รัตนตรัยบ้าง รัตน ๓ ประการบ้าง หรือแก้ว ๓ ดวงบ้าง สุดแต่จะเรียกขานกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันไปก็คือหลักการปฏิบัติในความเคารพ และ ยึดถือหลักการที่ดีนั้นมาทำตาม จึงทำให้ได้รับผลแตกต่างกันไป ตามกำลังแห่งกรรม

ฉะนั้น จึงควรศึกษาหลักธรรมให้ถูกต้อง แล้วปฏิบัติตามแนวที่ถูกต้องนั้น ๆ จะทำให้เราพบสิ่งที่ปรารถนาทุกประการ

พระจุลนายก

ผู้ดูแลคณะสูง (นานาชาติ)

ผู้บรรยายวิชาศาสนพิธี



หิโตปเทศสุภาษิต

๑. มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส, มีความยินดีที่จะสนทนาเปล่งวาจาไพเราะ, มีใจอารี, มีกิริยาสุภาพ, เหล่านี้เป็นเครื่องหมายของผู้จงใจคบ.

๒. ควรยอมรับสุขซึ่งมีมา ทุกข์ที่มีมาก็ควรยอมรับเหมือนกัน กงเกวียนหมุนเวียนไปฉันใด, ทุกข์ก็ดี สุขก็ดีย่อมผลัดเปลี่ยนวนมาฉันนั้น.

๓. สิ่งอันปลื้มใจคือทรัพย์ มีคติเป็น ๓ สถาน, สถานที่ ๑ เพื่อแผ้วให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น, สถานที่ ๒ บริโภคใช้สอยให้ตนเป็นสุข, สถานที่ ๓ สำหรับวินาศย่อยยับไป, ถ้าเจ้าของไม่แบ่งปันเฉลี่ยเพื่อเป็นสุขแก่ใครบ้าง มีหน้าซ้ำตนเอง ก็ไม่คอยใช้จ่ายพอให้ได้รับความเอิบอิมสำราญไซ้ทรัพย์ของเขาก็ย่อมมีคติเป็นสถานที่ ๓.

๔. นฤบดีโปรดแต่คนใกล้ชิด ถึงจะไร้วิชา ต่ำสกุล หรือทรมากิริยาก็ตามที เพราะโดยมาก ภูมิบดี สตรี เหล่าเถลตา ย่อมจะพาดพันส่วนที่อยู่ใกล้.

หิโตปเทศ

ศ.ว.ภ.

(พระศรีวิสุทธิธารณ์)

เจ้าคณะแดงบวร



ธรรม

บุคคลพึงเป็นผู้ประพฤติธรรม คือประพฤติดีด้วยกาย วาจา ใจ จึงจะชื่อว่าเป็น
ธรรมจारी ดังมีเนื้อความต่อไปนี้

๑. พึงเป็นผู้มีความละเอียดแก่ใจตนในทางที่ทำชั่ว
๒. พึงเป็นผู้ระมัดระวังในการทำอย่างไรอย่างหนึ่งแก่ตนและแก่ผู้อื่น
๓. พึงรู้จักข่มใจของตนในเมื่อจะประกอบความชั่ว
๔. พึงเป็นผู้มีความเพียร
๕. พึงเป็นผู้แก้แค้นในการงานทั้งปวง
๖. พึงเป็นผู้อดทนต่อความลำบาก
๗. พึงเป็นผู้ตั้งสติในเมื่อจะทำ ในเมื่อจะพูด
๘. พึงเป็นผู้ไม่ผลอตัวในการทำชั่ว
๙. พึงเป็นผู้ไม่เล่นเล่อในการงาน ในความประพฤติ
๑๐. พึงเป็นผู้ชอตรงต่อตน-เวลา
๑๑. พึงเป็นผู้สนใจในการเรียน
๑๒. พึงเป็นผู้หมั่นสังเกต เทียบเคียงในการประกอบอาชีพ
๑๓. พึงเป็นผู้ปรารถนาดีในผู้อื่น อย่าเป็นผู้ผูกพยาบาท ให้มีเมตตา
๑๔. พึงเป็นผู้เอาใจช่วยเขา หมายถึงกิจคนอื่น
๑๕. พึงเป็นผู้พลอยยินดีด้วยเขา เมื่อเห็นคนอื่นได้รับความเจริญ
๑๖. พึงทำใจเป็นกลาง ในเมื่อเห็นคนอื่นวิบัติ
๑๗. พึงเป็นผู้มีใจเพื่อแม่
๑๘. พึงเป็นผู้มีใจอุปการะ
๑๙. พึงเป็นผู้รู้อุปการะอันท่านทำแล้วแก่ตน
๒๐. พึงเป็นผู้มุ่งความสงบใจอันเป็นผลอย่างสูงสุด

บุคคลผู้หวังความเจริญแก่ตน พึงอ่านและทำความเข้าใจธรรมเหล่านี้ ตนก็จะอยู่ใน
โลกนี้ ด้วยความเจริญ ความสุข ตลอดชีวิต

ม.ร.ม.

(พระมงคลรัตน์มุนี)

เจ้าคณะกุงุญ



บุคคลที่อยู่ร่วมกันนั้นพึงปฏิบัติตนอยู่ในธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน และ
ประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ทาน การให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน คือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ
แบ่งปัน ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ ทุนหรือทรัพย์สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้
ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือกล่าวคำสุภาพอ่อนน้อม ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจงแนะนำ
ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความ
เห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สามานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้
รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อุตถจริยา ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ คือช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวาย
ช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุง
ส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สามานัตตตา ทำตัวให้เข้ากับคนได้ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชาติชั้นวรรณะ รู้จักวาง
ตนเสมอต้นเสมอปลาย ไม่ขึ้น ๆ ลง ๆ สูง ๆ ต่ำ ๆ ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคน
ทั้งหลาย ไม่เอารัดเอาเปรียบ และร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ และแก้ไขปัญหาร่วมกัน
เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและส่วนรวม

พระโสภณคณาภรณ์

พระอาจารย์สอนวิชาประวัติศาสตร์พุทธศาสนา



พื้นฐานนั้นสำคัญไฉน?

ในการสร้างตึกหรืออาคารต่าง ๆ พื้นฐานเป็นสิ่งสำคัญอันดับหนึ่ง เพราะถ้าพื้นฐานไม่ดี ไม่แข็งแรงมั่นคงพอ ตึกหรืออาคารที่จะสร้างต่อขึ้นไปนั้น ยากที่จะทรงตัวโดดเด่นมั่นคงอยู่ได้ อาจทรุดพังทลายได้ในที่สุด ดังนั้น ในการสร้างตึกหรืออาคารแต่ละหลัง จึงต้องตอกเข็มลงรากให้แข็งแรงเป็นอย่างดี ปรับพื้นให้แน่นเรียบเสมอตามต้องการก่อน

คนเราก็เช่นเดียวกัน ถ้าพื้นฐานไม่ดี ก็ยากที่จะดำรงตนสร้างตนให้ดีมีความเจริญก้าวหน้าประสบความสำเร็จในชีวิตได้ แต่ถ้าพื้นฐานดีมั่นคง ก็จะดำรงตนอยู่ได้และสามารถที่จะพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไปได้ตามปรารถนา

ศีลเชื่อว่าเป็นธรรมขั้นพื้นฐานของคน ศีลนั้นได้แก่เจตนางดเว้นจากความชั่วต่าง ๆ และการพยายามสำรวมระวัง กาย วาจา ตลอดจนใจให้สงบเรียบร้อยได้เป็นปกติ ดังนั้น เมื่อบุคคลมีศีลก็เชื่อว่ามีฐานอันมั่นคงดี สามารถควบคุมพฤติกรรมขั้นพื้นฐานของตนได้ และเมื่อฐานมั่นคงแข็งแรงดีแล้วเช่นนี้ ก็จะสามารถประพฤติปฏิบัติคุณธรรมอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นตัวพัฒนาส่งเสริมชีวิตของบุคคล ให้เป็นชีวิตที่ดี มีความเจริญรุ่งก้าวหน้า ทั้งในส่วนตัวโลก และคติธรรม ยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้โดยตลอด

พระมหาจิรพล อธิจิตโต

ผู้บรรยายวิชาเบญจศีล-เบญจธรรม

วัดบวรนิเวศวิหาร





พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ครบวงจร

- | | |
|----------------------------|---|
| คือ ๑. สัพพปาปสฺส อภินิหาร | อย่าทำหรือเลิกทำบาปอกุศลทั้งหมด |
| ๒. กุสลสุตฺตสมุปทา | ทำบำเพ็ญบุญกุศลให้เต็มที่ |
| ๓. สจิตฺตปริโยทปนํ | พยายามชำระจิตใจตนเองให้ใสสะอาดบริสุทธิ์ |

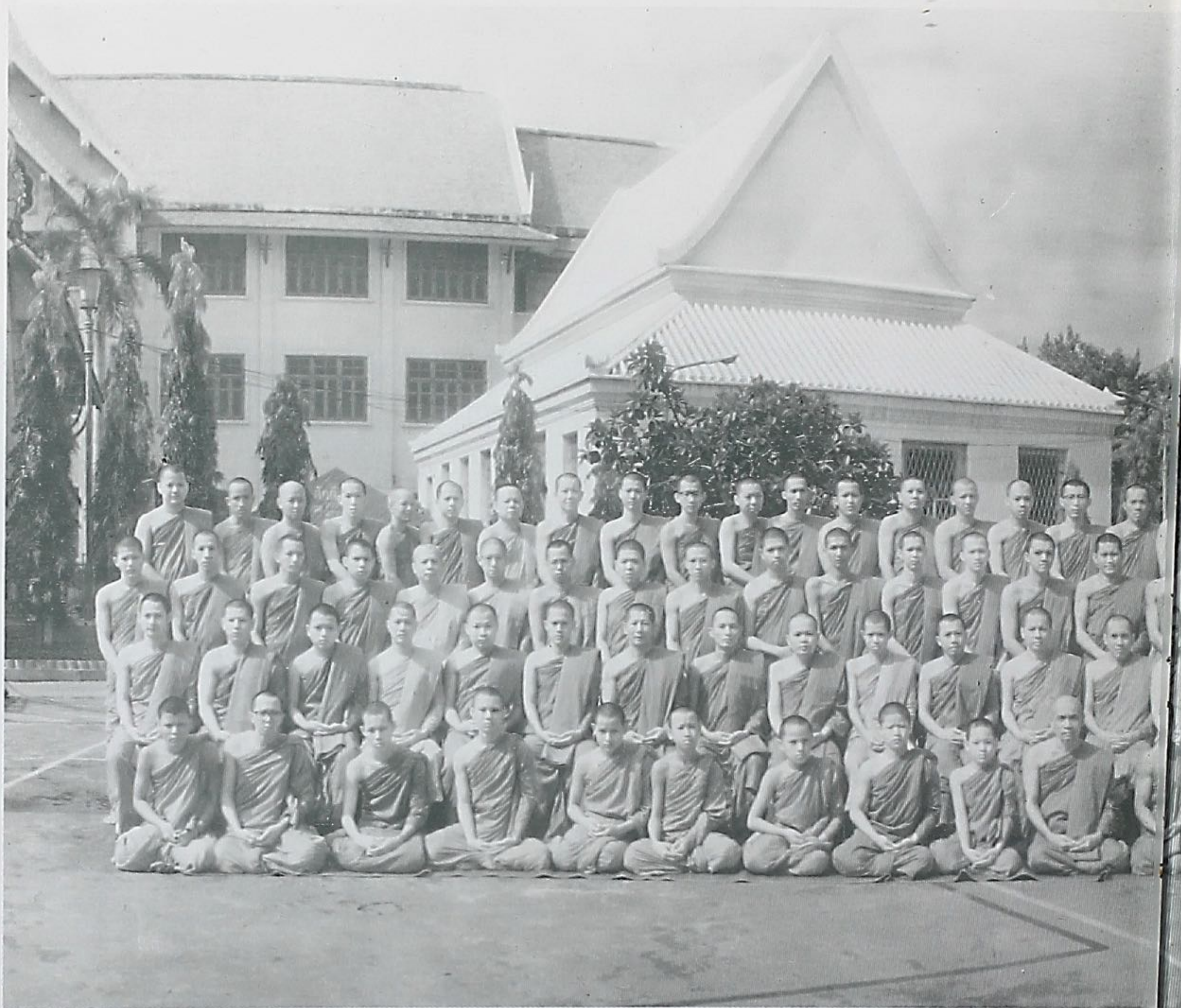
ควรตั้งใจปฏิบัติให้ครบวงจรตามพุทธโอวาทนี้เถิด.

ที่. มรก. ๑๐/๕๕

พระมหาวิมล อภินิหาร

ผู้บรรยายวิชาอภิธรรม

นวกะ ๒๕๓๔
วัดบวรนิเวศวิหาร



แถวที่ ๑ จากซ้ายไปขวา

ส.ณ. สารวัณ กุมาร เจาตรี ส.ณ. Ong Beng Beng ส.ณ. วิรัช หนูอินทร์ ส.ณ. อาทิตย์ ปิ่นสุภา ส.ณ. วินโกลาภ ส.ณ. พระธวัชชัย อภิธโช (ศิริอุบลวัฒนา) พระพลศักดิ์ ธรรมพล (สุพร) พระศักดิ์ดา สุตตติโก (ตันติวรกุลชัย) พระจรัส ส.ณ. ปรีชา สมหิรัญ ส.ณ. มณฑล ประสิทธิ์นาวา

แถวที่ ๒ จากซ้ายไปขวา

พระชาญชัย อภิขณโณ (นาคธน) พระวิษณุ อภิวิสุโต (สัจจะมโนรมย์) พระณัฐวุฒิ สุนทรจตุตถิ (ตระหง่านศ) พระเจริญพงษ์ อภิขณโณ (ลักษณะวาริ) พระประสพสุข จิตสุโข (พวงสาคร) พระจุนายก (แสง ธรรมเมสโก) พระมงคลรัตนมุนี (บุญยงค์ ปุณณาคโม) พระเทพสารเวที (บุญเรือน ปุณณโก) พระราชวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโ) พระไพบุลย์ สุเวบุโล (โตบุญเรือง) พระจาโรจน์ เขมโรจน์ (พาหุรัตน์) พระเสกภพ สุภาภิเสโก (สวัสดิ) พระส...

แถวที่ ๓ จากซ้ายไปขวา

พระมหาสมชาย อภิขโย (คชอินทร์) พระวิธาน คุณวิธาน (มุสิกรัตน์) พระประวิทย์ จิตวิชิโร (แพทยกุล) พระเนาวรรบ เนตติโร (สุวรรณเกษร์) พระพิเศก ปุณณภิเสโก (อ่อนเจริญ) พระพิเชษฐ คุณวิชิโร (เปรมบัญญัติ) พระชาญณรงค์ ชานโน (วิทวิสุทธิกุล) พระยงยุทธ จิตพล (ไผ่แก้ว) พระสุริยง วราภิโก (บุญขันตินาถ) พระ ร.ต.ต. ศรายุทธ จริยวุดโต (จณณวัตต์) พระนฤตม นรวโร (โรจนะหัสติน) พระสรรเชาว์ ชวนจิตโต พระ ร.อ. อัครพล ธรรมคคพล (จิรพงศ์) พระ พ.ต. ชัยรัตน์ ปิยรัตน (เสนะวิณิน) พระณรงค์ ชยารโณ (คัมสิริพัทธ์) พระ

แถวที่ ๔ จากซ้ายไปขวา

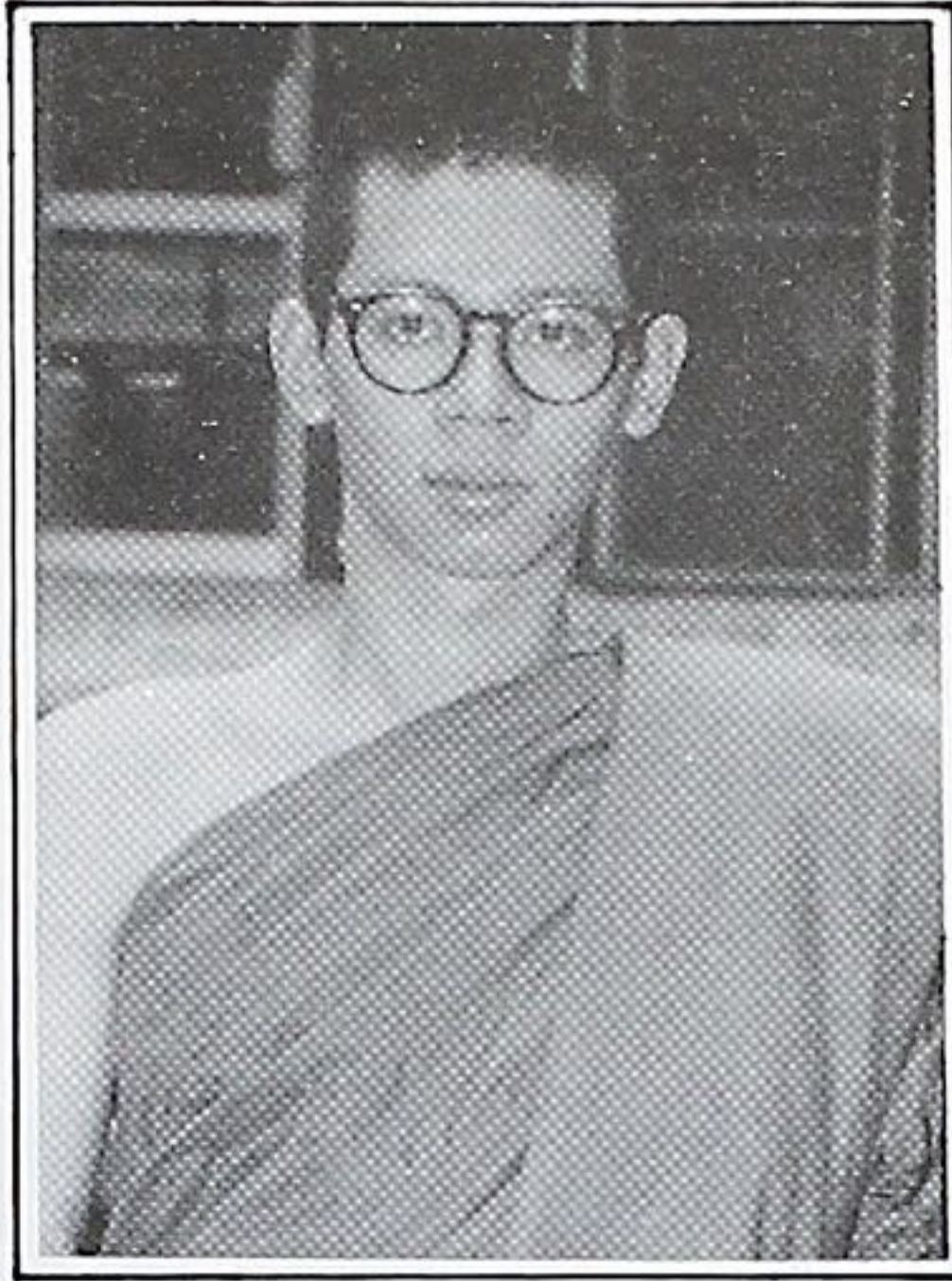
พระกฤตย์ กตปญโญ (อัทธเสรี) พระมหาสวาท ชุตินาโท (แดงตะโคตร) พระเสวก ปุณณเสวโก (ใจฟู่ง) พระศ... พระ ภ.ก. พลชาย พลชโย (ตะวันกาญจนา) พระอรุณ ปุณณารุโร (ณ บางช้าง) พระ ส.ต.ต. จตุรงค์ อภิจตุรงค์ (วิเทศ) พระวชิระ ธีรวิโร (วุฒิกาดาร) พระณัฐ กิตติธัญโญ (ยุทธสารประสิทธิ์) พระ ร.อ. กิติ จปนกิตติโก (นิสิต) พระประสงค์ ปสงควโร (พัตระกุลทรัพย์) พระเกียรติศักดิ์ วรกิตติโก (ชนะรุ่ง) พระ จ.ส.ต. รักษัย ปิยชโย (รุ่ง ย) พระ ร.ท. วุฒิชัย อภิขุทธิโก (นาควานิช) พระปริญา ธรรมปริญา (อนุศาสนนันท์) พระกฤตชากร อภิกต... พระ Tan Quee Wee อภิกิจโจ พระ Syn Kok Hong กตปญโญ พระทวี ทวีคุณ (คชารัตน์)

คณะเขี้ยวรังษี



พระกิตติ จันทรประเสริฐ
ฉายา ฐมฺมกิตฺติโก

เลขที่ 24



ที่อยู่ 36/27 หมู่ 8 ซ.สุขนิรันดร ต.สวนใหญ่
อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000
โทร. 5251578

พระบัญชา วิบูลย์เวชวาณิชย์
ฉายา ฐมฺมปญฺญตฺโต

เลขที่ 37



ที่อยู่ 198/269 ถ.สาทรใต้ เซนต์หลุยส์ 3 ทุ่ง
วัดดอน ยานนาวา กทม. 10120
ที่ทำงาน โทร. 256-2104, 2107 บ้าน 286-7022

พระ จ.ส.อ.โสฬส โหละสุต
ฉายา ปสิทฺฐิโก

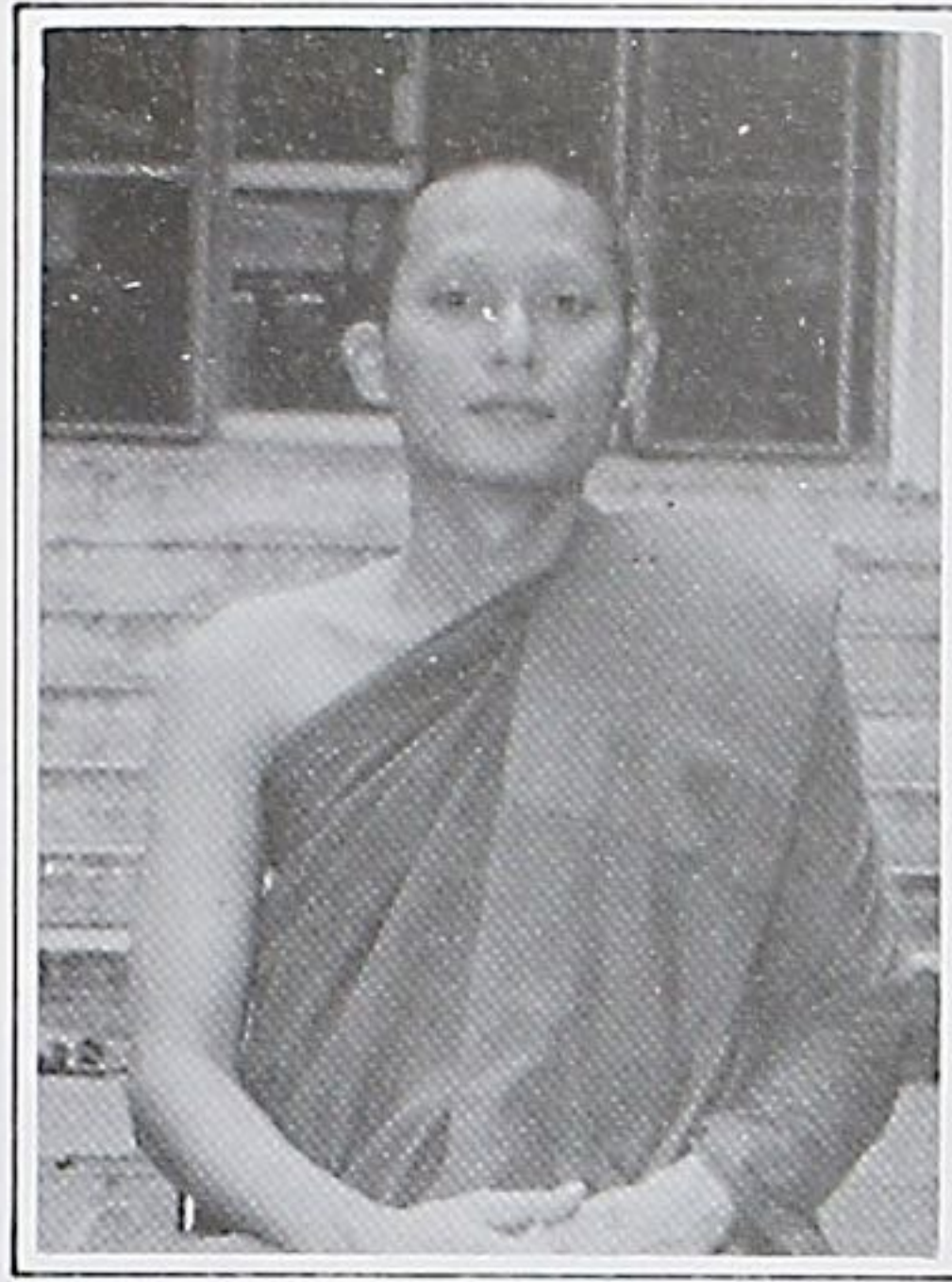
เลขที่ 39



ที่อยู่ กองกิจการพลเรือน กองทัพอากาศที่ 1 ถนน
ราชดำเนินนอก เขตดุสิต กทม. 10330
โทร. 281-1142, 2823755 ต่อ 2201

พระดำรงค์ ดุลยสุข
ฉายา ฐปนสุโข

เลขที่ 86



ที่อยู่ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา เลขที่ 3
ถนนพระอาทิตย์ ท่าช้างวังหน้า กรุงเทพฯ 10200
โทร. 222-0206-9

พระมนัส ดาเกลี้ยง
ฉายา สุमानโส

เลขที่ 97



ที่อยู่ 97/113 ถ.งามวงศ์วาน ลาดยาว จตุจักร
กทม. 10900
ที่ทำงาน กลุ่มงานเกษตรกร กองพัฒนาการ
บริหารงานเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร จตุจักร
กรุงเทพฯ 10900
โทร. 579-3864

พระสุรเดช แสงอรุณศิริ
ฉายา จิตเตโช

เลขที่ 114



ที่อยู่ 12 ซ.พานิชกุล ถ.สุขุมวิท 71 พระโขนง
กทม. โทร. 392-5767
ที่ทำงาน โรงพยาบาลหัวเฉียว

คณะแดงรังษี



พระนริศ สมประสงค์
ฉายา อุตฺตโม

เลขที่ 2



ที่อยู่ 52/183 ซ.เกษตรศาสตร์ 4 ถนนพหลโยธิน
อำเภอบางเขน ลาดยาว กรุงเทพฯ 10900

โทร. 579-3911, 579-5150

ที่ทำงาน 310/3 ซ.เกียรติชัย ถ.อโศกดินแดง
ห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10310

โทร. 245-7004, 247-3589

พระพิเศก อ่อนเจริญ
ฉายา ปุณฺณภิกฺษโก

เลขที่ 3



ที่อยู่ 195/14 หมู่ 1 ต.ปากคลองบางปลากด
กิ่งอำเภอพระสมุทรเจดีย์ จ.สมุทรปราการ 10290

โทร. (02) 425-8530

พระ ส.ต.ต.จตุรงค์ วิทยาคม
ฉายา อภิจตุรงฺโก

เลขที่ 36



ที่อยู่ 629/3 ถ.พหลโยธิน ซ.พหลโยธิน 35
(สังข์ทอง 5) แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม.

โทร. 5137245

บ้าน 132/232 แพลต ทบ. ถ.พระราม 6
สามเสนใน พญาไท กรุงเทพฯ 10300

โทร. 271-3257

ที่ทำงาน สัน.ชนะสงคราม
โทร. 2818786, 2816492

พระอรุณ ณ บางช้าง
ฉายา ปุณฺณารุโณ

เลขที่ 57



ที่อยู่ 1806/25 ซ.วัดรวกบางบำหรุ ถ.จรัญสนิทวงศ์
อ.บางบำหรุ เขตบางกอกน้อย กทม. 10700

ที่ทำงาน ธนาคารกรุงไทย จำกัด สำนักงานใหญ่
(ฝ่ายการบัญชี)

โทร. 2552222 ต่อ 2837

พระกฤษ เกษรบัวขาว
ฉายา จิตฺตมฺโณ

เลขที่ 60



ที่อยู่ 59/59 ซ.พัชรภา ถ.วิภาวดีรังสิต แขวง
ตลาดบางเขน เขตดอนเมือง กทม. 10210

367 หมู่ 1 ถ.แม่น้ำแคว ต.ท่ามะขาม อ.เมือง จ.กาญจนบุรี
71000

โทร. 034-512534

ที่ทำงาน ธนาคารกสิกรไทย จำกัด สาขาปทุมธานี
ถ.ปทุมสัมพันธ์ ต.บางปรอก อ.เมือง จ.ปทุมธานี 12000

โทร. 581-6402, 581-6940, 581-6946

พระศิลพัฒน์ ภมฺรบุตร
ฉายา จิตฺตสีโล

เลขที่ 61



ที่อยู่ 34/25 ถ.เพชรเกษม ต.หนองค้างมุด
อ.หนองแขม กรุงเทพฯ 10160

ที่ทำงาน 89 วิภาวดีรังสิต ลาดยาว บางเขน
กรุงเทพฯ 10900 บริษัทการบินไทย จำกัด สำนักงาน
ใหญ่ โทร. 5130121 ต่อ 1284, 1281

พระกฤตชากร พราหมณะนันท์
ฉายา อภิกตนนุโท

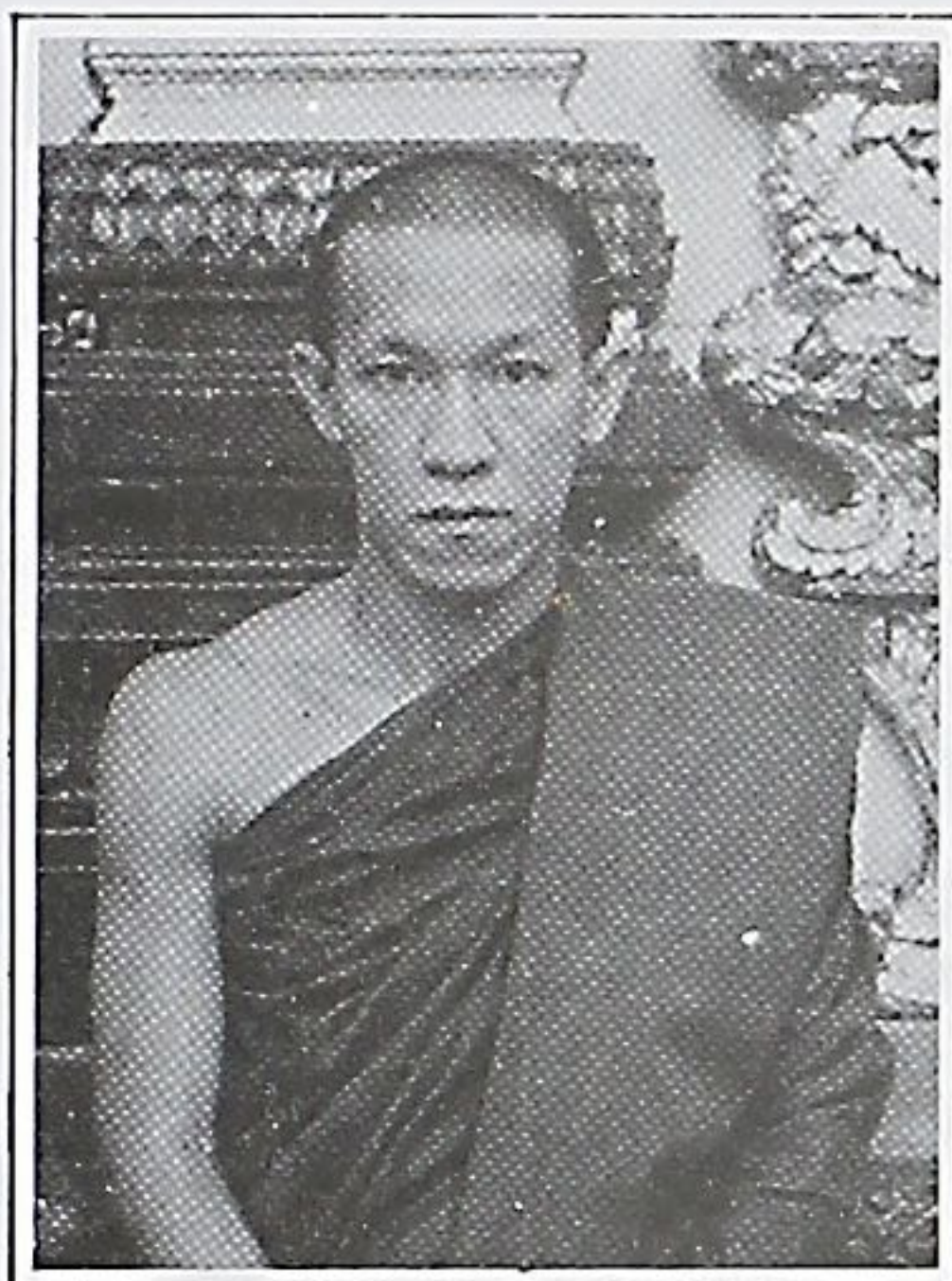
เลขที่ 75



ที่อยู่ 1/18 ซ.วัดมะโยธิน ถ.ราชวิถี อ.พญาไท
กรุงเทพฯ 10400
โทร. 2465091, 2825265, 2816109

พระศุภชัย ฐนะรุ่ง
ฉายา ปญญาสุโก

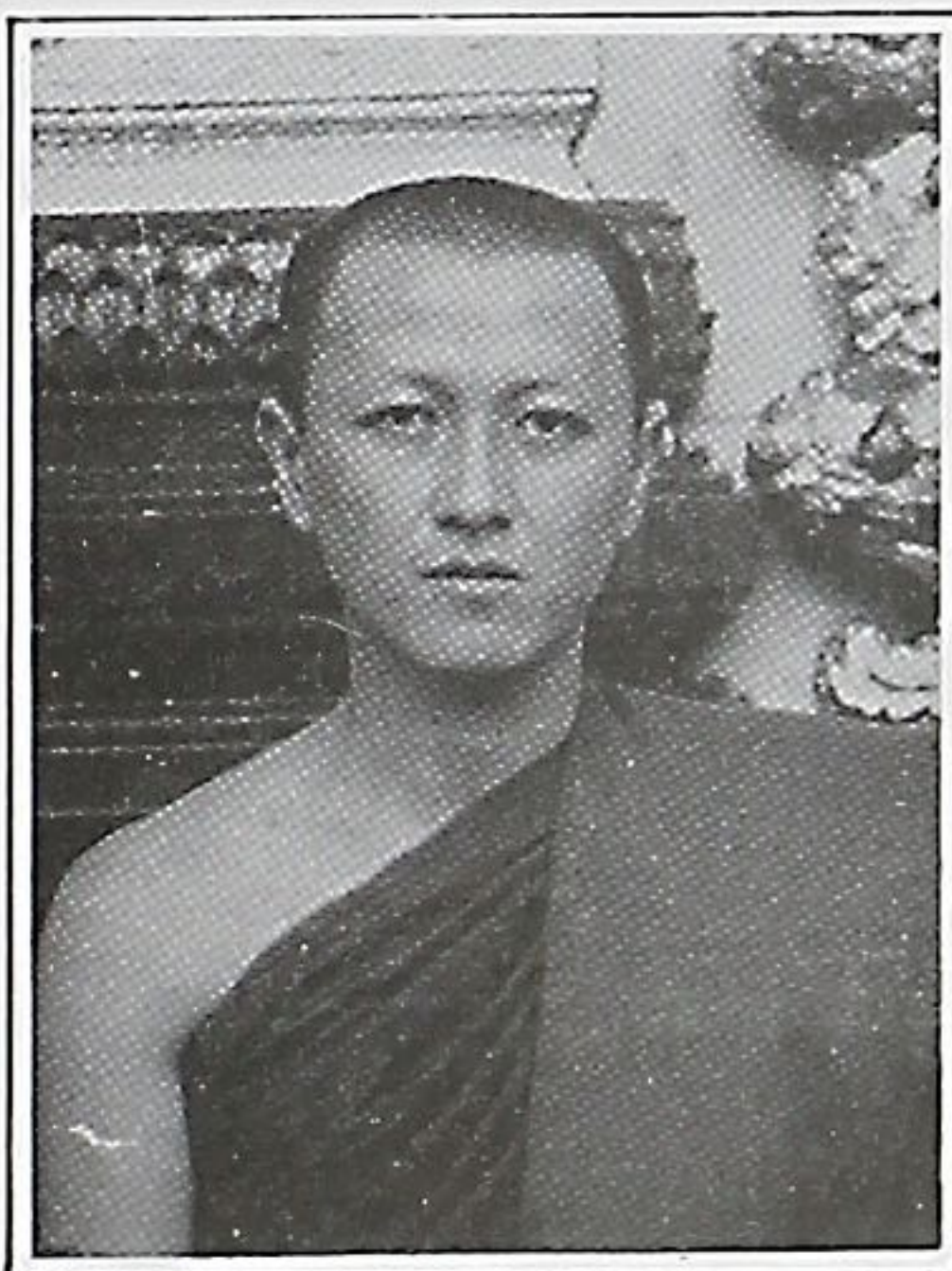
เลขที่ 81



ที่อยู่ 87/4 หมู่ 2 ซ.วัดไทร แขวงบางขุนเทียน
เขตจอมทอง กรุงเทพฯ 10150
โทร. 4165917

พระเกียรติศักดิ์ ฐนะรุ่ง
ฉายา วรกิตติโก

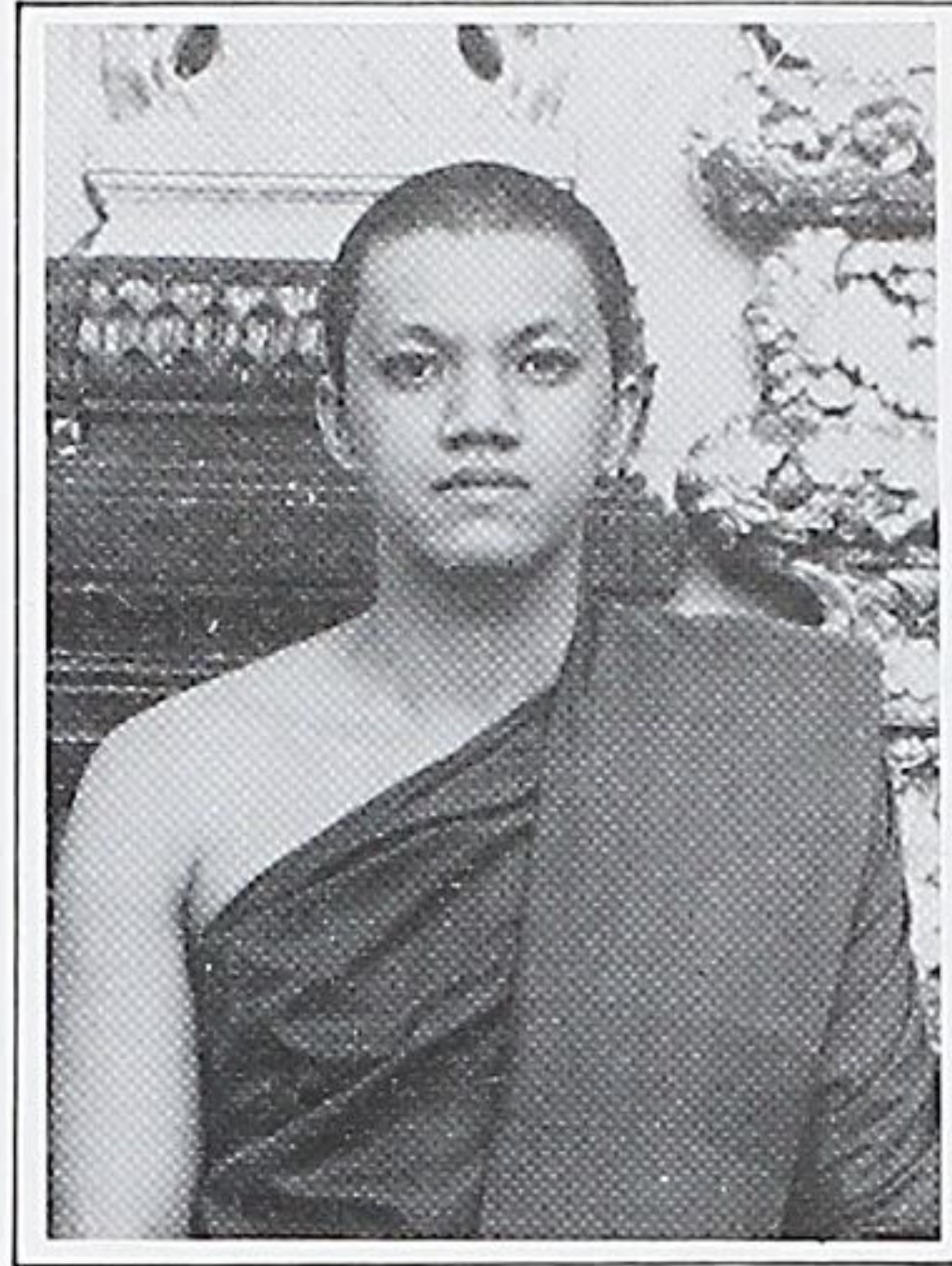
เลขที่ 82



ที่อยู่ ห.จ.ก.ฐนะรุ่ง (สุพรรณบุรี) จำกัด 170
หมู่ 5 ต.สระแก้ว อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี
โทร. (035) 511382
ที่ทำงาน ไร่โชคอำนวยผล 104 หมู่ 1 ต.หนองโสน
อ.เลาขวัญ จ.กาญจนบุรี

พระวรพงศ์ อุตทานนท์ตรี
ฉายา คุณวรวิโส

เลขที่ 88



ที่อยู่ 320/22 ซ. 85 ถ.จรัญสนิทวงศ์ แขวง
บางอ้อ เขตบางพลัด กทม. 10700

โทร. 435-3271

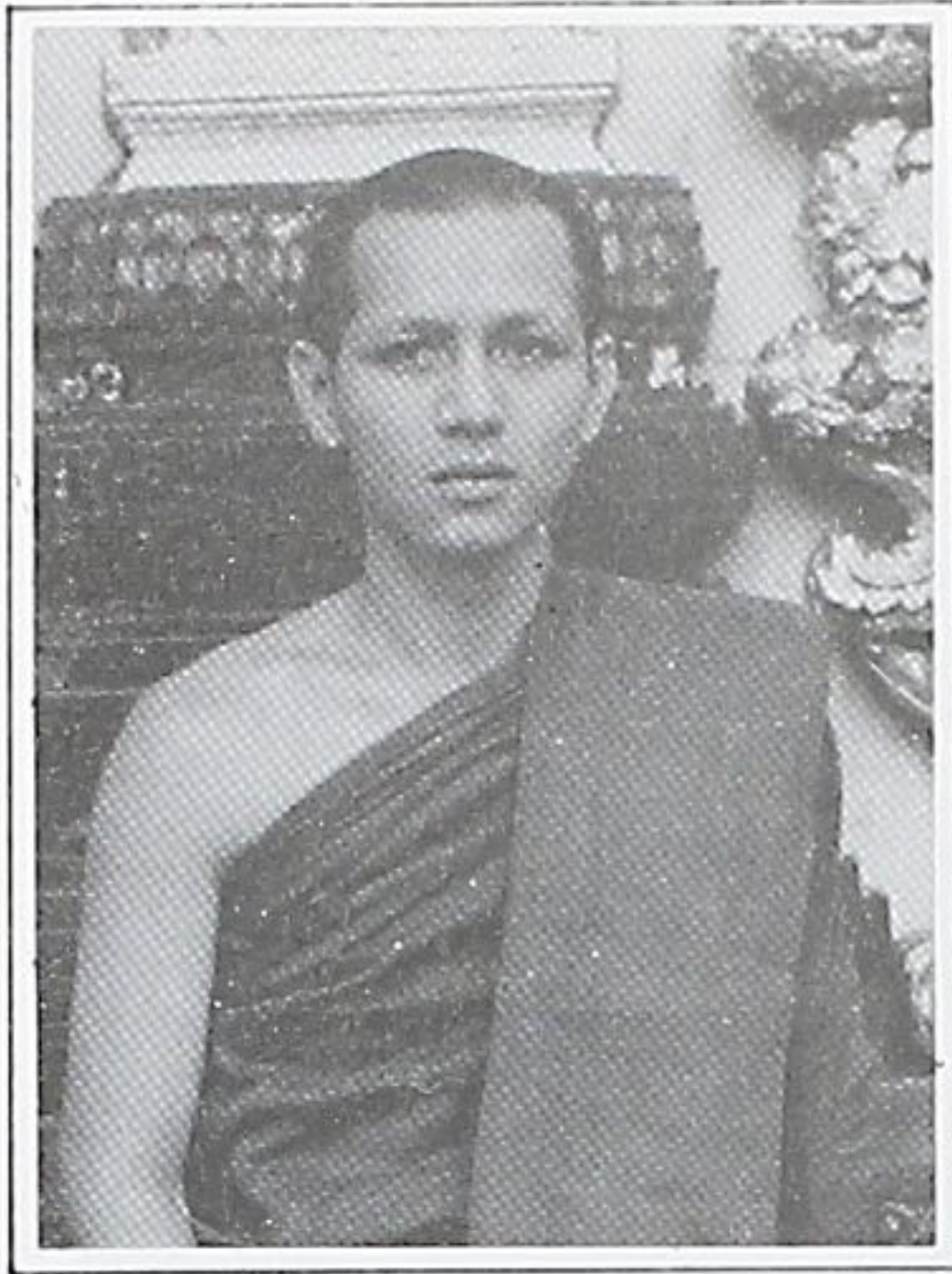
ที่ทำงาน สำนักนายกรัฐมนตรี 321 ถ.ราชดำเนิน
นอก แขวงดุสิต กทม. 10300

โทร. 281-8963

คณะเหลืองรังษี



พระจาโรจน์ พาทุรัตน์
ฉายา เขมโรจโน
เลขที่ 9



ที่อยู่ 367 บ้านคชวัตร ถนนปากแพรก ตำบล
บ้านเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี 71000
โทร. (034) 511796

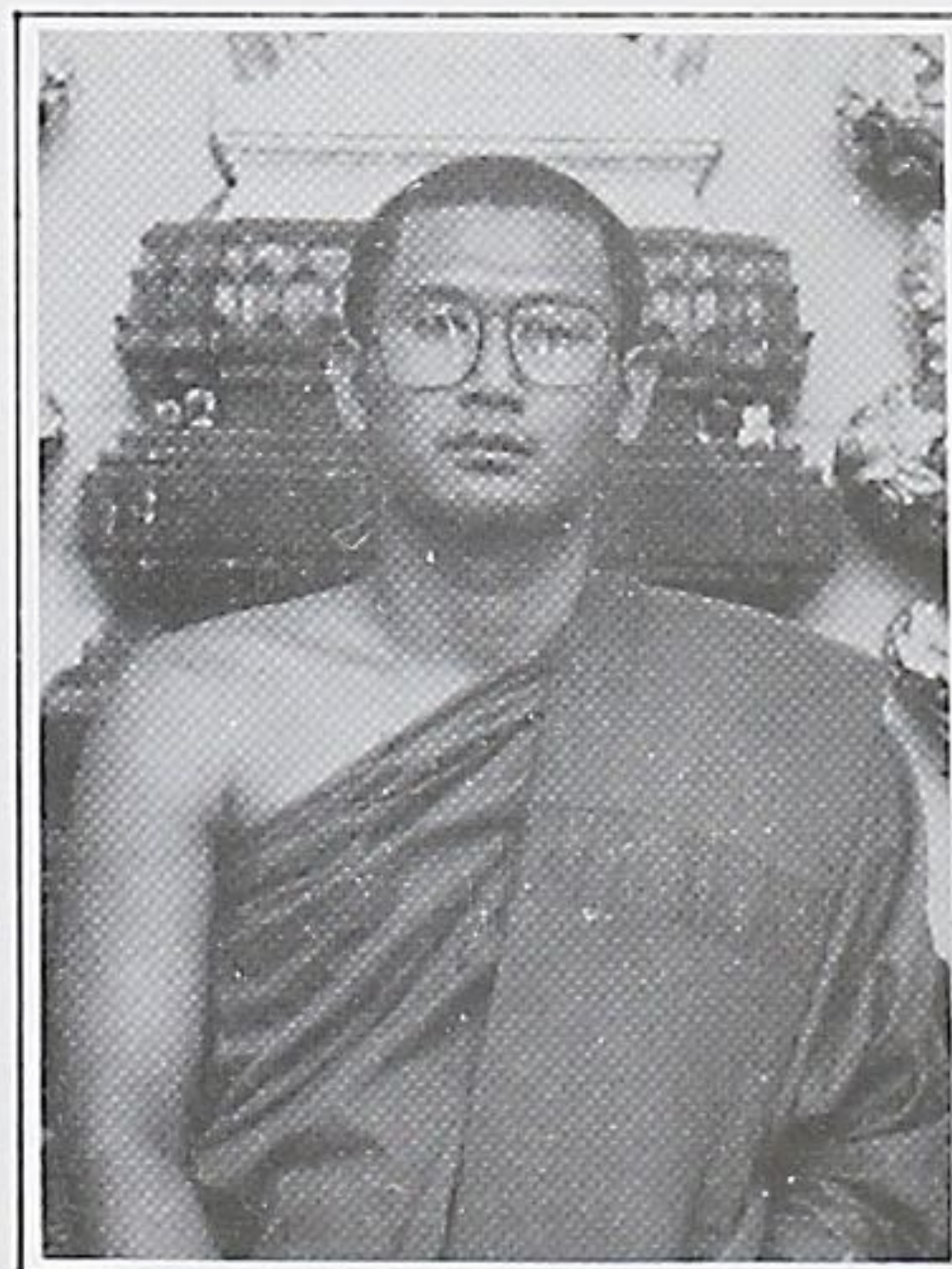
ที่ทำงาน การสื่อสารแห่งประเทศไทย (กสท.)
ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขท่าเรือพระแท่น ตำบลท่าเรือ
อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี 71130
โทร. (034) 561689

พระพลชาย ตะวันกาญจน
ฉายา พลชโย
เลขที่ 18



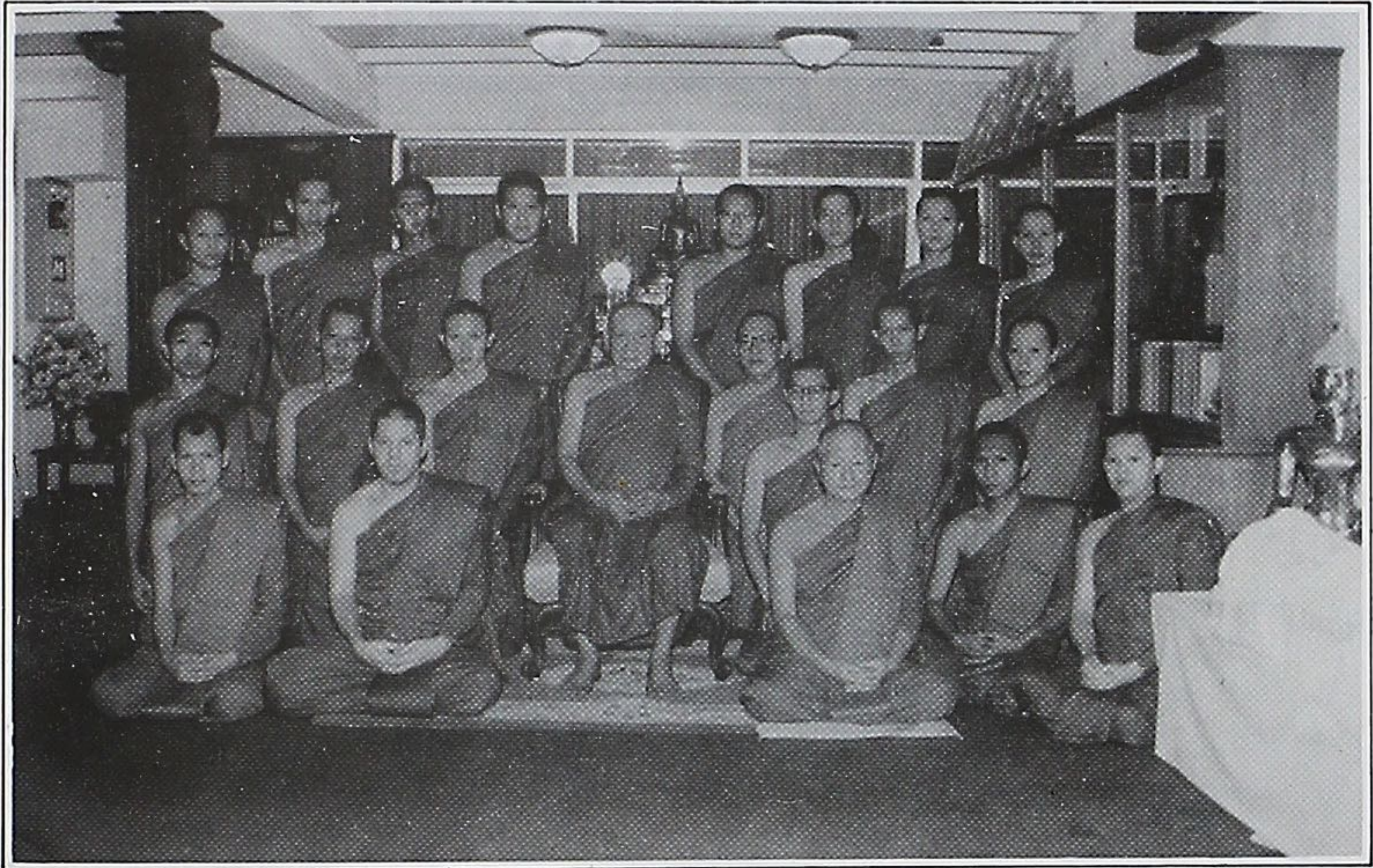
ที่อยู่ ร้านรุ่งเจริญ 308/77-78 ซอยเจริญรัก 20
ถนนเจริญรัก เขตคลองสาน กทม. 10600
ที่ทำงาน

พระเกรียงไกร รวบรวม
ฉายา จิตถาโม
เลขที่ 84



ที่อยู่ 28/2 ถนนแม่น้ำแคว ตำบลท่ามะขาม
อำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี 71000
โทร. (034) 512705
ที่ทำงาน

คณะบ็ญจบเบญจมา



พระราชัย กงนะ
ฉายา วรชโย
เลขที่ 4



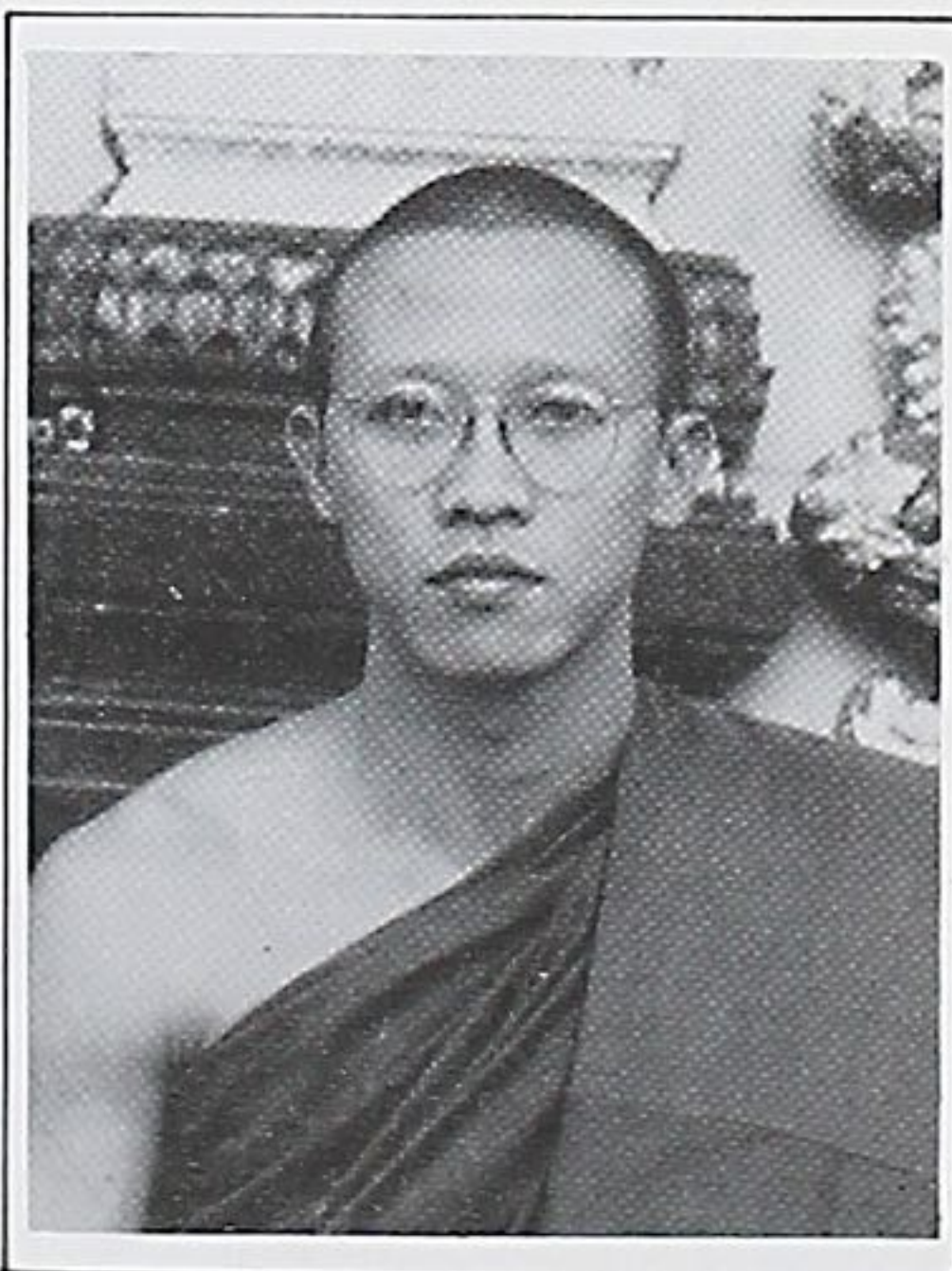
ที่อยู่ 248 เหลืองรังษี วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.
10200
ที่ทำงาน

พระศักดิ์ ตันติวรกุลชัย
ฉายา สุสตุติโก
เลขที่ 16



ที่อยู่ 48/50 ซ.ร่วมพัฒนา สุขุมวิท 105 บางนา
พระโขนง กทม. 10260
โทร. 398-7169

พระอาภพล วงศ์บุษราคัม
ฉายา อภิปโล
เลขที่ 20



ที่อยู่ 161 ซ.สุทธิพร ถ.ประชาสงเคราะห์ แขวง
ดินแดง เขตห้วยขวาง กทม. 10400
โทร. 245-1200
ที่ทำงาน กองกฎหมายและที่ดิน กรมชลประทาน
สามเสน ดุสิต กทม. 10300
โทร. 241-0741-9 ต่อ 446

พระภาสกร วรรณบุตร
ฉายา ภาสกรโ

เลขที่ 21



ที่อยู่ 61 ลาดพร้าว ซ. 99 ถ.ลาดพร้าว แขวง
วังทองหลาง เขตบางกะปิ กทม. 10310

โทร. 5389210

ที่ทำงาน ธนาคารออมสินสาขาลาดพร้าว แขวง
ลาดยาว เขตจตุจักร กทม. 10900

โทร. 513-3661, 512-1266

พระวิษณุ เอื้อชูเกียรติ
ฉายา วิสุตโต

เลขที่ 22



ที่อยู่ 1002 ซ. 101/1 ถ.สุขุมวิท กทม. 10260
โทร. 393-3021

ที่ทำงาน บริษัทเซลล์แห่งประเทศไทย จำกัด
10 ถ.สุนทรโกษา คลองเตย กทม. 10110

โทร. 249-0491 ต่อ 1478

พระวีรศักดิ์ สมบัติสมภพ
ฉายา ชยสตุติโก

เลขที่ 27



ที่อยู่ 60/2 หมู่ 9 ซ.ปัญจมิตร 1 ถ.รามอินทรา
แขวงคันนายาว เขตบึงกุ่ม กทม. 10230

ที่ทำงาน โทร. 510-1397

พระปริยญา อนุศาสนนันท์
ฉายา ธรรมปริยโธ

เลขที่ 28



ที่อยู่ 100/758 ถ.พหลโยธิน ต.ลาดพร้าว
กทม. 10310 โทร. 579-5455
ที่ทำงาน

พระ จ.ส.อ.เสวก ใจฟุ้ง
ฉายา ปุณณเสวกโก

เลขที่ 32



ที่อยู่ 20/128 ซ.คนารักษ์ 3 ถ.ฉิมพลี แขวง
ฉิมพลี เขตตลิ่งชัน กทม.

โทร. 4485714

ที่ทำงาน กองพันทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์
แขวงพญาไท เขตพญาไท กทม.

โทร. 2712393 ต่อ 5091, 5095

พระ ร.อ.โสฬส สนธยานนท์
ฉายา ปุณณานนุโท

เลขที่ 59



ที่อยู่ 119/4 ถ.ปิ่นเกล้านครชัยศรี แขวงบางบำหรุ
เขตบางกอกน้อย กทม. 10700

โทร. 4333656

ที่ทำงาน กองทหารช่างที่ 11 ค่ายภาณุรังษี
(ส่วนที่ 2) ต.เกาะพลับพลา อ.เมือง จ.ราชบุรี 70000

โทร. (032) 337401 ต่อ 2024

พระปรกณ บั้ววิรัตน์
ฉายา ฐปนกรโณ

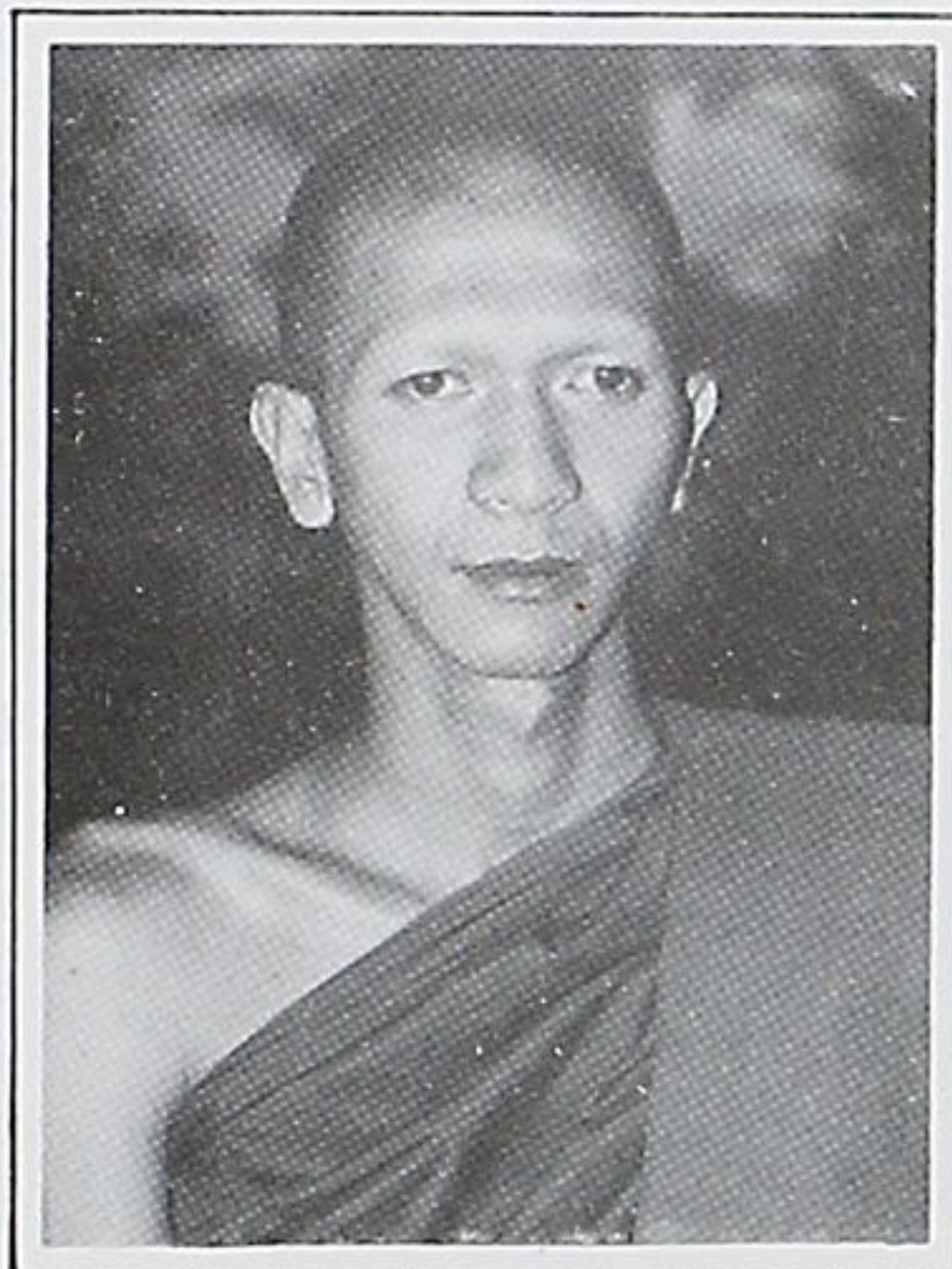
เลขที่ 62



ที่อยู่ 638 ซ.ธนาคารอาคารสงเคราะห์ 3
ถ.งามวงศ์วาน ต.บางเขน อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000
โทร. 588-2038, 588-4217

พระแนวรบ สุวรรณเกสร
ฉายา เนตติวโร

เลขที่ 72



ที่อยู่ 14/57 ซ.เลิศสุข ถ.ราชวิถี-นครชัยศรี
แขวงบางบำหรุ เขตบางกอกน้อย กทม. 10700
โทร. 424-5674

ที่ทำงาน สำนักงานแลกเปลี่ยนเงินดอนเมือง
ธนาคารทหารไทย ท่าอากาศยาน กทม.
โทร. 535-2543, 535-4262

พระศักดิ์สิทธิ์ ฟังวุฒิ
ฉายา ตนุติสิทธิโก

เลขที่ 76



ที่อยู่ 115/249 ซ.7/4 บ้านบัวทอง ม.4 ถ.ดลิ่งชัน-
สุพรรณบุรี ต.บางรักพัฒนา อ.บางบัวทอง นนทบุรี
ที่ทำงาน ที่ว่าการอำเภอเมืองตราด จ.ตราด
23000 โทร. (039) 511-053

พระ ส.อ.ฉัตรชัย พุกกะคุปต์
ฉายา อภิชาโย
เลขที่ 77



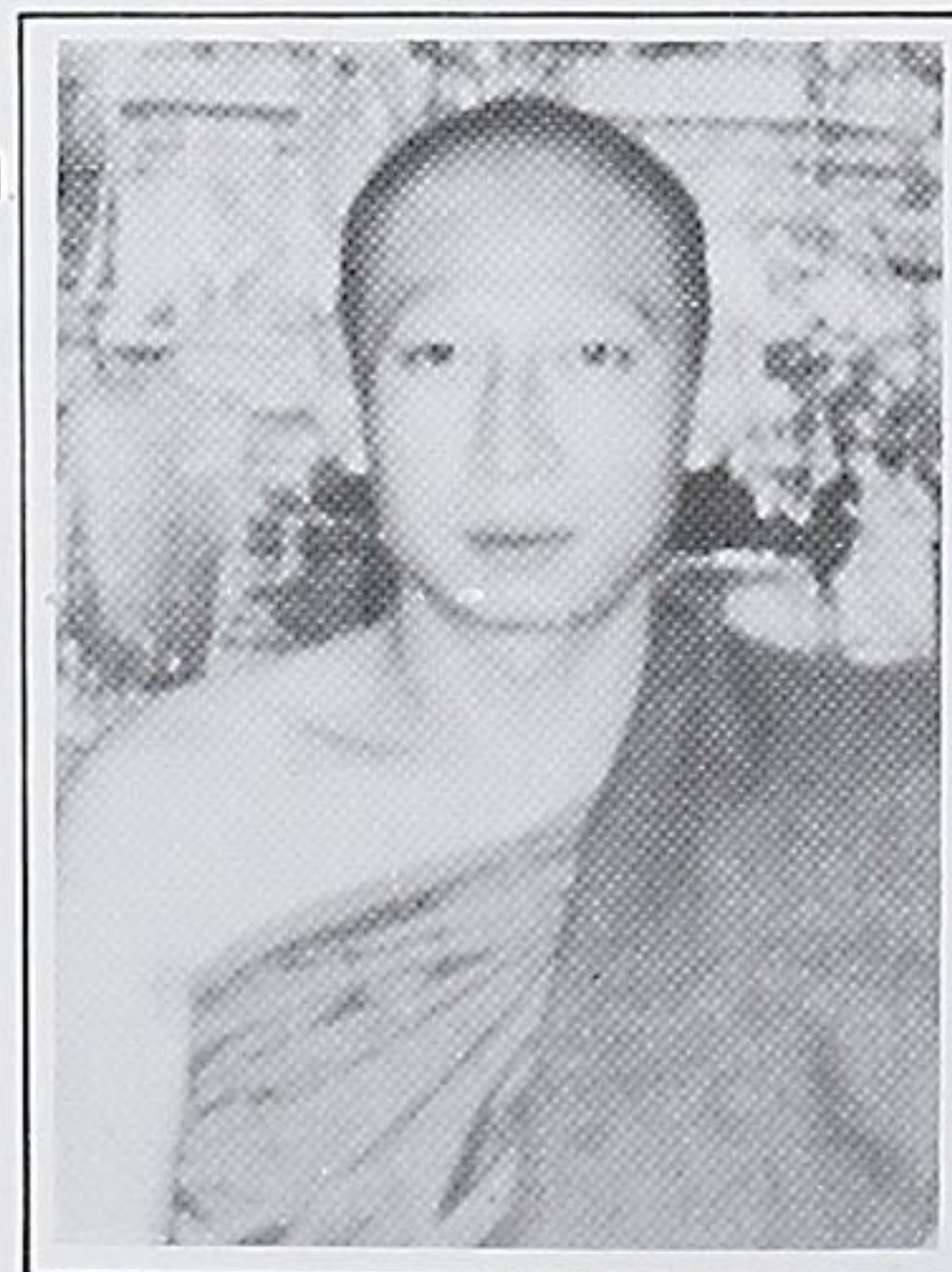
ที่อยู่ แฟลตอาคารสงเคราะห์ท่ามหาราชวร
ต.พระราชวัง เขตพระนคร กทม. 10300
ที่ทำงาน กองงบประมาณ สำนักงานปลัดบัญชี
กองทัพบก 78 ถ.ราชดำเนินนอก กทม. 10300
โทร. 281-4127, 280-1233

พระอิทธิพล แสงสุรินทร์
ฉายา ฐมมิตุทธิพล
เลขที่ 78



ที่อยู่ 4/2 หมู่บ้านบัวขาว ถ.รามคำแหง แขวง
มีนบุรี เขตมีนบุรี กทม.
โทร. 517-7911
ที่ทำงาน สำนักงานสมศักดิ์ วีระะบุศย์ ทยาความ
810 ถ.สามเสน แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กทม.
10300 โทร. 241-3102, 241-1720

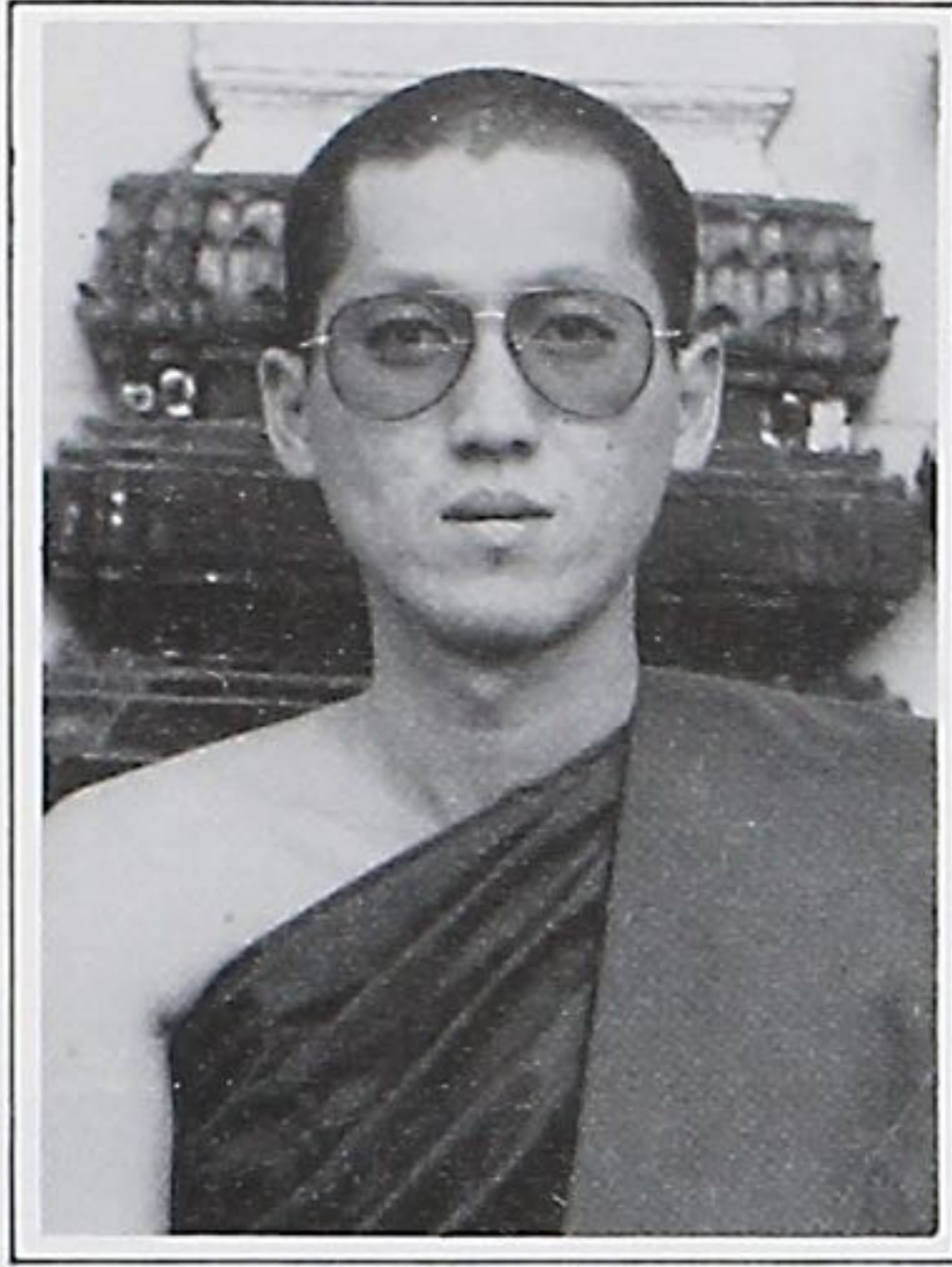
พระ จ.ส.ต.อาสา โรจนวิภาต
ฉายา ปญญาโส
เลขที่ 95



ที่อยู่ 6 หมู่ 11 ต.บางปะกอก อ.ราชบุรีบูรณะ
กทม. 10140
ที่ทำงาน

พระณรงค์ คุ้มศิริพันธ์
ฉายา ชยารโณ

เลขที่ 104



ที่อยู่ 1911/19 ซ.อภิชาติ หมู่บ้านสินวงศ์
ต.ลำโรงเหนือ อ.เมือง จ.สมุทรปราการ

ที่ทำงาน ธนาคารกสิกรไทย สำนักงานเขต 7
สาขาบางจาก

โทร. 311-5862

คณะเขี้ยวบวร



พระทวีศักดิ์ ยนต์ศิริ
ฉายา ชุตติสคตติโก

เลขที่ 7



ที่อยู่ 29/1 หมู่ 6, 45/39-40 หมู่ 5 โค้งวัดจันทร์
บางกรวย แขวงบางกรวย เขตบางกรวย จังหวัดนนทบุรี
โทร. 4334769

พระ จ.ส.ต.รักชัย รุ่งวิสัย
ฉายา ปิยชโย

เลขที่ 55



ที่อยู่ 33/1 ตรอกวัดดาวดึงษาราม ซอย 3 แขวง
บางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพฯ

โทร. 4335046

ที่ทำงาน แผนกประวัติชั้นประทวน กองกำกับการ
2 กองกำลังพล กรมตำรวจ กรุงเทพฯ

โทร. 2514946

พระ ส.อ.นิพนธ์ ชุมทอง
ฉายา ฐิตินิพนฺโธ

เลขที่ 73



ที่อยู่ 200/32 ถนนสรรพาวุธบางนา แขวง
บางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพฯ

ที่ทำงาน สำนักงานคณะกรรมการอุตสาหกรรม
ป้องกันประเทศ กรมการอุตสาหกรรม ถนนทหาร
สี่แยกเกียกกาย เขตดุสิต กรุงเทพฯ

โทร. 2436080

พระ ร.ต.ต.สันติ วรรณรักษ์
ฉายา ชยสนฺติ

เลขที่ 74



ที่อยู่ 120/39-40 ซอยชินเขต ถนนงามวงศ์วาน
เขตบางเขน กรุงเทพฯ

โทร. 5899155

ที่ทำงาน สถานีตำรวจภูธรอำเภอครบุรี อำเภอ
ครบุรี จังหวัดนครราชสีมา

โทร. 448216

พระพีระ กำฉาย
ฉายา มติวิโร

เลขที่ 103



ที่อยู่ 325 ซอยยี่สิบมิถุนา ถนนสุทธิสาร แขวง
สามเสนนอก ห้วยขวาง กรุงเทพฯ

โทร. 2775624

ที่ทำงาน ฝ่ายวิชาการ กองแรงงานหญิงและ
เด็ก กรมแรงงาน กรุงเทพฯ

โทร. 2231686, 2773654

พระอภิชานท์ แสงมณี
ฉายา สุภชานโก

เลขที่ 112



ที่อยู่ 793 ซอยเลิศบุญ ถนนจรัญสนิทวงศ์ 71
แขวงบางพลัด เขตบางพลัด กรุงเทพฯ

โทร. 4244733

ที่ทำงาน

คณะขาบวร



พระจตุรงค์ ธาระเขตต์
ฉายา จตุรงฺโก

เลขที่ 29



ที่อยู่ 10/21 ม. 13 ซ.โชคชัย 4 ลาดพร้าว
กทม. 10310
โทร. 5708907
ที่ทำงาน

พระสมบัติ อัศวจิตตานนท์
ฉายา จิตสมฺปตฺติโก

เลขที่ 30



ที่อยู่ 224 อาคารพิบูลวัฒนา ถ.พระราม 6
ต.สามเสนใน อ.พญาไท กรุงเทพฯ 10400
โทร. 279-2438

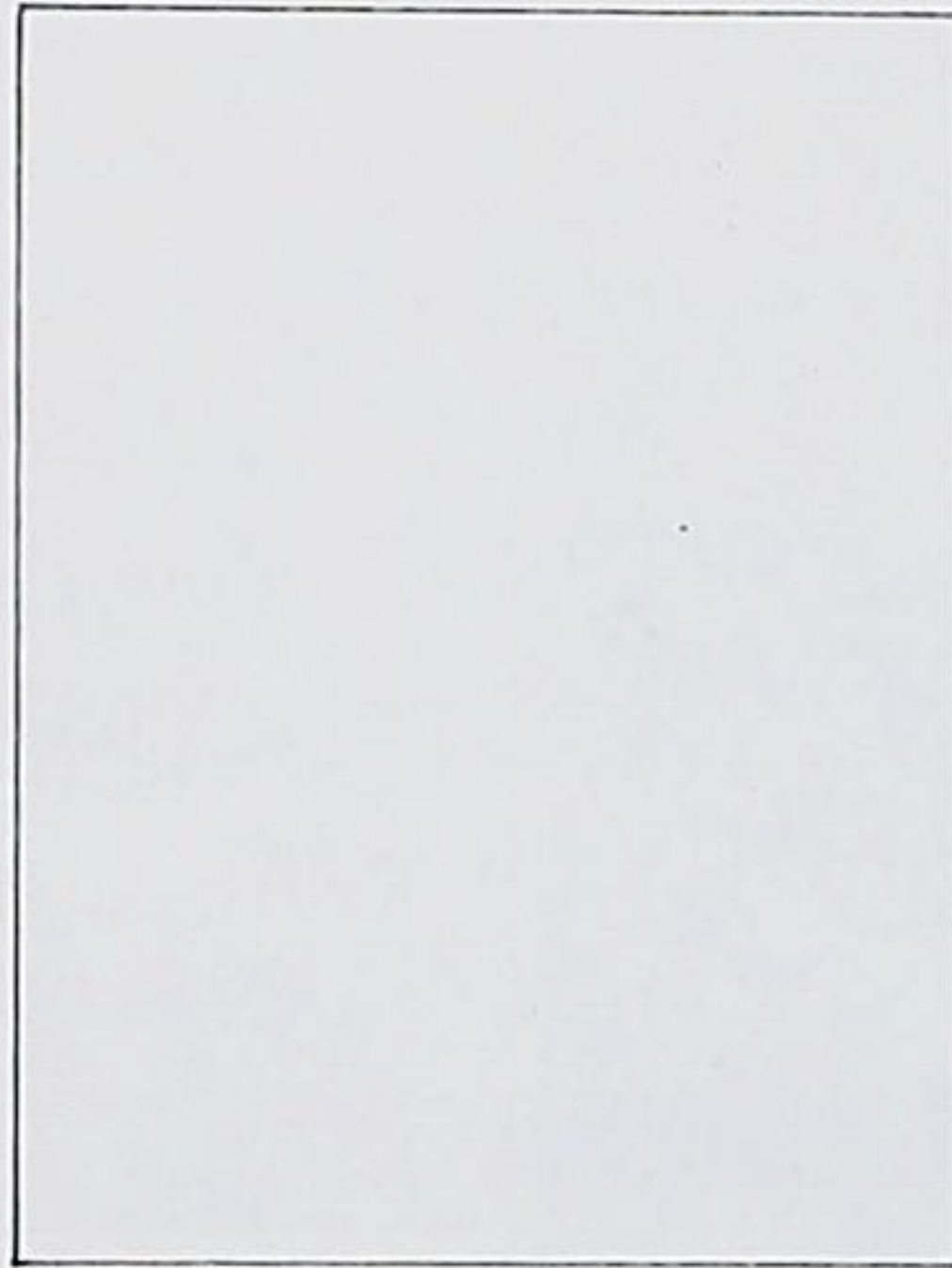
พระเรืองศักดิ์ เริ่มภักตร์
ฉายา อภิชฺติโก

เลขที่ 79



ที่อยู่ 234/73 แพลต 54 ถ.ประชาสงเคราะห์
ดินแดง ห้วยขวาง กรุงเทพฯ 10400
ที่ทำงาน

พระจรัญ ทนองบัว
ฉายา เขมจรโณ
เลขที่ 91



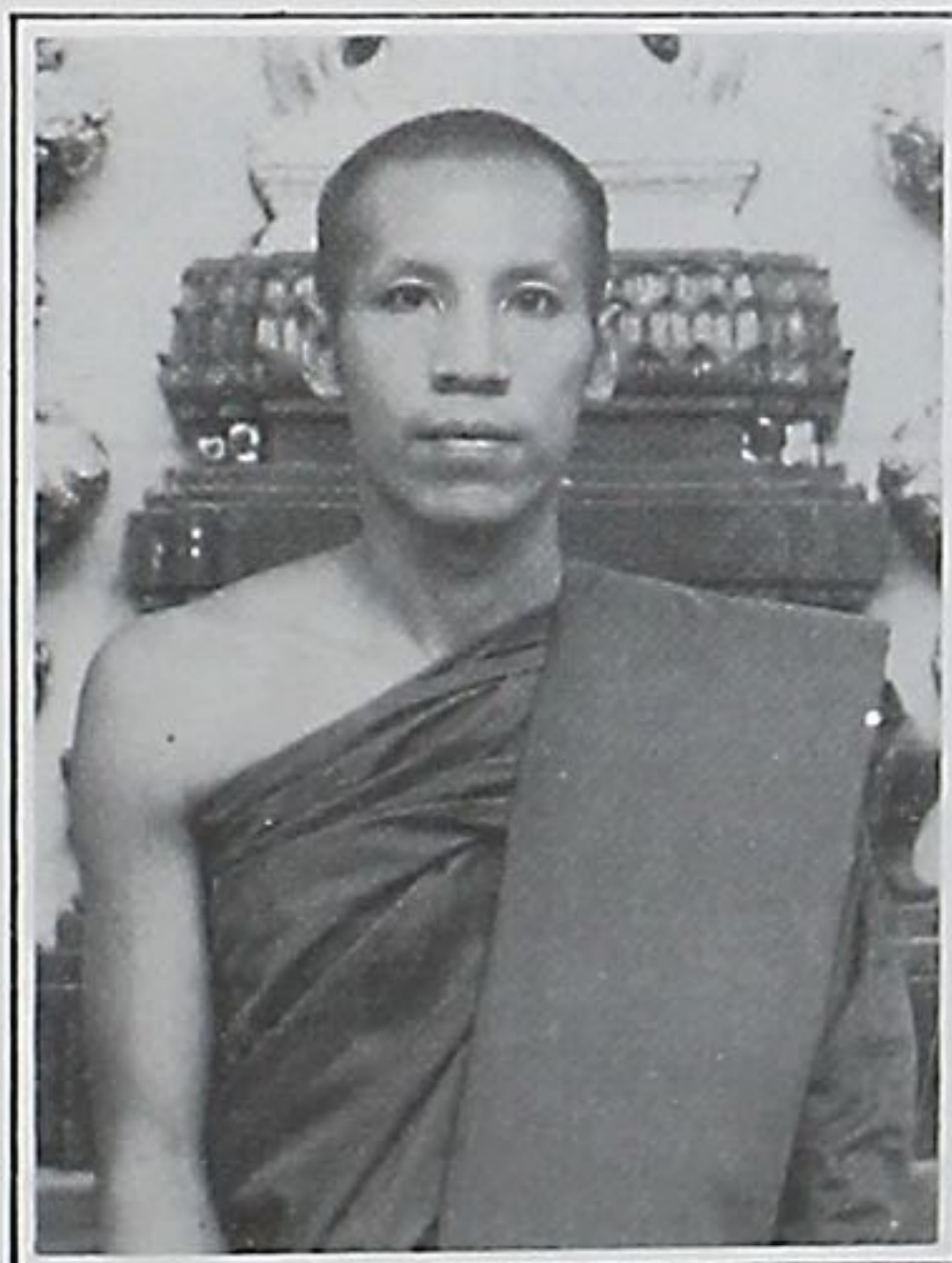
ที่อยู่ 180/2 ซ.มิตรพัฒนา ถ.จรัญสนิทวงศ์
บางกอกน้อย กทม. 10700
ที่ทำงาน วิทยาลัยช่างศิลป์ กรมศิลปากร

พระพงษ์พัฒน์ จุงใจ
ฉายา จิตวิโส
เลขที่ 92



ที่อยู่ 104/143-145 ม.8 หมู่บ้านปิตินิเวศน์
ถ.เอกชัย แขวงบางบอน เขตบางขุนเทียน กทม. 10150
ที่ทำงาน โทร. 4151590

พระวิธาน มุสิกรัตน์
ฉายา คุณวิธาน
เลขที่ 102



ที่อยู่ 879 ซอย 4 หมู่บ้านสินธร ถนนแฮปปี้แลนด์
แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กทม. 10240
โทร. 3753805
ที่ทำงาน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์
การเกษตร สาขาบึงสามพัน อ.หนองไผ่ จ.เพชรบูรณ์
67140
โทร. 056-781419

พระกเสียน ชลวิทย์
ฉายา กสินวิฑูโช

เลขที่ 105



ที่อยู่ 238/115 ซ.จรัญสนิทวงศ์ 86 แขวงบางอ้อ
เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร 10700

โทร. 4335410

ที่ทำงาน ธนาคารกสิกรไทย สาขาชุมแพ (สำนักงาน
เขต 46) ถ.มะลิวัลย์ ต.ชุมแพ อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น
40130

โทร. (043) 312373

พระสิริชัย เสริญสุขสัมฤทธิ์
ฉายา ปุณฺณสิริ

เลขที่ 110



ที่อยู่ 15-17 ถ.บางคล้า-แปลงยาว อ.บางคล้า
จ.ฉะเชิงเทรา 24110

223/48 ถ.ประชาสงเคราะห์ ดินแดง ห้วยขวาง กทม.
10400

ที่ทำงาน โรงพิมพ์ธนบัตร ธนาคารแห่งประเทศไทย
ถ.สามเสน บางขุนพรหม กทม. 10200

โทร. 2800040 ต่อ 374

พระสรศักดิ์ชัย เจนเกษภา
ฉายา ปุณฺณสกุโ

เลขที่ 118



ที่อยู่ 527/92 ถ.จรัญสนิทวงศ์ ต.บางขุนศรี
เขตบางกอกน้อย กทม. 10700

โทร. 4115051

ที่ทำงาน

พระวชิระ วุฒิภคคาร
ฉายา ชีรวชิโร

เลขที่ 120



ที่อยู่ 87 ถ.ทรัพย์ อ.บางรัก กรุงเทพฯ 10500
โทร. 2332401, 2346421

ที่ทำงาน บ.แอ็ดดี จำกัด 166-168 ถ.สุรวงศ์
อ.บางรัก กรุงเทพฯ 10500
โทร. 2340410-1

คณะตำหนัก



พระชาญชัย นาคชน
ฉายา อภิษณโณ

เลขที่ 1



ที่อยู่ 159/32 ซ.สถิตยัยุทธการ ถนนติวานนท์
อ.เมือง จ.นนทบุรี
โทร. 580-3925
ที่ทำงาน

พระศุกด รวมศิลป์
ฉายา สุกฤโธ

เลขที่ 6



ที่อยู่ 124 หมู่ที่ 9 ตำบลบางกรวย อำเภอ
บางกรวย จ.นนทบุรี 11130 (หมู่บ้านภาณุรังษี ซอย 3)
ที่ทำงาน ข้าราชการบำนาญ (อดีตอาจารย์
ภาควิชาวิศวกรรมโยธา คณะวิศวกรรมเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

พระสิทธิศักดิ์ วิรัชกุล
ฉายา จานสตุติโก

เลขที่ 10



ที่อยู่ 13/194 ม.5 ปรีชา 2 ต.คลองกุ่ม อ.บางกะปิ
กทม. 10240
โทร. 3774146
ที่ทำงาน

พระสิริชัย บัวใจบุญ
ฉายา สิริชโย

เลขที่ 13



ที่อยู่ 14/37 ซ.จรัญสนิทวงศ์ 67 ถ.ราชวิถี-
นครชัยศรี อ.บางกอกน้อย กทม. 10700

โทร. 4354319

ที่ทำงาน

พระบัณฑิต กัญญามาลย์
ฉายา อภิปณฺโท

เลขที่ 25



ที่อยู่ 79/3 ถนนวิภาวดีรังสิต (ซอยโชคชัย
ร่วมมิตร) สามเสน ห้วยขวาง กทม. โทร. 2770794

ที่ทำงาน 99 (ซอยโชคชัยร่วมมิตร) สามเสน
ห้วยขวาง กทม.

โทร. 2772722

พระ น.อ.ม.ร.ว.ประเสริฐศักดิ์ สุขสวัสดิ์

ฉายา สุขโสตุถิโก

เลขที่ 45



ที่อยู่ 13 สุขุมวิท 12 เขตคลองเตย กทม. 10110

ที่ทำงาน กรมกำลังพลทหารอากาศ กองบัญชาการ-
กองทัพอากาศ ดอนเมือง เขตบางเขน กทม. 10210

พระจรัญ บุรพรัตน์
ฉายา ฐมมาภิจาโร

เลขที่ 46



ที่อยู่ 45 ซอย 1 ถนนเทศบาลนิมิตรใต้ ประชา-
นิเวศน์ 1 ลาดยาว บางเขน กทม.

ที่ทำงาน การทางพิเศษแห่งประเทศไทย ถนน
พหลโยธิน บางเขน กทม.

พระวิฑูร ตุลยานนท์
ฉายา ตุลานนุโท

เลขที่ 47



ที่อยู่ 287 เสรี 6 ซอย 6 สวนหลวง ประเวศน์
กรุงเทพฯ

ที่ทำงาน สำนักอธิบดี กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์
อาคาร ค. ถนนราชดำเนิน กรุงเทพฯ

พระจำรัส ศรีธัญพงศ์
ฉายา สิริจรโณ

เลขที่ 48



ที่อยู่ 1026 หมู่บ้านการเคหะแห่งชาติ ซอย 33
ถนนสุขุมวิท 1 แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กทม.

ที่ทำงาน สำนักงานผู้เชี่ยวชาญพิเศษ กรม
พลศึกษา สนามกีฬาแห่งชาติ ปทุมวัน กรุงเทพฯ

พระพิทักษ์ กิตติคุณไพโรจน์
ฉายา จิตาภिरกฺโข

เลขที่ 49



ที่อยู่ 284/3 จรัญสนิทวงศ์ 89 แขวงบางอ้อ
เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700-

โทร. 4249825

ที่ทำงาน สำนักพัฒนาบุคลากร การประปา
นครหลวง ถนนประชาชื่น กรุงเทพฯ 10210

โทร. 5731895-8

พระชัยวัฒน์ ไชยสวัสดิ์
ฉายา จิตชโย

เลขที่ 50



ที่อยู่ 246/11 เพชรเกษม 76 แขวงบางแคเหนือ
เขตภาษีเจริญ กทม. 10160

ที่ทำงาน ฝ่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างประเทศ
กรมวิเทศสหการ 962 ถนนกรุงเกษม เขตป้อมปราบฯ

กทม. 10100

โทร. 281-331

พระ ร.ท.วุฒิชัย นากวานิช
ฉายา อภิวฑฺฒโก

เลขที่ 51



ที่อยู่ 137/9 ซ.ลาดพร้าว 110 ถนนลาดพร้าว
อ.บางกะปิ กรุงเทพฯ

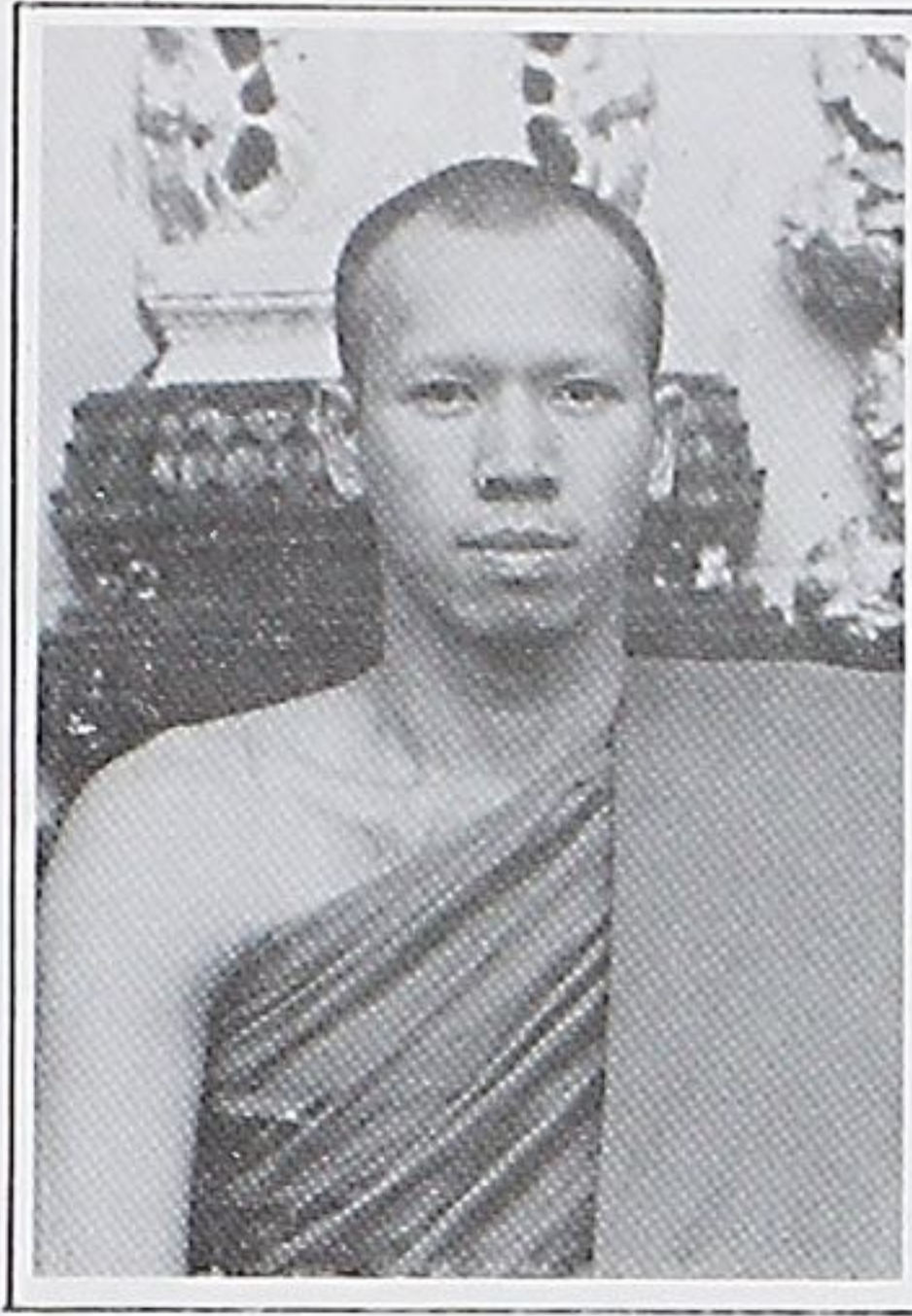
โทร. 514-2270

ที่ทำงาน กรมทหารราบที่ 19 กองพันทหารราบ
ที่ 3 ค่ายสุรสีห์ อ.เมือง จ.กาญจนบุรี

โทร. 034-513113

พระ ร.ต.ต.ศรายุทธ จุณณวัฒน์
ฉายา จริยวตฺโต

เลขที่ 52



ที่อยู่ 878 หมู่ 16 หมู่บ้านพลเทพ ถ.พัฒนาการ
สวนหลวง พระโขนง กรุงเทพฯ 10250

โทร. 3213167

ที่ทำงาน สถานีตำรวจภูธรอำเภอเดชอุดม,
อ.เดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี

โทร. (045) 361-161

พระประวิทย์ แพทยกุล
ฉายา จิตวิชฺโช

เลขที่ 58



ที่อยู่ 70/726 ต.ท่าทราย อ.เมือง จ.นนทบุรี
โทร. 573-1275

ที่ทำงาน สตง. ถ.พระรามหก อ.พญาไท กท.
โทร. 273-9711

พระไกรสร โลหันทน์
ฉายา เขมสโร

เลขที่ 80



ที่อยู่ 99/95 ม.ชนวนชื่น รามอินทรา ก.ม. 6
ช.ถนนมิตรภาพ กท. 10230

ที่ทำงาน หอบังคับการบิน ดอนเมือง การท่า
อากาศยานฯ ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ

โทร. 535-1242, 535-1333

พระ ส.อ.ณรงค์ฤทธิ์ สุขสว่าง
ฉายา จิตารโณ

เลขที่ 83



ที่อยู่ 40/124 ประชานิเวศน์ 3 ต.ท่าทราย
อ.เมือง จ.นนทบุรี (11000)

โทร. 5914659

ที่ทำงาน ศูนย์คอมพิวเตอร์ กองส่งกำลัง กรม
สรรพาวุธทหารบก ถ.ทหาร เขตดุสิต กรุงเทพฯ

โทร. 2431061-8 ต่อ 140

พระประธานสิทธิ์ ห่อผล
ฉายา ธรรมสิทธิโก

เลขที่ 89



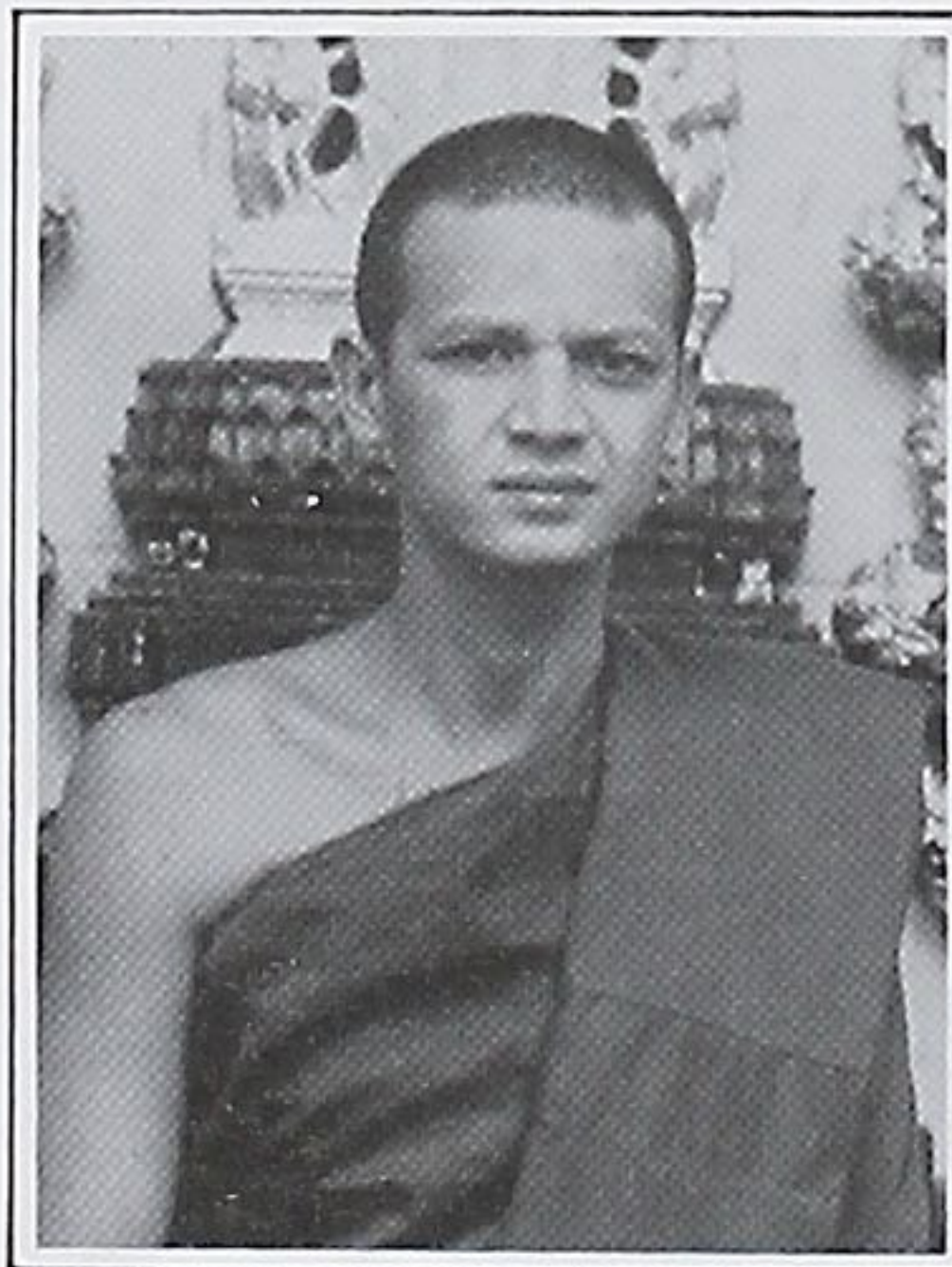
ที่อยู่ 242/8 แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพฯ
โทร. 433-7555

ที่ทำงาน สนง.การสื่อสารไปรษณีย์เขต 3
ถ.ช้างเผือก ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000

โทร. 044-242-103

พระ จ.อ.สุกิตต์ ชุนธิราช
ฉายา สุกิตฺติโก

เลขที่ 100



ที่อยู่ 148 หมู่ 18 ต.สำโรงเหนือ อ.เมือง
จ.สมุทรปราการ

ที่ทำงาน กกล. ทร อ.บางกอกใหญ่ กทม.

โทร. 455-1180 ต่อ 5198

พระวิเศษ พรหมมะ
ฉายา ธรรมวิสุทธิโง

เลขที่ 113



ที่อยู่ 26 จุฬา 4 ซ.วชิรธรรมสาริต 16 (101/1
สุขุมวิท บางนา พระโขนง กทม. โทร. 3984344)
ที่ทำงาน เทศบาลเมืองน่าน จ.น่าน
โทร. (054) 710-215, 710-216

คณะสูงรามเคชะ



พระจรัญ อรรถนิมิตต์
ฉายา อภิจาโร
เลขที่ 8



ที่อยู่ 220/1 ซ.เสนานิคม 2 ถ.พหลโยธิน
ลาดยาว จตุจักร กทม. 10900

โทร. 5791066

ที่ทำงาน 119/109-110 ซ.เฉลิมหล้า ถ.พญาไท
แขวงถนนเพชรบุรี พญาไท กทม. 10400

โทร. 2535065

พระวันชัย รัตนโชติ
ฉายา ปุณฺณชโย
เลขที่ 19



ที่อยู่ 163/1 ถ.ประชาธิปไตย แขวงบ้านพานถม
เขตพระนคร กทม. 10900

โทร. 2827875, 2827880

พระวิษณุ สัจจะมโนรมย์
ฉายา อภิวิสุตโต
เลขที่ 23



ที่อยู่ 465/2 ถ.นครสวรรค์ แขวงสวนจิตร เขต
ดุสิต กทม. 10300

โทร. 2827269

ที่ทำงาน

พระบรรลือ วรวิฑู
ฉายา อภินาโท

เลขที่ 69



ที่อยู่ 576/6 ถ.สาธุประดิษฐ์ แขวงบางโพงพาง
เขตยานนาวา กทม.

โทร. 2943228

ที่ทำงาน สำนักงานอาคารข่าวสด ซอยสีลม 2

โทร. 2331919

พระทวีป พักเทพ
ฉายา ทีปวโร

เลขที่ 107



ที่อยู่ 11 หมู่ 16 ตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอ
พระประแดง สมุทรปราการ 10130

ที่ทำงาน สนง. ป.ป.ป. ถนนพิษณุโลก เขตดุสิต
กทม. 10300

โทร. 2824495, 2824600

พระ ร.อ.อักรพล จีรพงศ์
ฉายา ฐมมกคพโล

เลขที่ 108



ที่อยู่ 750 ซอยมะลิทอง ถนนตลาดพลู เขตธนบุรี
กทม. 10600

โทร. 4661872

ที่ทำงาน กรมกำลังพลทหารบก ในศาลาว่าการ
กระทรวงกลาโหม ถนนสนามไชย เขตพระนคร กทม.
10200

โทร. 2213857

พระประสงค์ พัวตระกูลทรัพย์
ฉายา ปสฺงฺควโร

เลขที่ 111

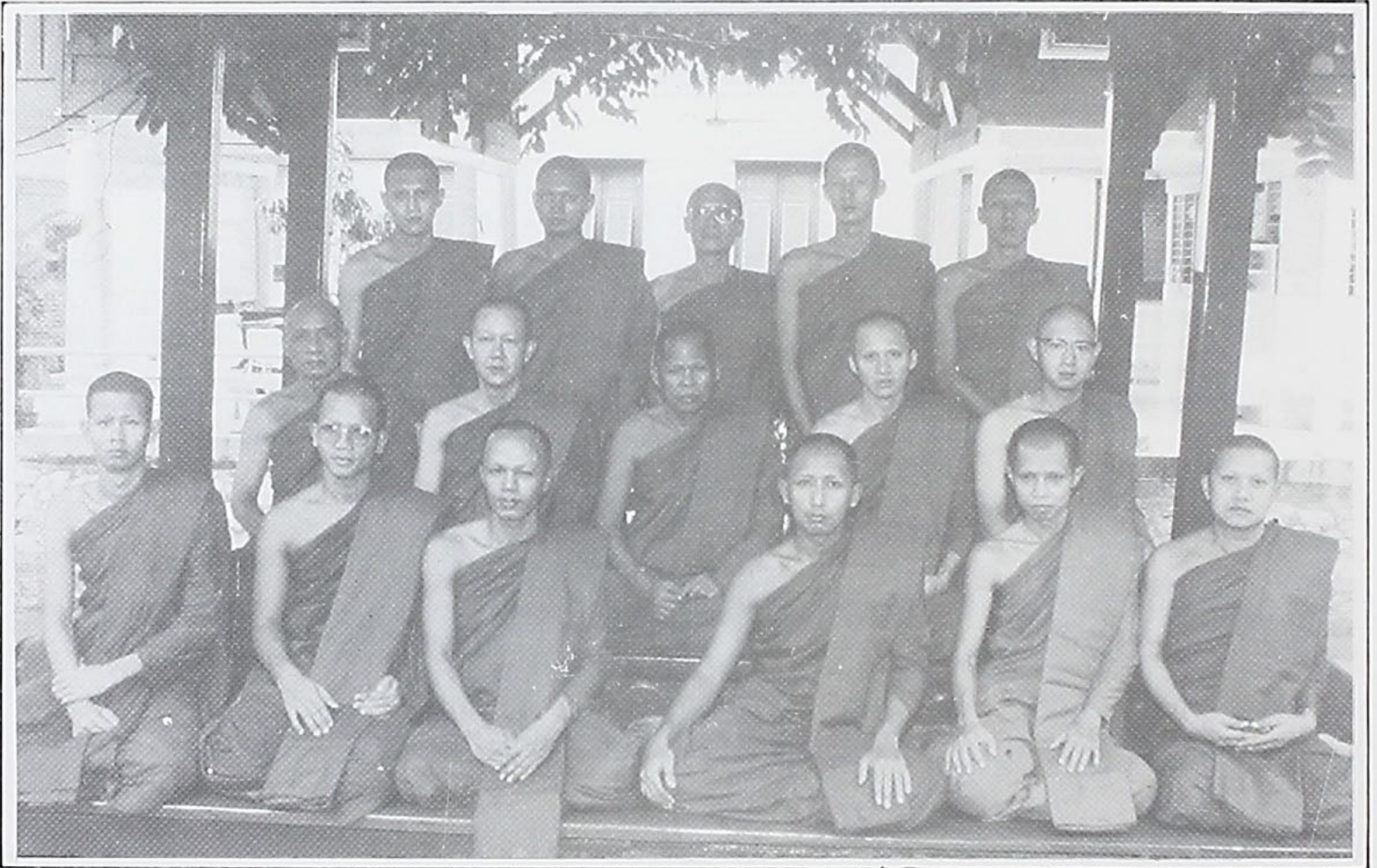


ที่อยู่ 39 ถนนตะนาว บางลำภู เขตพระนคร
กทม. 10200

โทร. 2827350

ที่ทำงาน บริษัท ประดิษฐ์ชาวด์ จำกัด .

คณะสงฆ์

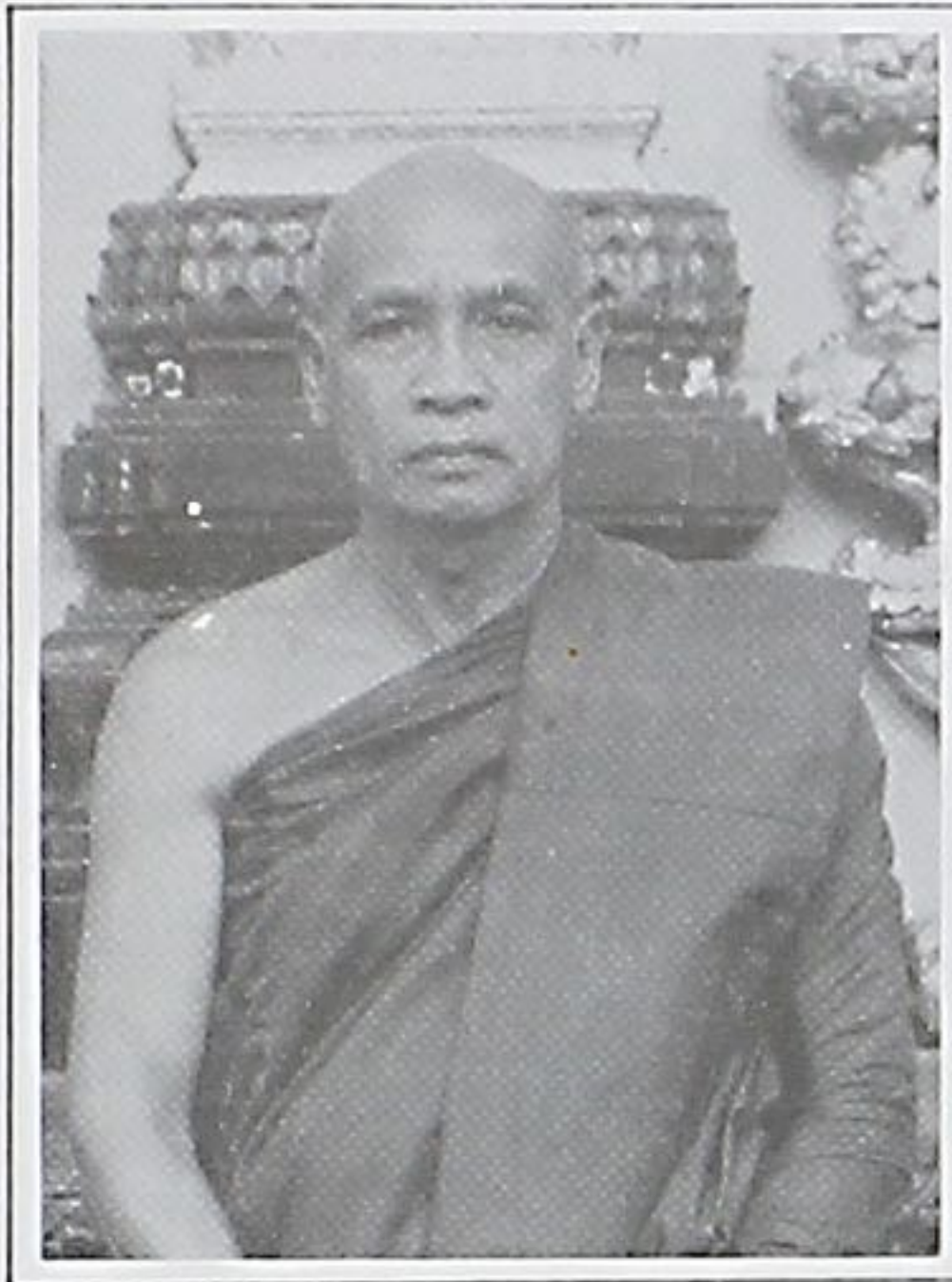


พระชาลณรงค์ วิทวัสชุติกุล
ฉายา ชานโน
เลขที่ 26



ที่อยู่ 28 ซอยสุขจิตต์ ถ.พหลโยธิน อ.พญาไท
กทม. 10400
โทร. 279-0293
ที่ทำงาน บ.ซีเอส ไอโตพาร์ท จำกัด
โทร. 394-0427 ต่อ 17

พระนิสิต ม่วงศรี
ฉายา เขมนิสฺสโร
เลขที่ 38



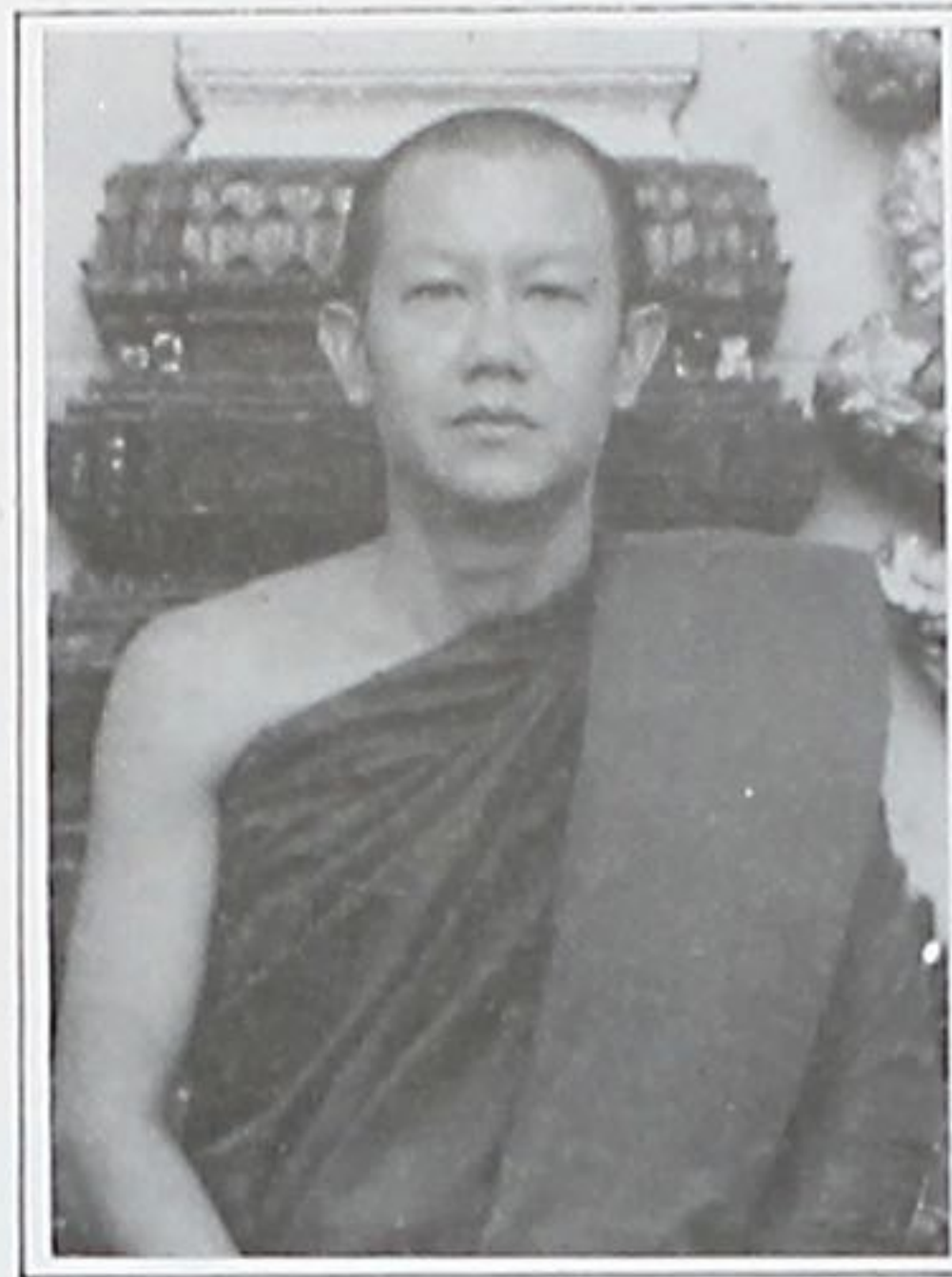
ที่อยู่ 244/346 ซ.สุขาภิบาล 1 ถ.รามอินทรา
ต.อนุสาวรีย์ อ.บางเขน กทม. 10220
โทร. 5212037
ที่ทำงาน ภาควิชาพยาธิวิทยา คณะสัตวแพทย-
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ อ.บางเขน กทม.
โทร. 579-7540

พระเจริญพงษ์ ลักษณะวาริ
ฉายา อภิวัตฺตโน
เลขที่ 43



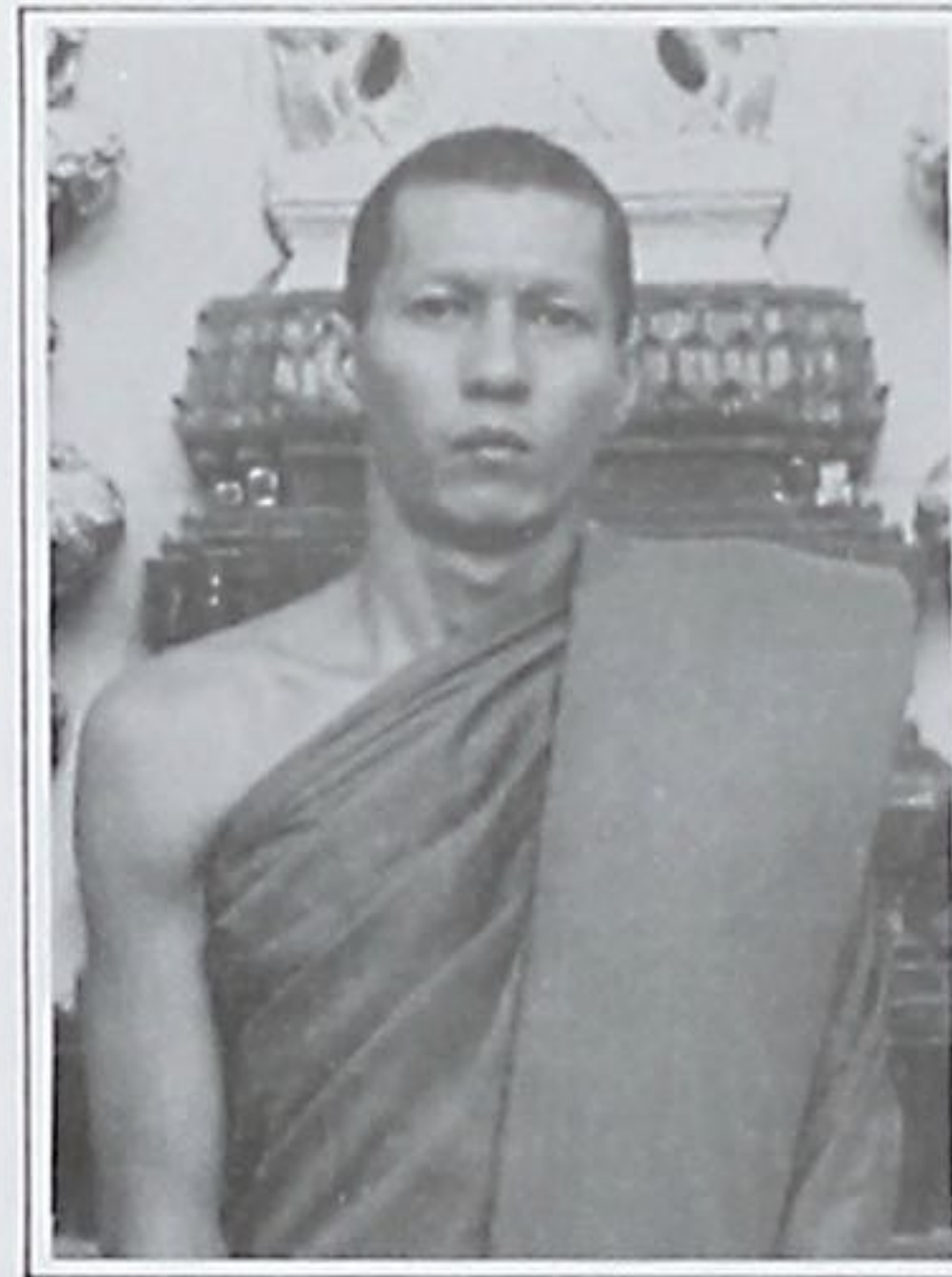
ที่อยู่ 668-669 ซ.ถนนมรุพงษ์ ต.คลองถนน
อ.บางเขน กทม.
โทร. 552-5706
ที่ทำงาน กองช่างกล กรมทางหลวง อ.ราชเทวี
กทม.
โทร. 246-7643, 245-9941

พระพิณิจ สบายยิ่ง
ฉายา ธรรมวินิจฺฉโย
เลขที่ 54



ที่อยู่ 53/7 ซ.สายลม ถ.พหลโยธิน ต.สามเสนใน
อ.พญาไท กทม. 10400
ที่ทำงาน ชุมสายฯ พหลโยธิน องค์การโทรศัพท์
แห่งประเทศไทย ถ.พหลโยธิน กทม. 10400
โทร. 273-0999

พระจิตฺติกร สมนยานนท์
ฉายา ปุณฺณงฺกโร
เลขที่ 56



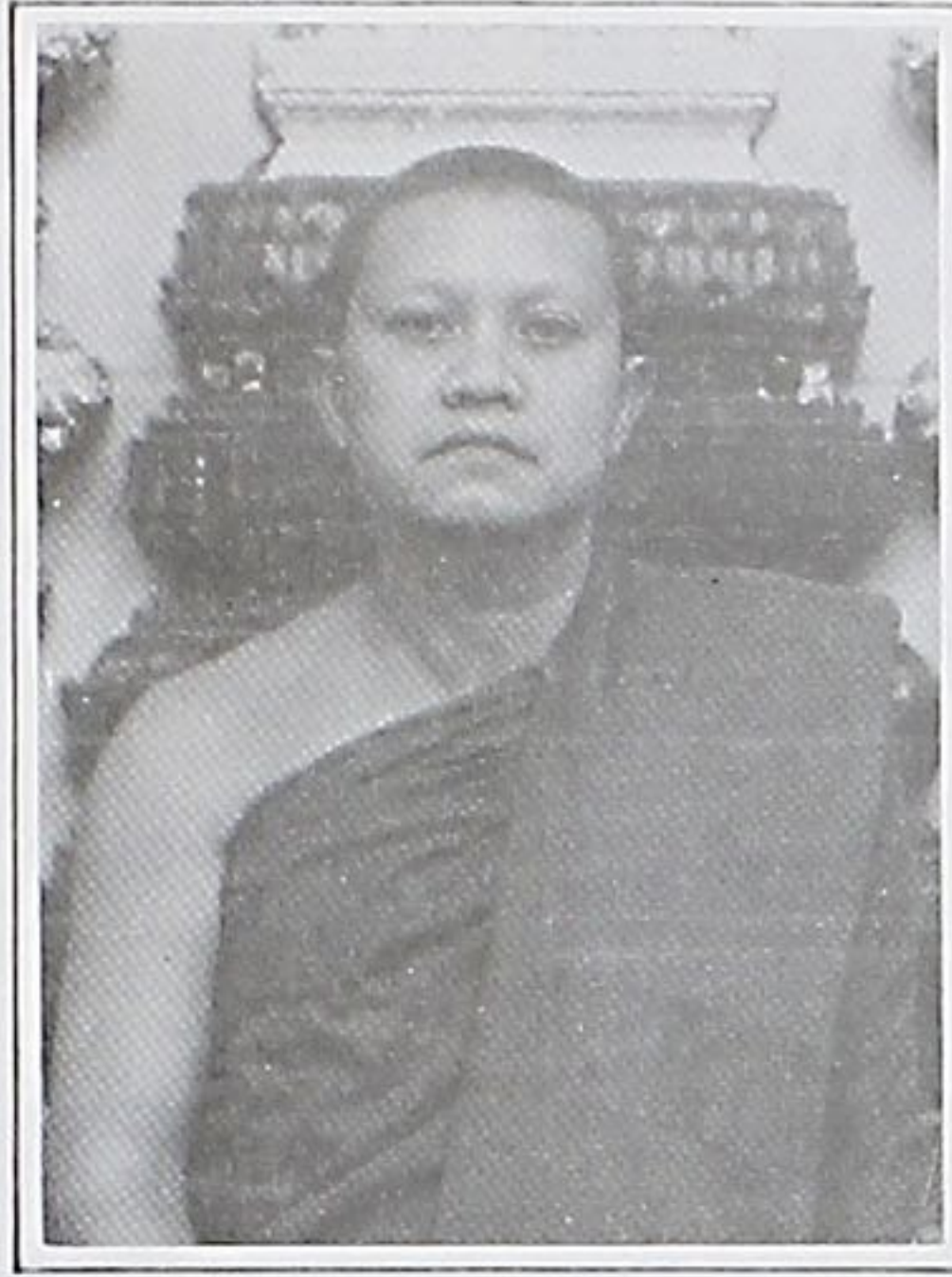
ที่อยู่ 237 ถ.อิสระภาพ ต.วัดอรุณ อ.บางกอกใหญ่
กทม. 10600
โทร. 465-0386
ที่ทำงาน ติดต่อบ้าน

พระวัชรพล รัตนสุวรรณ
ฉายา ธรรมวชิโร
เลขที่ 65



ที่อยู่ ติดต่อบ้าน
ที่ทำงาน ศูนย์ควบคุมการบินเชียงใหม่ (อาคาร
ท่าอากาศยานหลังเก่า) อ.เมือง จ.เชียงใหม่ รหัส 50000
โทร. 053-277600

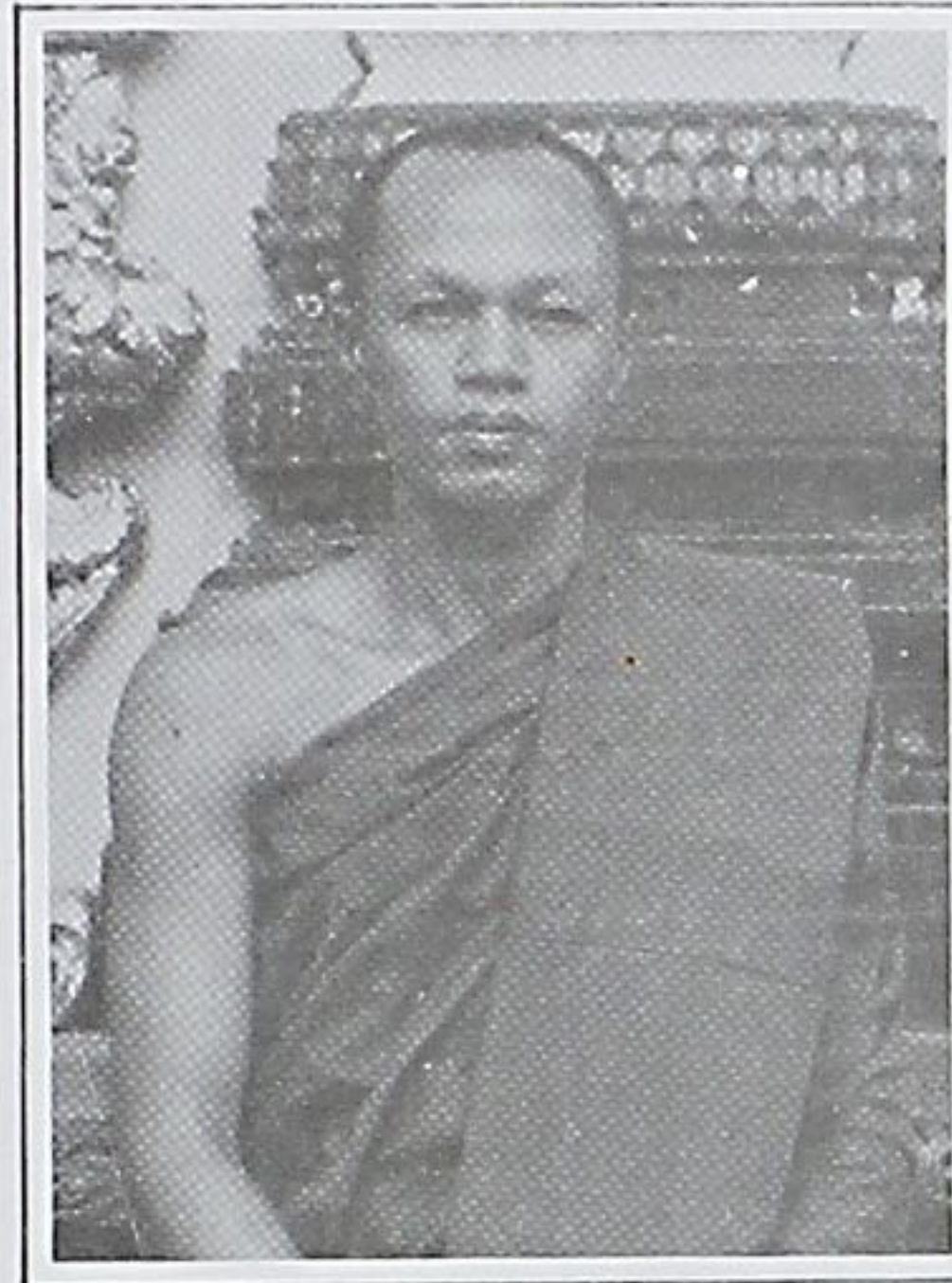
พระธีระนันท์ พจนสิทธิ์
ฉายา เจตธีโร
เลขที่ 90



ที่อยู่ 81/83 ซ.ลาดพร้าว 86 ถ.ลาดพร้าว
ต.วังทองหลาง อ.บางกะปิ กทม. 10310
โทร. 5384662

ที่ทำงาน ธนาคารกสิกรไทย สาขาสำเหร่ 697/12
ถ.สมเด็จพระเจ้าตากสิน ต.บุคคโล เขตธนบุรี กทม. 10600

พระเฉลิมพล ทองปราณี
ฉายา ปุณฺณพโล
เลขที่ 94



ที่อยู่ 60/33 ม.4 ถ.คลองถนน ต.สายไหม
อ.บางเขน กทม. 10220

โทร. 534-0532

ที่ทำงาน ติดต่อบ้าน

พระภูริพัชร สังกัประชา
ฉายา ภูริวชิโร
เลขที่ 96



ที่อยู่ 549/24 ถ.จรัญสนิทวงศ์ ต.บางขุนศรี
อ.บางกอกน้อย กทม. 10700

โทร. 481-285

ที่ทำงาน ติดต่อบ้าน

พระพิษณุ เปรมบัญญัติ
ฉายา คุณวิฑูโร
เลขที่ 106



ที่อยู่ 156/126 ม.6 ถ.บางกรวย-ไทรน้อย
ต.บางกรวย อ.บางกรวย จ.นนทบุรี รหัส 11130
ที่ทำงาน ติดต่อบ้าน

พระณัฐ ยุทธสารประสิทธิ์
ฉายา กิตติธมฺโม
เลขที่ 117



ที่อยู่ 25 ซ.สายสิน ถ.ประชาชื่น อ.ดุสิต กทม.
10800 โทร. 585-0059
ที่ทำงาน กองสถานที่ แผนกพื้นที่ การไฟฟ้า
ฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย บางกรวย จ.นนทบุรี
โทร. 436-5232

พระสุริยง บุญขันตินาถ
ฉายา วราภิโม
เลขที่ 122



ที่อยู่ 204 ถ.อิสรภาพ ต.บ้านช่างหล่อ เขต
บางกอกน้อย กทม. 10700
โทร. 412-4727-9
ที่ทำงาน ติดต่อบ้าน

คณะสงฆ์นานาชาติ



พระวัชชัย ศิริอุบลวัฒนา
ฉายา อภิธโช

เลขที่ 15



ที่อยู่ 90/82 แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ
กทม. 10140

ที่ทำงาน ธนาคารกสิกรไทย (สำนักงานใหญ่)
ส่วนธุรกิจสาขาภาค 8 ฝ่ายกิจการสาขา
400 ถนนพหลโยธิน เขตพญาไท กทม.
โทร. 2732574-5

พระวิจิตร อ่อนน้อม
ฉายา จิตวิจิตุโต

เลขที่ 53

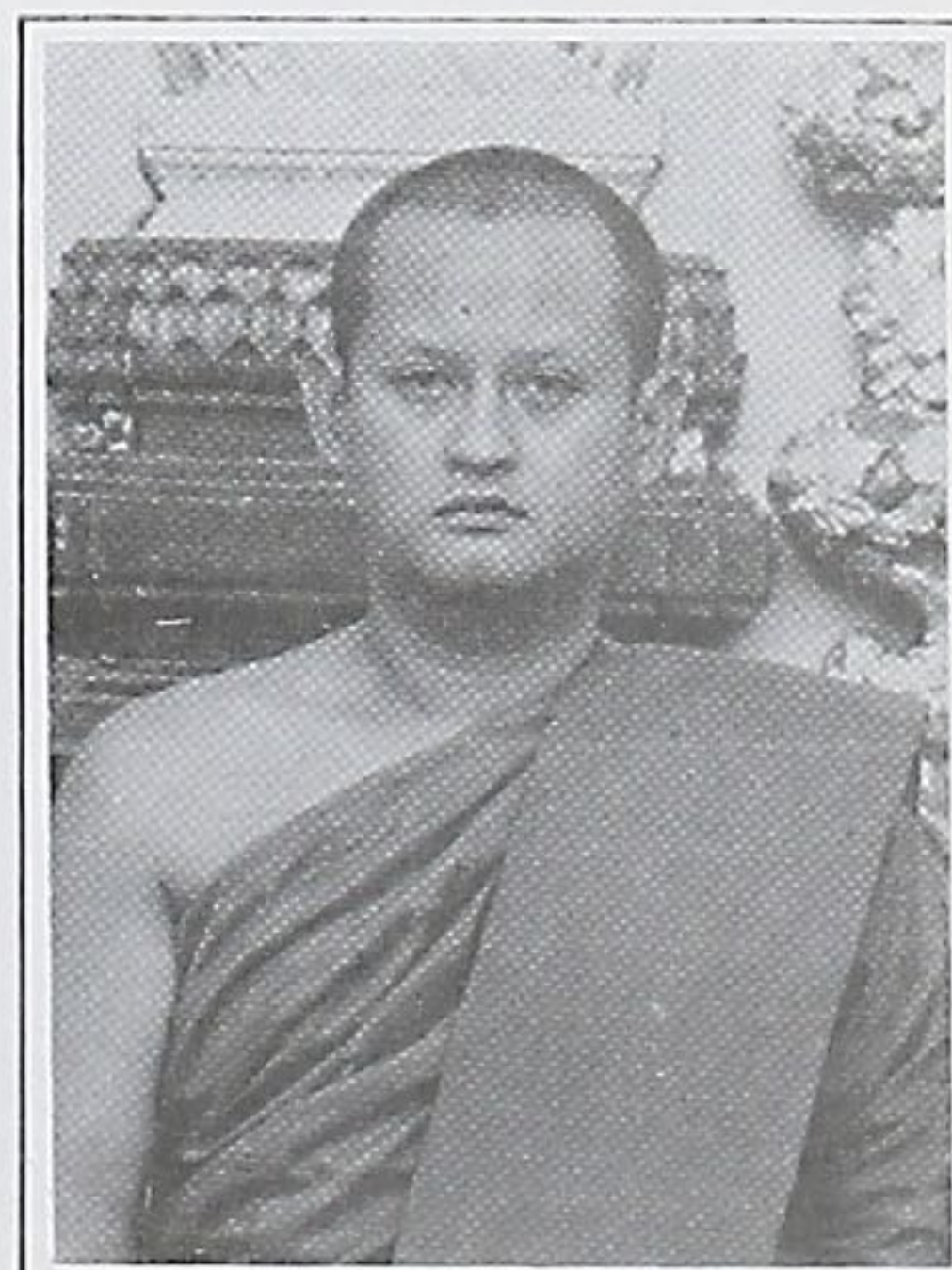


ที่อยู่ 8/1 ถนนกลางเมือง ตำบลบ้านเหนือ
อำเภอเมือง จ.กาญจนบุรี 71000

ที่ทำงาน โครงการส่วนพระองค์ สวนจิตรลดาฯ
ถนนราชวิถี เขตดุสิต กทม. 10300
โทร. 282-0420

พระปริยญา วิสุตร
ฉายา ปริยญาณโร

เลขที่ 85

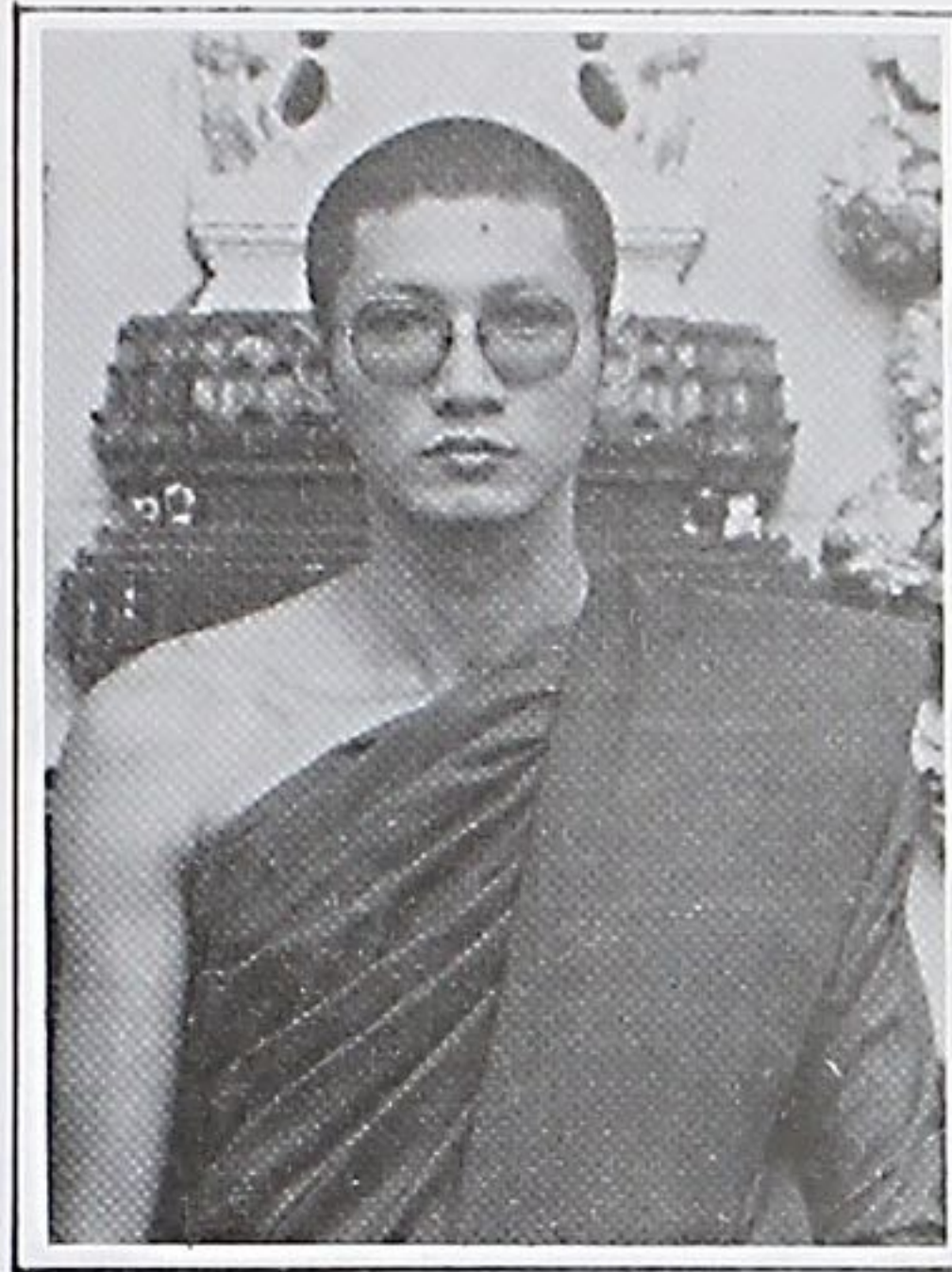


ที่อยู่ 1845/4 ถนนจรัญสนิทวงศ์ ซอยเลิศบุญ
แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย กทม. 10700

โทร. 4247947

ที่ทำงาน

พระยงยุทธ ไม้แก้ว
ฉายา จิตพโล
เลขที่ 87



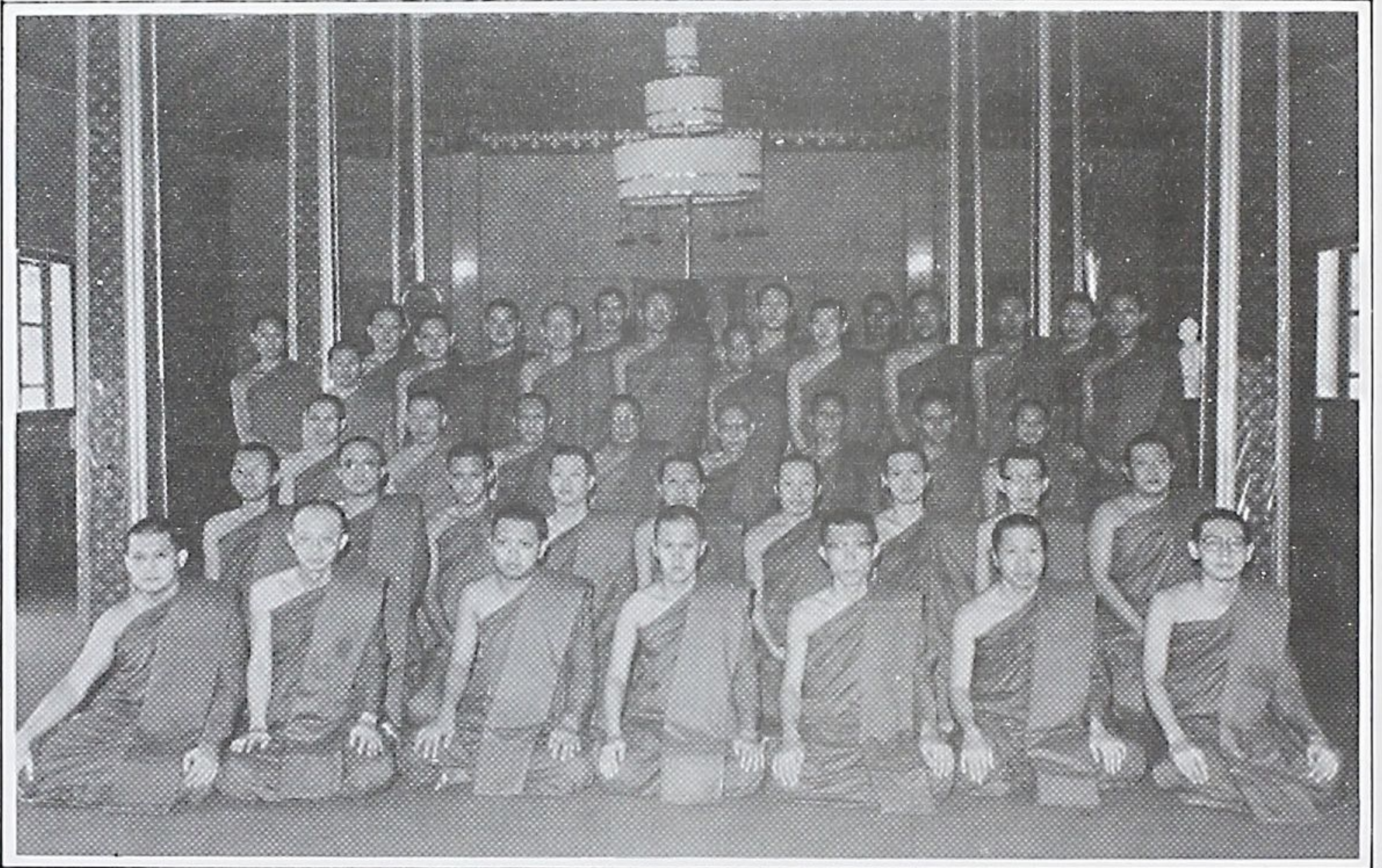
ที่อยู่ 29/13 หมู่ 7 ถนนลาดพร้าว 87 แขวง
วังทองหลาง เขตบางกะปิ กทม. 10310

โทร. 538-0438

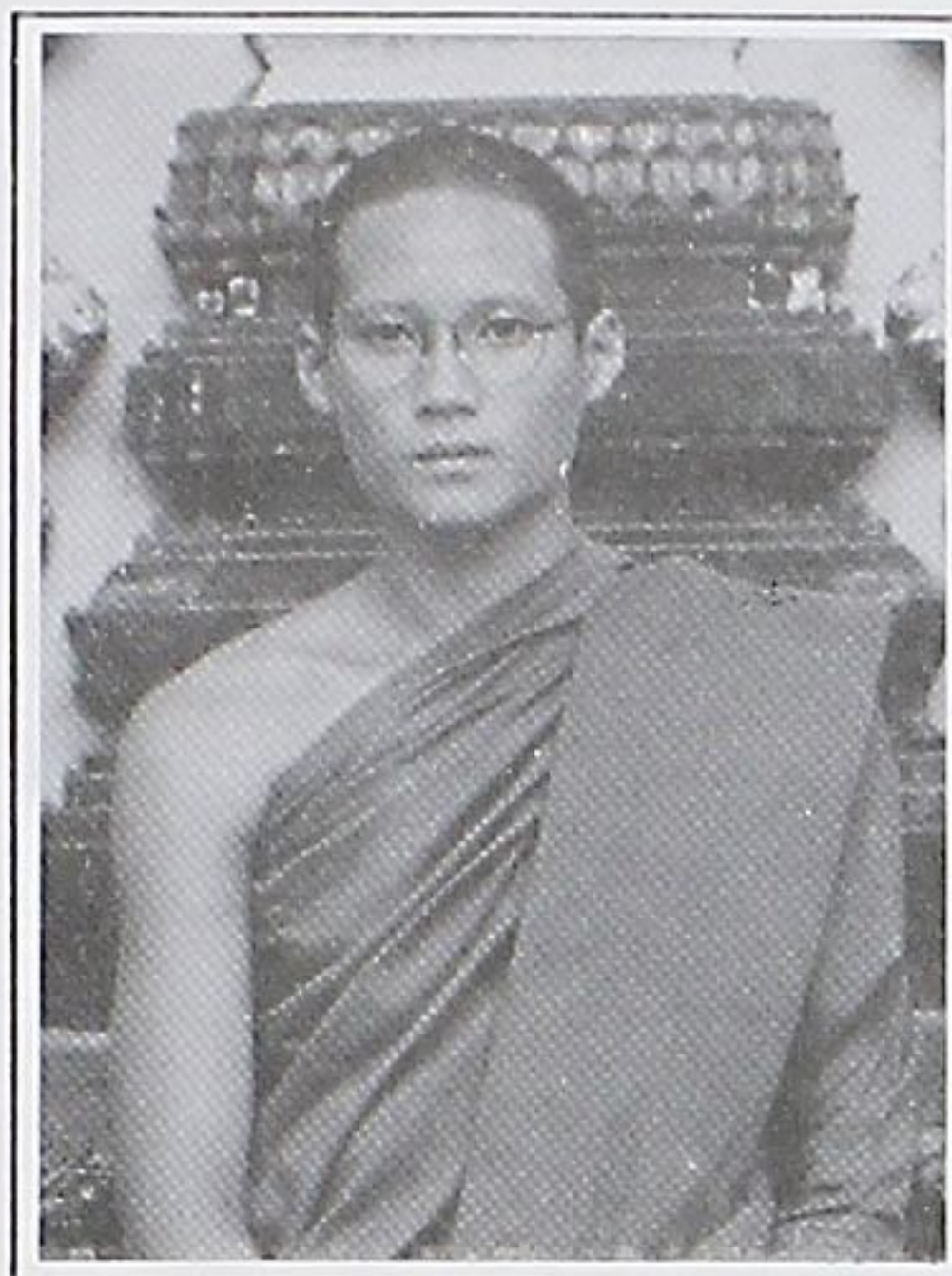
ที่ทำงาน คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยี
ราชมงคล ถนนรังสิต-นครนายก ตำบลคลองหก อำเภอ
ธัญบุรี จ.ปทุมธานี 12130

โทร. 577-1149

คณะภุชชี



พระพลศักดิ์ สุพร
ฉายา ฐมฺมพโล
เลขที่ 5



ที่อยู่ 1562/36 หมู่บ้านพิบูลย์ ถ.อำนาจสงคราม
บางซื่อ กทม. 10800
ที่ทำงาน

พระนฤดม โรจนะหัสติน
ฉายา นรวโร
เลขที่ 11



ที่อยู่ 366/17 ถนนอิสระภาพ (ซอยอิสระภาพ
40) แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กทม. 10600
โทร. 4659874
ที่ทำงาน 74/50 ถนนสุขประยูร ตำบลหน้าเมือง
อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา 24000

พระนครินทร์ โรจนะหัสติน
ฉายา อภินาคโร
เลขที่ 12



ที่อยู่ 366/17 ถนนอิสระภาพ (ซอยอิสระภาพ
40) แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กทม. 10600
ที่ทำงาน 10 ถนนยุทธศาสตร์ ตำบลปากแพรก
อำเภอทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช

พระประยูทธ ศิลปไวยะ
ฉายา สุปยุตฺโต
เลขที่ 14



ที่อยู่ 854/2 บ้านพักรถไฟ นิคมมักกะสัน เขต
ราชเทวี กทม. 10400

พระธวัช ยมภาค
ฉายา อคฺคธโช
เลขที่ 17



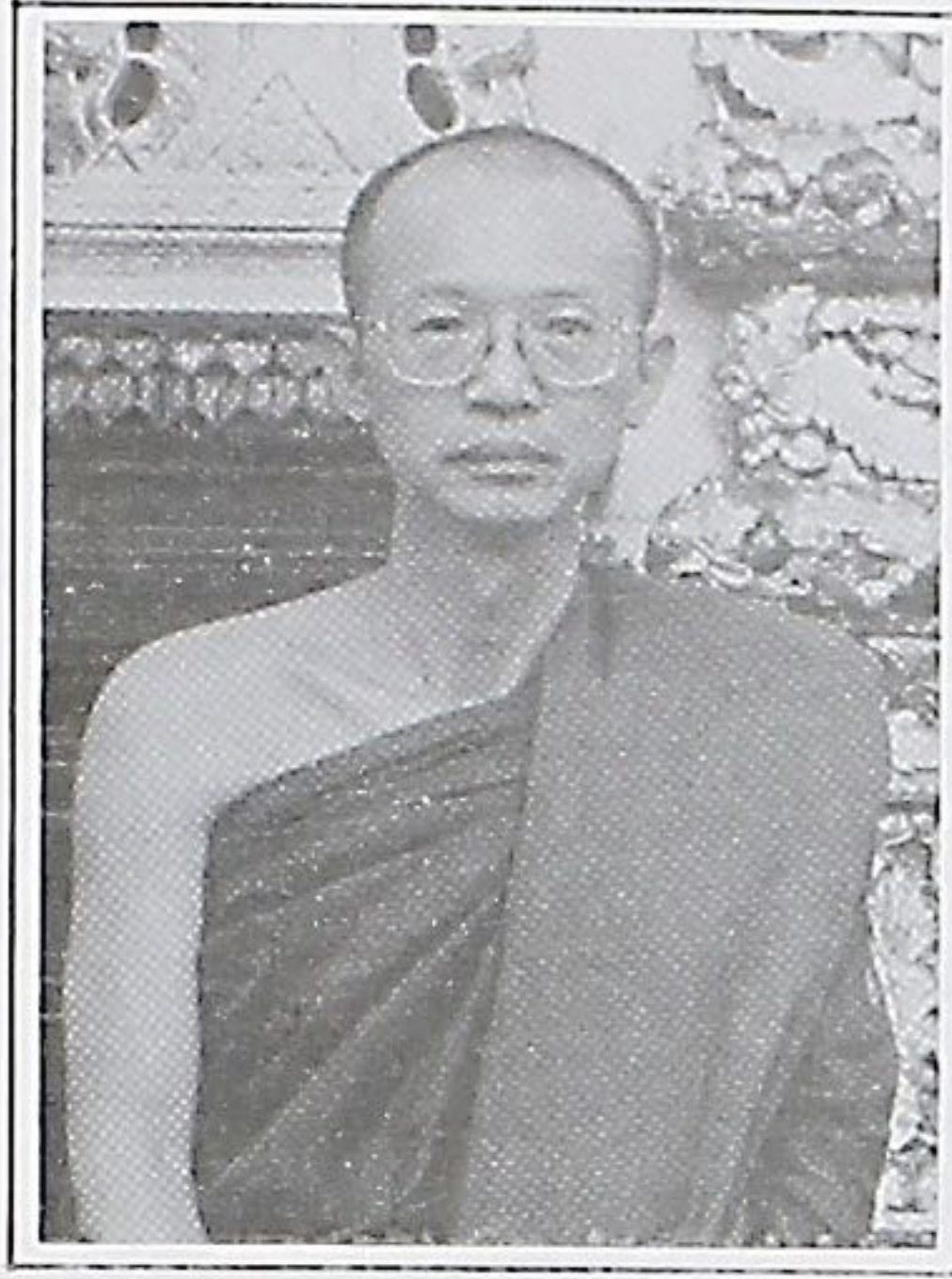
ที่อยู่ 228 บางลำภู ถ.สามเสน ต.บ้านพานถม
อ.พระนคร กทม.
โทร. 2821911
ที่ทำงาน

พระณัฐวุฒิ ตะหังนศรี
ฉายา สุณฺณวุฒติ
เลขที่ 31



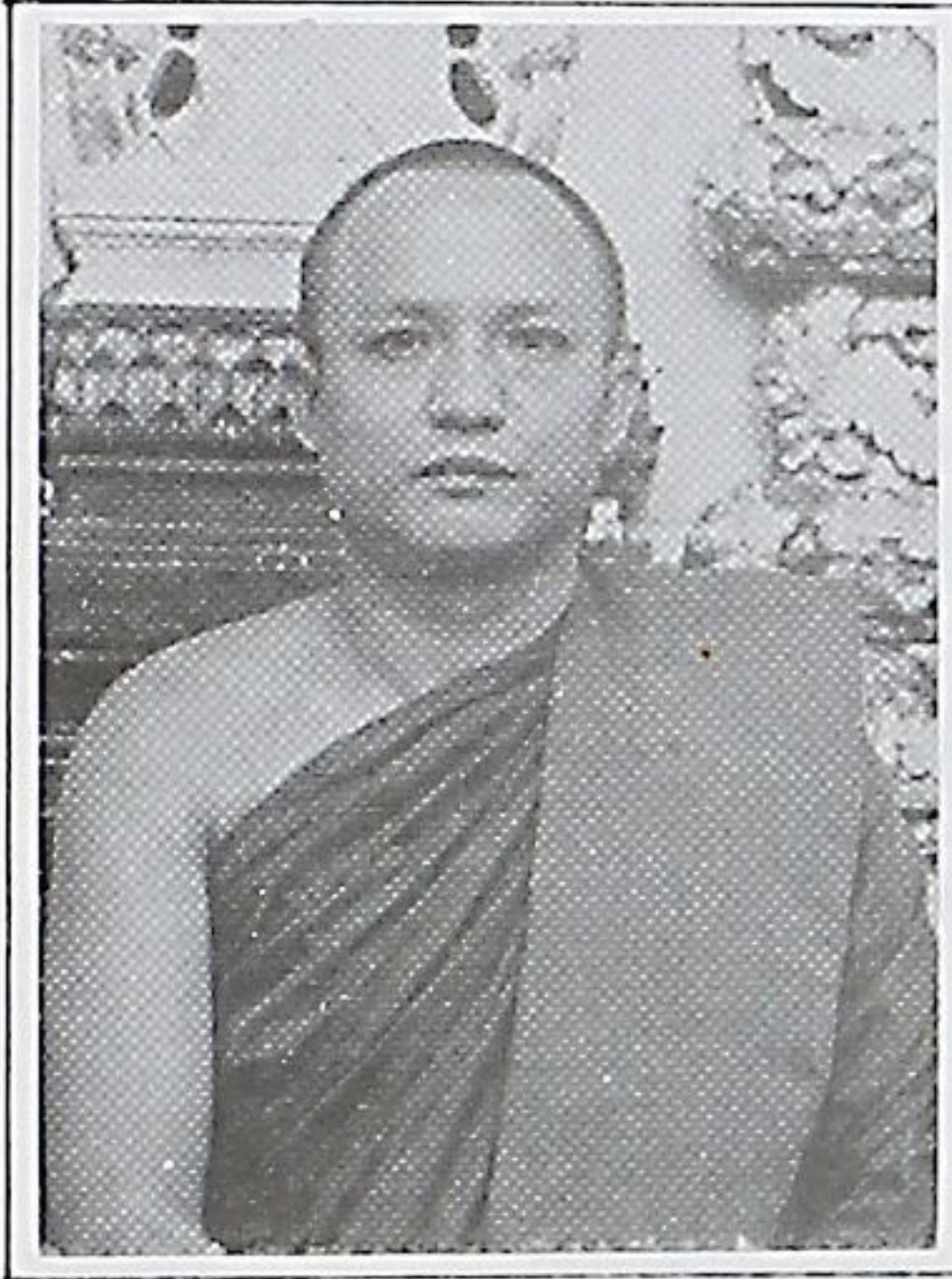
ที่อยู่ 308 ถ.สุขุมวิท ต.เชิงเนิน อ.เมือง ระยอง
21000
โทร. (038) 611-260, 611-650
ที่ทำงาน

พระพิทักษ์ ฉันทประยูร
ฉายา ติรารกฺโข
เลขที่ 33



ที่อยู่ 475 ลำเพ็ง วานิช 1 สัมพันธวงศ์ กทม.
ที่ทำงาน ที่ทำการอัยการประจำศาลจังหวัด
สว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

พระกมลชัย เผือกจันทิก
ฉายา กมลชโย
เลขที่ 34



ที่อยู่ 33/35 ม.บางนาวิลล่า ต.บางแก้ว อ.บางพลี
จ.สมุทรปราการ 10540
ที่ทำงาน แผนกควบคุมประมวลผลด้วยเครื่อง
คอมพิวเตอร์ กองประมวลผลและพัฒนางานเหมือง
ฝายวิชาการเหมือง การไฟฟ้าฝายผลิตแห่งประเทศไทย
อ.บางกรวย จ.นนทบุรี
โทร. 436-4647, 436-4685

พระ พ.ต.ธีรวัชร สันต์ตรบ
ฉายา ชุตีธีโร
เลขที่ 35



ที่อยู่ 41/1 หมู่ 1 หน้าวัดเชิงกระบือ ต.บางกรวย
อ.บางกรวย จ.นนทบุรี 11130
ที่ทำงาน รพศ. 5 พัน 1 ต.แม่สา อ.แม่ริม
จ.เชียงใหม่ 50180 โทร. 053-297568-9 ต่อ 233

พระทวี กษัตริ์
ฉายา ทวีคุณ
เลขที่ 40



ที่อยู่ 254 หมู่ 2 เขตลาดกระบัง กรุงเทพฯ
ที่ทำงาน สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์
โทร. 2353630 (งานศึกษาธิการเขต)

พระ พ.ท.ชัยรัตน์ เสนะวิณิน
ฉายา ปิยรัตน
เลขที่ 42



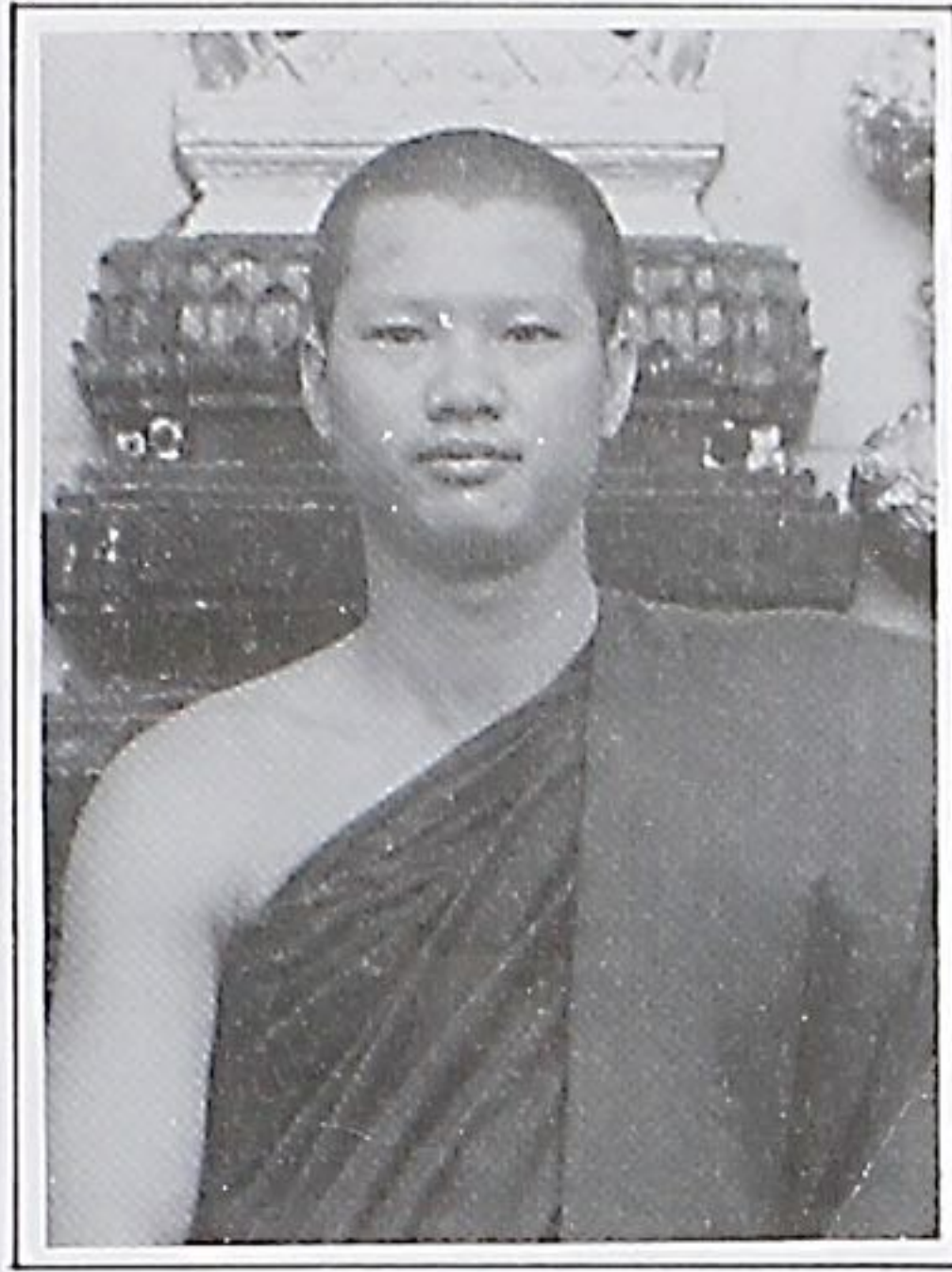
ที่อยู่ 36/28 ซ.จรัญสนิทวงศ์ 8 (วัดเจ้ามูล)
ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่
กรุงเทพฯ โทร. 4110891

พระอำนาจ บุญบงการ
ฉายา สุภาวโธ
เลขที่ 44



ที่อยู่ (1) 87/1 ถ.สุขุมวิท ซอย 13 คลองเตย
กรุงเทพฯ 10110
โทร. 253-8288
ที่อยู่ (2) ร้านเกษตรเนินสูง 54/13 หมู่ 4 ถนน
พิศาลธรรมคุณ ต.เขาวัว อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี 22120
โทร. (01) 3270785

พระสมชาย สมิตีวัฒน์กุล
ฉายา ชยสโม
เลขที่ 63



ที่อยู่ 16/29 หมู่บ้านพิบูลย์สินธ์ แขวงประเวศ
เขตประเวศ กทม. 10230
โทร. 322-1093
ที่ทำงาน ธนาคารกสิกรไทย สาขาสุขุมวิท 39
โทร. 2603361-6

พระประดิษฐ์ จุลเสวี
ฉายา ปติฏฐาโน
เลขที่ 64



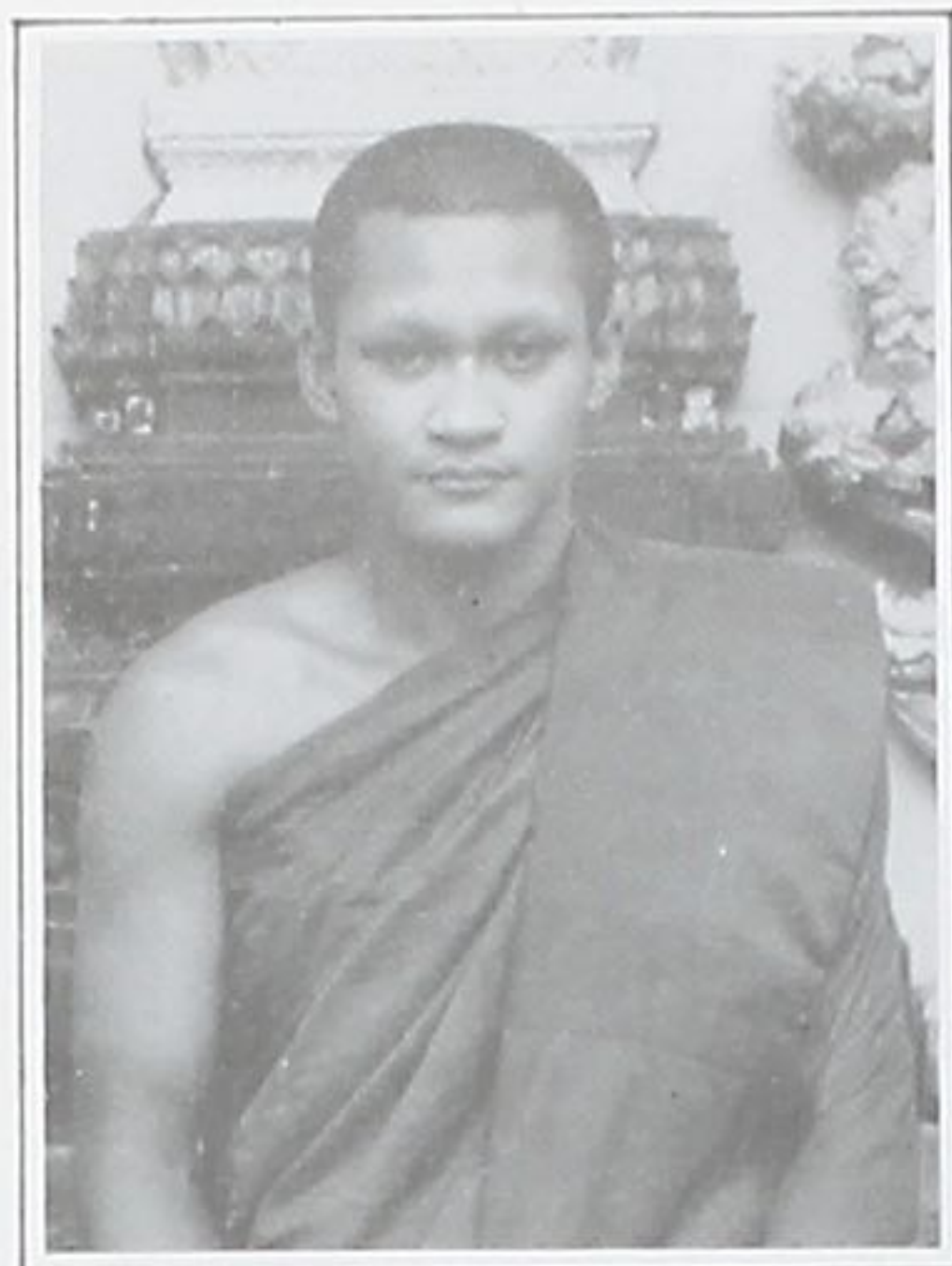
ที่อยู่ 588/48 ซ.ประดิษฐ์ผล ถ.จรัญสนิทวงศ์
แขวงบางยี่ขัน บางกอกน้อย กทม. 10700
ที่ทำงาน ส่วนอำนวยการสินเชื่อฝ่ายสินเชื่อพาณิชย์-
กรรม ธนาคารกรุงไทย จำกัด สำนักงานใหญ่ ถ.สุขุมวิท
กรุงเทพฯ โทร. 255-2222 ต่อ 3268

พระสรรเชาว์ ผดุงจิตร
ฉายา ชวนจิตโต
เลขที่ 66



ที่อยู่ 265/4 ถ.จรัญสนิทวงศ์ ซ.จรัญสนิทวงศ์ 8
ต.ท่าพระ อ.บางกอกใหญ่ กทม.
โทร. 4674351

พระทศพร นามเมือง
ฉายา อภิวโร
เลขที่ 67



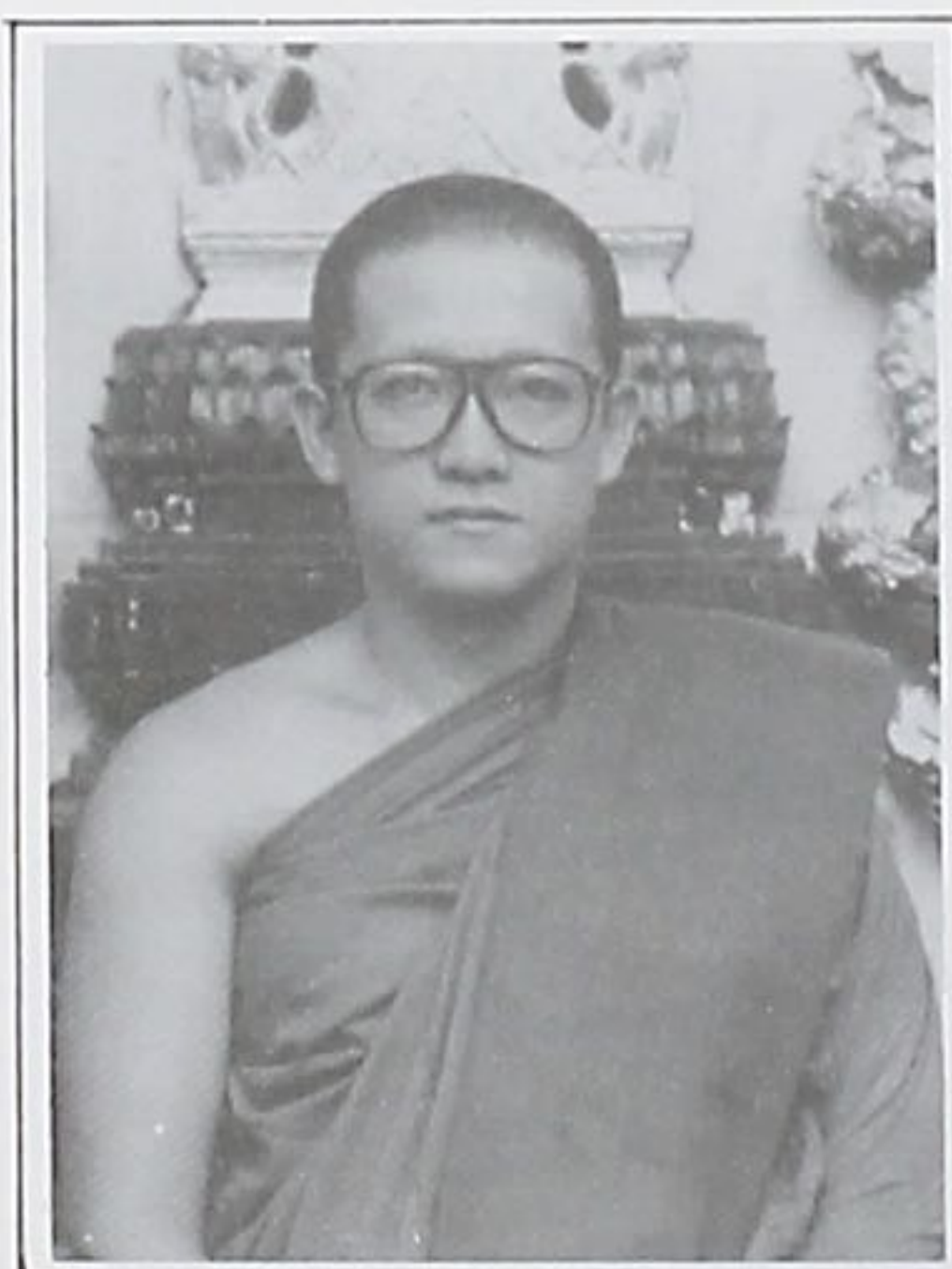
ที่อยู่ 572/200-202 ซ.โพธิ์สุวรรณ เจริญนคร 10
คลองสาน กทม. 10600
โทร. 4370307-9
ที่ทำงาน

พระเสริมพงศ์ อิงกสิทธิ์
ฉายา ปุฑฺฒิวโร
เลขที่ 68



ที่อยู่ 786/2 ซ.วัดสุวรรณคีรี ถ.ปิ่นเกล้า-นครชัยศรี
ต.บางบำหรุ อ.บางกอกน้อย กทม. 10700
โทร. 434-3840-1

พระธวัช สุมิตรหมาส
ฉายา เขมธโช
เลขที่ 70



ที่อยู่ 322/16 ซ.อยู่เจริญ ถ.อโศก-ดินแดง
ห้วยขวาง กทม. 10310
ที่ทำงาน กองการสังคม กรมองค์การระหว่าง
ประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ถ.ศรีอยุธยา กรุงเทพฯ
10400

พระสุปรีดี ศรีนนท์
ฉายา สุปิติโก

เลขที่ 71



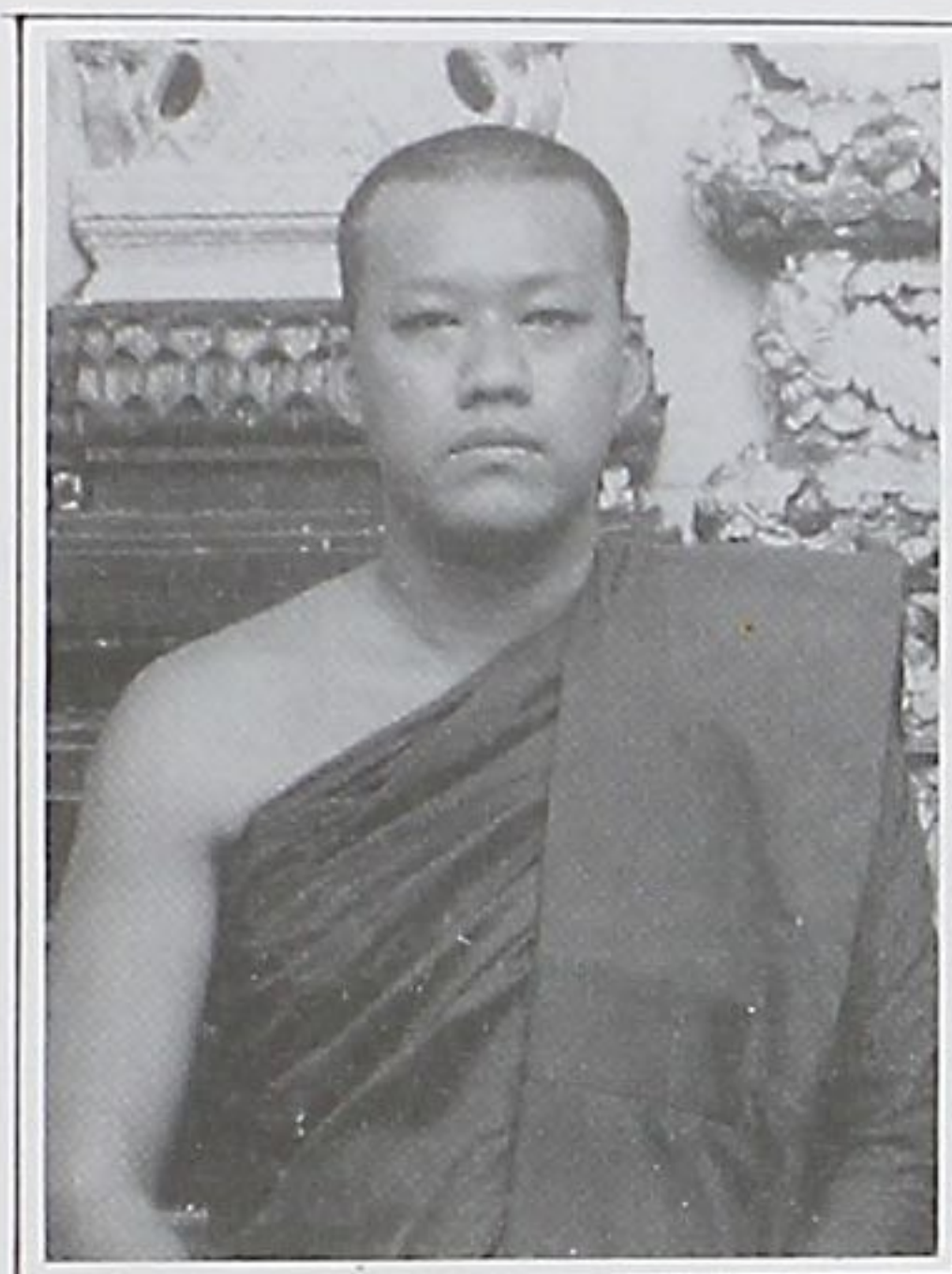
ที่อยู่ 33/12 หมู่ 2 ต.สวนใหญ่ อ.เมือง จ.นนทบุรี

11000

โทร. 525-1047

พระ ร.อ.อนุฤทธิ์ ทับคล้าย
ฉายา ชยิทธิโก

เลขที่ 93



ที่อยู่ 211/28 ต.บางกระสอ อ.เมือง จ.นนทบุรี

โทร. 5880418

ที่ทำงาน กองข่าว กรมข่าวทหาร บก.ทหารสูงสุด

พระประสพสุข พ่วงสาคร
ฉายา จิตสุโข

เลขที่ 98



ที่อยู่ 809 ถ.ประชาอุทิศ เขตห้วยขวาง กทม.

ที่ทำงาน ส่วนธุรกิจต่างประเทศ ฝ่ายการธนาคาร

ธนาคารแห่งประเทศไทย บางขุนพรหม

โทร. 280-0615

พระไพฑูรย์ โทบุนญ์เรือง
ฉายา สุเวปฺตุโล
เลขที่ 99



ที่อยู่ 1969 ถ.ประชาสงเคราะห์ ต.ดินแดง เขต
ห้วยขวาง กทม.

ที่ทำงาน สาขาอุบัติเหตุ รพ.กลาง ถ.หลวง ต.
ป้อมปราบ เขตป้อมปราบ กทม.

พระบุญหัตต์ จินดานุภาจิตต์
ฉายา อภิปุญฺโณ
เลขที่ 101



ที่อยู่ 3/130 ถ.สุขุมวิท ซอย 93 บางจาก
พระโขนง กทม. 10250

โทร. 331-4479

ที่ทำงาน ธนาคารกรุงไทย จำกัด ฝ่ายคอมพิวเตอร์
โทร. 3140101-9 ต่อ 273, 274

พระ ร.อ.กิติ นิมิหุต
ฉายา ฐปนกิตฺติโก
เลขที่ 109



ที่อยู่ 201/69 หมู่บ้านผาสุกฝั่งขวา ถ.พัฒนาการ
ต.ประเวศน์ อ.พระโขนง กทม. 10250

โทร. 3211653

ที่ทำงาน สำนักงานประมาณกลาไหม กอง
งบประมาณ ในศาลาว่าการกระทรวงกลาไหม กทม.
10200 โทร. 2219125, 2258722

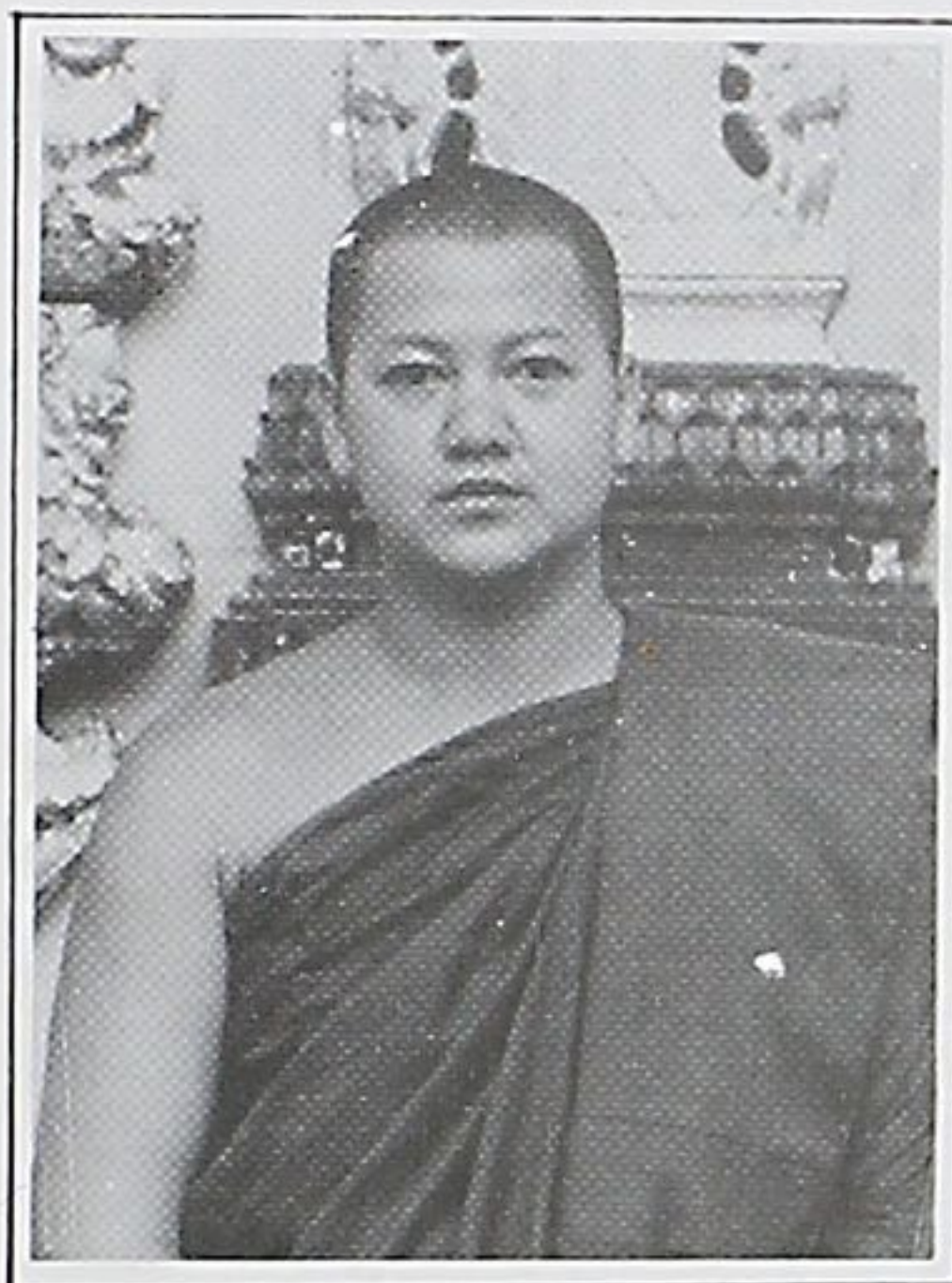
พระสมหมาย ปาริฉัตร
ฉายา อาสาปสิทฺโธ
เลขที่ 115



ที่อยู่ 19/78 ซ.ประดิษฐ์ 3 พุทธมณฑล 1 แขวง
บางระมาด เขตตลิ่งชัน กทม.

ที่อยู่ บริษัทมติชน 12 ถ.เทศบาลนฤมาล
ประชาชนิเวณ 1 เขตบางเขน กทม.
โทร. 589-0020

พระกฤตย์ อัครเสวี
ฉายา กตปญฺโณ
เลขที่ 116



ที่อยู่ 61/4 หมู่ 4 ซ.ปัญญามิตร ถ.ลาดพร้าว
แขวงวังทองหลาง บางกะปิ กทม. 10310

โทร. 538-6158
ที่ทำงาน

พระเสกภพ สวัสดิ์
ฉายา สุภาภิเสโก
เลขที่ 119



ที่อยู่ 27/92 หมู่ 3 แขวงบางนา เขตพระโขนง
กรุงเทพฯ 10260

ที่ทำงาน

พระชาติรี บุญชาติสัย
ฉายา วรรณารโณ
เลขที่ 121



ที่อยู่ 549/64 ซ.จรัลสนิทวงศ์ 37 ถนนจรัลสนิทวงศ์
บางกอกน้อย กทม.
ที่ทำงาน



พระโอรสในวสันตปาฏิโมกข์
สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

วันนี้เป็นวันอุโบสถ กลางเดือนสี่ เป็นวันมาฆบูชา อธิกมาส ตามปักขคณนาวิธี
ตกในฤดูนี้ จึงมีสิบอุโบสถ และปฏิทินทางบ้านเมืองก็คงมี แปรสองแปดตามเคย เข้าพรรษา
แปดหลังก็มาตรงกับเข้าพรรษาตามปักขคณนาเช่นเดียวกัน และวันวิสาขบูชาตกกลางเดือน
๗ ตามปักขคณนา

อิทานิ ฉฐมีกฺขุต มหฺนฺเตยว สมฺพยุเห

สัมพยุหะ ที่ ๖

นวมสฺเสว พยุหสฺส

พยุหะ ที่ ๕

ตติเย สมฺมุเห อยํ

สมฺมุหะ ที่ ๓

ปจฺฉิมสฺเสว วคฺคสฺส

วรรคที่๑

ปกฺเข อนฺติมสฺสญฺหิต

ปักข์ที่สุด

พรุ่งนี้ขึ้นเป็น จตุตฺเถ สมฺมุเห อยํ และเป็น ปจฺฉิมสฺเสว วคฺคสฺส วรรคที่ ๑ ปกฺเข
ปจฺฉิมสฺสญฺหิต ปักข์ที่ ๑ วันมาฆบูชา นี้ เป็นการบูชาในโอกาสที่เรียกว่า จาตุรงฺคสนฺนิปาต
พระพุทฺธเจ้าทรงทำปาริสุทฺธิอุโบสถ หรืออุโบสถที่บริสุทธิ์ ร่วมกับพระสงฆ์ทั้งหลาย และ
ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์แก่พระสงฆ์ ท่านแสดงว่าพระพุทฺธเจ้าได้ทรงทำอุโบสถร่วมกับ
พระสงฆ์มาตั้งแต่ครั้งแรก คือในวันมาฆปุณณมี เช่นวันนี้ และทรงสวดปาฏิโมกข์เอง ปาฏิโมกข์
ที่ทรงสวดนั้นก็คือโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นพระโอวาทที่มีใช้ทรงแสดงเพื่อโปรดหมู่แห่งพระ
สาวกเพื่อให้บรรลุถึงพระธรรม เพราะว่าพระสาวกทั้งหมด หรือพระสาวกทั้งหลายที่เข้า
ร่วมทำอุโบสถอันบริสุทธิ์ด้วยพระองค์นั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ทั้งนั้น เป็นผู้เสร็จกิจแล้ว
เพราะฉะนั้น พระโอวาทอันสำคัญนี้จึงเป็นพระโอวาทที่วางหลักถึงพระพุทฺธศาสนา สำหรับ
ที่พระสาวกทั้งหลายจะได้นำไปประกาศพระพุทฺธศาสนาสืบต่อไป ตามหลักที่ตรัสไว้ใน
พระโอวาทนี้ จึงได้เรียกว่าโอวาทปาฏิโมกข์ พระโบราณจารย์ได้แสดงว่า พระพุทฺธเจ้า
ได้ทรงทำอุโบสถอันบริสุทธิ์ร่วมด้วยพระสงฆ์ ต่อมาในวันเพ็ญและในวันดับ คือ ๑๕ วัน

ครั้งดังที่เราทำในบัดนี้ แต่ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงทำอุโบสถร่วมกับพระสาวกทั้งหลาย ก็ตลอดเวลาที่พระสาวกทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า ปาริสุทธ์อุโบสถ หรือ ปาริสุทธ์ะอุโบสถ อุโบสถที่บริสุทธ์ แต่ว่าต่อมากครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าไม่เสด็จลงทำอุโบสถ พระสงฆ์ทั้งหลายก็รอกันตั้งแต่หัวค่ำจนสว่าง พระอานนที่ได้กราบทูลเตือนมาตามลำดับยามของราตรี ก็ไม่เสด็จลงจนถึงสว่าง จึงได้ตรัสว่า เพราะมีผู้ทุศีลปนอยู่ในสงฆ์ พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร จึงได้จัดการนำเอาผู้ทุศีลนั้นออกจากหมู่ และตั้งแต่นั้นมา พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงลงทำอุโบสถกับพระสาวกทั้งหลายอีกต่อไป โดยโปรดให้สวดวินัยปาฏิโมกข์ขึ้นเอง คือให้พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้สวดวินัยปาฏิโมกข์ สิกขาบทปาฏิโมกข์ดังที่เราทั้งหลายสวดกันอยู่นี้ เพราะฉะนั้นตั้งแต่นั้นมา สงฆ์คือหมู่แห่งสาวกทั้งหลาย จึงได้ทำปาฏิโมกข์กันโดยลำพังพระสงฆ์เอง โดยสวดวินัยปาฏิโมกข์ติดต่อกันมาจนถึงเราทั้งหลายในบัดนี้ ในวันนี้เป็นวันมาฆปุณณมี ซึ่งเป็นวันประกอบการบูชา เรียกว่ามาฆบูชา ก็ขอให้เราทั้งหลายได้ช่วยกันประกอบพิธีมาฆบูชาผลัดเปลี่ยนกันลงฟังเทศน์ตลอดคืน เป็นการบูชาพระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายซึ่งเป็นต้นเดิมปาริสุทธ์อุโบสถดังกล่าว

วันนี้เป็นวันอุโบสถ สิ้นเดือนสี่ตามปักขคณนาวิธี

อิทานิ จฏฐมีภูเต มหนุเตเยว สมุพฺพุเห

สัมพฺพุหะ ที่ ๖

นวมสฺเสว พฺพุหสฺส

พฺพุหะ ที่ ๕

จตุตฺเถ สฺมุเห อโย

สฺมุหะ ที่ ๔

ปฺรมสฺเสว วกฺกสฺส

วรรคที่ ๑

ปกฺเข ปฺรมสฺสยฺหิต

ปักข์ ที่ ๑

พรุ่งนี้เป็นปักข์ที่สอง

พระเถรเรานั้น แม้เป็นอุบาสก อุบาสิกาก็ตาม ควรเป็นผู้ปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควร
สมควรเป็นอุบาสก อุบาสิกา สมควรเป็นภิกษุ เป็นสามเณร จึงจะเป็นผู้ที่สมควรรับ
สักการะบูชา รับปัจจัยบริจาต ของผู้มีศรัทธาทั้งหลาย

พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนเอาไว้ว่า ภิกษุที่สิ้นอาสวะ ที่เป็นเหมือนน้ำฝน ตั้งมั่น
ดีแล้วในศีลทั้งหลาย ประกอบด้วย ทมะ คือ อินทรีย์ทมะ ฝึกอินทรีย์ สัจจะ คือ วาจา
สัตย์ ย่อมสมควรซึ่งผ้ากาสาวะ คือผ้าข้อมน้ำฝน เราทั้งหลายถึงแม้ว่าจะยังไม่ได้ในขั้น
สูงสุด คือ ละกิเลสที่เป็นเหมือนน้ำฝนได้ แต่ก็ให้พยายามที่จะปฏิบัติตนให้ตั้งตนอยู่ให้
ตั้งตนดีในศีลทั้งหลาย ให้รู้จักมีจิตใจ ใช้สติปัญญาข่มอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย
ใจ ให้เป็นอินทรีย์สังวร เมื่อพูดวาจาสัตย์ พูดคำถ้อยคำที่จริงที่เป็นประโยชน์ และต้อง
ด้วยกาลเวลา จึงจะถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติตนสมควรแก่การครองผ้ากาสาวะพัสดร์ สมควรแก่
การเคารพ กราบไหว้ของผู้มีศรัทธาทั้งหลาย สมควรรับไทยธรรมทั้งหลายที่เขาถวาย

วันนี้เป็นวันอุโบสถ กลางเดือนห้า ตามปักขคณนา

อิทานิ จฏฐมีภูเต มหนุเตเยว สมฺพยุเห

สัมพยุหะ ที่ ๖

นวมสเสว พยุหสฺส

พยุหะที่ ๕

จตุคฺเช สมฺมุเห อยฺ

สมฺมุหะ ที่ ๔

ปจฺมสเสว วกฺกสฺส

วรรคที่ ๑

ปกฺเข ทฺตฺติยสณฺหิต

ปักข์ที่ ๒

พรุ่งนี้ขึ้นเป็นปักข์ที่ ๓

ในฤดูนี้ได้มีผู้เข้ามาบวชชั่วคราวในระยะสั้นกันมาก และเราทั้งหลายทั้งที่บวชเก่า และบวชใหม่ต่างก็มีความรู้ความเห็นว่าการบวชนี้เป็นสาระ คือแก่นสาร จึงได้เข้ามาบวช บวชเรียนไปบ้าง บวชระยะสั้นบ้างตามศรัทธา เป็นอันชื่อว่า เป็นผู้รู้จักสิ่งที่เป็นสาระ คือ แก่นสาร โดยเป็นสิ่งที่ เป็นสาระ คือแก่นสาร เป็นผู้รู้จักสิ่งที่ไม่เป็นแก่นสาร โดยความไม่ เป็นแก่นสาร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นผู้ที่มีความดำริชอบ ย่อมจะบรรลุถึงสาระคือ แก่นสารได้ จึงขอให้เราทั้งหลายได้พยายามปฏิบัติให้บรรลุถึงศีลสาระ แก่นสารคือ ศีล สมาธิสาระ แก่นสารคือสมาธิ ปัญญาสาระ แก่นสารคือปัญญา ตามหลัก ไตรสิกขา และพระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า วิมุตติสาระ สาระคือวิมุตติ ความหลุดพ้น วิมุตติญาณทสฺสนสาระ สาระคือความรู้เห็นในความหลุดพ้น ตลอดจนถึงที่พระ อาจารย์ได้กล่าวอธิบายอีกอันหนึ่งว่า ปรมัตถสาระ สาระที่เป็นปรมัตถะ คือเป็นยอด อันได้แก่นิพพาน เพราะฉะนั้นจึงขอให้เราทั้งหลายพากันตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ปฏิบัติตนเพื่อบรรลุถึงธรรมที่เป็นสาระ คือ แก่นสารในพระพุทธศาสนา ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามสามารถ

วันนี้เป็นวันอุโบสถ กลางเดือน ๗ ตามปฏิทินคณนา

อิทานิ จตุรมีญาติ มหนุเตยว สมพุยฺเห

สัมพุยฺหะที่ ๖

นวมสุเสว พุยฺหสฺส

พุยฺหะที่ ๕

จตุตฺถะ สมุหะ อยฺ

สมุหะที่ ๔

ทุตฺติยสุเสว วกฺกสฺส

วรรคที่ ๒

ปกฺเข ทุตฺติยสญฺหิตะ

ปักข์ที่ ๒

พรุ่งนี้ขึ้นปักข์ที่ ๓ เป็น ปกฺเข ตุตฺติยสญฺหิตะ

อนึ่ง วันเพ็ญกลางเดือน ๗ นี้ เป็นวิสาขมาส คือเป็นเดือนวิสาขะ และวันเพ็ญเดือนวิสาขะนี้ ตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า จึงเป็นวันประกอบพิธีวิสาขบูชา อันเป็นการบูชาสำคัญในพระพุทธศาสนา ในวันนี้ก็ได้มีพิธีวิสาขบูชา เริ่มตั้งแต่เมื่อคืนนี้ ตั้งแต่เวลาทุ่มหนึ่งพระสงฆ์ประชุมกันทำวัตรสวดมนต์ เป็นการไหว้ครูปาธยาย และมีการสวดพุทธาภิเศกต่อตามกำหนดก็จนถึงเที่ยงคืน และก็มีพิธีสวดพุทธาภิเศก ต่อมาในวันนี้ตั้งแต่เช้าจนถึงเวลาเริ่มพิธีวิสาขบูชา ตั้งแต่เวลา ๑๗.๐๐ นาฬิกา เป็นต้นไป ซึ่งมีการทำวัตรสวดมนต์ มีการบูชาเจดีย์ กล่าวคำบูชา แล้วเดินประทักษิณพระมหาสถูปเจดีย์ และพระอุโบสถ สามรอบ ต่อจากนั้น อุบาสก อุบาสิกา ก็มีการทำประทักษิณ ประชุมกันสวดมนต์ เมื่ออุบาสก อุบาสิกา สวดมนต์จบแล้วก็เริ่มแสดงธรรมเทศนา ตั้งแต่ตั้งศักราชกัณฑ์ที่ ๑ เป็นต้นไปจนตลอดรุ่ง และในตอนใกล้รุ่ง เมื่อเทศนาจบลงแล้ว ก็มีการให้เบญจศีล เป็นศีลประจำปีก่อนจะให้เบญจศีลก็มีการสวดมนต์ท้ายเทศน์ และมีการสวดมนต์ปริตตกรรม กระทำพระปริตรทำน้ามนต์ประจำปี ซึ่งเป็นการทำน้ามนต์ร้อยปีของวัดอันหมายความว่า บัดนี้ได้ทำน้ามนต์ในใกล้รุ่งของวันวิสาขะมาทุกปีกว่าร้อยปีติดต่อกันมา จึงเรียกน้ามนต์ที่ทำในวันวิสาขบูชาว่าเป็นน้ามนต์ร้อยปีสืบต่อกันมา เพราะฉะนั้นจึงขอให้เราทั้งหลายได้ร่วมกันประกอบพิธีวิสาขบูชาตามกำหนดโดยย่อที่กล่าวมานี้ ท่านที่ได้รับกำหนดให้เทศน์ให้สวดก็ให้เทศน์ให้สวดตามกำหนด นอกจากนั้นก็ขอให้ผลัดเปลี่ยนกันฟังธรรมจนตลอดรุ่ง และในตอนเช้าเมื่อทำน้ามนต์เสร็จแล้วก็มีการทำวัตรเช้า เมื่อทำวัตรเช้าเสร็จแล้วก็ป็นอันว่าเสร็จพิธี

๑๒ มิถุนายน ๒๕๓๔

วันนี้เป็นวันอุโบสถ สิ้นเดือน ๗ ตามปักขคณนา หรือว่าตามปฏิทินโลกนั้น
แรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ เป็นสิ้นเดือน ๗ เมื่อวานนี้ แต่ว่าตามปักขคณนานั้น ปักข์มา
ตกในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘ ซึ่งเท่ากับ เป็นวันสิ้นเดือน ๗ ตามปักข์

อิทานิ จตุรมิถุเต มหฺนฺเตเยว สมฺพุยฺเย

สัมพุยฺเย ที่ ๖

นวมสฺเสว พุยฺหฺสฺส

พุยฺเยที่ ๕

จตุตฺเต สมฺเพ อย

สมฺพะที่ ๔

ทุตฺติเยสฺว วกฺกสฺส

วรรคที่ ๒

ปกฺเข ตตฺติยสฺสญฺหิต

ปักข์ที่ ๓

พຼ່ງนี้ขึ้นปักข์ที่ ๔ เป็นอันติมปักข์ ปกฺเข อนฺติม สฺสญฺหิต เป็นปักข์ชาติ

เราทั้งหลายต่างได้ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนาของพระพุทธเจ้า เพราะฉะนั้นจึง
ขอให้เราทั้งหลายพากันมีความเคารพในพระบรมศาสดา พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ใน
พระธรรม ในพระสงฆ์ ในความศึกษา ในความไม่ประมาท ในปฏิสันถาร โดยเฉพาะบัด
นี้ก็ได้เปิดโรงเรียนพระปริยัติธรรม ก็ขอให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในเขตการเรียนตั้งใจไป
เรียนตามกำหนดของสำนักเรียนโดยพร้อมเพรียงกัน เป็นการศึกษาในความศึกษาด้านปริยัติ
และด้านปฏิบัติก็ให้มีความเคร่งครัดอยู่ในพรหมจรรย์พระธรรมวินัย อย่าให้ย่อหย่อน เพราะ
พรหมจรรย์ที่ประพฤติด้วยความสงสัยย่อหย่อนไม่มีผลมาก เพื่อผล คือ ปฏิเวธ ต่อไป

วันนี้เป็นวันอุโบสถ กลางเดือน ๘ หน้าวันเข้าพรรษา คือจะเข้าพรรษาพรุ่งนี้ ในเทศกาลเข้าพรรษานี้ได้มีนวกะภิกษุมาอุปสมบทเพื่อจำพรรษาที่วัดนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งได้เป็นมาตั้งแต่เป็นเวลาหลายปีมาแล้ว ปีนี้คงมีมากตามเคย และเราทั้งหลายทั้งพระเก่าและพระใหม่ ต่างก็ได้มาอยู่ร่วมกันตลอดไตรมาส จึงขอให้ท่านครูบาอาจารย์ และพระเก่าทั้งหลายได้ให้การต้อนรับพระภิกษุใหม่ด้วยดี ให้คำแนะนำต่าง ๆ ที่ควรให้คำแนะนำ และก็ขอให้พระภิกษุใหม่ได้ตั้งใจรับคำแนะนำและตั้งใจปฏิบัติกิจวัตรต่าง ๆ เมื่อเข้าพรรษาแล้ว ก็จะได้มีการเปิดโรงเรียน เปิดการให้การอบรมแก่นวกะภิกษุทั้งหลาย ก็ขอให้ตั้งใจเล่าเรียน พระพุทธศาสนา พระธรรมวินัย พุทธประวัติ ตลอดจนถึงวิชาอื่นที่จัดไว้สำหรับนวกะภิกษุ และตั้งใจปฏิบัติศึกษาในไตรสิกขาหรือไตรศึกษา คือ ศิล สมาธิ ปัญญา ตามที่อุปัชฌาย์ได้สอนไว้ตั้งแต่เมื่อคราวขอบวช การสวดปฏิโมกษ์ที่จบลงไปแล้วนี้ คือการสวดสิกขาบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เป็นพระวินัยสำหรับพระภิกษุต้องปฏิบัติที่เป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ที่เรียกว่า อาทิพรหมจรรย์การศึกษา หรือเรียกว่า ปาฏิโมกษ์ คือที่เป็นหัวหน้าหรือเป็นหมวด ที่เป็นใหญ่เป็นประธาน หรือเรียกว่า ปาฏิโมกษ์ และสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกษ์นี้ก็คือ ๒๒๗ สิกขาบทที่พระจะต้องปฏิบัติเป็นข้อหลักเป็นข้อประธานมีค่าแปลโดยย่อในหนังสือนวโกวาท และอาศัยสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกษ์ คือที่เป็นข้อประธานนี้มี ๒๒๗ จึงเรียกกันว่า ศิล ๒๒๗ และพระภิกษุที่พูดกันว่า มีศิล ๒๒๗ ก็พูดด้วยอาศัยสิกขาบท ๒๒๗ ที่เป็นปาฏิโมกษ์นี้เอง ซึ่งมีพระพุทธบัญญัติตรัสให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกันสวดฟังปาฏิโมกษ์ทุก ๑๕ วัน เรียกว่า ทำอุโบสถ แต่ว่าสวดกันเป็นภาษาบาลี ได้สวดกันตั้งแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ถ้าหากว่าจะเทียบกับสิกขาบทที่มาในปาฏิโมกษ์นี้เป็นกฎหมายทางบ้านเมือง ก็นับว่าเป็นกฎหมายที่มีอายุยืนนานที่สุด ไม่มีกฎหมายฉบับใดในโลกมีอายุยืนนานเท่าสิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้เหล่านี้ และก็ปฏิบัติกันมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง จึงขอให้ทุก ๆ ท่านที่เป็นนวกะภิกษุได้อ่านทบทวนในนวโกวาทให้ตลอด จะเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้างก็ไม่เป็นไร อ่านให้ตลอดก่อนและจะมีการสอบหลังจากเปิดโรงเรียนแล้ว ตามปกขคณนา

อิทานิ จฏฐมีภูเต มหนฺเตเยว สมฺพุยฺเห

สัมพุยฺหะที่ ๖

นวมสุเสว พุยฺหสุต

พุยฺหะ ที่ ๕

จตุตฺถ สมฺพุยฺห อัย

สมฺพุยฺหะ ที่ ๔

ตติยสเสว วฤกสฺส

วรรคที่ ๓

ปกฺเข ทุตฺติย สญฺหิต

ป้กข์ที่ ๒

พຼ່ງนี้ขึ้นป้กข์ที่ ๓ ในวันนี้ก็จะมีพิธีอาสาฬหบูชาในเวลาทุ่มหนึ่ง ซึ่งเชื่อว่าทุกท่าน
จะได้ทราบแล้วและก็มาร่วมกันทำการบูชาโดยพร้อมเพรียงกัน

๑๐ สิงหาคม ๒๕๓๔

วันนี้เป็นอุโบสถ สิ้นเดือนแปด ขึ้นเดือนเก้าต่อไปตามปักขคณนา

อิทานิ จตุรมิฎุเต มหนเตเยว สมุพยุเห

สัมพยุหะที่ ๖

นวมสุเสว พยุหสุส

พยุหะที่ ๕

จตุตถะ สมุเห อย

สมุหะที่ ๔

ตติยสุเสว วฤกสุส

วรรคที่ ๓

ปกฺเข ตติยสณฺหิต

ปักข์ที่ ๓

พรุ่งนี้ขึ้นปักข์ที่ ๔ ซึ่งเป็น อนฺติมปกฺข

เป็นอันว่า เราได้เข้าพรรษากันมาแล้วถึงเดือน และได้เริ่มศึกษาอบรมพระธรรมวินัยตามหลักสูตร ตามระเบียบที่ทางวัดจัดให้ วันคือนั้นล่องไป ล่องไป แม้บางคนรู้สึกว่เร็ว บางคนจะรู้สึกว่ช้า แต่ว่ความจริงนั้น วันคือนั้นมีระยะเวลาเท่ากัน ตามปกติของวันคือน เราทั้งหลายจึงควรปฏิบัติตามพระพุทฺธภาษิตที่ตรัสสอนไว้ ไม่ให้คิดถึงอดีตไม่คิดหวังอนาคต ด้วยความต้องการจะให้วันคือนล่องไปเร็วหรือล่องไปช้าก็ตาม แต่ให้พิจารณาให้เห็นแจ้งอยู่ในปัจจุบัน กระทำที่ควรทำในปัจจุบัน ถ้าเป็นอดีตไปแล้วก็เป็นอันว่ เวลานั้นก็หมดไปแล้ว แต่ปัจจุบันนี้ยังเป็นสิ่งที่เราทั้งหลายจะใช้เวลาปฏิบัติในการเรียนในการปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ได้ จึงขอให้ใช้เวลาปัจจุบันที่ยังไม่ล่องไป ที่กำลังมาถึงเฉพาะหน้านี้ ปฏิบัติกิจที่ควรกระทำต่าง ๆ ดังกล่าวให้สมกับเวลาที่ล่องไป แม้อนาคตยังรู้สึกอีกนานจะออกพรรษา แต่ว่เมื่อวันคือนไม่หยุด ล่องไป ๆ ดังนี้ วันออกพรรษาก็ต้องมาถึงเมื่อวันหนึ่งเราจะนึกเร่งหรือไม่เร่งก็ตาม ซึ่งไม่ควรจะนึกเร่งควรจะระลึกกระทำกิจที่ควรทำในปัจจุบันให้ได้ประโยชน์มากที่สุดจากกาลเวลา

วันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๓๔

วันนี้เป็นวันอุโบสถ เราได้เข้าพรรษามาแล้วเป็นอันว่าครบหนึ่งเดือน วันพรุ่งนี้เป็นวันเข้าพรรษาที่สองหรือเข้าพรรษาหลัง ตามปักขคณนาวิธี

ตามปักขคณนาวิธี

อิทานิ ฉฐมีภูเต มหนฺเตเยว สมฺพยุเห

สัมพยุหะที่ ๖

นวมสุเสว พยุหฺสส

พยุหะที่ ๕

จตุคฺเช สมฺเห อยํ

สมฺหะที่ ๔

ตติยสุเสว วกฺกสุส

วรรกที่ ๓

ปกฺเข ตติยสญฺหิต

ปักข์ที่ ๓

พรุ่งนี้ขึ้นปักข์ที่ ๔ ซึ่งเป็นอนฺติมปกฺข

พระพุทธเจ้าทรงเป็น สันโต หรือ สันตะ ผู้สงบแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อความสงบ ทรงเป็นผู้สงบแล้วนั้น คือสงบกิเลสทั้งหลาย และสันติ คือความสงบ ก็เรียกว่า นิพพาน ดังที่มีพุทธศาสนสุภาษิต แปลความว่า ความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสทั้งหลายเป็นความดับจากทุกข์ทั้งปวง นั้นเป็นสันติ คือ ความสงบแห่งใจ เรียกว่า นิพพาน เพราะฉะนั้นคำว่าสันโตนี้ ที่แปลว่าผู้สงบแล้วจึงทรงบรรลุนิพพานแล้ว และคำว่าสันโตนี้ ก็มีความอันเดียวกันกับคำว่า สมณะ คือผู้สงบ ที่เราทั้งหลายต่างได้นามว่าสมณะผู้สงบ คือผู้ที่มีสันตินั่นเอง แต่ว่าสันติในชั้นปฏิบัติ เพราะฉะนั้นจึงขอให้เราทั้งหลายพากันปฏิบัติเพื่อสงบกิเลส ตามพระพุทธเจ้า ให้สมกับที่ได้ชื่อว่าเป็นสมณะ

วันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๓๔

วันนี้เป็นวันอุโบสถกลางเดือนสิบ เป็นอันว่า เราทั้งหลายได้เข้าพรรษากันมา สองเดือนแล้ว ยังเหลืออีก หนึ่งเดือนตามปักขคณนา

อิมานิ จฏฐมีภูเต มหนฺเตเยวสมฺพยุเห

สัมพยุหะที่ ๖

นวมสุเสว พยุหสุส

พยุหะที่ ๕

จตุตฺเถ สมฺมุเห อยํ

สมฺมุหะที่ ๔

ปจฺฉิมสุเสว วกฺกสุส

วรรคที่สุด

ปกฺเข ปจฺมสณฺหิต

ปักข์ที่ ๑

พฺร่งนี้ ขึ้นปักข์ที่ ๒

เราทั้งหลาย อยู่ด้วยกันมาด้วยความผาสุก พระพุทธเจ้าตรัสไว้มีความว่า
ภิกษุสงฆ์อยู่ด้วยกันด้วยความผาสุก เพราะเหตุที่ตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
ต่อกัน ตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาต่อกัน ตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาต่อกัน มี
ศีลบริสุทธิ์เสมอกัน มีทิสฺฐิ ความเห็นอันประเสริฐ เป็นเครื่องนำออกจากความทุกข์เสมอกัน

และได้ตรัสไว้อีกว่า ภิกษุสงฆ์อยู่ด้วยกันด้วยความผาสุก เพราะ

ข้อแรก ถึงพร้อมด้วย ศีล ไม่ตำหนิตีเตียนผู้อื่นเพราะ อธิศีล

ข้อสอง ใส่ใจ เฟ่งพินิจดูตนเองว่า ตนมีกิจอะไรที่ควรทำซึ่งได้ทำไปแล้ว หรือ
จะทำอย่างไรต่อไป เป็นต้น ไม่เฟ่งพินิจดูผู้อื่น

ข้อสาม เป็นผู้ไม่ปรากฏ คือ ไม่มุ่งทำตัวให้เด่น ไม่มุ่งชื่อเสียง มีคนรู้จักคุ้นเคย
มาก และไม่เกรงกลัว เพราะเหตุเป็นผู้ไม่ปรากฏดังกล่าวมานั้น ข้อนี้ก็ คือ เป็นผู้มัก
น้อยนั่นเอง

ข้อสี่ ได้ฌาน สมาธิ ตามปรารภนาโดยง่าย

และข้อที่ห้า ทำให้แจ้ง เจโตวิมุตติ ปญฺญาวิมุตติ

ก็ขอให้เราทั้งหลายพากันปฏิบัติตามพระพุทธโอวาท ดังที่กล่าวมานี้ ก็จะต้อง
ด้วยกันผาสุก.



พระโอวาทประทานแก่นวกะ ๒๕๓๔
สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

เราทั้งหลายออกบวชในพระธรรมวินัยนี้ จึงควรทำความเข้าใจเรื่องการบวช ตั้งต้นด้วยถ้อยคำคือคำว่าบวชนี้เข้าใจว่ามาจากคำว่า ปพฺพชฺชา หรือ ปัพพชชา ซึ่งเรียกตามคำภาษาบาลีนี้ว่า ปพฺพชฺชา มาเป็นคำไทยว่า บวช คำว่า ปัพพชชา หรือบรรพชา หรือบวชนี้ ที่แรกหรือที่ใช้ทั่วไปจึงเป็นคำกลาง ๆ เหมือนคำว่าบวชจะ บวชในพระพุทธศาสนาเช่นบวชเป็นภิกษุสามเณรก็เรียกว่าบวช จะบวชภายนอก พระพุทธศาสนาก็เรียกว่าบวช คือ บรรพชา หรือปัพพชชา ต่อมาการบวชในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั้น จึงมีการบวชเป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี เป็นนางสิกขมานา เป็นสามเณร เป็นสามเณรี และก็เรียกการบวชเป็นภิกษุ ภิกษุณีว่า อุปสมบท เป็นสามเณร เป็นสามเณรี ตลอดจนถึงเป็นนางสิกขมานาว่าบรรพชาหรือปัพพชชา เพราะฉะนั้นจึงกำหนดความหมายของคำว่าบรรพชาหรือปัพพชชามาเฉพาะ บวชเป็นสามเณรหรือสามเณรี ตลอดจนถึงเป็นนางสิกขมานา แต่ว่าแต่เดิมมานั้น คำว่าบรรพชา หรือคำว่าบวชเป็นคำกลาง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

กล่าวเฉพาะการบวชในพระพุทธศาสนาบวชเป็นภิกษุ เป็นสามเณรในปัจจุบัน เพราะบัดนี้ภิกษุณีและสามเณรีขาดตอนไปแล้วไม่มี ผู้บวชย่อมมีความประสงค์ต่าง ๆ กัน ดังที่มีคำกล่าวกันว่าบวชทด บวชลอง บวชครองประเพณี บวชหนีสงสาร บวชผลาญข้าวสุก บวชสนุกตามเพื่อน บวชทดนั้น ก็คือบวชเพื่อทดแทนบุญคุณท่านผู้มีพระคุณ มีมารดาบิดาเป็นต้น บวชลอง คือบวชเพื่อจะลองดูว่าการบวชเป็นอย่างไร บวชครองประเพณีนั้น ก็คือบวชเพื่อรักษาประเพณีตามที่เคยบวชกันมา บวชหนีสงสารนั้น คำว่าสงสารไม่ใช่หมายความว่าความกรุณาสงสารคิดช่วยให้พ้นทุกข์ แต่สงสารนี้มาจากคำว่าสังสาระที่แปลว่าท่องเที่ยวไป คือท่องเที่ยวไปในทุกข์ ดังที่เรียกว่าสังสารทุกข์ ทุกข์คือการท่องเที่ยวไป หรือวัฏฏสงสาร ก็คือ วัฏฏสังสาระก่อนการ ท่องเที่ยววนเวียนเกิดแก่เจ็บตาย หนีสงสารก็คือคิดปฏิบัติให้พ้นจากการท่องเที่ยวไป ในทุกข์ การท่องเที่ยวไปในทุกข์ บรรลุถึงความหลุดพ้นจากกิเลสและกองทุกข์ เป็น วิมุตตินิพพาน บวชผลาญข้าวสุกนั้นก็คือบวชเพียงเพื่อที่จะอาศัยกินอยู่ไปวันหนึ่ง ๆ ไม่ได้ตั้งใจที่จะปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอย่างไร บวชสนุกตามเพื่อนนั้น คือเห็นเพื่อนบวช นึกสนุกในการบวช จึงบวชตามเพื่อน

บรรดาการบวชต่าง ๆ ตามที่กล่าวมานี้ การบวชทด บวชลอง บวชครอง ประเพณี บวชสนุกตามเพื่อน เมื่อบวชแล้วก็ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็เป็นการใช้ได้

บวชหนีสงสารนั้นก็เป็นการปฏิบัติได้ตามวัตถุประสงค์ของการบวชเหมือน
อย่างที่เราทั้งหลายได้สวดกันอยู่ในเวลาทำวัตรเช้าว่า เต มย โอตินฺณามฺห ชาตียา
เป็นต้น ที่แปลว่า เรานั้นเป็นผู้อันความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความ
ร่ำไห้ ความทุกข์ ความเสียใจ ความแค้นใจครอบงำแล้ว ชื่อว่ามีความทุกข์ครอบงำ
แล้ว ชื่อว่า มีทุกข์เป็นไปในเบื้องหน้าแล้วแม้เอนความทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งหมด
นี้จะพึงปรากฏ ดังนี้

เรามีศรัทธาออกจากเรือน บวชไม่มีเรือน อุทิศต่อพระผู้มีพระภาคอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ปริณิพพานนานมาแล้วนั้น ประพฤติพรหมจรรย์คือความประพฤติ
ดีประพฤติชอบในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ประกอบด้วยสิกขาและสาขีพของ
ภิกษุทั้งหลาย อันว่าพรหมจรรย์ของเรานั้นจึงเป็นไปเพื่ออันทำที่สุดแห่งกองทุกข์
ทั้งหมดนี้เทอญ นี่เป็นการบวชนับเข้าในชื่อว่าหนีสงสาร ปฏิบัติไปตามความประสงค์
ของการบวชดังที่กล่าวแล้ว

เพราะฉะนั้น การบวชหนีสงสารนี้จึงเป็นการบวชตามหลักพระพุทธศาสนา
แต่ว่าการบวชผลาญข้าวสุกนั้นไม่เป็นประโยชน์อันใด เป็นเพียงอาศัยการยังชีพให้
เป็นไปในระหว่างที่บวชเท่านั้น

การบวชนั้นตามวัตถุประสงค์เดิมย่อมเป็นการบวชหนีสงสารคือทำทุกข์ทั้งปวง
ให้หมดสิ้นเพื่อพ้นทุกข์เป็นวิมุตตินิพพานดังกล่าว เพราะฉะนั้น การบวชในครั้งพุทธกาล
ส่วนใหญ่จึงเป็นการบวชเพื่อทำทุกข์ให้สิ้นไปเป็นวัตถุประสงค์ของการบวช แม้ดังที่
ได้มีในคำขอบรรพชาอุปสมบทแต่ครั้งโบราณว่า ขอบรรพชาอุปสมบท เพื่อออกจาก
ทุกข์ทั้งปวง เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานดังนี้ แต่ว่าต่อมาในปัจจุบันนี้เรามีนิยม
การบวชเพื่อศึกษา ที่เรียกว่า บวชเรียนคือเพื่อศึกษาอันได้แก่เล่าเรียนและปฏิบัติ
พระพุทธศาสนาเป็นเวลาระยะสั้น เช่นการบวชอยู่จำพรรษาสามเดือน ดังที่นิยม
บวชกันเรียกว่าเป็นประเพณีนิยม และการออกบวชนี้ชื่อว่าเป็นการทำบุญอย่างสูง
ด้วย เพราะว่าเป็นการที่ได้มีโอกาสเข้ามาเล่าเรียนและปฏิบัติพระพุทธศาสนาดังกล่าว
เพราะการเป็นคฤหัสถ์มีกิจกังวลห่วงใยอาลัยมากไม่อาจที่จะมาศึกษาคือเล่าเรียน
และปฏิบัติเหมือนดังที่บวชได้ และเมื่อบวชแล้วจึงต้องตั้งใจปฏิบัติพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยย่อ ก็คือศึกษาในไตรสิกขาคือศีลสมาธิและปัญญา ดังที่ได้แสดง
ไว้ในบทอนุศาสน์ที่บอกเมื่อบวชแล้วว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้รู้ผู้เห็นเป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้เองชอบพระองค์นั้น ตรัสศีลไว้โดยชอบแล้ว ตรัสสมาธิไว้โดยชอบแล้ว ตรัส
ปัญญาไว้โดยชอบแล้ว โดยหลายขบวน เพียงเพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั้น อัน

เป็นทางย่ำยีความเมาเสีย เป็นทางนำความอยากเสีย เป็นทางถอนอาลัยขึ้นเสีย เป็นทางเข้าไปตัดวัฏฏะคือวนเสีย เป็นทางสิ้นแห่งตัณหา เป็นทางฟอกจิต เป็นทางดับทุกข์ในศีลสมาธิปัญญา นั้น สมาริอันศีลอบรมแล้วมีผลใหญ่มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้วมีผลใหญ่มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้วพ้นจากอาสวะคือกิเลสเครื่องดองจิตสันดานโดยชอบคือจากอาสวะคือความอยากได้ จากอาสวะคืออยากเป็น จากอาสวะคือความไม่รู้ เพราะเหตุนี้แลเธอพึงศึกษาสิกขาสามคือ ศีลยิ่งอย่างเคารพ พึงศึกษาสิกขาคือจิตยิ่งอย่างเคารพ พึงศึกษาสิกขาคือปัญญายิ่งอย่างเคารพในพระธรรมวินัยอันพระตถาคตตรัสประกาศไว้ฉะนี้

การบวชนั้นก็คือการออกจากเรือนมาเป็นผู้ไม่มีเรือน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีปัญหาว่าจะได้อาศัยอาหารจากไหน เพราะไม่มีเรือนไม่มีครัวที่จะทำอาหาร จะอาศัยผ้าห่มจากไหน เพราะมาอยู่ป่าหรือว่าอยู่วัดในปัจจุบัน จะอาศัยที่อยู่ที่ไหนเพราะได้ออกจากบ้านจากเรือนมาแล้ว และเมื่อป่วยไข้จะได้อาศัยหยุดยาคือที่ไหน ฉะนั้น เมื่อบวชแล้วพระอุปัชฌาย์จึงต้องรีบบอกอนุศาสน์คือคำพร่ำสอนให้รู้จักนิสสัยคือเครื่องอาศัยของบรรพชิตสี่ข้อพร้อมทั้งอภิญญาคือกิจที่ไม่ควรทำอันให้โทษร้ายแรงถึงจากขาดความเป็นภิกษุอีกสี่ข้อ

สำหรับนิสสัยคือเครื่องอาศัยของบรรพชิตทั้งสี่ข้อนั้น ก็ได้แก่บรรพชาคือการบวชอาศัยโภชนะคือคำข้าวอาหารอันหาได้ด้วยกำลังปลีแข้งคือเที่ยวบิณฑบาตมาฉัน

บรรพชาคือการบวชอาศัยผ้าเปื้อนฝุ่นที่เรียกว่าบังสกุลจีวร อันหมายถึงผ้าที่เขาทิ้งไว้โดยที่สุดแม้ผ้าห่อศพมาทำเป็นผ้าห่มเป็นสบงจีวร บรรพชาคือการบวชอาศัยโคนไม้เป็นที่นั่งที่นอน บรรพชาคือการบวชอาศัยน้ำมูตรเน่าเป็นยาคืออาศัยยาที่ดองด้วยน้ำมูตรเน่า เช่นสมอดองด้วยน้ำมูตรเน่าเป็นต้นเป็นยา แต่ว่าได้ตรัสอนุญาตให้รับอดิเรกลาภคือการได้อาหารเป็นต้นดังกล่าวในที่เหลือเฟือ เช่นข้ออาหารก็ให้ฉันภัตที่เขาถวายสงฆ์ ภัตเฉพาะสงฆ์ การนิมนต์ ภัตถวายตามสลาก ภัตถวายในปักข์ ภัตถวายในวันอุโบสถ ภัตถวายในวันปาฏิบัตคือวันหนึ่งคำได้เกี่ยวแก่ผ้าก็ให้รับผ้าเปลือกไม้ ผ้าไหม คือแพร ผ้าขนสัตว์ ผ้าปาน ผ้าแกมกัน เช่นได้แก่ไหมที่เขาถวายได้ ที่นั่งที่นอน เสนาสนะ ก็ให้อาศัยวิหารคือกุฎตามปกติ เรือนมุงแถบเดียวที่เรียกว่าเพิง เรือนชั้น เรือนโล้น คือหลังคาตัด ถ้าได้ ยาแก้ไขนั้นแล้วก็ให้รับ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย น้ำตาลได้ดังนี้ ในข้อหลังนี้ สำหรับเนยใสเนยขันทันนั้นไม่ได้หมายถึงเนยใสเนยขันทันที่เขาทำขายเป็นแท่งๆ เป็นต้น ที่ใช้รับประทานกับขนมปัง ไม่ใช่หมายความว่าเนยใสเนยขันทันชนิดนั้น เพราะเนยใสเนยขันทันดังกล่าวมานั้นเป็น

อาหารโดยตรง แต่หมายถึงเนยใสเนยชั้นที่ต้มขึ้นจากน้ำมันเป็นชั้น ๆ ไป ซึ่งไม่มีทำ
ขายทั่วไป อติเรกลาภนั้นบัดนี้ได้มีเป็นอันมาก เราทั้งหลายถึงแม้ว่าจะไม่ต้องอาศัย
นิสสัยคือเครื่องอาศัยทั้งสี่อย่าง ซึ่งเป็นไปอย่างแร้นแค้นก็อาศัยอติเรกลาภอยู่ได้

แม้เช่นนั้น เราทั้งหลายก็ยังมิละนิสสัยคือเครื่องอาศัยบางอย่าง เช่นการ
ออกบิณฑบาตคือการอาศัยโภชนะคือคำข้าวอันหาได้ด้วยกำลังแห่งปลีแข้งอันเป็น
ธรรมเนียมของภิกษุ ซึ่งแปลว่าผู้ขอโดยปกติ ธรรมเนียมการบิณฑบาตของพระนี้จึง
ได้รักษากันมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล การบวชย่อมนับมาดังที่ได้กล่าวมานี้ และบัดนี้
เราทั้งหลายต่างก็ได้เข้ามาบวชกันแล้ว และอยู่จำพรรษาด้วยกันแม้ว่าจะเป็นการ
บวชเรียนชั่วคราวตามประเพณีนิยมที่ปฏิบัติกันมา เพราะแม้ชั่วคราว ก็ชื่อว่าได้เข้า
มาบำเพ็ญบุญอย่างสูง จึงขอให้ตั้งใจศึกษาคือเล่าเรียนพระธรรมวินัยและปฏิบัติใน
ไตรสิกขา คือศีลสมาธิปัญญาตามสามารถ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ชื่อว่าได้ปฏิบัติทำการบวช
ให้เป็นการบวชเพื่อพ้นทุกข์ตามสามารถตามวัตถุประสงค์ของการบวช ตามที่เรา
ทั้งหลายได้สวดกันในเวลาทำวัตรเช้าดังที่ได้แสดงมาข้างต้น ก็จะทำให้การบวชให้เป็น
ประโยชน์ ได้ชื่อว่าได้บำเพ็ญบุญอย่างสูงคือการทำการบวชนั้นให้เป็นบุญอย่างสูง
เป็นไปเพื่อความสิ้นกิเลสและกองทุกข์ วันนี้อยูดีเท่านี้

ในประเทศไทยเรานี้ เรียกผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุว่าพระ เรียกผู้ที่เข้ามาบวชเป็นสามเณรว่าเณร เรียกรวมกันว่า พระเณร เมื่อพูดว่าพระ ก็เข้าใจกันว่าหมายถึงภิกษุ แต่ในสมัยพุทธกาลนั้น ปรากฏในพระสูตรต่างๆ ในประวัติพุทธศาสนาต่างๆ ว่าประชาชนเรียกผู้มาบวชว่า สมณะ ตั้งต้นแต่ผู้ที่มิได้นับถือพุทธศาสนาเรียกพระพุทธเจ้าว่า พระสมณะโคดม และเรียกภิกษุทั้งหลายว่า สมณะ เช่นเรียกว่า สมณะคากยบุตร เพราะฉะนั้น คำว่า สมณะ ซึ่งหมายถึงผู้ออกบวชเป็นพระอย่างที่ไทยเราเรียกนั่นเอง ได้มีพระสูตรตรัสสอนผู้ที่เข้ามาบวชซึ่งเขาเรียกว่าสมณะดังกล่าว ให้ปฏิบัติตนให้สมกับที่เขาเรียกและให้สมกับคำปฏิญญา คือแสดงตนรับรู้ว่าตนเป็นสมณะ พระสูตรนี้ชื่อว่า มหาอัสนปุรสูตร จะได้นำมาอ่านให้ท่านทั้งหลายฟัง เพราะมีคำที่ดีมาก เป็นคำสอน คือเป็นคำที่ตรัสสอนเราทั้งหลายผู้เป็นสมณะอย่างสมบูรณ์ พระสูตรนี้เริ่มว่าดังต่อไปนี้

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ที่อัสนปุรนิคมของหมู่เจ้าอังคะ ในอังคะชนบท ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายประชุมชนย่อมรู้จักพวกเธอว่า สมณะๆ ก็แหละพวกเธอ เมื่อเขาถามว่าท่านทั้งหลายเป็นอะไร ก็ปฏิญญา(รับรู้)ว่าพวกเราเป็นสมณะ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวกเธอนั้นมีชื่อว่าอย่างนี้มีปฏิญญาอย่างนี้แล้วก็ควรศึกษาอยู่อย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักสมาทานประพฤตินิธิกรรม ทำความเป็นสมณะด้วย ทำความเป็นพราหมณ์ด้วย เมื่อพวกเราปฏิบัติอยู่อย่างนี้ ชื่อและปฏิญญานี้พวกเราก็จะเป็นความจริงแท้ ใช่แต่เท่านั้น พวกเราบริโภคน้ำจืด บินชบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารของทายกเหล่าใด สักการะทั้งหลายนั้นของทายกเหล่านั้นก็จักมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ในเพราะพวกเรา อีกอย่างหนึ่งแล้ว บรรพชาของพวกเราก็จักไม่เป็นมัน จักมีผลกำไร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กรรมทำความเป็นสมณะ และทำความเป็นพราหมณ์เป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษาอยู่อย่างนี้ว่าเราทั้งหลายจักเป็นผู้ประกอบด้วยหิริ (ความละอายใจต่อความชั่ว) และโอตตปปะ (ความเกรงกลัวต่อความชั่ว) บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่าพวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านี้พอละ

พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะ (ประโยชน์ของความเป็นสมณะคือมรรคผลนิพพาน) พวกเราถึงแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วย กิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะ(ประโยชน์ของความเป็นสมณะ)ที่พวกเธอปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษา อยู่อย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจะมีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) บริสุทธฺิ ปราภฺว เปิดเผย ไม่มีช่อง และคอยระวังจักไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่นด้วยความเป็นผู้มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) บริสุทธฺิ นั้น บางที่พวกเธอจะมีความดำริว่าพวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปฺปะ มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) กายบริสุทธฺิ แล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้นพอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะ (ประโยชน์ที่ต้องการแห่งความเป็นสมณะ) พวกเราถึงแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะ (ประโยชน์ของความเป็นสมณะ) ที่พวกเธอปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษา อยู่อย่างนี้ว่าเราทั้งหลายจักมีวจีสมาจาร (ความประพฤติทางวาจา) บริสุทธฺิ ปราภฺว เปิดเผย ไม่มีช่องและคอยระวัง จักไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่นด้วยความเป็นผู้มีวจีสมาจาร (ความประพฤติทางวาจา) บริสุทธฺิ นั้น บางที่พวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราจะเป็นผู้ประกอบด้วย หิริและโอตตปฺปะ มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) และวจีสมาจาร (ความประพฤติทางวาจา) บริสุทธฺิแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้นพอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะ (ประโยชน์ที่ต้องการแห่งความเป็นสมณะ) พวกเราถึงแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลายขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไป ยังมีอยู่ สามัญญัตถะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความเป็นสมณะ) ที่พวกเธอปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษา อยู่อย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจะมี มโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) บริสุทธฺิ ปราภฺว เปิดเผย ไม่มีช่องและคอยระวัง จักไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีมโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) บริสุทธฺิ นั้น บางที่พวกเธอจะมีดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วย

ด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) วจีสมาจาร (ความประพฤติทางวาจา) และมโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) บริสุทธ์แล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้นพอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตตะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความเป็นสมณะ) พวกเราถึงแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเราถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลายเมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตตะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความเป็นสมณะ) ที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อมไปเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษาอยู่อย่างนี้ว่าเราทั้งหลายจักมีอาชีวะ (คือการเลี้ยงชีวิต) บริสุทธ์ ปราภฏ เปิดเผย ไม่มีช่องและคอยระวัง จักไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น ด้วยความเป็นผู้มีอาชีวะ (การเลี้ยงชีวิต) บริสุทธ์นั้น บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่าพวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริโอตตปปะ มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) วจีสมาจาร (ความประพฤติทางวาจา) และมโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) บริสุทธ์แล้วด้วยกิจเพียงเท่านั้นพอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตตะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความเป็นสมณะ) พวกเราถึงแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเราถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย ว่ากิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตตะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความเป็นสมณะ) ที่พวกเธอปรารถนาอย่าได้เสื่อมไปเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษาอยู่อย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักมีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือโดยนิमित (คือรวบถือ) ไม่ถือโดยอนุพยัญชนะ (คือแยกถือ) จักปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุอินทรีย์ (คือจักขุ) ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรม คือ อภิชฌา และโทมนัส (ความเพ่งเล็ง หรือความยินดี และความยินร้าย) ครอบงำได้ ชื่อว่ารักษาจักขุอินทรีย์ (อินทรีย์คือจักขุ) พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) วจีสมาจาร (ความประพฤติทางวาจา) มโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) อาชีวะ (การเลี้ยงชีวิต) บริสุทธ์แล้ว และเป็นผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย ด้วยกิจเพียงเท่านั้นพอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตตะประโยชน์ที่ต้องการของความเป็นสมณะ พวกเราถึงแล้วโดยลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเราถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย ว่ากิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตตะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความเป็นสมณะ) ที่พวกเธอปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษาอยู่
อย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจะรู้ประมาณในโภชนะ จักพิจารณาโดยแยกกายแล้วกลืน
อาหาร จักไม่กลืนเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อตบแต่ง เพื่อประดับ จักกลืนเพียงเพื่อให้
กายนี้ตั้งอยู่ห่างไกลจากความเบียดเบียน เพื่ออนุเคราะห์แก่พรหมจรรย์เท่านั้น และจะ
บำบัดเวทนาเก่า ไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น และจักให้อัตภาพดำเนินไป ไม่มีโทษ อยู่สบาย
ด้วยประการฉะนี้ บางทีพวกเธอก็มีความดำริว่าพวกเราเป็นผู้ประกอบด้วยหิริและ
โอตตปปะ มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) วจีสมาจาร (ความประพฤติทาง
วาจา) มโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) อาชีวะ (การเลี้ยงชีวิต) บริสุทธฺีเป็น
ผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย และรู้จักประมาณในโภชนะแล้ว ด้วย
กิจเพียงเท่านั้น พอละพวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความ
เป็นสมณะ) พวกเราถึงแล้วโดยลำดับกิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึง
ความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลายขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย ว่า
กิจที่ควรทำยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความ
เป็นสมณะ) ที่พวกเธอปรารถนา อย่าได้เสื่อมไปเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษา
อยู่อย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจักเป็นผู้ประกอบเนื่อง ๆ ในความเป็นผู้ตื่น จะชำระจิตให้
บริสุทธฺีจากธรรมะอันเป็นเครื่องกีดกัน (คือนิวรณ์) ด้วยการจงกรม และการนั่งตลอด
ปฐมยามแห่งราตรี จักสำเร็จการนอนดังราชสีห์โดยข้างเบื้องขวา ช้อนทำเหลื่อมเท้า
มีสติสัมปชัญญะ ทำไว้ในใจถึงความสำคัญในอันลุกขึ้น ตลอดมัชฌิมยามแห่งราตรี
กลับลุกขึ้นแล้วจักชำระจิตให้บริสุทธฺีจากธรรมะเป็นเครื่องกีดกันคือนิวรณ์ด้วยการ
จงกรม และการนั่งในปัจฉิมยามแห่งราตรี บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเรา
เป็นผู้ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) วจีสมาจาร
(ความประพฤติทางวาจา) มโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) อาชีวะ (การเลี้ยง
ชีวิต) บริสุทธฺีแล้ว เป็นผู้ที่มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลายและรู้จักประมาณใน
โภชนะ ประกอบเนื่อง ๆ ในความเป็นผู้ตื่นแล้ว ด้วยกิจเพียงเท่านั้น พอละ พวกเราทำ
เสร็จแล้ว สามัญญัตถะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความ
เป็นสมณะ) พวกเราถึงแล้วโดย
ลำดับ กิจอะไร ๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวกเธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น
เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนเธอทั้งหลาย เมื่อกิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่
สามัญญัตถะ (ประโยชน์ที่ต้องการของความ
เป็นสมณะ) ที่พวกเธอปรารถนาอย่า
ได้เสื่อมไปเสียเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร พวกเธอควรศึกษา
อยู่อย่างนี้ว่า เราทั้งหลายจะประกอบด้วยสติ (ความระลึกได้) สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว)
ทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้าด้วย
การเหยียดออก ในการทรงสังฆาฏี บาตร และจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว
การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การ
หลับ การตื่น การพูด การนิ่ง บางทีพวกเธอจะมีความดำริว่า พวกเราเป็นผู้ประกอบด้วย
ด้วยหิริและโอตตปปะ มีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) วจีสมาจาร (ความ
ประพฤติทางวาจา) มโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) อาชีวะ (การเลี้ยงชีวิต)
บริสุทธ์แล้ว และเป็นผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย รู้จักประมาณใน
โภชนะ ประกอบเนื่องๆ ด้วยความเป็นผู้ตื่น และประกอบด้วยสติสัมปชัญญะแล้ว
ด้วยกิจเพียงเท่านั้น พอละ พวกเราทำเสร็จแล้ว สามัญญัตถะ (ประโยชน์ที่ต้องการของ
ความเป็นสมณะ) พวกเราถึงแล้วโดยลำดับ กิจอะไรๆ ที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปมิได้มี พวก
เธอถึงความยินดีด้วยกิจเพียงเท่านั้น เราขอบอกแก่เธอทั้งหลาย ขอเตือนแก่เธอทั้งหลาย
ว่ากิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปยังมีอยู่ สามัญญัตถะ ประโยชน์ที่พวกเธอต้องการถึงความเป็น
สมณะทั้งหลายอย่าได้เสื่อมไปเสียเลย

วันนี้ยุติเพียงเท่านี้

มหาอัสดรสูตร (ต่อ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กิจที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปเป็นอย่างไร!

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง เรอกลับจากบิณฑบาต ในการภายหลังภัตแล้ว นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลกแล้ว มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้ คือละอภิชฌา ความเพ่งเล็ง หรือกามฉันท์ ความพอใจรักใคร่ในกามได้ ละความประทุษร้ายคือพยาบาทแล้ว ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณาหวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือพยาบาทได้ ละถีนมิถะ ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้มได้แล้วเป็นผู้ปราศจากถีนมิถะ ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้มมีความสำคัญหมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติความระลึกได้ สัมปชัญญะ ความรู้ตัวอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิถะ ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้มได้ ละอุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจได้แล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจได้ ละวิจิกิจฉา ความเคลือบแคลงสงสัยได้แล้วเป็นผู้ข้ามวิจิกิจฉาความเคลือบแคลงสงสัย ไม่มีความคลางแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาความเคลือบแคลงสงสัยได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนบุรุษจะพึงกู้หนี้ไปประกอบกิจการงาน กิจงานเหล่านั้นของเขาจะพึงสำเร็จผล เขาจะพึงใช้หนี้สินที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้น แล้วทรัพย์ที่เป็นกำไรของเขาพึงเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภรรยา เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรากู้หนี้ไปประกอบกิจการงาน บัดนี้กิจการงานของเราสำเร็จผลแล้วเราได้ใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้นแล้วและทรัพย์ที่เป็นกำไรของเรายังมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภรรยา ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ความบันเทิงใจถึงความโสมนัส สุขใจมีความไม่มีหนี้สินนั้นเป็นเหตุฉนใด

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นผู้มีอาพาธ ถึงความลำบากเจ็บหนักบริโภคอาหารไม่ได้และไม่มีกำลังกาย สมัยต่อมาเขาพึงหายจากอาพาธนั้นบริโภคอาหารได้ และมีกำลังกายเขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นผู้มีความอาพาธถึงความลำบากเจ็บหนักและบริโภคอาหารไม่ได้และไม่มีกำลังกาย บัดนี้เราหายจากอาพาธนั้นแล้วบริโภคอาหารได้และมีกำลังกายดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ความบันเทิงใจ ถึงความโสมนัสความสุขใจ มีความไม่มีโรคนั้นเป็นเหตุฉนใด

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนบุรุษจะพึงถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจากเรือนจำนั้น โดยสวัสดิ์ไม่มีภัย และไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรเลย เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ บัดนี้เราพ้นจากเรือนจำนั้น โดยสวัสดิ์ไม่มีภัยแล้ว และไม่ต้องเสียทรัพย์อะไร ๆ เลยดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ความบันเทิงใจ ถึง ความโลมन्नัส ความสุขใจ มีการพ้นจากเรือนจำนั้นเป็นเหตุฉนใด

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนบุรุษ จะพึงเป็นทาสพึงตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ สมัยต่อมาเขาพึงพ้นจากความเป็นทาสนั้น พึ่งตัวเองได้ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทแก่ตัวเอง ไปไหนได้ตามความพอใจ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ต้องพึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ บัดนี้เราพ้นจากความเป็นทาสนั้นแล้ว พึ่งตัวเองได้ไม่ต้องพึ่งผู้อื่นเป็นไทแก่ตัวเองไปไหนได้ตามความพอใจดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ถึงความโลมन्नัสมีความเป็นไทแก่ตัวนั้นเป็นเหตุฉนใด

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนบุรุษมีทรัพย์มีโภคสมบัติจะพึงเดินทางไกล กันดาร สมัยต่อมาเขาพึงข้ามพ้นทางกันดารนั้นได้โดยสวัสดิ์ ไม่มีภัยไม่ต้องเสียทรัพย์อะไร ๆ เลย เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรามีทรัพย์มีโภคสมบัติเดินทางไกล กันดาร บัดนี้เราข้ามพ้นทางกันดารนั้นแล้วโดยสวัสดิ์ไม่มีภัยไม่ต้องเสียทรัพย์อะไร ๆ เลยดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโลมन्नัสภูมิสถานอันเกษม นั้นเป็นเหตุฉนใด

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรรณ ๕ ประการเหล่านี้ คือ อภิชฌา ความเพ่งเล็งหรือกามฉันท์ความพอใจรักใคร่ในกาม พยาบาทความปองร้าย ถีนมิทระ ความง่วงงุนเคลิบเคลิ้ม อุทธัจจกุกกุกจะความฟุ้งซ่านรำคาญใจ และวิจิกิจฉาความเคลือบแคลงสงสัยที่ยังละไม่ได้ในตน เหมือนหนี่ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลอันกันดาร คือพิจารณาอภิชฌา ความเพ่งเล็งหรือกามฉันท์ความพอใจรักใคร่ในกามเหมือนเป็นหนี่ พิจารณาพยาบาทความปองร้ายเหมือนเป็นโรค พิจารณาความง่วงงุนเคลิบเคลิ้มที่เรียกว่าถีนมิทระเหมือนเรือนจำ พิจารณาความฟุ้งซ่านรำคาญใจที่เรียกว่าอุทธัจจกุกกุกจะเหมือนความเป็นทาส และพิจารณาวิจิกิจฉาความเคลือบแคลงสงสัยเหมือนทางไกลกันดาร และพิจารณาเห็นนิวรรณ ๕ ประการ เหล่านี้ที่ละได้แล้วในตนเหมือนความไม่มีหนี่ เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษมฉะนั้นแล

ภิกษุชั้นละนิวรรณ์ ๕ ประการนี้อันเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต อันเป็นเครื่อง
ทำปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าปฐมฌาน มี
วิตกความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ มีวิจารณ์ความรักษาจิตไว้ในอารมณ์ มีปีติความอิ่มใจ
มีสุขอันเกิดแต่วิเวกความสงบอยู่ เธอทำกายนี้แลให้ชุ่มชื้น อิ่มเอิบ ซาบซ่านด้วยปีติ
และสุขอันเกิดแต่วิเวกความสงบ ไม่มีเอกเทศไหน ๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่ปีติและ
สุขอันเกิดแต่วิเวกความสงบจะไม่ถูกต้อง เปรียบเหมือนพนักงานทรงสนาน หรือลูกมือ
ของพนักงานทรงสนานผู้ฉลาด ใส่จุนสีตัวลงในภาชนะสำริดแล้ว พรหมด้วยน้ำหมักไว้
ก่อนจุนสีตัวนั้นมียางซึมไปจับติดกันทั้งข้างในข้างนอกย่อมไม่กระจายออกฉะนั้น

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลายยังอีกข้อหนึ่ง ภิกษุเข้าทุติยฌาน มีความผ่องใสแบ่งจิตภายใน
เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกและวิจารณ์สงบไปไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุข
อันเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอทำกายนี้แลให้ชุ่มชื้นอิ่มเอิบซาบซ่านด้วยปีติและสุขอันเกิดแต่
สมาธิ ไม่มีเอกเทศไหน ๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัวที่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่
ถูกต้อง เปรียบเหมือนห้วงน้ำลึก มีน้ำขังอยู่ ไม่มีทางที่น้ำจะไหลมาได้ ทั้งในด้านตะวันออก
ด้านตะวันตก ด้านเหนือ ด้านใต้ ทั้งฝนก็ไม่เพิ่มตกตามฤดูกาล แต่สายน้ำเย็นพุขึ้น
จากห้วงน้ำนั้นแล้วจะพึงทำให้ห้วงน้ำนั้นแล ให้ชุ่มชื้นเอิบอาบซาบซึมด้วยน้ำเย็น ไม่มี
เอกเทศไหน ๆ แห่งห้วงน้ำนั้นทั้งหมดที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้องฉะนั้น

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุมีอุเบกขาความวางเฉย มีสติสัมปชัญญะ
เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป เข้าตติยฌานที่พระอริยสาวกทั้งหลายสรรเสริญ
ว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขามีสติอยู่เป็นสุข เธอทำกายนี้แลให้ชุ่มชื้นเอิบอาบซาบซ่าน
ด้วยสุขอันปราศจากปีติ ไม่มีเอกเทศไหน ๆ แห่งกายของเธอทั่วทั้งตัว ที่สุขปราศจากปีติ
จะไม่ถูกต้องเปรียบเหมือนในกออุบล กอปทุม หรือกอปุลนทริกแต่ละชนิดในกออุบล
กอปทุมหรือกอปุลนทริก ดอกบัวบางชนิดเกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นจากน้ำ จมอยู่
ในน้ำ น้ำเลี้ยงไว้ อันน้ำเย็นหล่อเลี้ยงเอิบอาบซึมซาบไปแต่ละยอดและเหง้า ไม่มี
เอกเทศไหน ๆ แห่งกออุบล กอปทุม และกอปุลนทริก ที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้องฉะนั้น

ดูก่อน ภิกษุทั้งหลายยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุเข้าจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขเพราะ
ละสุขและทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสในก่อนได้ มีความบริสุทธิ์แบ่งสติที่อุเบกขาให้
เกิดขึ้นอยู่ เอนิ่งแผ่ไปทั่วกายนี้แลด้วยใจบริสุทธิ์ผ่องแผ้วไม่มีเอกเทศไหน ๆ แห่งกาย
ของเธอทั่วทั้งตัว ที่จิตอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้วจะไม่ถูกต้อง เปรียบเหมือนบุรุษนั่งคลุมตัว
ตลอดศีรษะด้วยผ้าขาว ไม่มีเอกเทศไหน ๆ แห่งกายทุก ๆ ส่วนของเขาที่ผ้าขาวจะไม่
ถูกต้องฉะนั้น

ภิกษุหนึ่งเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลสอ่อน
แก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว อย่างนี้ย่อมโน้มจมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสติ
ญาณ คือญาณความระลึกขันธ์เป็นที่อาศัยอยู่ในกาลก่อน เธอระลึกชาติที่เคยอาศัย
อยู่ในกาลก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึกได้ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง เป็นต้น ระลึก
ชาติที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้เป็นอันมากพร้อมทั้งอาการพร้อมทั้งอุเทศด้วยประการ
ฉะนี้ เปรียบเหมือนบุรุษออกจากบ้านของตนไปสู่บ้านอื่น ออกจากบ้านแม่บ้านไปสู
บ้านอื่น ออกจากบ้านแม่บ้านแล้ว กลับมาสู่บ้านของตนตามเดิม เขาจะพึงระลึกได้
ว่า เขาออกจากบ้านของตน สู่บ้านโน้น ในบ้านนั้น เราได้ยืนอย่างนี้ ได้นั่งอย่างนี้ได้
พูดอย่างนี้ ได้นั่งอย่างนี้ ออกจากบ้านนั้นแม่ไปสูบ้านโน้น แม่ในบ้านนั้นเราได้ยืนอย่างนั้น
ได้นั่งอย่างนั้น ได้พูดอย่างนั้น ได้นั่งอย่างนั้น ออกจากบ้านแม่บ้านแล้วเธอกลับมา
สู่บ้านของตนตามเดิมดังนี้ฉันใด ภิกษุหนึ่งแลย่อมระลึกชาติที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้
เป็นอันมาก คือระลึกได้ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง เป็นต้น ระลึกชาติที่เคยอาศัยอยู่ได้
ในกาลก่อนได้เป็นอันมากพร้อมทั้งอาการพร้อมทั้งอุเทศด้วยประการฉะนี้

ภิกษุหนึ่งเมื่อจิตเป็นสมาธิ บริสุทธิ์ ผ่องแผ้วไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลสอ่อน
แก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจมจิตไปเพื่อรู้จิตความเคลื่อนไหว
และอุปบัติความเข้าถึงของสัตว์ทั้งหลาย เธอเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติคือเคลื่อนกำลังอุปบัติ
คือเข้าถึง เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ติดกยากด้วยทิพยจักขุอัน
บริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์เป็นต้น ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม เปรียบเหมือน
เรือนสองหลังมีประตูร่วมกัน บุรุษผู้มีจักขุยืนอยู่ท่ามกลางเรือนพึงเห็นหมู่มนุษย์กำลัง
เข้าสู่เรือนบ้าง กำลังออกจากเรือนบ้าง กำลังเดินไปบ้าง กำลังเที่ยวไปบ้างฉันใด ภิกษุ
ย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติคือเคลื่อนกำลังอุปบัติคือเข้าถึง เลว ประณีต มีผิวพรรณดี
มีผิวพรรณงามได้ติดกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์เป็นต้น ย่อม
รู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมฉันนั้นเหมือนกันแล

ภิกษุหนึ่งเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลสอ่อนควร
แก่การงานตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจมจิตไปเพื่ออัสวักขยญาณ ญาณ
เป็นเหตุสิ้นอาสวะคือกิเลสที่ดวงจิตสันดาน เธอย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้
ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย เหตุเกิดทุกข์ นี้ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เหล่านี้อาสวะคือ กิเลสที่ดวงจิตสันดาน นี้อาสวสมุทัย
เหตุให้เกิดอาสวะ นี้อาสวนิโรธ ความดับอาสวะ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อ
ปฏิบัติให้ถึงความดับอาสวะ เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้จิตย่อมหลุดพ้นแม้จากกามาสวะ

อาสวะคืออกาม แม้จากภวอาสวะ อาสวะคืออภ แม้จากอวิชชาสวะ อาสวะคืออวิชา
เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบ
แล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี เปรียบเหมือนห้วง
น้ำบนยอดภูเขา มีน้ำใสสะอาดไม่ขุ่นมัว บุรุษผู้มีจักขุติดี้นอยู่ที่ขอบห้วงน้ำนั้นจะพึง
เห็นหอยกาบ หอยโข่ง ก้อนกรวด กระเบื้อง และฝูงปลา หยุดอยู่บ้าง เคลื่อนไปบ้าง
เขามีความดำริว่า ห้วงน้ำนี้มีน้ำใสสะอาดไม่ขุ่นมัว มีหอยกาบ หอยโข่ง ก้อนกรวด
กระเบื้อง และฝูงปลา หยุดอยู่บ้างเคลื่อนไปบ้างฉันใด ภิกษุย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า
นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย เหตุเกิดทุกข์เป็นต้น รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกมิได้มีฉันนั้นเหมือนกันแล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรียกว่า สมณะบ้าง พราหมณ์บ้าง นหาคะบ้าง
เวทคุบ้าง โสติดิยะบ้าง อริยะบ้าง อรหันต์บ้าง

ก็อย่างไรภิกษุจึงเรียกว่าสมณะ เหล่าอกุศลธรรมอันลามก ทำให้เศร้าหมอง
ทำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติชรามณะ
ต่อไป อันภิกษุนั้นระงับเสียได้อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าสมณะ

ก็อย่างไรภิกษุชื่อว่าพราหมณ์ เหล่าอกุศลธรรมอันลามกอันให้เศร้าหมอง
นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ให้ มีชาติชรามณะ
ต่อไป อันภิกษุนั้น ลอยเสียได้อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพราหมณ์

ก็อย่างไรภิกษุจึงชื่อว่านหาคะ เหล่าอกุศลธรรมอันลามกอันให้เศร้าหมอง
นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ให้ มีชาติชรามณะ
ต่อไป อันภิกษุนั้นอาบล้างเสียแล้วอย่างนี้แลภิกษุชื่อว่านหาคะ

ก็อย่างไรภิกษุจึงชื่อว่าเวทคุ เหล่าอกุศลธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง
นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวายมีวิบากเป็นทุกข์ให้ มีชาติชรามณะ
ต่อไป อันภิกษุนั้นรู้แจ้งแล้วอย่างนี้แลภิกษุชื่อเวทคุ ผู้ถึงเวทคือความรู้

ก็อย่างไรภิกษุจึงชื่อว่าโสติดิยะ เหล่าอกุศลธรรมอันลามกอันให้เศร้าหมอง
นำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวายมีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติชรามณะ
ต่อไป อันภิกษุนั้นให้หลับไปหมดแล้วอย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าโสติดิยะคือผู้ทำให้กิเลสหลัง

ก็อย่างไรภิกษุจึงชื่อว่าอริยะ เหล่าอกุศลธรรมอันลามกอันให้เศร้าหมอง
ทำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ ให้มีชาติชรา
มณะต่อไป ห่างไกลภิกษุนั้น อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าอริยะ

ก็อย่างไรภิกษุจึงชื่อว่าอรหันต์ เหล่าอภุศลธรรมอันลามก อันให้เศร้าหมอง ทำให้เกิดในภพใหม่ ให้มีความกระวนกระวาย มีวิบากเป็นทุกข์ให้มีชาติขรามรณะต่อไป อันภิกษุนั้นกำจัดเสียแล้วอย่างนี้แลภิกษุชื่อว่าอรหันต์

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าฉะนี้แล

จบ มหาอัสดสปุสฺตร

พระสุตฺรนี้เป็นพระสุตฺรที่สอนพวกเราทั้งหลายซึ่งเป็นสมณะดีมาก และก็แสดงการปฏิบัติเพื่อความเป็นสมณะตั้งแต่ในขั้นต้นจนถึงขั้นสุดท้าย เพราะพระพุทธเจ้า นั้นทรงเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้ว ทรงทำอาสวะกิเลสให้สิ้นแล้ว และการบวชนั้นเดิม ก็เป็นการบวชเพื่อทำอาสวะกิเลสให้สิ้นไป เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง เพราะฉะนั้น การแสดงธรรมของพระองค์ที่ทำให้เป็นสมณะจึงได้ทรงแสดงจนถึงที่สุด แต่เราทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้บวชเรียน แม้จะปฏิบัติยังไม่ถึงที่สุด แต่ว่าในข้อต้น ๆ นั้นก็เป็นข้อที่ควรปฏิบัติ

สรุปความในมหาอัสดสปุสฺตรนี้ว่าคนจำได้ว่าสมณะ ท่านถูกถามว่าท่านเป็นใคร ก็ปฏิญาณตนว่าสมณะ สมณะ เมื่อมี สมัญญา และปฏิญาณตนอย่างนั้นก็ควรศึกษาว่า ธรรมเหล่าใดทำให้เป็นสมณะ ทำให้เป็นพราหมณ์ เราทั้งหลายจะสมาทาน ประพฤติธรรมเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้

๑. สมัญญา คือชื่อของเราทั้งหลายก็จะเป็นสัจจะคือเป็นจริง

๒. ปฏิญญา คือการแสดงตนการรับว่าตนเองเป็นอะไรก็จะเป็นสัจจะ ก็จะเป็นภุตะคือเป็นจริง

๓. บริโภคปัจจัย ๔ ของชนเหล่าใด การอุปการะของคนเหล่านั้นในเราทั้งหลาย ก็จะมีผลอันสงส์มาก

๔. บรรพชานี้ของเราก็จักไม่เป็นหมัน จักมีผลเป็นกำไร

สรุปข้อที่พึงประพฤติอันทำให้เป็นสมณะนั้นก็คือ

๑. พึงศึกษาว่าเราจักประกอบด้วย หิริความละอายใจต่อความชั่ว โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว

๒. พึงศึกษาว่าเราจักมีกายสมาจาร ความประพฤติทางกายอันบริสุทธิ์ ตื่น เปิดเผยไม่เป็นช่อง สාරวม และไม่ยกตนข่มท่านด้วยข้อนั้น

๓. พึงศึกษาว่าเราจักมีวจีสมาทาน ความประพฤติทางวาจาอันบริสุทธิ์

๔. พึงศึกษาว่าเราจักมีมโนสมาจาร ความประพฤติทางใจอันบริสุทธิ์

๕. พึงศึกษาว่าอาชีวะ เลี้ยงชีวิตอันบริสุทธิ์

๖. ฟังศึกษาว่าเราจักมีอินทรีย์สังวร คือมีทวารอันคุ้มครองในอินทรีย์ทั้งหลาย
๗. ฟังศึกษาว่าเราจักมีโภชนมัตตัญญูตา คือความรู้ประมาณในโภชนะ
๘. ฟังศึกษาว่าเราจักมีชาคริยานุโยค คือความประกอบตนให้เป็นผู้ตื่นอยู่
๙. ฟังศึกษาว่าเราจักประกอบด้วยสติและสัมปชัญญะ
๑๐. ฟังศึกษาว่าเราจักชำระจิตจากนิวรณ์ทั้ง ๕ เหมือนอย่างเปลื้องหนี้ได้

เหมือนอย่างหายโรค เหมือนอย่างพ้นจากเรือนจำ เหมือนอย่างเป็นไทพ้นจากความ เป็นทาส เหมือนอย่างเดินทางพ้นทางกันดารถึงภูมิที่เกษม คือว่าเปลื้องอภิขณา ความเพ่งเล็งหรือกามฉันท์ ความพอใจรักใคร่ในกามได้ เหมือนอย่างเปลื้องหนี้ได้ ชำระ พยาบาท ความปองร้ายได้ เหมือนอย่างหายโรค ชำระถีนมิทธะความง่วงงุนเคลิบเคลิ้ม ได้ เหมือนอย่างพ้นเรือนจำ ชำระอุรฺจะกุกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญได้ เหมือนอย่าง เป็นไทพ้นจากความ เป็นทาส และชำระวิจิกิจจฉาความเคลือบแคลงสงสัยได้ เหมือน เดินทางพ้นทางกันดารถึงภูมิที่เกษม

๑๑. บรรลุฌานทั้ง ๔

๑๒. บรรลุวิชา ๓

สำหรับข้อ ๑ ถึง ข้อ ๑๐ นั้น เป็นข้อที่เราทั้งหลายพึงปฏิบัติได้และควรเริ่มปฏิบัติ สำหรับข้อ ๑๑ ๑๒ เป็นธรรมะชั้นสูง สำหรับผู้ต้องการปฏิบัติจริง ๆ และต้องการบวช เพื่อหลุดพ้น จะพึงบรรลุได้ในที่สุด และทั้งศึกษาไปโดยลำดับ ตั้งแต่ข้อ ๑ ถ้าจะคิดว่า ประกอบด้วยธรรมข้อต้น ๆ พอแล้ว บรรลุประโยชน์แห่งความเป็นสมณะแล้ว ไม่มี ภาระคือกิจที่ควรทำที่ยิ่งขึ้นไปกว่า ก็จะมีสันโดษความพอใจอยู่เพียงนั้น จึง ตรัสประกาศว่า สามัญญัตถะประโยชน์ที่ต้องการของความเป็นสมณะของท่านทั้งหลาย ผู้ที่มีความต้องการสามัญญะความเป็นสมณะอย่าได้เสื่อมไป ในเมื่อยังมีภาระคือ การที่พึงกระทำยิ่ง ๆ ขึ้นไป ไม่ควรจะมีสันโดษเพียงเท่านั้นพึงปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ในข้อนี้มีเกร็ดที่พึงทราบว่าเป็นเรื่องสันโดษนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนให้สันโดษ ในผลคือในลาภผลทั้งหลายที่ได้ เช่นสันโดษในจีวร ในบิณฑบาต ในเสนาสนะ ใน ยาแก้ไข และในวัตถุทั้งหลาย ได้เพียงไรก็ยินดีเพียงนั้นเป็นยถาลาภสันโดษ และ สันโดษตามกำลังเรียกว่ายถาพลสันโดษ สันโดษตามความสมควรเรียกว่ายถาสารูป สันโดษ แต่ว่าตรัสสอนไม่ให้สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลายเหมือนอย่างในพระสูตรนี้ ไม่ให้สันโดษพอใจในข้อปฏิบัติในขั้นต้น ๆ เช่น ข้อ ๑. ไม่ต้องทำข้อ ๒. ต้องไม่สันโดษ อย่างนั้นคือต้องปฏิบัติในข้อ ๒ ด้วย และเมื่อปฏิบัติในข้อ ๒ แล้วก็ไม่สันโดษคือ หยุดเพียงเท่านั้น ให้ปฏิบัติในข้อ ๓ ด้วย คือไม่สันโดษในการที่จะปฏิบัติให้สูงขึ้นไปให้ ยิ่ง ๆ ขึ้นไปเรื่อย ๆ เพราะฉะนั้นจึงตรัสสอนมิให้สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลายคือให้ ปฏิบัติยิ่ง ๆ ขึ้นไป

จะแสดงพระสูตรที่ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายอีกพระสูตรหนึ่ง ชื่อว่า จุฬอัสนปุรสูตร
ขั้นต้นก็มีความเค้าเดียวกันกับมหาอัสนปุรสูตร ที่ได้แสดงไปแล้ว แปลว่ามาแสดง
ถึงธรรมะ ซึ่งภิกษุทั้งหลายควรประพฤติให้สมกับชื่อว่าสมณะ หรือให้สมกับที่รับว่า
ตนเองเป็นสมณะ

ในพระสูตรนี้ มีดังต่อไปนี้

ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่ในอังคชนบท มินิคมของชาวอังคะ
ชื่อว่าอัสนปุระ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว ภิกษุ
ทั้งหลายทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสคำนี้
ว่า คนเขารู้จักท่านทั้งหลายว่า สมณะ สมณะ ดังนี้ ถึงท่านทั้งหลายแล้ว เมื่อมี
คนมาไต่ถามว่าท่านทั้งหลายเป็นอะไร ท่านทั้งหลายก็ปฎิญาณัตวว่า เราเป็นสมณะ
เมื่อท่านทั้งหลายมีชื่อว่าสมณะ และปฎิญาณัตวว่าเป็นสมณะ อยู่อย่างนี้แล้ว ก็จำ
ต้องสำเนียงว่า ข้อปฏิบัติสิ่งใดสมควรแก่สมณะ เราจักปฏิบัติข้อปฏิบัติสิ่งนั้น เมื่อความ
ปฏิบัติของเราอย่างนี้มีอยู่ ชื่อและคำปฎิญาณาของเรานี้ก็จะเป็นจริง อนึ่ง เราบริโภคน
จีวร บิณฑบาต และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ของทายกเหล่าใด ความอุปการะเกื้อหนุน
ของเขาในเราทั้งหลายก็จักมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ อนึ่งบรรพชาของเราจักไม่เป็น
หมัน ไม่เปล่าจากประโยชน์และจักประกอบด้วยผล ประกอบด้วยกำไร ดังนี้ ภิกษุเป็น
ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบเป็นอย่างไร ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย รูปใดรูปหนึ่ง

เป็นผู้มีอภิชฌา คือ ความเพ่งเล็งผัสสะของผู้อื่นมาก ละอภิชฌายังไม่ได้

เป็นผู้มีใจพยาบาท คือ คิดล้างผลาญสัตว์ให้ฉิบหาย ละพยาบาทยังไม่ได้

เป็นผู้มักโกรธ ละความโกรธยังไม่ได้

เป็นผู้มักถือโกรธ ละความถือโกรธยังไม่ได้

เป็นผู้มักมีความลบหลู่คุณ ละความลบหลู่คุณยังไม่ได้

เป็นผู้มักถือเป็นคู่แข่งดี ละความถือเป็นคู่แข่งดียังไม่ได้

เป็นผู้มักริษยา ละความริษยายังไม่ได้

เป็นผู้ตระหนี่ ละความตระหนี่ยังไม่ได้

เป็นผู้มักอวดตัว ละความอวดตัวยังไม่ได้

เป็นผู้มีมายา คือ บังโทษตนไว้ ละมายายังไม่ได้

เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว ละความปรารถนาชั่วยังไม่ได้ และ

เป็นผู้มีความเห็นผิด ละความเห็นผิดยังไม่ได้

เพราะยังละไม่ได้ซึ่งกิเลสเครื่องเศร้าหมองใจ ๑๒ อย่าง มีอภิชฌาเป็นต้น เหล่านี้ที่เป็นเครื่องหมองใจ เป็นโทษ เป็นของจับใจ ดุจน้ำฝนของสมณะ เป็นเหตุให้ สัตว์เกิดในอบายมีวิบากอันสัตว์ทั้งหลายจะต้องเสวยในทุคติ เราไม่กล่าวเธอเป็นผู้ ปฏิบัติชอบสมควรแก่สมณะ เปรียบเหมือนอาวุธอย่างหนึ่งชื่อว่ามตชะ มีคม ๒ ข้าง ทั้งกำซาบด้วยยาพิษ ทั้งคมกล้าเขาปิดคลุมหุ้มห่อไว้ด้วยผ้าสำหรับห่อ ฉันทใดเราก็ก ่กล่าวการบรรพชาของภิกษุนี้ฉันทนั้น

ภิกษุทั้งหลาย

ถึงบุคคลที่ครองผ้าสังฆาฏิอยู่ เราก็กกล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วยอาการสักว่าครอง ผ้าสังฆาฏิไม่

ถึงบุคคลถือเพศเป็นชีเปลือย ไม่นุ่งห่มผ้า เราก็กกล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วย อาการที่ไม่มีผ้านุ่งห่มไม่

ถึงบุคคลถือการหมักหมมเหงื่อโคล ไม่อาบน้ำชำระกาย เราก็กกล่าวว่าเป็น สมณะด้วยอาการที่หมักหมมเหงื่อโคลไม่

ถึงบุคคลถือการลงอาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง เราก็กกล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วย อาการที่ลงอาบน้ำไม่

ถึงอาการบุคคลอยู่ใต้ต้นไม้เป็นนิจ เราก็กกล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วยอาการอยู่ โคนต้นไม้ไม่

ถึงบุคคลถือการอยู่ในที่แจ้งเป็นนิจ เราก็กกล่าวว่าเป็นสมณะด้วยอาการที่อยู่ ณ ที่แจ้งไม่

ถึงบุคคลถือการอบกายด้วยหมายจะทรมาณกิเลสเป็นนิจ เราก็กกล่าวว่าเป็น สมณะ ด้วยอาการที่อบกายไม่

ถึงบุคคล ถือการบริโภคอาหาร มีการกำหนดเป็นครั้งคราว เราก็กกล่าวว่าเป็น สมณะ ด้วยอาการที่ยักย้ายผ่นผัน บริโภคอาหารเป็นครั้งเป็นคราวไม่

ถึงบุคคลที่ท่องบ่น จำมนต์ได้มาก เราก็กกล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วยอาการที่ ท่องบ่นจำมนต์ไม่

ถึงบุคคลเกล้าผมเป็นเชิง เราก็กกล่าวว่าเป็นสมณะด้วยอาการที่เกล้าผมไม่

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าบุคคลครองสังฆาฏิ

มีอภิชฌามาก ละอภิชฌาเสียได้

มีจิตพยาบาทอยู่ ละพยาบาทเสียได้

มีความโกรธอยู่ ละความโกรธเสียได้

เป็นผู้ถือมักโกรธ ละความถือโกรธเสียได้

เป็นผู้ลบลู่อยู่	ละความลบลู่เสียได้
เป็นผู้ถือเป็นคู่แข่งดีอยู่	ละความถือเป็นคู่แข่งดีเสียได้
เป็นผู้มักริษยาอยู่	ละความริษยาเสียได้
เป็นผู้ตระหนี่อยู่	ละความตระหนี่เสียได้
เป็นผู้มักโอ้อวดตัวอยู่	ละความโอ้อวดตัวเสียได้
เป็นผู้มีมายาอยู่	ละมายาเสียได้
เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว	ละความปรารถนาชั่วเสียได้ และ
เป็นผู้มีความเห็นผิดอยู่	ละความเห็นผิดเสียได้

ด้วยอาการที่ครองผ้าสังฆาฏิตั้งแต่แรกเกิดมา และจะพึงชักชวนให้ผู้นั้น ครองผ้าสังฆาฏิเท่านั้น ด้วยคำชักชวนว่ามาเถิด ท่านจงครองผ้าสังฆาฏิเถิด เมื่อท่านครองผ้าสังฆาฏิอยู่เครื่องเคร้าหมองทั้ง ๑๒ อย่าง มีอภิษณามากจักละอภิษณาเสียได้ด้วยอาการที่ครองผ้าสังฆาฏิ นั้นแล เพราะเราเห็นบุคคลบางคนในโลกนี้ ถึงครองผ้าสังฆาฏิอยู่ก็มีอภิษณามาก มีความเห็นผิด ฉะนั้นเมื่อครองผ้าสังฆาฏิ เราก็มักกล่าวว่าเป็นสมณะ ด้วยอาการที่ครองผ้าสังฆาฏิเลย ดังนี้เป็นต้น

ถ้าว่าคนเปลือย ผู้เกล้าผม มีอภิษณามาก ละอภิษณาเสียได้แล้ว เป็นผู้มีความเห็นผิด ละความเห็นผิดเสียได้ ด้วยอาการที่เกล้าผม มิตร สหาย ญาติสายโลหิตทั้งหลาย ก็พึงทำผู้นั้นให้เป็นคนเกล้าผมแต่แรกเกิดมา และจะพึงชักชวนให้เกล้าผม ด้วยคำชักชวนว่ามาเถิดเจ้าเกล้าผมเสียเถิด เมื่อท่านเกล้าผมอยู่ มีอภิษณามาก ละอภิษณาเสียได้ มีความเห็นผิด ละความเห็นผิดเสียได้ ด้วยอาการที่เกล้าผมนั้นแล เพราะเราเห็นบุคคลบางคนในโลกนี้ ถึงเกล้าผมอยู่ก็ยังมีอภิษณามาก มีความเห็นผิดอยู่ ฉะนั้นผู้เกล้าผมเราก็มักหาละมลทินได้ไม่ เราจึงมักกล่าวว่าเป็น สมณะ ด้วยอาการที่เกล้าผมเลย

ภิกษุปฏิบัติอย่างใดจึงเป็นผู้ปฏิบัติชอบ สมควรแก่สมณะ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง มีอภิษณาอยู่มาก ละอภิษณาเสียได้ มีจิตพยาบาทอยู่ ละพยาบาทเสียได้ เป็นผู้มักโกรธอยู่ ละความโกรธเสียได้ เป็นผู้ถือโกรธอยู่ ละความถือโกรธเสียได้ เป็นผู้ลบลู่อยู่ ละความลบลู่เสียได้ เป็นผู้มักถือเป็นคู่แข่งดีอยู่ ละความถือเป็นคู่แข่งดีเสียได้ เป็นผู้มักริษยาอยู่ ละความริษยาเสียได้ เป็นผู้ตระหนี่อยู่ ละความตระหนี่เสียได้ เป็นผู้มักอวดตัวอยู่ ละความโอ้อวดตัวเสียได้ เป็นผู้มีมายาอยู่ ละมายาเสียได้ เป็นผู้มีความปรารถนาชั่วอยู่ ละความปรารถนาชั่วเสียได้ เป็นผู้มีความเห็นผิดอยู่ ละความเห็นผิดเสียได้ เพราะละเสียได้ซึ่งกิเลส ๑๒ อย่างเหล่านี้ ที่เป็นมลทินโทษเป็นของจับใจดุจน้ำฟาดของสมณะเป็นเหตุจะให้สัตว์เกิดในอบาย มีวิบากอันสัตว์ทั้งหลาย จะต้องเสวยในทุกคติ เรากล่าวว่าเป็นผู้ปฏิบัติชอบสมควรแก่สมณะ

ผู้ปฏิบัติชอบนั้น ย่อมพิจารณาเห็นตนเป็นผู้บริสุทธิ์ พ้นจากบาป อกุศลธรรม เหล่านี้แล้ว เมื่อเธอพิจารณาเห็นตนเป็นผู้บริสุทธิ์พ้นจากบาปอกุศลธรรมเหล่านี้ทั้งหมดอยู่ ปราโมทย์ คือความบันเทิงใจ ก็บังเกิดขึ้น เมื่อเธอบันเทิงใจแล้ว ปิติก็เกิดขึ้น เมื่อเธอมีใจประกอบด้วยปิติ ด้วยนามกายก็สงบ เธอมีนามกายสงบระงับกระวนกระวายแล้วก็ได้เสวยสุข เมื่อเธอมีสุขแล้วจิตของเธอก็ตั้งมั่น มีใจประกอบด้วย กรุณา คือปรารถนาให้หมู่สัตว์พ้นจากทุกข์ทั่วหน้า มีใจประกอบด้วย มุทิตา ว่าเรื่งบันเทิงใจ ต่อสมบัติของผู้อื่นคือไม่มีริษยา มีใจประกอบด้วย อุเบกขา คือความเฉยเป็นกลาง คือไม่มียินดียินร้าย แผ่อัปมัญญาพรหมวิหาร คือภาวนาที่แผ่ไปในหมู่สัตว์ไม่มีประมาณ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่ของคนประเสริฐทั้ง ๔ ประการ ตลอดทิศ ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ มีใจประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไพบูลย์เต็มที่เป็นจิตใหญ่ มีสัตว์ไม่มีประมาณเป็นอารมณ์ ไม่มีเวร ไม่มี ความเบียดเบียน แผ่อัปมัญญาพรหมวิหารนั้นตลอดโลก อันมีสัตว์ทั้งปวงในที่ทั้งปวงด้วยความเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมเสมอไปในสัตว์ทั้งปวง ทั้งทิศเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวางอยู่เสมอ เปรียบเสมือนสระบัวมีน้ำใสและจืด เย็น ขาว สะอาด มีท่าเรียบราบ ควรนรมย์ ถ้าวา บุรุษ จะพึงมาแต่ทิศตะวันออก ตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ อันความร้อนกระวนกระวาย เพลาระงม ครอบงำ เหน็ดเหนื่อย ลำบาก กระจายหิว บุรุษนั้นมาถึงสระนั้นแล้ว จะพึงทำความกระหายน้ำ และความร้อนกระวนกระวายให้เสื่อมสูญได้ฉับใด...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้ากุลบุตรออกบวชจากตระกูลกษัตริย์ ถือเพศเป็นบรรพชิต และภิกษุทั้งหลายนั้น อาศัยธรรมวินัย ที่ตถาคตประกาศแล้ว เจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ได้ความระงับสงบใจ ในภย ในสันดานตนฉับนั้น

เรากล่าวว่าบรรพชิตนั้นเป็นผู้ปฏิบัติชอบ สมควรแก่สมณะ ถ้าออกบวชจากตระกูลพราหมณ์ จากตระกูลแพศย์ จากตระกูลศูทร หรือออกบวชจากตระกูลไหนก็ตาม และบรรพชิตนั้นครั้งอาศัยธรรมวินัย ที่ตถาคตประกาศแล้ว เจริญพรหมวิหารทั้ง ๔ มีเมตตา เป็นต้น ได้ความระงับ สงบใจ ในภายในอย่างนี้ เรากล่าวว่า บรรพชิตนั้น ปฏิบัติสมควรแก่สมณะ

ถ้าวากุลบุตรออกบวชจากตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลแพศย์ ตระกูลศูทร หรือตระกูลไหนก็ตาม ครั้นบวชแล้วเธอทำเจโตวิมุติ คือความมีจิตพ้นจากเครื่องเศร้าหมองด้วยกำลังฌานและปัญญาวิมุติ ความมีจิตพ้นจากเครื่องเศร้าหมองด้วยกำลังปัญญาอันไม่มีอาสวะคือกิเลสที่หนักหนม เพราะสิ้นอาสวะแล้ว ให้แจ้งประจักษ์ด้วยปัญญาที่รู้อย่างล้ำพันตนได้แล้ว เข้าถึงพร้อมอยู่ในอัฐภาพนี้ เรากล่าวบรรพชิตนั้นว่าเป็นสมณะเพราะสิ้นอาสวะทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสพระสูตรนี้จบแล้ว ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นมีใจยินดี
เปลื้องเพลิน รับภาสิตแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า ด้วยประการฉะนี้

จบ จุฬอัสนสปุรสูตร

พระสูตรนี้ได้แสดงธรรมะซึ่งเป็นเครื่องทำให้เป็นสมณะด้วยการมุ่งอบรมจิตใจ
ให้สงบระงับจากอกิขณา ความเพ่งเล็งทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่น อันเป็นอาการของ โสภะ
ความโลภ หรือว่า ความเพ่งเล็งใน รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ในฐานะเป็นกาม
หรือเป็นกามฉันท์ ความพอใจรักใคร่ในกาม และละพยาบาทเป็นต้นเสียได้ และ
มาเจริญพรหมวิหารภาวนา คืออบรมพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา
อุเบกขา แผ่ไปเป็นอัปมัญญา คือในสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ในทิศทั้งหลาย ตลอดจน
ถึงปฏิบัติให้ได้วิมุตติคือความหลุดพ้น ที่เป็นเจโตวิมุตติ หลุดพ้นจากเครื่องเศร้าหมอง
ด้วยกำลังฌาน ปัญญาวิมุตติ หลุดพ้นจากเครื่องเศร้าหมอง ด้วยกำลังปัญญา ดังนี้
ว่าเป็นสมณะ

ในข้อนี้ได้มีตรัสเปรียบเทียบถึงว่าผู้ที่มาบรรพชาคือบวชเป็นภิกษุในพระพุทธ
ศาสนา หรือ แม้บวชในภายนอกพระพุทธศาสนา ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ แต่
ว่าไม่ปฏิบัติสงบระงับอกิขณา พยาบาท เป็นต้น ทั้ง ๑๒ ประการ ดังที่ตรัสไว้แล้ว
และไม่อบรมเจริญพรหมวิหารธรรม จิตของผู้นั้นก็ยังไม่สงบ แม้ว่าจะมีเครื่องหมาย
ภายนอกเป็นสมณะ เช่นครองผ้าสังฆาฏิ เป็นต้น ซึ่งเป็นภายนอกพระพุทธศาสนา
ก็เป็นสมณะแต่เพียงภายนอกเท่านั้น แต่ว่าภายในจิตใจนั้นยังหาเป็นสมณะไม่ ยัง
ประกอบด้วย อกุศลธรรมทั้งหลาย มีอกิขณา พยาบาท เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงเป็น
สมณะแต่ภายนอก คือ ทางกายที่ปรากฏออกไป แต่ไม่เป็นสมณะทางใจ จึงเปรียบ
เหมือนอย่างศาสตราที่ชื่อว่ามตชะ อันคม มีผ้าหุ้มห่ออยู่ในภายนอก เมื่อดูที่ผ้าหุ้ม
ห่อแล้ว ก็จะไม่รู้สึกว่าเป็นศาสตราอันคม แต่ความจริงนั้นภายในผ้าที่หุ้มห่อนั้นเป็น
ศาสตราอันคม เหมือนอย่างบุคคลที่มีร่างกายนุ่งห่มเป็นสมณะปฏิบัติอาการทางกาย
ต่าง ๆ เป็นสมณะ ก็เป็นสมณะอยู่แต่ภายนอกเท่านั้น แต่ภายในจิตใจนั้นยังเป็น
ศาสตราอันคมอยู่เหมือนอย่างมตชะนั้น เพราะประกอบด้วยอกุศลธรรมทั้งหลายมี
อกิขณา พยาบาท เป็นต้น

ศาสตราที่ชื่อว่ามตชะที่ทรงยกขึ้นมาเป็นอุปมานี้ ในอรรถกถาของพระสูตรนี้
ได้อธิบายไว้ว่าพวกมนุษย์ ตะไบเหล็กกล้าด้วยเหล็กแล้ว ขยำผงเหล็กนั้นเข้ากับเนื้อให้
นกกระเรียนกิน นกกระเรียนเหล่านั้นไม่อาจถ่ายอุจจาระก็ตาย ถ้าไม่ตายก็จะประหาร

ให้ตาย เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะผ่าท้องของนกกกระเรียนเหล่านั้น เอน้ำล้างผงเหล็กเหล่านั้น
ถือเอาผงละเอียดคลุกกับเนื้อให้นกกกระเรียนทั้งหลายกิน ดังนั้น จึงให้นกกกระเรียนกิน
อย่างนี้ ๗ ครั้ง แล้วทำอาวูธด้วยผงเหล็กที่ถือเอาแล้ว ช่างเหล็กศึกษาดีแล้ว ได้ข้อมูล
เหตุหัตถกรรมเป็นอันมาก ย่อมกระทำอาวูธนั้น เขาจึงเรียกอาวูธนั้นว่า มตชะ เพราะ
เกิดจากนกที่ตายแล้ว อาวูธนั้นเป็นอาวูธคมยิ่งนัก เพราะฉะนั้นพระสูตรนี้จึงเป็นเครื่อง
สอนว่า เมื่อบวชเป็นสมณะในภายนอกแล้วก็ให้บวชใจเป็นสมณะภายในอีกด้วยคือ
ทำใจให้บริสุทธิ์ จากอภิชฌา พยาบาท เป็นต้น และให้เจริญพรหมวิหารธรรม คือ
เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็น อัมปมัญญา คือ แผ่ไปในสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ
เมื่อเป็นดังนี้ก็จะเป็น สมณะทั้งทางกาย และทั้งทางใจ

อนึ่ง ในพระสูตรนี้ ได้ตรัสแสดงถึงสมณะในภายนอกพระพุทธศาสนาเป็น
อันมากที่นุ่งห่มผ้าก็มีไม่นุ่งห่มผ้าก็มี ตลอดถึงคำที่ว่าครองผ้าสังฆาฏิ ท่านก็แสดงว่าเป็น
สมณะภายนอก เพราะสมณะคือ พระภิกษุทั้งหลายนั้นไม่ได้ครองผ้าสังฆาฏิ แต่ว่าครอง
ผ้าจีวร เพราะฉะนั้นคำที่ว่าครองผ้าสังฆาฏินี้จึงหมายถึง สมณะในภายนอกพุทธ
ศาสนา

พระพุทธศาสนา แปลกันว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และอธิบายว่าคำสั่งก็คือพระวินัย คำสอนก็คือพระธรรม เพราะฉะนั้นจึงหมายถึงพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้วและทรงบัญญัติไว้แล้วซึ่งได้ทรงตั้งให้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์เมื่อจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังที่ตรัสไว้แปลความว่าธรรมและวินัยใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติไว้แล้วแก่ท่านทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเราดังนี้ ข้อแรกธรรมมีความหมายทั่วไปตามศัพท์ว่าสภาพที่ทรงไว้ คือทรงไว้ ดำรงไว้ตามความเป็นจริง ดังที่มีแสดงไว้ในอภิธรรมว่ากุสลา ธัมมา ธรรมทั้งหลายเป็นกุศลคือส่วนดี อกุสลา ธัมมา ธรรมทั้งหลายเป็นอกุศลคือส่วนชั่ว อพยากตา ธัมมา ธรรมทั้งหลายเป็น อพยากต คือส่วนกลาง ๆ ไม่พยากรณ์ว่าดีหรือชั่ว หรือดังที่แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้พระธรรมคือทรงตรัสรู้ปริยสัจ ๔ ได้แก่ทุกข์ ทุกขสมุทัย เหตุเกิดทุกข์ ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ตามที่แสดงนี้ ธรรมะคือสัจจะความจริง ทุกข์จริง ก็เป็นอริยสัจธรรม เหตุเกิดทุกข์จริงก็เป็นอริยสัจธรรม ดับทุกข์จริงก็เป็นอริยสัจธรรม ทางให้ถึงความดับทุกข์จริงก็เป็นอริยสัจธรรม แม้ดีจริงก็เป็นกุศลธรรม ชั่วจริงก็เป็นอกุศลธรรมเป็นกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่วจริงก็เป็นอพยากตธรรม ส่วนในพระรัตนตรัย รัตนะ ๓ คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระธรรมหมายถึงมรรค ผล นิพพาน และปริยัติ ย่อลงเป็น ๓ คือ ปริยัติธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม ปริยัติธรรมคือธรรมที่พึงเรียนได้แก่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธสาวก เป็นธรรมที่พึงเรียน คือตั้งใจ ฟัง อ่าน จำทรง ฟังด้วยใจ คือพินิจพิจารณา ขบเจาะด้วยทิวฐิคือความเห็นได้แก่ทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ปฏิบัติธรรม ธรรมที่พึงปฏิบัติคือเมื่อเรียนรู้แล้วก็นำมาปฏิบัติที่กาย วาจา ใจ กล่าวโดยย่อคือละชั่ว ทำดี ทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว ปฏิเวธธรรม ธรรมที่รู้แจ้งแทงตลอดเป็นผลของการปฏิบัติ จึงได้แก่ผลของการปฏิบัติตั้งแต่เบื้องต้น ยกตนให้พ้นจากโลกที่เป็นส่วนชั่ว ขึ้นสู่โลกที่เป็นส่วนดีโดยลำดับ จนถึงสุดโลก พ้นโลก เป็นมรรคผลนิพพาน เพราะเมื่อปฏิบัติไปก็ย่อมได้รับผลดังกล่าวไป จึงรู้ในผลที่ได้ไปด้วยโดยลำดับ โดยถนัดชัดแจ้ง เพราะปรากฏผลขึ้นที่ตนที่จิตใจของผู้ปฏิบัติเอง

คำว่าธรรมที่แสดงโดยมากหมายถึงธรรมทั้ง ๓ นี้ โดยสรุปเช่นคำว่าฟังธรรม ปฏิบัติธรรม เห็นธรรม และในคำว่าปฏิบัติธรรมนั้นก็ต้องหมายถึงปฏิบัติธรรมที่เป็นกุศลส่วนดีคือละชั่วทำดี เพราะฉะนั้นเมื่อพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพื่อให้ปฏิบัติธรรม

ประพัตติธรรมแก่บุคคลทั้งปวงในที่ทั้งปวง จึงตรัสคำว่าธรรมหมายถึงส่วนที่ดี คือ
คุณงามความดีและตรัสใช้คำว่าอธรรมในความหมายตรงกันข้ามคือส่วนที่ชั่วดังพระพุทธ
ภาษิตที่ตรัสไว้แปลความว่าธรรม และอธรรม ทั้ง ๒ นามวิบากคือผลเสมอกันไม่
อธรรมย่อมนำไปสู่นิริยะที่ไร้ความเจริญ ธรรมย่อมไปถึงสุคติ คติที่ไปที่บรรลุถึงที่ดี
ธรรมแลย่อมรักษาผู้ประพัตติธรรม ธรรมที่ประพัตติดีแล้วนำสุขมาให้ นี่เป็นอานิสงส์
ผลดีในธรรมที่ประพัตติดีแล้วผู้ประพัตติธรรมย่อมไม่ไปสู่ทุคติ คติที่ชั่ว

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถึงพระราชาจักรพรรดิไว้โดยความว่า พระราชาจักรพรรดิ
ทรงตั้งอยู่ในธรรมทรงเป็นธรรมราชา ไม่ทรงยังจักรอันไม่มีพระราชาให้เป็นไป เมื่อพระองค์
ตรัสอย่างนั้นแล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลว่าใครเล่าเป็นพระราชาแห่งพระราชาจักรพรรดิผู้ตั้ง
อยู่ในธรรม เป็นธรรมราชา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่าธรรมหรือธรรมะเป็นพระ
ราชาแห่งพระราชาจักรพรรดินั้น แล้วได้ตรัสว่าพระราชาจักรพรรดิทรงตั้งอยู่ใน
ธรรมเป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม สักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นอบน้อม
ธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นเบื้องหน้า เป็นธรรมาธิปไตย มีธรรมเป็น
ใหญ่ ทรงจัดแจงรักษาป้องกันคุ้มครองประกอบด้วยธรรมในอันโตชน คนภายใน
ในกษัตริย์ ในอนุยันต์คือราชบริพาร ในพลกาย ในพราหมณ์คฤหบดี ในชาวนิคมนชนบท
ในสมณพราหมณ์ ในเนื้อและนกทั้งหลาย ทรงจัดแจงรักษาป้องกันคุ้มครอง ทรงยัง
จักรให้เป็นไปด้วยธรรมนั้นเทียว จักรนั้นอันข้าศึกที่เป็นมนุษย์ไร ๆ ปฏิวัติเปลี่ยนแปลง
ไม่ได้ ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ฉันนั้นเหมือนกัน ตั้งอยู่ในธรรมเป็นธรรมราชา
อาศัยธรรม สักการะธรรม ทำความเคารพธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรม
เป็นตราเป็นเบื้องหน้าเป็นธรรมาธิปไตย มีธรรมเป็นใหญ่ จัดแจงรักษาป้องกัน
คุ้มครองประกอบด้วยธรรมในภิกษุทั้งหลายในภิกษุณีทั้งหลายในอุบาสกทั้งหลาย
ในอุบาสิกาทั้งหลายว่า กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม มีรูปลักษณะอย่างนี้ ฟิง
ช่องเสพ อย่างนี้ไม่ฟิงช่องเสพ อาชีพคามนิคมมีรูปลักษณะอย่างนี้ควรช่องเสพ อย่างนี้
ไม่ควรช่องเสพ ทรงจัดแจงรักษาป้องกันคุ้มครอง ทรงยังธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้
เป็นไปโดยธรรมนั้นเทียว

จักรนั้นอันสมณพราหมณ์ เทพ มาร หรือพรหมไร ๆ ในโลกปฏิวัติคือเปลี่ยน
แปลงไม่ได้ อนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ความว่าพระราชาจักรพรรดิทรงประกอบ
ด้วยองค์คุณ ๕ ประการ ทรงยังจักรให้เป็นโดยธรรมนั้นเทียว จักรนั้นอันข้าศึกที่เป็น
มนุษย์ไร ๆ ปฏิวัติเปลี่ยนแปลงไม่ได้ องค์คุณ ๕ ประการ คือ พระราชาจักรพรรดิ
ทรงเป็นอรรถัญญู รู้เนื้อความหรือผล ธัมมัญญู รู้ธรรมหรือเหตุวิเศษ มัตตัญญู รู้

ประมาณ กาลัญญู รู้กาลเวลา ปริสัญญู รู้บริษัท ตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ยิ่งธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นที่ไปโดยธรรมนั้นเทียว จักรนั้นอันสมณพราหมณ์ เทพ มารหรือพรหมไร ๆ ในโลกปฏิวัติเปลี่ยนแปลง ไม่ได้ ธรรม ๕ ประการคือ ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็น อตถัญญู รู้เนื้อความหรือผล ธัมมัญญู รู้ธรรมหรือเหตุ มัตตัญญู รู้ประมาณ กาลัญญู รู้กาลเวลา ปริสัญญู รู้บริษัท แม้บารมี ๑๐ ประการที่แสดงว่าพระโพธิสัตว์ ได้ปฏิบัติมาและ ทศพิธราชธรรมคือราชธรรม ๑๐ ประการสำหรับราชามหากษัตริย์ ก็เป็นปฏิบัติธรรม บารมี ๑๐ ประการคือ ๑. ทาน การให้เพื่ออนุเคราะห์สงเคราะห์บุชชาต่าง ๆ ๒. ศีล รักษากายกรรม วจีกรรม ตลอดจนมโนกรรมให้ตั้งเป็นปกติดี ๓. เนกขัมมะ การออกจากห่วงเครื่องผูกเครื่องกั้นต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติกรณียกิจที่ควรทำที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไป แม้สมาธิ ก็เป็นการออกอย่างหนึ่ง ๔. ปัญญา ความรู้ทั่วถึงเหตุผลตามเป็นจริง ๕. วิริยะความเพียร คือความเป็นผู้กล้าทั้งในทางละไม่ทำชั่ว ทั้งในทางทำดีให้มีขึ้นเป็นขึ้น ๖. ขันติ ความอดทน อดกลั้น ทนทาน ๗. สัจจะ ความจริง ทำจริง พูดจริง คิดจริง ใจจริง ๘. อธิฏฐานะ ความตั้งใจมุ่งมั่น ๙. เมตตา ความมีเมตตาไมตรีจิตคิดปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ๑๐. อุเบกขา ความมีใจมัธยัสถ์เป็นกลางประกอบด้วยความเป็นธรรม ไม่ลุอำนาจอคติในการปฏิบัติทั้งปวง

ทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการ คือ ๑. ทาน การให้เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์บุชชา เป็นต้น ๒. ศีล ระวางรักษาความประพฤติทางกาย วาจา ตลอดจนใจให้สงบเรียบร้อย ๓. ปริจาคะ การสละส่วนที่เป็นประโยชน์น้อยกว่าเพื่อได้ส่วนที่เป็นประโยชน์มากกว่า ๔. อาชวะ ความซื่อตรง ๕. มัทวะ ความอ่อนโยน ๖. ตบะ ความเพียรเพื่อกำจัดความเกียจคร้านและความชั่วในอันปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จด้วยดีไม่ทอดทิ้งหน้าที่ ๗. อโกธะ ความไม่โกรธ ตลอดจนไม่พยายามมุ่งร้ายใครประกอบด้วยเมตตา ๘. อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียนผู้อื่นตลอดถึงสัตว์มีชีวิตให้เป็นทุกข์เดือดร้อนประกอบด้วยกรุณา ๙. ขันติ ความอดทนต่อความทุกข์ยากถ้อยคำและเหตุการณ์อันไม่พึงประสงค์ทั้งปวง ๑๐. อวิโรธนะ การปฏิบัติไม่ให้ผิดจากทางที่ถูกที่ควรไม่ผิดจากทำนองคลองธรรม แต่ให้เป็นที่ไปตามธรรม สมด้วยประพันธ์คาถาที่บัณฑิตรับพระราชทาน กล่าวถวายพระมหากษัตริย์ครั้งโบราณกาลกราบทูลให้ทรงวิจารณ์ทศพิธราชธรรมที่ทรงบำเพ็ญอยู่ แปลความว่า ขอพระมหाराชเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ทรงพิจารณาคุณธรรมที่ตั้งอยู่ในพระองค์คือ ทาน, ศีล, บริจาค, ความตรง, ความอ่อนโยน ตบะคือความเพียร ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความอดทน ความไม่ผิด ดั่งนั้น ๆ เกิดแต่นั้นพระปิติโสมนัสมิใช่บ่อยจะเกิดแต่พระองค์

แม้บารมี ๑๐ ประการ ก็ปรากฏว่าพระราชามหากษัตริย์โพธิสัตว์ในโบราณกาล
ก่อนพุทธกาลได้ทรงบำเพ็ญมาแล้วหลายพระองค์ ดังปรากฏในคัมภีร์ชาดกเช่นพระเวสสันดร
โพธิสัตว์ จึงกล่าวได้ว่าเป็นธรรมอันควรที่พระราชามหากษัตริย์ทั้งปวงพึงปฏิบัติตาม
พระราชประสงค์ปรารถนา แม้พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยเอง ตั้งแต่โบราณมาก็มี
คำกล่าวว่าได้ทรงมีพระบารมีบรมโพธิสมภาร ทรงแผ่พระบารมีปกครองประชาชนให้มี
ความสุข ทั้งธรรมในทศพิธราชธรรมก็คล้ายคลึงพุทธบารมีหลายข้อ แม้จะมีชื่อต่าง
กันก็มีใจความสัมพันธ์กันได้ทุกข้อ จึงกล่าวได้ว่าพระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงปฏิบัติทั้ง
ทศบารมี ทั้งทศพิธราชธรรม มาแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน ได้ทรงมีพระบารมีแผ่ไพศาล
ท่านผู้เป็นพระธัมมราชาคือทั้งพระมหากษัตริย์และทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต่างได้ทรง
อาศัยธรรม สักการะธรรม ทรงทำความเคารพธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธง มี
ธรรมเป็นตราเป็นเบื้องหน้า มีธรรมเป็นใหญ่ ทรงจัดแจงรักษาคุ่มครองป้องกันประกอบด้วย
ธรรมดังพระพุทธสุภาสิตที่ตรัสถึงพระราชาจักรพรรดิ และตรัสถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เอง ได้ทรงแสดงธรรมสั่งสอนตั้งเป็นพระพุทธศาสนาขึ้น ซึ่งได้แก่ พระธรรม และ
วินัย และพระธรรมก็มีความหมายดังที่แสดงมานี้ วันนี้อยู่นี้เท่านี้

จะแสดงวินัยคู่กับธรรมที่แสดงแล้ว วินัยนั้น คือ พระพุทธบัญญัติ เป็นคำสั่ง
 ปรับอาบัติแก่ภิกษุ ผู้ประพฤติกายวาจา เป็นอาสวฐานิยธรรม ธรรมอัน
 เป็นที่ตั้งแห่งอาสวะ คือกิเลสที่ติดองสันดาน คือการกระทำที่ไม่ดีงามเป็นที่ตั้งแห่ง
 อาสวะกิเลสติดองจิตสันดานนั้น ๆ โดยตรงปรารภความประพฤติดังนั้นของภิกษุรูปหนึ่ง
 เป็นเหตุ จึงทรงบัญญัติวินัยป้องกันเป็นสิกขาบท ๆ หรือเป็นข้อ ๆ ไป โดยภิกษุผู้เป็น
 ต้นเหตุให้ทรงบัญญัติไม่ต้องอาบัติเพราะยังไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ ส่วนภิกษุผู้ประพฤติ
 ดังนั้น หลังจากทรงบัญญัติแล้วจึงต้องอาบัติ ชื่อว่าวินัย เพราะเป็นเครื่องกำจัด ห้าม
 ป้องกันโทษละเมิดทางกาย วาจา เป็นเครื่องนำไปโดยวิเศษ เป็นเหตุให้เกิดความ
 เรียบร้อยดีงาม ดังที่ผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้โดยความว่า ทรงอาศัยอำนาจประโยชน์
 ๑๐ ประการ ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายคือ เพื่อความดีงามแห่งสงฆ์
 เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เพื่ออยู่ผาสุกแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มี
 ศีลเป็นที่รัก เพื่อสำรวมระวังป้องกันอาสวะทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน เพื่อกำจัดห้าม
 อาสวะทั้งหลายที่เป็นภายนอก เพื่อความเลื่อมใสแก่ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความ
 เลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่ยังเลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสังฆธรรม เพื่ออนุเคราะห์
 ถือเอาตามวินัย

ในวินัยปิฎกได้มีแสดงว่า ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
 เจ้าว่า พรหมจรรย์ศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์ไหนไม่ตั้งอยู่นานของพระองค์ไหนตั้ง
 อยู่นานเพราะเหตุปัจจัยอะไร ตรัสตอบว่าพรหมจรรย์ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 วิปัสสี ของพระผู้มีพระภาคเจ้าสิขี ของพระผู้มีพระภาคเจ้าเวสภูไม่ตั้งอยู่นาน เพราะ
 พระผู้มีพระภาคเจ้าสามพระองค์นี้ ไม่ทรงชวนชวายเป็นแสดงธรรมโดยพิสดาร นวังค
 สัตถุศาสตร์คือคำสอนของพระศาสดามืองค์ ๙ มีสุตตะ เคยยะเป็นต้นมีน้อย ไม่ทรง
 บัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ปาฏิโมกข์ก็ไม่ทรงแสดง โดยอันตรธานแห่งพระพุทธเจ้า
 เหล่านั้น โดยอันตรธานแห่งพระสาวกพุทธานุพุทธ สาวกภายหลังต่างนามต่างโคตร
 ต่างชาติ ต่างตระกูล บวชแล้วยังพรหมจรรย์ศาสนานั้นให้อันตรธานไปโดยเร็ว เหมือน
 อย่างดอกไม้ต่าง ๆ วางไว้บนแผ่นกระดานไม่ได้อ้อยไว้ด้วยด้าย ลมย่อมเกลี้ยเรียราย
 กระจัดกระจายดอกไม้เหล่านั้น โดยเหตุที่ไม่ได้อ้อยไว้ด้วยด้าย

ส่วนพรหมจรรย์ศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้ากุกสันธะ ของพระผู้มีพระภาคเจ้า
 โภจนาคมนะ ของพระผู้มีพระภาคเจ้ากัสสปะตั้งอยู่นาน เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้า

สามพระองค์นี้ทรงชวนชวายเป็นแสดงธรรมโดยพิสดารแก่สาวกทั้งหลาย สุตตะ เคยยะ เป็นต้นมีมาก ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ทรงแสดงปาฏิโมกข์ โดยอันตรธาน แห่งพระพุทธเจ้าเหล่านั้น โดยอันตรธานแห่งพระสาวกพุทธานุพุทธ สาวกภายหลังต่าง นาม ต่างชาติ ต่างโคตร ต่างตระกูล บวชแล้วตั้งพรหมจรรย์นั้นตลอดกาลนาน เหมือน อย่างดอกไม้ต่าง ๆ ที่วางไว้บนแผ่นกระดานร้อยไว้ดีแล้วด้วยด้าย ลมย่อมไม่เกลี้ยเรียราย กระจัดกระจายดอกไม้เหล่านั้น โดยเหตุที่ร้อยไว้ดีแล้วด้วยด้าย

ท่านพระสารีบุตรได้กราบทูลว่าเป็นกาลเวลาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงทรง บัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ทรงแสดงปาฏิโมกข์ โดยประการที่พรหมจรรย์ ศาสนานี้พึงดำรงอยู่นานตั้งอยู่นาน พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสโดยความว่า จงรออยู่ ก่อน ตถาคตจะรู้กาลเวลาในการบัญญัติสิกขาบทนั้น พระศาสดายังไม่บัญญัติสิกขาบท แก่สาวกทั้งหลาย จะไม่แสดงปาฏิโมกข์ ตราบเท่าที่อาสาฐานิยธรรม คือธรรมเป็นที่ ตั้งแห่งอาสวะ กิเลสดวงจิตสันดานบางอย่างในโลกนี้ยังไม่เกิดปรากฏในสงฆ์ แต่ ในกาลเวลาที่อาสาฐานิยธรรมบางอย่างในโลกนี้เกิดปรากฏในสงฆ์ พระศาสดา จึงจะบัญญัติสิกขาบทแสดงปาฏิโมกข์แก่สาวกทั้งหลาย เพื่อกำจัดห้ามกันอาสาฐานิย ธรรมเหล่านั้น อาสาฐานิยธรรมบางอย่างในโลกนี้ยังไม่เกิดปรากฏในสงฆ์ก่อน ตราบเท่าที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่ ที่รู้ราตรีนาน คืออยู่มานาน ตราบเท่า ที่สงฆ์ยังไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่ที่ไพบุลย์ คือจำนวนมาก ตราบเท่าที่สงฆ์ยัง ไม่ถึงความเป็นหมู่ใหญ่ด้วยลาภอันเลิศ จริงอยู่ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านี้ อย่างต่ำ เป็นโสดาบัน ต่อมาเมื่อมีภิกษุประพฤติไม่ดีไม่งามขึ้นเรียกว่า ได้มีอาสาฐานิยธรรม เกิดขึ้นในสงฆ์ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลายเป็นคราว ๆ ไป และ ได้ทรงแสดงปาฏิโมกข์ คือ โอวาทปาฏิโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลาย ต่อมาอีกจึงโปรดให้ภิกษุ สงฆ์สวดสิกขาบทที่ทรงบัญญัติขึ้นเป็นปาฏิโมกข์เอง

อนึ่ง ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทแก่คฤหัสถ์ทั้งหลายให้มีเวรมณี คือ งดเว้นจาก เวนจากภัยเวร ๕ อย่าง ดังที่เรียกว่าศีล ๕ คือปาณาติปาตา เวรมณี-เว้นจากปาณาติบาต คือการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป อทินนาทานา เวรมณี-เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ เขาไม่ได้ให้โดยอาการเป็นขโมย กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี-เว้นจากการประพฤตินิดใน กามทั้งหลาย มุสาวาทา เวรมณี-เว้นจากพูดเท็จ สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี- เว้นจากฐานะคือที่ตั้งแห่งความประมาทคือดื่มน้ำเมา มีสุราเมรัยเป็นต้น ที่เรียกว่าศีล ๕ เป็นต้น โดยให้คฤหัสถ์สมาทาน พระอาจารย์จึงได้จำแนกแสดงวินัยว่ามี ๒ คือ

อนาคาริกวินัย วินัยสำหรับบรรพชิต และอนาคาริกวินัย วินัยสำหรับคฤหัสถ์
ผู้ครองเรือน

แสดงว่าอนาคาริกวินัยได้แก่การไม่ต้องอาบัติ 7 กอง อีกนัยหนึ่งได้แก่จตุปาริสุทธิศีล
คือศีลที่ปาริสุทธิ ๔ คือ ปาฏิโมกขสังวร ความสำรวมในปาฏิโมกข์ อินทริยสังวร ความ
สำรวมอินทริย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อาชีวปาริสุทธิ - ความเลี้ยงชีพปาริสุทธิ
และปัจจัยสันนิสสิต อาศัยปัจจัยคือพิจารณาบริโภคนปัจจัย ๔

การเว้นจากอกุศลกรรมบถทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล ๑๐ ประการ ชื่อ อคา-
ริกวินัย วินัยของคฤหัสถ์ คือ เว้นจากกายกรรม ฝ่ายอกุศล ๓ ได้แก่ ชำสัตรว์ ลัก-
ทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เว้นจากวจีกรรม ฝ่ายอกุศล ๔ ได้แก่ พูดเท็จ พูดส่อเสียด
พูดคำหยาบ พูดเพื่อเจ้อเหลวไหล เว้นจากมโนกรรมฝ่ายอกุศล ๓ ได้แก่ โลภเพ่ง
เล็งทรัพย์สมบัติของผู้อื่น คิดปองร้ายผู้อื่น เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม แต่มีสัมมาทิฐิ
เห็นชอบตามทำนองคลองธรรม แม้ศีลสำหรับคฤหัสถ์ทั้งหมด มีศีล ๕ เป็นต้น ก็นับ
รวมเข้าด้วย

วินัยนั้นชื่อว่าศึกษาดีแล้วเพราะไม่ต้องโทษเครื่องเศร้าหมองและเพราะทำตนให้
ตั้งอยู่ในคุณ มีมรรยาท ชื่อว่าเป็นมงคล เพราะนำประโยชน์สุขมาให้ในโลกทั้ง ๒

พระดาบสชื่อคันธาระได้กล่าวเตือนดาบสทั้งหลายว่า ถ้าปัญญาของตนเอง
หรือวินัยที่ศึกษาดีแล้วจะไม่พึงมีไซ้ร้ ชนเป็นอันมากก็จะพึงเที่ยวไปเหมือนกระบือ
บอดเที่ยวไปในป่า แต่เพราะสัตว์บางเหล่าในโลกนี้เป็นผู้ศึกษาดีแล้วในสำนักอาจารย์
ฉะนั้นสัตว์เหล่านั้นเป็นผู้มีปัญญา มีวินัยอันอาจารย์แนะนำแล้ว มีใจมั่นคงจึงเที่ยว
ไป พระโพธิสัตว์ได้แสดงความนี้ว่าก็ผู้ที่ยังเป็นคฤหัสถ์ควรศึกษาข้อศึกษาอันสมควร
แก่สกุลของตน ที่เป็นบรรพชิตก็ควรศึกษาข้อศึกษาอันสมควรแก่บรรพชา เพราะว่าแม้คฤหัสถ์
ทั้งหลายผู้ศึกษาดีในทางงาน มีกสิกรรมและโครักขกรรม เป็นต้น ชื่อว่าสมควรแก่สกุล
ของตน เป็นผู้ที่มีอาชีพสมบูรณ์แล้ว ชื่อว่าเป็นผู้มั่นคงดีเที่ยวไป แม้บรรพชิตผู้ศึกษาดี
ในมรรยาท มีการก้าวไปข้างหน้าและถอยกลับ เป็นต้น อันนำมาซึ่งความเลื่อมใส
ในอธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา ซึ่งสมควรแก่บรรพชา ชื่อว่าเป็นผู้มี
จิตมั่นคงดีเที่ยวไป

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า

วินโย จ สุกฺกฺขิตฺโต เอตมฺมงฺคฺลมฺตฺตมฺ

วินัยอันศึกษาดีแล้ว ข้อนี้เป็นมงคลอันอุดม

พระบรมศาสดาจารย์ ตรัสบรรหารตั้งพระธรรมวินัยไว้แทนพระองค์ในสมัยใกล้

จะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า โย โว อานนฺท มยา เทสิโต ปญฺญตฺโต ธมฺโม จ วินโย จ

โล โว มมจฺเจยน สตุถา ความว่า ดูก่อนอานนทฺ ธรรมวินัยใดที่เราผู้ตถาคตได้แสดง แล้ว ได้บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย ภายหลังแต่เราล่วงไปแล้ว โดยนัยสัทธรรม ๓ ธรรมเป็นคำสอน วินัยเป็นคำสั่ง รวมเป็นพุทธศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หรือสัตตสุตฺตสํคํ คำสั่งสอนของพระศาสดา เป็นปริยัติธรรม ธรรมที่ฟังเรียนก่อน จึงเป็นธรรมวินัย ที่เป็นปฏิบัติธรรม คือ ปฏิบัติพระธรรมวินัย

อนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสอำนาจประโยชน์แห่งการบัญญัติวินัย หรือสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย ที่พระธรรมคติดิการจารย์ได้รวมไว้ในทุกนิบาต อังคุตรนิกาย แปลโดยความว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตอาศัยอำนาจประโยชน์สองประการ จึงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย อำนาจสองประการเป็นไฉน อำนาจสองประการนั้นได้ทรงแสดงเป็นคู่ ๆ ไป คู่ละสอง คู่ละสอง จึงเรียกว่าสองประการได้แก่เพื่อความดีแห่งสงฆ์ เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ เพื่อข่มบุคคลผู้เกื้อยาก เพื่ออยู่ผาสุกแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อสำรวมระวังอาสวะ กิเลสดวงจิตสันดานทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสวะกิเลสดวงจิตสันดานที่เป็นภายนอกหน้า เพื่อความสำรวมระวังเวรทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน เพื่อความสำรวมระวังเวรทั้งหลายที่เป็นภายในหน้า เพื่อความสังวรสำรวมระวังโทษทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน เพื่อความกำจัดโทษทั้งหลายที่เป็นสัมปรายคือภายนอกหน้า เพื่อความสังวรสำรวมระวังภัยทั้งหลายที่เป็นปัจจุบัน เพื่อกำจัดภัยทั้งหลายที่เป็นภายในหน้า เพื่อความสำรวมระวังกรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลอันเป็นปัจจุบัน เพื่อกำจัดกรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลอันเป็นภายในหน้า เพื่ออนุเคราะห์คฤหัสถ์ทั้งหลาย เพื่อกำจัดฝักฝ่ายแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีความปรารถنالามก เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลผู้ไม่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแก่ผู้ที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งอยู่แห่งพระสัทธรรม เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย

ตถาคต อาศัยอำนาจประโยชน์สองประการที่เป็นคู่ ๆ กันดังที่กล่าวมาแล้วนี้ จึงบัญญัติสิกขาบทแก่สาวกทั้งหลาย และในนวโกวาทได้กล่าวไว้ว่า โทษที่เกิดเพราะความละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าห้ามเรียกว่าอาบัติ อาบัตินั้นโดยโทษโดยชื่อมี ๗ อย่างคือ ปาราชิก สังฆาทิเสส ทุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ ทุพภาสิต ปาราชิกนั้นภิกษุต้องแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ สังฆาทิเสสนั้นต้องเข้าแล้วต้องอยู่กรรมจึงพ้นได้ อาบัติอีก ๕ อย่างนั้นภิกษุต้องเข้าแล้วภิกษุต้องแสดงต่อหน้าสงฆ์หรือคณะ หรือภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจึงพ้นอาบัติได้ อาการที่ภิกษุจะต้องอาบัติเหล่านี้ ๖ อย่าง คือ

- ต้องด้วยไม่ละอายหนึ่ง
- ต้องด้วยไม่รู้หนึ่ง
- ต้องด้วยสงสัยแล้วขึ้นทำหนึ่ง
- ต้องด้วยสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควรหนึ่ง
- ต้องด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควรหนึ่ง
- ต้องด้วยลืมสติหนึ่ง

ข้อที่พระพุทธเจ้าห้ามซึ่งยกขึ้นเป็นสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์หนึ่ง และที่ไม่ได้มาในพระปาฏิโมกข์หนึ่ง สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์นั้นคือปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ อนินยต ๒ นิสสัคคิยปาจิตตีย์ ๓๐ ปาจิตตีย์ ๙๒ ปาฏิเทสนียะ ๔ เสนขียะ ๗๕ รวมเป็น ๒๒๐ นับทั้งอธิกรณสมณะด้วยจึงเป็น ๒๒๗ ข้อ

ได้แสดงพระพุทธศาสนาที่แปลว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยอธิบายว่า คำสั่งก็คือพระวินัย คำสอนคือพระธรรม เรียกพระธรรมขึ้นหน้าว่าพระธรรมวินัย โดยที่แต่เดิมพระพุทธเจ้าทรงแสดงแต่พระธรรมที่เป็นคำสอนไม่ใช่เป็นคำสั่ง ผู้ปฏิบัติพระธรรมจึงปฏิบัติด้วยศรัทธาของตน ไม่ปฏิบัติก็ได้ แต่ต่อมาจึงทรงบัญญัติพระวินัยเป็นคำสั่ง เป็นข้อบังคับให้ต้องปฏิบัติ ถ้าไม่ปฏิบัติก็ต้องเป็นโทษที่เรียกว่าเป็นอาบัติ ตามที่แสดงมาแล้ว แต่ก็ฟังทราบว่าจะแยกออกเป็นพระธรรมวินัย แต่ในการพูดก็มักจะพูดกันถึงแต่ว่าพระธรรม เช่นพูดว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมหรือพระพุทธเจ้าทรงจำแนกแจกธรรม ซึ่งมีความหมายครอบคลุมไปถึงพระวินัยด้วยโดยไม่ต้องระบุถึงพระวินัย คำว่าธรรมจึงเป็นคำกว้าง

วันนี้จะแสดงเพิ่มเติมในบทว่าพระธรรมและในเรื่องพระธรรมที่เป็นคำกลาง ๆ เป็นคำกว้าง ดังที่กล่าวมานี้ คำว่าธรรมนั้นในคัมภีร์อภิธานปิฎกาคา คือคัมภีร์แสดงศัพท์ ได้แสดงความหมายของศัพท์ไว้หลายอย่างดังจะยกมากล่าวในวันนี้โดยบางประการ

ชื่อว่าธรรมเพราะอรรถะคือเนื้อความว่าทรงไว้ทั้งหมด ภาวะหรือสภาวะใดทรงไว้ทั้งหมด ภาวะหรือสภาวะนั้นชื่อว่าธรรม อีกอย่างหนึ่งแสดงว่าชื่อว่าธรรมเพราะทรงไว้ซึ่งตนเอง คือกระทำมิให้ตกไปในอบายและในวัฏฏทุกข์ คือภาวะหรือสภาวะใดย่อมทรงไว้ซึ่งตน กระทำให้ไม่ตกไปในอบายและวัฏฏทุกข์ ภาวะหรือสภาวะนั้นชื่อว่าธรรม แสดงว่าชื่อว่าธรรมเพราะทรงไว้ซึ่งลักษณะของตน คืออันปัจจัยทั้งหลายทรงไว้ ภาวะหรือสภาวะใดย่อมทรงไว้ซึ่งลักษณะของตน อันปัจจัยทั้งหลายทรงไว้หรือทรงไว้ด้วยปัจจัยทั้งหลาย เพราะฉะนั้นภาวะหรือสภาวะนั้นชื่อว่าธรรม แสดงว่าชื่อว่าธรรม เพราะฉะนั้น เป็นภาวะหรือสภาวะอันบัณฑิตทั้งหลายทรงไว้คือ กำหนดโดยภาวะของตน ของตน ได้แก่ ภาวะหรือสภาวะใดอันบัณฑิตทั้งหลายย่อมทรงไว้ คือย่อมกำหนดโดยภาวะของตนของตน เพราะฉะนั้นภาวะหรือสภาวะนั้นชื่อว่าธรรม แสดงไว้ว่าชื่อว่าธรรมเพราะกำจัดอกุศลธรรมทั้งหลาย ภาวะหรือสภาวะใดย่อมกำจัดซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลาย ภาวะหรือสภาวะนั้นได้ชื่อว่าธรรม และนอกจากนี้ยังแสดงศัพท์ว่าธรรมที่ใช้ในอรรถต่างๆ ไว้ก็เป็นอันมาก เช่น โดยภาวะของตน คือ โดยอรรถว่าไม่วิปริต เช่นธรรมเป็นกุศล ธรรมเป็นอกุศล ธรรมเป็นอพยาคฤต คือเป็นกลางๆ ไม่พยากรณ์ว่ากุศลหรืออกุศล ใช้ในอรรถคือความหมายว่าปริยัติคือเป็นสิ่งที่พึงเรียน เช่นพระบาลีที่ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเรียนธรรม มีสุตะ เคยยะ เป็นต้น ดังนี้ เป็นต้น

สรุปเข้าเป็น ๓ อย่างก็มี เช่นเป็นปริยัติธรรม เป็นปฏิบัติธรรม เป็นปฏิเวธธรรม และ
อาจสรุปเข้าเป็น ๒ คือ เป็นสังฆธรรม ธรรมที่เป็นความจริง และศาสนธรรม ธรรมคือศาสนา
คำสั่งสอน ธรรมในรัตนะทั้งสาม คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์นั้น ธรรมรัตนะ
รัตนะคือพระธรรม ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ และปริยัติอีก ๑ รวมเป็น ๑๐
นี่เป็นความหมายของคำว่าธรรม และสรุปธรรม เข้าเป็น ๓ เป็น ๒ และที่เป็นธรรม
รัตนเป็น ๑๐ ที่สรุปเข้าเป็น ๒ นั้น ได้แก่ สังฆธรรม ธรรมคือความจริง หรือธรรมที่
เป็นตัวความจริง และศาสนธรรม ธรรมคือคำสั่งสอน เป็นคำสรุปได้อย่างกว้าง ธรรม
ทั้งหมดนั้น ล้วนเป็นสังฆธรรม ธรรมที่เป็นตัวความจริง พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรม ก็
คือตรัสรู้สังฆธรรม ธรรมที่เป็นตัวความจริง แล้วทรงแสดงสังฆธรรมนั้นสั่งสอนเป็นศาสน
ธรรม ธรรมคือคำสั่งสอน ได้แก่พระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นในพระพุทธศาสนา
ทั้งหมดที่เป็นคำสั่งสอนหรือที่เป็นคำสั่งสอนนั้น จึงประกอบด้วย สังฆธรรมธรรมที่เป็นตัว
ความจริงทั้งหมด พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมสั่งสอนดังที่มีแสดงไว้ในนวกวาท
คืออาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ อย่างคือ

๑. ทรงสั่งสอน เพื่อให้มีความรู้ความเห็นในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ไม่ทรงแสดง
ธรรมสั่งสอนเพื่อมิใช่ให้เกิดความรู้ความเห็น

๒. ทรงแสดงธรรมมีนิทานคือมีเหตุอันผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้ ไม่ทรง
สั่งสอนธรรมไร้เหตุ

๓. ทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ คือผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลจริงตามควรแก่ความ
ปฏิบัติ ไม่ทรงแสดงธรรมไร้ปาฏิหาริย์คือไม่มีปาฏิหาริย์

ในข้อที่ ๑ ทรงแสดงธรรมเพื่อให้รู้เห็น ในธรรมที่ควรรู้ควรเห็นไม่ทรงแสดง
ธรรมที่ไม่ควรรู้ไม่ควรเห็น หรือไม่สมารถจะรู้จะเห็นได้ ซึ่งเป็นหลักแห่งอาการที่
ทรงแสดงธรรมข้อ ๑ นั้น แสดงว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นสัมพัทัญญคือเป็นผู้รู้ทั้งหมด รู้
จบ ธรรมที่ทรงรู้ทรงเห็นในความตรัสรู้นั้นก็จริงมีมาก เพราะว่าทรงรู้ทั้งหมด ทรงรู้จบ
ดังที่เรียกว่า สัมพัทัญญ เพราะฉะนั้นจึงทรงเลือกแสดงเฉพาะธรรมที่จะให้เกิดความรู้
ความเห็นหรือในธรรมที่เป็นไปเพื่อยังรู้เห็นจริงเท่านั้น ส่วนที่ทรงตรัสรู้แล้วมิได้ทรง
แสดงยังมีอีกเป็นอันมาก ดังที่มีแสดงไว้ในพระสูตรหนึ่งว่า คราวหนึ่ง ได้เสด็จเข้าไป
ในสีสพวันคือป่าไม้ประดู่ลายกับภิกษุทั้งหลาย ได้ทรงกำโบประดู่ลายที่ตกอยู่ใต้
ต้นประดู่ลายไว้ในกำพระหัตถ์ แล้วทรงยกพระหัตถ์ขึ้นมาตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า
โบประดู่ลายที่ทรงกำไว้ในพระหัตถ์กับโบประดู่ลายบนต้นประดู่ลายนั้น ที่ไหนจะ
มากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า โบประดู่ลายที่ทรงกำไว้ในพระหัตถ์นั้นมีเป็น
ส่วนน้อย แต่โบประดู่ลายที่อยู่บนต้นนั้นมีเป็นอันมาก

พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสว่า ข้อนี้ฉันใด ธรรมที่ทรงสั่งสอนแล้วก็ฉันนั้น ธรรมที่ทรงสั่งสอนคือที่ทรงแสดง ที่ทรงบอก ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายนั้น มีน้อยเหมือนอย่างใบประดู่ลายที่ทรงกำไว้ในพระหัตถ์ แต่ว่าข้อที่ไม่ได้ตรัสสั่งสอนคือธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ แต่ไม่ได้ทรงสั่งสอนนั้นมีเป็นอันมาก เหมือนอย่างใบประดู่ลายบนต้นประดู่ลายฉะนั้น ตามที่ได้ตรัสแสดงนี้ บ่งว่าธรรมที่ทรงสั่งสอนมีน้อย แต่ธรรมที่ไม่ได้ทรงสั่งสอนที่พระองค์ได้ตรัสรู้นั้นมีมาก สมดังคำที่ได้กล่าวมาแล้ว ด้วยพระพุทธคุณบทว่า สัพพัญญู ที่แปลว่าทรงเป็นผู้รู้ทั้งหมด ทรงเป็นผู้รู้จบทุกสิ่งทุกอย่าง คราวนี้ก็สืบมาถึงข้อ ๒ ว่าทรงแสดงธรรมมีเหตุ ที่ผู้ฟังอาจตรองตามและเห็นจริงได้ ไม่ทรงแสดงธรรมไร้เหตุ ก็โดยที่ไม่ได้ทรงแสดงธรรมสั่งสอน ทั้งหมดตามที่ตรัสรู้ จึงมีปัญหว่าทรงเลือกสั่งสอนอย่างไร จึงมาถึงข้อ ๒ นี้ที่ว่า ทรงแสดงธรรมมีนิทานคือเหตุ คำว่านิทานนี้เรามักแปลว่า เรื่องราวเช่นเล่านิทานเรื่องนั้นเรื่องนี้ แต่ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงนิทานอย่างนั้น แต่หมายถึงนิทานที่เป็นตัวบุคคลผู้ฟังนั่นเอง ตัวบุคคลผู้ฟังนั่นเองเป็นนิทานหรือเป็นเหตุให้ทรงแสดงธรรม

บุคคลซึ่งเป็นผู้ฟังนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีอุปนิสัย มีอินทรีย์สามารภที่จะรับธรรมที่ทรงแสดงได้จึงทรงแสดง ตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้ฟังนั้นแหละเป็นตัวเหตุให้ทรงแสดง เพราะฉะนั้นจึงได้มีแสดงไว้ในพุทธกิจว่า ในตอนเช้าได้ทรงตรวจดูโลกว่า ในกลางวันจะทรงแสดงธรรมโปรดใคร ซึ่งเป็นผู้สมควรที่จะได้รับธรรมที่ทรงแสดงโปรดได้ ให้ผู้ฟังได้อย่างต่ำก็ศรัทธาปสาทะ ความเชื่อความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ฟังแล้วแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาปฏิบัติธรรมต่อไป อย่างสูงขึ้นก็บรรลุมรรคผล ตั้งแต่ขั้นต่ำขึ้นไปโดยลำดับ

ตัวบุคคลดังกล่าวนี้เองเป็นตัวเหตุ เป็นตัวนิทานให้ทรงแสดงธรรมสั่งสอน จึงทรงแสดงธรรมสั่งสอนให้พอเหมาะแก่อัธยาศัย เหมาะแก่อินทรีย์สามารภของผู้ฟัง ซึ่งกล่าวได้ว่าผู้ฟังอาจเข้าใจได้ดังที่ท่านแสดงอธิบายไว้ว่าทรงแสดงธรรมมีเหตุ อันผู้ฟังอาจตรองตามให้เห็นจริงได้ จึงมาถึงข้อ ๓. ที่ว่าทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ คือผู้ปฏิบัติย่อมได้รับผลสมควรตามที่ปฏิบัติ ก็คือว่า ผู้ที่ฟังธรรมของพระองค์นั่นเองได้รับผล เพราะในการฟังธรรมของพระองค์นั้นก็ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติธรรมไปด้วยในตัว ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติ ในศีล ในสมาธิ ในปัญญา ไปด้วยในตัว ซึ่งอย่างต่ำก็ทำให้เกิดศรัทธาปสาทะในธรรมในพระรัตนตรัย และอย่างสูงขึ้นไปก็ให้บรรลุมรรคผลดังที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงได้ตรัสไว้ในเรื่องใบประดู่ลายที่กำไว้ในพระหัตถ์ และใบประดู่ลายบนต้นประดู่ลายดังที่กล่าวมาแล้ว

ได้แสดงเรื่องพระธรรม แสดงถึงความหมายของธรรม ตามศัพท์ของธรรมะและตาม
 ที่ใช้ และได้ย่อเข้ามาเป็นธรรมะ ๓ คือปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จะได้อธิบายคำว่าปริยัติ
 ปฏิบัติ ปฏิเวธ เพียงเล็กน้อย ปริยัตินั้นเรียกตามภาษาบาลีว่าปริยัตติ แปลว่า ธรรมะที่
 ฟังเล่าเรียน อันได้แก่ สดับตรับฟัง อ่าน ท่องบ่น จำทรง ฟังด้วยใจ คือพินิจพิจารณา
 ขบเจาะด้วยทิวฐิติความเห็น คือทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ปฏิบัตินั้น ภาษาบาลีว่าปฏิบัติ
 ได้แก่ธรรมะที่ฟังปฏิบัติ คือประกอบกระทำ เมื่อได้ปริยัติ คือเล่าเรียน ดังกล่าวแล้วก็
 น้อมนำมาปฏิบัติทางกายทางวาจาทางใจ จึงเป็นปฏิบัติธรรมตั้งขึ้นที่กายที่วาจาที่ใจ
 ปริยัติหรือปริยัตติธรรมนั้นตั้งอยู่ในความจำและความเข้าใจ ส่วนปฏิบัติธรรมนั้นตั้ง
 อยู่ที่กายที่วาจาที่ใจ ปฏิเวธนั้นภาษาบาลีว่าปฏิเวธะ คือปฏิเวธธรรม ธรรมะที่ฟังรู้แจ้ง
 ทางตลอด อันหมายความว่า เป็นผลของการปฏิบัติตั้งต้นแต่ยกตนให้พ้นจากโลกที่ชั่วขึ้น
 สู่โลกที่ดีโดยลำดับจนถึงพ้นโลกเป็นมรรคเป็นผลเป็นนิพพาน บรรเทากิเลส กำจัดกิเลส
 ให้สิ้นไปบางส่วนบ้าง สิ้นเชิงบ้าง เรียกว่าปฏิเวธ ที่แปลว่ารู้แจ้งทางตลอดก็เพราะเมื่อ
 ปฏิบัติไปก็ย่อมได้รับผลไป และก็ย่อมรู้ไปด้วย จนรู้แจ้งทางตลอด คือละกิเลสได้ ยังละ
 ไม่ได้ก็บรรเทาได้ จนถึงละกิเลสได้บางส่วนหรือสิ้นเชิง ก็เป็นปฏิเวธธรรม

ย่อลงเป็นสอง คือ สัจธรรม ธรรมะคือความจริง ศาสนธรรม ธรรมะคือคำ
 สั่งสอน หรือธรรมะคือคำสอน ดังที่ได้อธิบายแล้ว และธรรมที่เป็นธรรมรัตนะในรัตนะ
 สาม คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระธรรมรัตนะที่สองนั้น ตามบทที่เราสวด
 กันก็ระบุไว้ว่า ได้แก่มรรค ผล นิพพาน และปริยัติ มรรคนั้น ก็ได้แก่ มรรค ๔ คือ
 โสดาปัตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตตมรรค ผล ๔ ก็ได้แก่ โสดาปัตติผล
 สกทาคามิผล อนาคามิผล อรหัตตผล นิพพานก็คือธรรมะเป็นที่ออกจากตัณหาเป็น
 เครื่องร้อยรัด หรือพูดง่าย ๆ ว่าธรรมะเป็นที่ดับกิเลสและกองทุกข์ ปริยัตติ ก็คือ ปริยัติ
 ตามที่อธิบายแล้ว หากว่าจะจัดเข้าในธรรมะ ๓ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ปริยัติ ก็คือ
 ปริยัติ ปฏิบัติก็คือมรรค ปฏิเวธก็คือผลและนิพพาน มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑
 ปริยัติ ๑ จึงเป็น ๑๐ นี้เป็นธรรมะที่เป็นรัตนะในรัตนะทั้งสามดังกล่าว

พระธรรมคุณนั้นคือคุณของพระธรรมมี ๖ ดังที่เราทั้งหลายสวดกันว่า สวากุขาโต
 ภควตา ธมฺโม-ธรรมะอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว สนฺทิฎฺฐิโก-อันผู้ได้บรรลุจะฟัง
 เห็นเอง อกาลิโก-ไม่ประกอบด้วยกาลเวลา เอหิปสฺสุโก-ควรเรียนให้มาดู โอบนยิโก-
 ควรน้อมเข้ามา ปัจจุบัน เวทิตฺตพฺโพ วิญญฺหิ อันวินฺญฺหิ คือผู้รู้ฟังรู้เฉพาะตน นี้เป็น
 พระธรรมคุณ

พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม เมื่อพิจารณาธรรมะที่ทรงแสดงนั้น ก็ทรงแสดง จากภาวะที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละคนนี่เอง โดยอบรมภาวะที่มีอยู่ในจิตใจให้ดีขึ้น ถ้าจะเปรียบก็เปรียบเหมือนอย่างว่า ชาวเมืองนั้นเมืองก็มาจากป่า ถ้าไม่มีป่ามาก่อน ก็มีเมืองไม่ได้ ธรรมะที่ทรงแสดงก็เปรียบเหมือนอย่างว่าเมือง ทรงแสดงจากภาวะที่มีอยู่ในจิตใจ เป็น ภาวะที่ยังไม่ได้อบรม ก็เปรียบเหมือนอย่างว่าเป็นป่า เมื่อยังเป็นป่านั้น คนที่อยู่ในป่าก็เป็น ชาวป่าเรียกกันว่ายังไม่มีอารยธรรม ยังไม่มีวัฒนธรรม ยังไม่มีความเจริญ เป็นชาวป่า ชาวดง แต่ครั้งเมื่อมาทำป่าให้เป็นเมืองชาวป่านั้นเองได้รับการอบรม จึงเป็นชาวเมือง มีอารยธรรม มีวัฒนธรรม เจริญขึ้นโดยลำดับดังที่ปรากฏอยู่ในโลกตามที่เราได้ทราบ อยู่แล้ว

จิตใจอันนี้ก็เหมือนกัน จิตใจที่ยังไม่ได้รับการอบรมย่อมเป็นจิตใจที่เหมือนอย่าง เป็น ชาวป่า ทั้งที่จิตใจนี้เองก็มีภาวะต่าง ๆ อยู่ในจิตใจที่ได้มากับชาติคือความเกิด ดังที่มีแสดง ว่า ความเกิดที่ได้อัฏฐภาพมาเป็นมนุษย์นั้น ได้มีปัญญาติดตัวมาแต่เกิด เป็นสชาติ ปัญญา-ปัญญาที่มีมาพร้อมกับชาติคือความเกิด สามารถที่จะรู้อะไร ๆ ได้ดียิ่งกว่าสัตว์ เดียวรัจฉานเป็นอันมาก สัตว์เดียวรัจฉานนั้นแม้จะเป็นสัตว์ที่มีปัญญาติดมากับชาติคือความ เกิด ก็มีมาน้อยไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้น ตั้งแต่โบราณกาลมา นกทั้งหลายก็คงเป็นนก เมื่อพันปีมาแล้วเคยสร้างรังอยู่ได้อย่างไรในบัดนี้ก็คงสร้างรังอยู่ได้ดั่งนั้น ไม่สามารถที่จะ ทำให้ดีขึ้นมาได้ สัตว์อื่นก็เช่นเดียวกัน ไม่สามารถที่จะพัฒนาขึ้นมาได้ ส่วนมนุษย์ นั้นเมื่อพันกว่าปีมาแล้วก็อยู่กับธรรมชาติโดยมากเหมือนกัน แต่ได้พัฒนามาโดยลำดับ จากป่ามาเป็นเมือง รู้จักสร้างบ้านสร้างเมือง รู้จักสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นสำหรับใช้สอย บำรุงความสุขความสบายต่าง ๆ รู้จักที่จะศึกษาให้มีความรู้ความสามารถสูงขึ้นโดยลำดับ เพราะว่ามีมนุษย์เรานั้นมีปัญญาที่ได้มากับชาติคือความเกิด วิเศษยิ่งกว่าสัตว์เดียวรัจฉาน จากชาวป่ามาเป็นชาวเมืองได้เพราะมีภาวะอยู่ในจิตใจที่เป็นพื้นฐานที่ดี มีปัญญาเป็นต้น อันเป็นส่วนสำคัญ

เรามักจะเรียกภาวะที่มีอยู่เป็นประจำในจิตใจนี้ว่าเป็นธรรมชาติ ภาวะธรรมชาติ ธรรมดา ดังที่มีเรียกกันในเมื่อปัจจุบันว่าสัญชาติญาณ ก็คือสชาติ สชาติปัญญานั้นเอง อันภาวะที่มีอยู่ในจิตใจของทุกคนนั้นเช่นความรัก คนเรามีความรัก ตั้งต้นด้วยรักตน รัก พี่น้อง มิตรสหาย รักครอบครัวของตน ดังนี้ เป็นต้น เรียกว่าเป็นธรรมชาติธรรมดาอยู่ด้วย กันทุกคน พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้อบรมความรักที่ทุกคนมีอยู่เป็นสัญชาติญาณนี้เอง ให้เป็นเมตตา คือความรัก ปราบปรามความสุขความเจริญให้แก่ผู้อื่นตลอดจนถึงให้แผ่ เมตตาไปในสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ เป็นพรหมวิหารธรรม ธรรมะที่เป็นเครื่องอยู่ของ

พรหมหรือผู้เจริญ ผู้ใหญ่ เป็นอัมมัญญาคือแผ่ไปได้โดยไม่มีประมาณ เมตตาจึงเป็นธรรมะ
ขึ้นมา ที่ทรงสั่งสอน ก็ทรงสั่งสอนให้อบรมมาจากตัวความรักที่เป็นสัญชาติญาณนี้เอง
ให้เป็นเมตตา คือความรัก ปราธนาความสุขความเจริญให้แก่ผู้อื่นตลอดจนถึงให้แผ่
เมตตาไปในสัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ เป็นพรหมวิหารธรรม ธรรมะที่เป็นเครื่องอยู่ของ
พรหมหรือผู้เจริญ ผู้ใหญ่ เป็นอัมมัญญาคือแผ่ไปได้โดยไม่มีประมาณ เมตตาจึงเป็นธรรมะ
ขึ้นมา ที่ทรงสั่งสอน ก็ทรงสั่งสอนให้อบรมมาจากตัวความรักที่เป็นสัญชาติญาณนี้เอง
ความรักที่เป็นสัญชาติญาณเดิมนั้น กล่าวได้ว่า เมื่อยังไม่อบรมก็เหมือนอย่างคนป่า แต่
เมื่อมาอบรมให้เป็นเมตตาขึ้นก็เป็นชาวเมือง หรือเป็นคนเมือง มีวัฒนธรรม มีอารยธรรม
มีความเจริญ พัฒนาขึ้นมาจากรักที่เป็นสัญชาติญาณนี้เองให้เป็นเมตตาขึ้นมา

ความรังเกียจกลัว คนเราก็มีความรังเกียจ ความกลัว อยู่ด้วยกันแล้ว รู้จักมี
ความละอายอยู่ด้วยกันแล้ว แต่ว่าความรังเกียจกลัวซึ่งเป็นสัญชาติญาณนี้เป็นความ
รังเกียจกลัวคนร้ายภายนอกทั้งหลาย รังเกียจคนร้ายในภายนอก กลัวคนร้ายในภายนอก
จะมาทำร้ายตน ซึ่งตนก็รักตน หรือถ้ามาทำร้ายบุคคลที่ตนรัก แต่ว่าไม่รังเกียจกลัว
ตนเองว่าตนเองคือคนร้ายที่ออกไปทำร้ายคนอื่น เพราะฉะนั้นความรังเกียจกลัวตาม
สัญชาติญาณของคนนั้นจึงรังเกียจกลัวคนร้ายภายนอก แต่ว่าไม่รังเกียจคนร้ายภายใน
คือตนเอง พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสอบรมพัฒนาความรังเกียจกลัวนี้เองให้มากกลัวตนเอง
รังเกียจตนเองว่าจะออกไปทำร้ายผู้อื่น ตรัสสอนให้รู้จักละอายใจตนเอง ให้รังเกียจ
ตนเอง ต่อบาป อกุศลทุจริตต่างๆ หิริ ตรัสสอนให้เกรงกลัวต่อผลของบาปทุจริตต่างๆ
ที่ตนเองก่อขึ้น เป็นโอดตปปะ เพราะฉะนั้นจึงได้ธรรมะที่ทรงอบรมขึ้นมาอีกสองข้อ คือ
หิริข้อหนึ่ง โอดตปปะข้อหนึ่ง ซึ่งทรงตรัสสอนให้อบรมให้พัฒนามาจากความละอาย
ความรังเกียจ ความกลัว คนร้ายภายนอก คนไม่ดีภายนอก ซึ่งเป็นสัญชาติญาณนี้เอง
ให้เป็นหิริโอดตปปะขึ้นมา เป็นความรังเกียจความละอายตนเองที่จะประพฤติกการที่
เป็นบาปอกุศลทุจริต เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน พร้อมทั้งตนเองให้เดือดร้อน ให้เกรง
กลัวผลของบาปอกุศลทุจริตที่ตนเองจะก่อขึ้น เป็นโอดตปปะ เพราะฉะนั้นจึงได้ธรรมะคือ
หิริโอดตปปะ ดั่งนี้ก็เหมือนอย่างว่าการที่พัฒนาป่าให้เป็นเมืองนั้น ในการที่จะเป็นเมืองขึ้นนั้น
ก็ต้องใช้ไม้ในป่านั้นเองมาสร้างเป็นบ้านเรือน มาสร้างเป็นเครื่องใช้ต่างๆ ขึ้น ถ้าหากว่า
ไม่มีป่า คือไม่มีต้นไม้ต่างๆ เป็นต้น ดูแล้วก็ไม่รู้จะเอาอะไรมาสร้างเป็นเมืองขึ้นมา
การสร้างเป็นเมืองขึ้นมาก็ต้องอาศัยเอาป่านั้นแหละ เช่นเอาต้นไม้เป็นต้น ตลอดจนถึง
อุปกรณ์อื่น ๆ เช่นน้ำ เป็นต้น มาใช้ในการสร้างเมือง พัฒนาเป็นเมืองขึ้นมา

พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงธรรมะอบรมภาวะที่เป็นคนป่าของคนนี้เองให้เป็นคนเมือง
ขึ้นมา ให้มีความเจริญเช่นให้มีเมตตาต่อกัน ให้มีหิริโอดตปปะต่อกัน ดั่งนี้เป็นต้น ยุติเท่านี้

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมพัฒนาจิตใจของบุคคล เปรียบเหมือนที่มีการพัฒนาคนป่าให้เป็นคนเมือง พัฒนาป่าให้เป็นบ้านเมืองตามที่กล่าวมาแล้ว แต่ว่าการพัฒนาบ้านเมืองหรือพัฒนาป่าให้เป็นบ้านเมือง พัฒนาคคนป่าให้เป็นคนเมืองนั้น โดยมากเป็นการพัฒนาทางร่างกายหรือทางภายนอก แต่การพัฒนาทางจิตใจยังมีอยู่บ้างแต่ก็น้อย ไม่พอเพียงดังจะพึงเห็นว่าคนที่มีสัญชาติญาณเป็นสชาติปัญญา ปัญญาที่เกิดมาจากชาติกำเนิด ดังที่กล่าวมาแล้ว ก็รู้จักรักตน เมื่อมีความรักตนก็มีความเห็นแก่ตน เห็นแก่ครอบครัวของตน พี่น้องของตน ญาติของตน มิตรของตน สหายของตน พวกของตน เป็นต้น จิตใจจึงคับแคบไม่แผ่กว้างออกไปเหมือนเมตตาที่ตั้งกล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นแม้มาเป็นคนบ้านคนเมืองบางทีก็เพิ่มความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เพราะไม่ได้ปรับปรุงความเห็นแก่ตัวนั้นให้เป็นเมตตา และเมื่อเพิ่มความเห็นแก่ตนมากขึ้นก็เพิ่มตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากมากขึ้น เพิ่มราคะ ความติดใจยินดี หรือความโลภอยากได้ โทสะความโกรธแค้นขัดเคือง โมหะความหลง มากขึ้น อันเป็นอกุศลมูล มูลแห่งอกุศล เพราะฉะนั้นจึงพากันก่อบาปอกุศลต่างๆ เบียดเบียนกันและกันให้เดือดร้อน ตั้งแต่หมู่เล็กจนถึงหมู่ใหญ่ เพราะฉะนั้นโลกแม้จะเป็นโลกที่เจริญขึ้น จึงไม่ว่างสงคราม จะต้องมีการสงครามขึ้นที่นั่น สงครามขึ้นที่นี้ จนถึงเป็นสงครามโลก นานๆ ก็มีครั้งหนึ่งดังที่ปรากฏมาแล้ว ก็เพราะว่ามีได้มีการพัฒนาทางจิตใจให้เจริญ ให้เป็นวัฒนธรรมให้เป็นอารยธรรมทางจิตใจนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าโดยจิตใจแล้วจึงคล้ายๆ กับจะเป็นคนปายังขึ้น มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น มีความอำมหิต โหดร้ายมากขึ้น จิตใจไม่ได้รับการพัฒนา ไม่ได้รับการอบรมให้ดีขึ้น ให้สมควรเป็นคนเมืองไปด้วย

ส่วนพระพุทธเจ้านั้นทรงมุ่งอบรมทางจิตใจ นี่เป็นหลักสำคัญ ดังที่ได้แสดงมาแล้ว ทรงอบรมความรักตนที่มีอยู่ให้เป็นเมตตา ซึ่งให้รักผู้อื่น รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา เอาใจเราไปใส่ใจเขา ว่าทุกคนต่างก็มีความรักตน มีความรักสุขเกลียดทุกข์อยู่ด้วยกัน เราเองก็เป็นคนที่รักสุขเกลียดทุกข์ คนอื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรที่เราจะไปเบียดเบียนใครให้ลำบากเดือดร้อน เหมือนอย่างที่เราไม่อยากจะใครมาเบียดเบียนตัวเราเองให้ลำบากเดือดร้อน ควรจะรักกันไว้ดีกว่า มุ่งดีปรารถนาดีต่อกันไว้ดีกว่า ก็คือเมตตานั้นเอง ให้รู้จักแผ่เมตตาต่อกันและกันให้ยิ่งขึ้นไป อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมะทั้งหมดก็เพื่อที่จะให้พากันรู้เห็นในธรรมะที่ควรรู้ควรเห็น ให้พากันเข้าใจ ได้รับธรรมะใส่ไว้ในใจ นำมาประพฤติปฏิบัติกาย วาจาใจ ของตนให้ดี เป็นการพัฒนาจิตใจของตนเองให้ดี และเป็นการทำจิตใจของตนเองให้เป็นกัลยาณชน ให้เป็นอริยชน หรืออารยชน เป็นอารยะจิตใจ ตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าได้ตรัสเปรียบเทียบเอาไว้ว่าทุก ๆ คนนั้น ผู้เกิดมาในโลกนี้ เหมือนอย่างคนที่ตกอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร คือคนตกน้ำ ตกอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร แหกว่ายอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร ก็หมายถึงจิตใจนี้เองยังตกจมอยู่ในกองกิเลสและกองทุกข์ต่าง ๆ แต่ว่าบุคคลในโลกนี้ก็มีต่าง ๆ กัน คือว่าจำพวกหนึ่งเป็นผู้ที่ตกน้ำว่ายอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร จมลงไป แล้วก็จมดิ่งลงไปโดยส่วนเดียว บุคคลจำพวกที่สอง เป็นบุคคลที่จมลงไปแล้ว โผล่ขึ้นมาแล้วก็จมลงไปแล้วก็โผล่ขึ้นมาอีก ผลุบ ๆ โผล่ ๆ บุคคลจำพวกที่สาม โผล่ขึ้นมาแล้วก็ทรงตัวอยู่ได้ ไม่จมลงไปอีก บุคคลจำพวกที่สี่โผล่ขึ้นมาแล้ว ไม่จมลงไปมองเห็นฝั่ง จำพวกที่ห้าโผล่ขึ้นมาแล้วไม่จมลงไป มองเห็นฝั่งก็ว่ายเข้าสู่ฝั่ง บุคคลจำพวกที่หกโผล่ขึ้นมา ไม่จม มองเห็นฝั่ง ว่ายเข้าสู่ฝั่ง จนถึงสู่ที่น้ำตื้นเท้ายังลงถึงพื้นกลางของมหาสมุทรได้ บุคคลจำพวกที่เจ็ดนั้น จำพวกสุดท้าย โผล่ขึ้นมาแล้ว มองเห็นฝั่ง ว่ายเข้าไปสู่ฝั่ง และว่ายเข้าไปสู่ที่ใกล้ ยืนได้ เท้าถึงพื้นแล้ว ก็เดินขึ้นจากมหาสมุทร พื้นมหาสมุทรไป ขึ้นบกได้ มีเจ็ดจำพวก

จำพวกที่หนึ่งที่แหวกว่ายอยู่ จมลงไป แล้วก็จมดิ่งลงไป ไม่โผล่ขึ้นมานั้นก็ได้แก่บุคคลที่เรียกว่าเป็นอันธพาลปุถุชน คือเป็นปุถุชนคนกิเลสหนาที่เป็นผู้เขลา เหมือนอย่างคนตาบอดไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ ไม่มีศรัทธา ไม่มีศีล เป็นต้น เป็นอันธพาลปุถุชน บุคคลจำพวกที่สองนั้น ซึ่งเป็นผู้ที่จมลงไปแล้วโผล่ขึ้นมา แล้วจมลงไปแล้วโผล่ขึ้นมา ผลุบ ๆ โผล่ ๆ นั้น คือเป็นจำพวกที่บางครั้งก็มีศรัทธามีศีลเป็นต้น บางคราวก็ไม่มี เมื่อคราวที่มีก็เหมือนอย่างโผล่ขึ้นมา คราวที่ไม่มีก็เหมือนอย่างจมลงไปอีกก็ได้แก่พวกปุถุชนทั่ว ๆ ไป บุคคลจำพวกที่สามที่โผล่ขึ้นมาแล้วทรงตัวอยู่ได้ ไม่จมลงไปอีกนั้น ได้แก่กัลยาณปุถุชน ปุถุชนที่เป็นคนดีงาม มีศรัทธา มีศีล เป็นต้น ไม่ตกต่ำไปจากศรัทธา ไม่ตกต่ำไปจากศีลเป็นต้น บุคคลจำพวกที่สี่นั้น ซึ่งเป็นผู้ที่โผล่ขึ้นมาได้ ไม่จมและมองเห็นฝั่ง ได้แก่พระอริยบุคคลที่หนึ่ง เป็นพระโสดาบัน พวกที่ห้านั้นคือที่โผล่ขึ้นมามองเห็นฝั่ง และว่ายเข้าสู่ฝั่ง ก็เป็นพระอริยบุคคล จำพวกพระสกทาคามี จำพวกที่หกที่โผล่ขึ้นมาได้แล้วก็มองเห็นฝั่ง ว่ายเข้าสู่ฝั่ง จนถึงที่น้ำตื้น เท้ายังถึงพื้นข้างล่าง ยืนอยู่บนพื้นนั้นได้ก็ให้แก่พระอริยบุคคลที่เป็นพระอนาคามี จำพวกที่เจ็ด คือผู้ที่โผล่ขึ้นมา ไม่จมมองเห็นฝั่ง ว่ายเข้าสู่ฝั่งจนถึงที่ตื้นเท้ายังถึงพื้นดินได้ ก็เดินขึ้นสู่ฝั่งได้ ก็ให้แก่พระอรหันต์

พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงบุคคลไว้เจ็ดจำพวกในโลกดังนี้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นข้อเตือนใจที่ให้ทุก ๆ คนระลึกถึงธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ว่าทรงสั่งสอนเพื่อที่จะอบรมจิตใจนี้เอง พัฒนาจิตใจนี้เอง ให้เป็นจิตใจที่ดี ให้เป็นจิตใจที่บริสุทธิ์ เพื่อที่จะได้

ประพศิกายวาจาใจให้บริสุทธิ์ ก็ควรปฏิบัติตามพระโอวาท ๓ ข้อที่ตรัสสอนไว้ว่าให้ละบาปอกุศลทั้งปวง ให้ทำกุศลทั้งปวงให้ถึงพร้อม และให้ชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส ข้อแรกให้ละบาปอกุศลทั้งปวงนั้น โดยปริยายคือทางหนึ่งก็คือว่าให้ละกายกรรมที่เป็นอกุศลทุจริต คือการฆ่าเขาบ้าง การลักของ ๆ เขาบ้าง การประพฤตินิดในทางกามบ้าง ให้ละวจีกรรมที่เป็นอกุศลทุจริต คือพูดเท็จบ้าง พูดยุแหย่ให้เขาแตกความสามัคคีกันบ้าง พูดคำหยาบบ้าง พูดเพื่อเจ้อเหลวไหลบ้าง และให้ละมโนกรรมที่เป็นอกุศลทุจริต ก็คือโลภอยากได้ของ ๆ เขาบ้าง พยาบาทปองร้ายเขาบ้าง เห็นผิดจากทำนองคลองธรรมบ้าง ดังนี้ เรียกว่าให้ละบาปอกุศลทั้งปวง และให้ทำกุศลทั้งปวงให้ถึงพร้อมก็คือว่าให้ปฏิบัติให้เป็นผู้มีศีล เว้นจากบาปอกุศลทุจริต ทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางใจ ดังที่กล่าวมาแล้ว พร้อมทั้งปฏิบัติอบรมจิตให้เป็นสมาธิ คือให้ตั้งมั่นแน่วแน่อยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย และข้อที่สามให้ทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใสก็คือให้ปฏิบัติอบรมทางปัญญา ให้รู้จักพิจารณาเห็นทางปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษประโยชน์ไม่ใช่ประโยชน์ อันเป็นความรู้ในกรรมและในผลของกรรมตามเป็นจริง ตลอดจนถึงให้รู้สัจจะที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รวมความว่าให้รับคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านี้มาอบรมจิตใจนี้เองเป็นข้อสำคัญ อบรมตัวความรักในจิตใจให้เป็นความรักที่เป็นเมตตา ให้อบรมความรู้สึกละอายรังเกียจและความกลัวในจิตใจให้เป็นความละอายรังเกียจบาปอกุศล ให้เกรงกลัวผลของบาปอกุศล เป็นหิริโอตตปปะ ให้เป็นผู้มีธรรมะ ตั้งตนได้ตามทุกะ หมวด ๒ ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเอาไว้ เป็นต้นว่าให้มีสติความระลึกได้ สัมปชัญญะความรู้ตัว ให้เป็นบุพการี เมื่อถึงคราวเป็นบุพพการีก็เป็นบุพพการี และเมื่อได้รับอุปการะของท่านก็ให้เป็นกตัญญูกตเวทิตี ให้มีขันติใสร็จจะตั้งนี้เป็นต้น ดังที่ได้แสดงไว้ในทุกะหมวด ๒ รวมความว่าให้ปฏิบัติอบรมอยู่ในหลัก ๓ ข้อดังที่กล่าวมาในพระโอวาท ๓ นั้น คือเว้นจากบาป อกุศลทั้งปวง ทำกุศลทั้งปวงให้ถึงพร้อม และชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส เมื่อเป็นดังนี้ ก็ชื่อว่าได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา และได้ทำการอบรมจิตใจตนเองให้พ้นจากความเป็นอันธพาลปุถุชน คือปุถุชนที่เป็นคนเขลาเหมือนอย่างเป็นคนบอด มาเป็นปุถุชนทั่ว ๆ ไป จนถึงมาเป็นกัลยาณปุถุชน ได้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้นเมื่อสามารถก็เป็นอริยชนไปโดยลำดับตามสมควรแก่ความปฏิบัติ เมื่อเป็นดังนี้แล้วก็ชื่อว่าได้เป็นผู้รับพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน เป็นเนยยะคือเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำอบรมได้ เพราะบุคคลในโลกนี้นั้น บางจำพวกนั้นก็สามารัรับคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนได้โดยรวดเร็ว เรียกว่าอุคฆฏิตัญญู ทรงยกหัวข้อนั้นแสดงแม้ไม่ได้ทรงอธิบายก็มีความเข้าใจได้ บุคคลจำพวกที่ ๒ นั้น เมื่อทรงยกหัวข้อนั้นแสดงและทรงอธิบายจึงจะมีความเข้าใจเรียกว่า

วิปจิตัญญ และบุคคลจำพวกที่ ๓ นั้น ต้องแนะนำพร่ำสอนกันอยู่บ่อยๆ เรียกว่าเนยยะ คือเป็นบุคคลที่ฟังแนะนำได้ บุคคลจำพวกที่ ๔ นั้นแปลว่าโปรดไม่ได้ แปลว่าไม่รับพระธรรมที่ทรงสั่งสอน เรียกว่าปทปรมะ เป็นผู้มีบทย่างยิ่ง คือ รับคำสั่งสอนอะไรไม่ได้ ดังนี้ พระพุทธเจ้าก็โปรดไม่ได้ ในจำพวกนี้แม้ว่าถ้าอยู่ในจำพวกที่เป็นอุคฆฏิตัญญ จำพวกที่ ๑ วิปจิตัญญ จำพวกที่ ๒ เนยยะ จำพวกที่ ๓ ก็เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าโปรดได้ เพราะฉะนั้น เราทั้งหลายจึงควรจะอยู่ในจำพวกอย่างต่ำก็เป็นเนยยะ ดังที่ได้เรียกกันว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนเวไนยชน คือชนที่ฟังแนะนำสั่งสอนได้ แต่จำพวกที่เป็นปทปรมะมีบทย่างยิ่ง คือเป็นผู้ไม่รับนั้น ก็ไม่สามารถจะสั่งสอนได้

พระพุทธเจ้านั้นทรงมีพระกรุณาแผ่ไปในสัตว์โลกทุกถ้วนหน้า ทรงแสดงธรรมะสั่งสอนได้ก็จำเพาะพวกที่เป็นเวไนยชนคือชนที่ฟังแนะนำสั่งสอนได้ดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ขอให้เราทั้งหลายอยู่ในจำพวกนี้ คือจำพวกที่เป็นเวไนยชน เป็นหมู่มชนที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำสั่งสอนได้

วันนี้ยุติเท่านี้

ได้แสดงเรื่องการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มต้นแต่อาการที่ทรงแสดงธรรม ๓ อย่าง และลักษณะทรงแสดงธรรมโดยอบรมภาวะที่มีอยู่ในจิตให้เป็นธรรมปฏิบัติ มาโดยลำดับ วันนี้จะแสดงธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ทรงแสดงธรรมในกายนี้ ที่ ยาววาหนิง มีสัญญาามีใจ อันหมายความว่า ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงนั้นไม่ใช่ทรง แสดงในภายนอกจากกายอันนี้ ทรงแสดงธรรมภายในกายอันนี้ของทุก ๆ คนนี้เอง ดัง ที่ตรัสแก่โรหิตัสสเทวบุตรว่าทรงบัญญัติโลก ทรงบัญญัติโลกสมุทัย-เหตุเกิดโลก ทรง บัญญัติโลกนิโรธ-ความดับโลก ทรงบัญญัติโลกนิโรธคามินีปฏิปทา-ข้อปฏิบัติให้ถึงความ ดับโลก ในกายอันยาววา มีสัญญาามีใจนี้เอง พระพุทธภาษิตที่ตรัสแก่โรหิตัสสเทวบุตรนี้ ก็คือทรงแสดงอริยสัจทั้ง ๔ นั้นเอง แต่ว่าทรงยกเอาโลกขึ้นเป็นที่ตั้ง ส่วนอริยสัจ ๔ นั้น ยกทุกข์เป็นที่ตั้ง คือ ทุกข์ ทุกขสมุทัย-เหตุเกิดทุกข์ ทุกขนิโรธ-ความดับทุกข์ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา-ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ แต่ว่าที่ตรัสแก่โรหิตัสสเทวบุตร นี้ทรงยกโลกขึ้นเป็นที่ตั้งคือ โลก โลกสมุทัย โลกนิโรธ โลกนิโรธคามินีปฏิปทา พิจารณา ดูคำทั้งสองนี้ คือคำว่าทุกข์ ทุกขะ ทุกข์ กับคำว่าโลก มีความที่คล้ายคลึงกัน คำว่า ทุกขะนั้นตามศัพท์แปลว่าทนายาก คือทนอยู่มิได้ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป คำว่า ทุกขะนั้น ไม่ได้หมายถึงความไม่สบายกาย ไม่สบายใจเพียงอย่างเดียว ความไม่สบาย กาย ความไม่สบายใจ ก็เป็นทุกข์อย่างหนึ่ง แต่ว่าไม่ได้มีความหมายเพียงเท่านั้น คือ ทุกข์ในอริยสัจนั้น มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ตั้งอยู่คงที่ไม่ได้ คือตั้งอยู่คงที่ ไม่ได้ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด แม้ความสุขเองที่เป็นสุขเวทนา ก็ต้องเป็น ทุกข์ คือความสุขนั้นตั้งอยู่คงที่ไม่ได้ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป คือต้องมีเกิด ต้อง มีดับ เพราะฉะนั้น คำว่าทุกขะนี้จึงมีความกว้าง ครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง รวมทั้งตัวโลก เองด้วย โลกนั้นตามศัพท์ แปลว่าสิ่งที่ต้องชำระหลุดโรคม สิ่งใดที่ต้องชำระหลุดโรคม ไป สิ่งนั้นได้ชื่อว่าโลก เพราะฉะนั้น โลกจึงเป็นทุกข์ และทุกข์นี้ก็คือ โลกนั่นเอง ทุกขะ กับคำว่าโลก จึงมีความเป็นอย่างเดียวกัน จึงเข้าใจตามได้ว่า ตรัสอริยสัจทั้ง ๔ แก่ โรหิตัสสเทวบุตร ก็คือว่าตรัสทุกข์ ทุกขสมุทัย-เหตุเกิดทุกข์ ทุกขนิโรธ-ความดับทุกข์ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา-ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์นั่นเอง และอริยสัจทั้ง ๔ นี้ เป็น ที่รวมของกุศลธรรมทั้งหมดหรือของธรรมะทั้งหมด กุศลธรรม หรือธรรมะทั้งหมดนั้นย่อม รวมเข้าในอริยสัจ ๔ ท่านจึงเปรียบเหมือนอย่างว่า เหมือนอย่างรอยเท้าช้างเป็นที่ รวมของรอยเท้าสัตว์ทั้งหมด รอยเท้าสัตว์ทั้งหมดย่อมรวมเข้าในรอยเท้าช้าง ฉะนั้น อริยสัจทั้ง ๔ ก็เป็นที่รวมของกุศลธรรมทั้งหมด หรือเป็นที่รวมของธรรมะทั้งหมด หรือ

ธรรมะทั้งหมดย่อมรวมเข้าในอริยสัจทั้ง ๔ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงอริยสัจ
ทั้ง ๔ ในกายนี้เอง อันยาววา มีสัญญาามีใจ หรือกล่าวรวมว่าทรงแสดงในกายใจนี้
เองของทุก ๆ คน มิได้ทรงแสดงในภายนอกเพราะเหตุที่ทรงแสดงในกาย อันยาววา มีสัญญา
มีใจดังกล่าว ทุกคนจึงสามารถรู้เห็นได้ เพราะว่าเมื่อทรงแสดงแล้ว ก็น้อมเข้ามาดูมา
พิจารณาที่กายใจนี้เอง จึงรู้เห็นอริยสัจทั้ง ๔ หรือรู้เห็นธรรมะทั้งหมดที่พระพุทธเจ้า
ตรัสแสดงได้ ถ้าหากว่าทรงแสดงในภายนอก ผู้ฟังทั่วไปย่อมไม่อาจที่จะรู้เห็นได้ เพราะ
อยู่ในภายนอก นอกจากเชื่อหรือไม่เชื่อเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงควรทำความเข้าใจธรรมะ
ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนทั้งหมดว่าที่เราเข้าใจได้ดูได้เห็นได้ หรืออาการที่ทรงสั่งสอน
ว่าเพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมะที่ควรรู้ควรเห็นนั้น ก็เพราะทรงแสดงภายในกายนี้ มี
สัญญาามีใจ ยาววา ๑ นี้เอง ไม่ทรงได้แสดงที่ไหนอื่น เพียงแต่ตั้งใจฟัง และน้อมเข้า
มาพิจารณาก็รู้ได้เห็นได้ และเมื่อมีผู้กราบทูลถามปัญหาของพระพุทธเจ้า เมื่อกราบทูล
ถามปัญหาในอริยสัจทั้ง ๔ ย่อมทรงพยากรณ์ คือตรัสตอบอธิบาย เพราะว่า
ประโยชน์ทำให้ผู้ฟังรู้ได้เห็นได้ แต่ถ้ากราบทูลถามปัญหาเรื่องภายนอก เช่นเรื่องสร้าง
โลก โลกมีที่สูงสุด ไม่มีที่สูงสุดเป็นต้น พระองค์ไม่ตรัสตอบ เพราะไม่เป็นประโยชน์ไม่เกื้อกูล
แก่พรหมจรรย์คือความประพฤตินั้นประเสริฐ และแม้จะตรัสต่อไป ผู้ฟังก็ไม่สามารถจะรู้จะ
เห็นได้ นอกจากจะเชื่อ หรือไม่เชื่อเท่านั้น

เพราะฉะนั้นจึงได้มีแสดงถึงทิวฐิ ๑๐ ข้อ อันเรียกว่า อันตคาหิกทิวฐิ แปลว่า
ความเห็นอันถือเอาที่สุด คือเล่นเข้าไปถึงที่สุดในอย่างหนึ่ง ๆ ทิวฐินั้นแปลว่าความเห็น
และทิวฐิคือความเห็นของบุคคลนั้น บางอย่างเล่นเข้าไปถึงที่สุด คือเอาที่สุดอย่างใด
อย่างหนึ่ง อันเป็นข้อที่ได้เถียงกัน เพราะเมื่อมีความเห็นเป็นอย่างนี้ และอีกคนหนึ่งมี
ความเห็นเป็นอย่างนั้น ๆ ไม่ตรงกันก็เถียงกัน และไม่มีใครที่จะตัดสินได้ เพราะว่าไม่มี
ใครที่จะตามไปรู้ไปเห็นได้ ความเห็นเช่นนี้ได้มีอยู่ในโลกเป็นอันมาก ตั้งแต่สมัยก่อน
พุทธกาลมาจนถึงสมัยพุทธกาล และต่อจากสมัยพุทธกาลมาจนถึงสมัยปัจจุบันและ
ต่อไปในอนาคต ความเห็นเช่นนี้ คือความเห็นอันถือเอาที่สุดคือเล่นเข้าไปถึงที่สุดใน
อย่างหนึ่ง ๆ เรียกว่า อันตคาหิกทิวฐิ แยกออกไปเป็น ๑๐ คือ ๑ โลกเที่ยง ๒ โลก
ไม่เที่ยง ๓ โลกมีที่สูงสุด ๔ โลกไม่มีที่สูงสุด ๕ ชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น ๖ ชีพเป็นอื่น
สรีระก็เป็นอื่น ๗ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีกคือเกิดอีก ๘ สัตว์เบื้องหน้าแต่
ตายแล้วย่อมไม่เป็นอีกคือไม่เกิดอีก ๙ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีกก็มียอม
ไม่เป็นอีกก็มี ๑๐ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วย่อมเป็นอีกห้ามได้ยอมไม่เป็นอีกก็ห้ามได้
ความเห็นอันถือเอาที่สุดทั้ง ๑๐ ข้อนี้ เมื่อมีผู้มากราบทูลถามพระพุทธเจ้าไม่ทรง

พยากรณ์ คือไม่ตรัสถึง ดังมีเรื่องเล่าว่าพระมาลุงกยะทูลถามเรื่องทิวฐิติ ๑๐ นี้ และ
ทูลพ้อว่าถ้าไม่ทรงพยากรณ์ จักไม่อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ต่อไป พระองค์ตรัสว่าพระองค์
ไม่ได้ทรงสัญญาไว้เมื่อพระมาลุงกยะจะมาประพฤติพรหมจรรย์ว่าจักทรงแก้ทิวฐิติ ๑๐
ข้อนี้ พระมาลุงกยะปรารถนาจะไปก็จงไป เพราะฉะนั้นทิวฐิติทั้ง ๑๐ ข้อนี้ จึงเป็น
ดุจกรวยอันผู้สอดส่องธรรมในพระพุทธศาสนาพึงหลีกเลี่ยง ดุจกรวยบอกน้ำตื่นอันเรือไม่พึง
แฉะเข้าไป เป็นข้อที่น่ารู้ที่อยู่เหมือนกัน แต่ว่าพระคันถรจนาคารยถือว่าเป็นทิวฐิตินอกพระพุทธ
ศาสนาไม่พอใจอธิบาย ในเมื่อจำจะพูดถึง ก็พูดอย่างห้วนยากที่จะเข้าใจ เมื่อเป็นเช่นนี้
ยากที่จะลงความเห็นว่ พระพุทธศาสนามุ่งหมายอย่างไร ทิวฐิตินี้ท่านมิได้พรรณาไว้ชัดเจน
กล่าวแต่ว่าเป็นข้อที่พระศาสดาไม่ทรงพยากรณ์ คือไม่ตรัสถึง

จะอธิบายอันตคาหิกทิวฐิ ๑๐ คือความเห็นอันถือเอาที่สุด คือเล่นเข้าไปถึงที่สุด ในอย่างหนึ่งอย่างหนึ่ง ๑๐ ข้อ เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ ตามพระอธิบายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

ข้อ ๑. โลกเที่ยง ข้อ ๒. โลกไม่เที่ยง ข้อ ๓. โลกมีที่สุด ข้อ ๔. โลกไม่มีที่สุด โลกในที่นี้น่าจะได้แก่ หมู่สัตว์ ข้อว่าโลกเที่ยงนั้น น่าจะหมายความว่าดังกล่าวแล้วในสัสสตทิวฐิ ข้อว่าโลกไม่เที่ยงนั้น น่าจะหมายความว่าดังกล่าวแล้วใน อุจเฉททิวฐิ ทิวฐิ แปลว่าความเห็น ใช้เป็นกลางๆ ก็มี จะให้รู้ว่าดีหรือชั่ว เต็มความหมายต่างเข้า เช่น สัมมาทิวฐิความเห็นชอบ มิจฉาทิวฐิความเห็นผิด ทิวฐิสัมปันโน ถึงพร้อมด้วยทิวฐิ ทิวฐิวิปันโน วิบัติด้วยทิวฐิ แต่โดยมากใช้หมายความว่าข้างเห็นผิดเช่น ทิวฐิ ๒ อย่าง นี้คือ สัสสตทิวฐิ ความเห็นว่าเที่ยง อุจเฉททิวฐิ ความเห็นว่าขาดสูญ ความเห็นว่าในโลกนี้ไม่มีอะไรสูญ แม้คนและสัตว์ตายแล้วร่างกายเท่านั้นทรุดโทรมไป ส่วนมนัสที่เรียกในภาษาสันสกฤตว่าอาตมัน เรียกในภาษามครว่า อัตตาก็มี ชีโวก็มี เรียกในภาษาไทยว่าเจตภูต เป็นธรรมชาติไม่สูญ ย่อมถือปฏิสนธิในกำเนิดอื่นสืบไป จัดเป็นสัสสตทิวฐิความเห็นว่าย่าง ความเห็นปฏิเสธภาวะอย่างนั้น ถือว่าคนและสัตว์ จุตติ คือเคลื่อนจากอัตภาพนั้นแล้วเป็นขาดสูญ จัดเป็นอุจเฉททิวฐิ ความเห็นว่าขาดสูญ ข้อว่าโลกเที่ยง กับข้อว่าโลกไม่เที่ยงนั้น น่าจะหมายความว่าดังกล่าวแล้วในสัสสตทิวฐิ และอุจเฉททิวฐิดังกล่าว

ข้อว่าโลกมีที่สุด น่าจะหมายความว่าคนทำดีในที่สุดย่อมไปเกิดในทิพยกายที่ยั่งยืนไม่แปรผัน ดูจากความเข้าใจของคนถือลัทธิต่างบางพวก หรือด้วยมรณะแล้วขาดสูญกัน ข้อว่าโลกไม่มีที่สุดนั้นน่าจะหมายความว่า เวียนเกิดเวียนตายไปอย่างนี้ไม่มีขาดลง ข้อว่าชีพก็อันนั้น สรีระก็อันนั้น กับข้อว่า ชีพเป็นอื่น สรีระก็เป็นอื่น ชีพนั้นได้แก่ชีโว ดังได้กล่าวแล้วในสัสสตทิวฐิ แต่ในที่นี้ใช้ว่าชีวัง ในพราหมณสมัยบัญญัติว่าเวลามรณะชีพนี้ออกจากสรีระไปถือปฏิสนธิใหม่ ส่วนสรีระย่อมสลายไป ทิวฐิคือความเห็นเนื่องด้วยชีพนี้ ข้างหนึ่งเข้าใจว่า ชีพกับสรีระเป็นอันเดียวกันเกิดดับพร้อมกัน อีกข้างหนึ่งเข้าใจว่าชีพกับสรีระต่างกัน เช่นบัญญัติไว้ในพราหมณสมัยคือลัทธิพราหมณ์ พระพุทธศาสนากล่าวอนัตตานิไส้อัตตานิไสตนนัน แสดงนามธรรมคือ จิตเจตสิก ว่าเกิดขึ้นเพราะอายตนะภายในและอายตนะภายนอกสบกกันเข้าเป็นต้นไป เพื่อคัดค้านชีพดังที่เขาเข้าใจกันนั้น ในข้อปรารภความเกิดอีกเป็นต้น ของสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายแล้วบทบาทใช้แปลกอยู่ ใช้บทว่าตถาคโต ที่แก้ไขในอรรถกถา ว่าสัตตโตคือสัตว์ ตถาคต

ศัพท์นั้น นอกจากในที่นี้ พบแต่ใช้เรียกพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มักเรียกเป็นพหูพจน์ด้วย โดยอธิบายว่าผู้มาเหมือนอย่างนั้น คือได้ตรัสเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจถูกต้องตามธรรมเนียมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ๆ เช่นเดียวกับพระราชผู้เป็นแทนสืบกันมา สอบกับภาษาสันสกฤตได้ความอีกหน่อยหนึ่งว่า นอกจากใช้เรียกพระพุทธรูป ใช้เรียกหินะที่ออกชื่อโดยปรกรณ์ คือคัมภีร์ข้างพระพุทธรูปศาสนาว่า นิครนถนาฏบุตรบ้าง ใช้เรียกเจ้าบ้าง ไม่ได้กล่าวว่าใช้เรียกสามัญสัตว์ ถ้าไม่ใช่ศัพท์ ใช้เรียกสามัญสัตว์ความเข้าใจก็จะฟังมีอีกทางหนึ่งว่าท่านผู้ที่มีมหาชนนับถือเป็นศาสดาและเป็นเอกอุในลัทธิของตนเบื้องหน้าแต่ตายแล้วเกิดอีกหรือไม่ หรือที่เกิดอีกก็มี ที่ไม่เกิดอีกก็มี หรือปฏิเสธทั้งนั้น สมด้วยปัญหาปรารภเจ้าลัทธิเห็นปานนี้ อันพระสุภัททะ ครั้งยังเป็นปริพาชก ยกขึ้นทูลถามพระศาสดา เมื่อใกล้จะปรินิพพาน แต่ทูลถามในทางตรัสรู้ของเขาเช่นนี้ ไม่แย้งต่อการรับรองว่า สัตว์ผู้ยังมีกิเลสานุสัย คือกิเลสที่นอนจมอยู่ในจิตสันดาน ตายแล้วต้องเกิดอีก ข้าพเจ้าได้ความเข้าใจไม่พอ เพื่ออนุโมทนา หรือค่าน้ำคำแก้ในอรรถกถาทั้ง ๒ อย่าง จึงแปลว่าสัตว์ไว้ ตามอรรถกถา แม้เป็นศัพท์เรียกสามัญสัตว์ก็อาจอธิบายให้เข้ารูปได้ว่าเป็นผู้มาเหมือนอย่างนั้น คือเกิดขึ้นแล้วเป็นอยู่โดยธรรมดาแห่งสัตว์ และจักเป็นผู้ไปคือตาย เหมือนสัตว์ในกาลก่อน

ทิฎฐิ ๑๐ อย่างนี้ไม่จัดว่าชั่วร้ายนัก ไม่ถึงห้ามสวรรค์เป็นแต่ห้ามอริยมรรค อธิบายว่า คนมีทิฎฐิเหล่านี้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ถึงไม่ได้ทำบาปทุจริต เพราะทิฎฐินี้เบื้องหน้าแต่ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ก็ได้ แต่ยังไม่เสียไม่ได้เพียงใดยังเป็นผู้อำภัพไม่อาจบรรลุอริยมรรคอยู่เพียงนั้น พระพุทธเจ้าเมื่อมีผู้มากราบทูลถามถึงทิฎฐิทั้ง ๑๐ ข้อนี้ ว่าความจริงเป็นอย่างไร ไม่ตรัสอธิบายดังที่ได้กล่าวแล้ว เพราะเป็นเรื่องที่ใคร ๆ ไม่อาจจะรู้ได้ ถึงจะตรัสอธิบายไปก็ได้แต่ว่าเชื่อหรือไม่เชื่อเท่านั้น เพราะว่าเป็นเรื่องภายนอกกายอันยาววามีสัญญามีใจ ทรงพยากรณ์คือตรัสอธิบายแต่อริสังข์ทั้ง ๔ ดังที่มีตรัสอธิบายไว้แล้วว่า ทุกขอริสังข์ อริสังข์คือทุกข์นั้น ก็ได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ คือ ความตายเป็นทุกข์ ที่เรียกกันว่า สภาวทุกข์ ทุกข์ตามสภาพ โสกะ ความโศกเศร้า เหือดแห้งใจ ปริเทวะ ความรัญจวนคร่ำครวญใจ ทุกขะความไม่สบายกาย โทมนัสสะ ความไม่สบายใจ อุปายาสะ ความคับแค้นใจเป็นทุกข์แต่ละอย่าง ดังที่เรียกว่า ปกิณณกทุกข์ ทุกข์มีเพียงปกิณณกต่าง ๆ และได้ตรัสชี้แจงต่อไปอีกว่าความประจวบกับด้วยสิ่งทั้งหลาย สัตว์สังขารทั้งหลาย บุคคลทั้งหลายที่ไม่เป็นที่รักเป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งทั้งหลาย จากสัตว์บุคคลทั้งหลายซึ่งเป็นที่รักเป็นทุกข์ ความปรารถนา ไม่ได้สมหวังเป็นทุกข์ กล่าวโดยย่อ ชันธเป็นที่ยึดถือทั้ง ๕ ประการ อันได้แก่ รูปขันธ

กองรูป เวทนาชั้นร์ กองเวทนา สัญญาชั้นร์ กองสัญญา สังขารชั้นร์ กองสังขาร
วิญญาณชั้นร์ กองวิญญาณเป็นทุกข์ ดังนี้ดังที่เราสวดกันว่า ชาติปิ ทุกฺขา ชราปิ ทุกฺขา
มรณมฺปิ ทุกฺขํ เป็นต้น

เมื่อพิจารณาดูในพระพุทธานิบาย เรื่องทุกข์นี้แล้ว ก็จะพอสรุปได้ว่าในที่
แรก ทรงชี้ให้รู้จักสภาพทุกข์ ทุกข์ตามสภาพอันได้แก่ ชาติ ชรา มรณะ ต่อจาก
นั้นได้ทรงแสดง ปกิณณกทุกข์ ทุกข์เบ็ดเตล็ดต่าง ๆ คือโสกะ ปริเทวะ ทุกฺขะ
โทมนัสสะ อุปายาส และต่อจากนั้นทรงสรุปเข้าเป็นสอง คือประจวบกับด้วยสิ่งทั้ง
หลาย สัตว์สังขารทั้งหลายซึ่งไม่เป็นที่รัก กับความพลัดพรากจากสิ่งทั้งหลายสัตว์
สังขารทั้งหลายอันเป็นที่รัก แล้วจึงตรัสสรุปเข้าเป็นหนึ่งคือปรารถนาไม่ได้สมหวัง
และตรัสสรุปเข้าโดยย่อว่าทุกข์ทั้งหมดนั้น โดยย่อได้แก่ชั้นร์ มีรูปชั้นร์ เป็นต้น อันเป็น
ที่ยึดถือວ່ານี้เป็นของเรา เราเป็นนี้ นี้เป็นอัตตาตัวตนของเรา หรือกล่าวโดยสรุปว่า
ยึดถือວ່າตัวเราของเราเป็นทุกข์

ทรงพยากรณ์ทุกขสมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ว่าได้แก่ ตัณหา ที่ให้ถือภพชาติใหม่
อันไปกับนั่นทีความเพลีน ราคะ ความติดใจยินดี คือ ความที่อภินันท์ยินดียิ่งใน
อารมณ์นั้น ๆ อันได้แก่ กามตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากไปในกาม หรืออำนาจ
กาม ภวตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากไปในภพ ความเป็นนั่นเป็นนี้ วิภวตัณหา
ความดิ้นรนทะยานอยากไปในวิภพคือความไม่เป็นนั่นไม่เป็นนี้ เช่นอยากให้สิ่งที่เป็น
สลายไป

ทรงพยากรณ์ทุกขนิโรธ ความดับทุกข์ว่า ได้แก่ ความดับตัณหาได้สิ้นเชิง ทุกข์
ดับไปหมด

และทรงพยากรณ์ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ว่า
ได้แก่มรรคมืองค์ ๘ อันได้แก่ สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
สัมมาวาจา เจรจาชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ
สัมมาวายามะ เพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกได้ชอบ สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ ว่าเป็น
ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เรียกสั้นว่ามรรคคือทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์.

และได้ตรัสกิจ คือข้อที่พึงปฏิบัติในอริยสัจทั้ง ๔ นี้ไว้ ๔ ประการได้แก่ ๑. ปริญญา
ความกำหนดรู้ หรือการทำความรู้รอบคอบ ซึ่งทุกข์หรือในทุกข์ คือกำหนดให้รู้จักทุกข์ ให้
รู้รอบคอบในทุกข์ว่าเป็นทุกข์จริง ๒. ปหานะ การละทุกขสมุทัยเหตุให้เกิดทุกข์ คือละสละ
หรือดับตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากดังกล่าว ทรงตรัสสอนให้ทำข้อ ๓. สัจฉิกรณะ

ให้ทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ คือทำให้รู้ความดับทุกข์ในจิตใจของตนเอง และ ๔
ภาวนา ซึ่งแปลว่าการปฏิบัติ ทำมรรคมงคล ๘ ให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้นมา นี้ เป็นกิจที่
พึงปฏิบัติในอริยสัจทั้ง ๔ และกิจอันพึงปฏิบัติในอริยสัจทั้ง ๔ นี้ก็ชื่อว่า เป็นการ
ปฏิบัติพระพุทธศาสนา ที่เราเรียกว่าการปฏิบัติพระพุทธศาสนานั้นก็ได้แก่ การ
ปฏิบัติในกิจทั้ง ๔ คือ ปริยญาในทุกข์ ปหานะในทุกข์สมุทัย สัจฉิภวะในทุกข์
นิโรธ และภาวนาในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทานี้เอง นี่คือการปฏิบัติพระพุทธศาสนา
และความรู้ที่เรียกว่า จักขุ-ดวงตา ญาณ-ความหยั่งรู้ ปัญญา-ความรู้ทั่ว วิชชา-
ความรู้ อาโลกะ ความสว่างด้วยปัญญา ในอริยสัจทั้ง ๔ นี้ก็แบ่งเป็น ๓ คือ สัจจญาณ
กิจจญาณ และ กตญาณ

สัจจญาณ นั้น คือ ความหยั่งรู้ว่าเป็นทุกข์จริง นี่เป็นทุกข์สมุทัยเหตุให้เกิด
ทุกข์จริง นี่เป็นทุกขนิโรธความดับทุกข์จริง นี่เป็นทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาข้อปฏิบัติ
ให้ถึงความดับทุกข์จริง นี้เรียกว่า สัจจญาณ

กิจจญาณ นั้น คือรู้ในกิจที่พึงทำ ในอริยสัจทั้ง ๔ นี้ ก็คือรู้ดังที่กล่าวแล้วว่า
ทุกข์นั้นควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทัยนั้นควรละ ทุกขนิโรธนั้นควรกระทำให้แจ้ง ทุกขนิโรธ
คามินีปฏิปทานั้นควรปฏิบัติอบรมให้มีขึ้น ให้เป็นขึ้น นี้เป็นกิจจญาณ

กตญาณ นั้น ได้แก่ความหยั่งรู้ในกิจดังกล่าวแล้วว่าทำได้แล้ว คือว่ารู้ในทุกข์ว่าได้
กำหนดรู้แล้ว รู้ในทุกข์สมุทัยว่าได้ละแล้ว รู้ในทุกขนิโรธว่าได้ทำให้แจ้งแล้ว รู้ในทุกข
นิโรธคามินีปฏิปทาว่าได้ปฏิบัติอบรม ทำให้มีให้เป็นขึ้นบริบูรณ์แล้ว นี้เป็นกตญาณ

พระพุทธเจ้าตรัสรู้ อริยสัจ ๔ ก็ตรัสรู้ด้วยพระญาณทั้ง ๓ นี้ คือด้วยสัจจญาณ
ด้วยกิจจญาณและด้วยกตญาณ ในอริยสัจทั้ง ๔ จึงชื่อว่าได้ตรัสรู้ยิ่ง พระสัมมา
พระโพธิญาณ ปฏิญาณว่าได้ตรัสรู้แล้วเป็นพุทธโธ เป็นอภิสัมพุทธโธ ดังที่ตรัสแสดงไว้
ในปฐมเทศนาคือธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

เมื่ออุปสมบทเสร็จได้มีการบอกอนุศาสน์ และในทำนองอนุศาสน์นั้นได้บอกไตรสิกขา ซึ่งมีคำแปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองชอบ พระองค์นั้น ตรัสศีลไว้โดยชอบแล้ว ตรัสสมาธิไว้โดยชอบแล้ว ตรัสปัญญาไว้โดยชอบแล้ว โดยหลายขบวนเพียงเพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั้น อันเป็นทางย้ายความเมาเสีย เป็นทางนำความอยากเสีย เป็นทางซึ่งถอนอาลัยขึ้นเสีย เป็นทางเข้าไปตัดวงเสีย เป็นทางสิ้นแห่งตัณหา เป็นทางฟอกจิต เป็นทางดับทุกข์ ในศีล สมาธิ ปัญญา นั้น สมาธิอันศีลอบรมแล้ว มีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว มีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือจากอาสวะกิเลส เครื่องดองสันดาน คือ ความอยากได้ จากอาสวะกิเลสเครื่องดองจิตสันดาน คือความอยากเป็น จากอาสวะกิเลสเป็นเครื่องดองจิตสันดาน คือความไม่รู้ เพราะเหตุนี้แล เธอพึงศึกษาสิกขา คือ ศีลยิ่งอย่างเคารพ พึงศึกษาสิกขา คือจิตยิ่งอย่างเคารพ พึงศึกษาสิกขา คือ ปัญญา ยิ่งอย่างเคารพ ในพระธรรมวินัย อันพระตถาคตตรัสประกาศจะนี้ พึงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทในนั้นเทอญ เพราะฉะนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา นี้ จึงเป็นหลักปฏิบัติของผู้เข้ามาบวช

จะได้อธิบายศีลก่อน อันศีลนั้นมีคำอธิบายไว้ว่า เวรมณี ความเว้น ชื่อว่าศีล เจตนา ความตั้งใจ คือตั้งใจงดเว้นชื่อว่าศีล สัมโหระ สังวร ความสำรวม ชื่อว่าศีล อวิตกกัมมะ ความไม่ล่วงละเมิดพระบัญญัติ ชื่อว่าศีล ดังนี้ เป็นต้น ซึ่งเรากล่าวอธิบายกันตามความหมายนี้ เช่น อธิบายว่า ศีล ได้แก่ความตั้งใจงดเว้น อากาการประพฤตชั่ว ประพฤติผิดทางกาย ทางวาจา ด้วยความตั้งใจ เป็นเครื่องกำจัดความชั่วความผิดที่เป็นบาปอกุศลทุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจ และศีลจะพึงมีได้ก็ด้วยการที่มาศึกษาสมาทานตามสิกขาบทบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ เว้นข้อที่พระองค์ทรงห้าม ทำตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต เพราะฉะนั้น การอธิบายศีลนี้จึงเป็นการอธิบายตามหลักพระวินัยบัญญัติ หรือสิกขาบทบัญญัติตามพระวินัย ลำพังศีลเองนั้น ท่านแสดงว่าลักษณะของศีลมีอันเดียวคือความปรกติ ได้แก่ ความปรกติกาย ปรกติวาจา ตลอดจนถึงความปรกติใจ ความปรกติดังกล่าวนี้ ชื่อว่าศีล หากพิจารณาดูแล้ว ก็จะเห็นได้ว่า ศีลคือความปรกตินี้เป็นธรรมชาติ ธรรมดาของทุก ๆ คน ดังจะพึงเห็นได้ว่า คนเราตั้งแต่เกิดมาเมื่อเป็นเด็ก ก็มี ความปรกติ กาย วาจา ตลอดจนใจ อยู่โดยธรรมชาติ ธรรมดาเด็กนั้นเมื่อเป็นเด็กอ่อน ก็ไม่มีความคิดจะไม่ฆ่าใคร ไม่มีความคิดจะไปลักของ ๆ ใคร ไม่มีความคิดที่จะประพฤตผิดในกามทั้งหลาย ไม่มีความคิดที่จะพูดเท็จ และไม่สามารที่จะดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย

และเครื่องดองของเมาต่าง ๆ ได้ เพราะฉะนั้นกายวาจาใจของเด็กจึงเป็นปรกติอยู่
โดยธรรมชาติ ธรรมดา แต่ว่าเราไม่เรียกกันว่าศีล เพราะว่าเด็กนั้นยังไม่รู้จักเจตนาถาวร
อันเป็นลักษณะของศีลที่แสดงไว้ แต่อันที่จริงนั้น อากาโรภยาของเด็กดังกล่าวเป็นตัวศีล
คือเป็นตัวปรกติธรรมดา แต่ครั้งโตขึ้น คือเป็นเด็กโตคือรู้เดียงสา เป็นเด็กหนุ่ม เป็นผู้ใหญ่
จึงรู้จักมีเจตนา ที่จะฆ่าบ้าง ที่จะลักบ้าง เป็นต้น ดังกล่าวแล้ว เพราะเหตุว่ากิเลสในจิต
คือกิเลสกองโลก กิเลสกองโภภะ กิเลสกองหลงนั้นเป็นตัวอาสวะที่ดองจิตสันดานหรือ
เป็นตัวอนุสัยนอนเนื่องอยู่ในจิตสันดานยังมีอยู่ในจิตใจของเด็ก เพราะว่ากิเลสที่เป็น
อาสวะอนุสัยนี้ มีอยู่ในจิตใจของปุถุชนทั่วไปทั้งโลก ทั้งเด็กเล็กเด็กใหญ่ ทั้งผู้ใหญ่
แต่ว่าในขณะที่ไม่รู้เดียงสานั้นกิเลสก็พลอยไม่รู้เดียงสาไปด้วย คือยังไม่ไผ่ขึ้นมาเป็นราคะ
หรือโลภะ ความติดใจยินดี หรือความโลภอยากได้ เป็นตัวโทสะ ความโกรธแค้น ชัดเคือง
เป็นตัวโมหะ ความหลง และกิเลสเหล่านี้ แสดงออกในเมื่อเด็กรู้เดียงสาขึ้น กิเลสก็รู้เดียงสา
คือค่อย ๆ ปรากฏออกมาเป็นอกุศลมูล คือ มูลของอกุศลต่าง ๆ เพราะฉะนั้นจึงเป็น
เหตุให้เกิดอกุศลเจตนา ฆ่าเขาบ้าง ลักของเขาบ้าง เป็นต้น ตลอดถึง สุราเมรัยที่ดื่มไม่เป็น
ก็หัดดื่มให้เป็นขึ้นมา เครื่องดองของเมาต่าง ๆ ที่ใช้ไม่เป็นก็หัดใช้ขึ้นมา เพราะฉะนั้น
จึงพากันละเมิดศีลต่าง ๆ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และศีลต่าง ๆ ตามที่พระ
พุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นั้น ก็คือพระวินัยนั่นเอง เพราะฉะนั้นศีลจึงอิงอยู่กับพระวินัย
จะชื่อว่ามีศีลก็ชื่อว่ามีพระวินัยก็ชื่อ เช่นว่า สำหรับฆราวาสคืออาคาริยศีล คือ ศีล
สำหรับฆราวาส เมื่อมีพระวินัย ๕ ข้อ ที่ทรงบัญญัติเอาไว้เป็นสิกขาบทให้เว้นจากการ
ฆ่า การลัก การประพฤตินิดในกาม การพูดเท็จ และน้ำเมาคือสุราเมรัย อันเป็นฐาน
ที่ตั้งแห่งประมาทมี ๕ สิกขาบทบัญญัติเราก็มักเรียกว่าศีล ๕ ตามสิกขาบทบัญญัติ ๕ ข้อ
แต่ว่าตามลำพังตัวศีลเองนั้น ไม่มีข้อตามที่กล่าวแล้ว เพราะฉะนั้นหากว่าจะยกเอา
ความสำรวมระวังขึ้น เป็นลักษณะของศีลก็ยกขึ้นมาได้คือ ความสำรวม กาย วาจา ใจ
เป็นศีล คือ สังวรโร สังวร ความสำรวมเป็นศีล ความสำรวมกายวาจาใจนี้ก็ไม่มีข้อ
เหมือนกัน เมื่อ กาย วาจา ใจ สำรวมอยู่ เวรมณี ก็คือความเว้นเป็นต้น ก็มีตาม
ไปด้วยกัน เพราะฉะนั้น ศีลกับวินัย จึงอิงอาศัยซึ่งกันและกันดังที่กล่าวมานี้ และคำ
ว่าวินัยนั้นได้อธิบายแล้วในที่แห่งหนึ่งยังได้จำแนกวินัยออกไปเป็น ๔ อย่าง คือ
๑. สังกรวินัย วินัยคือความสังวร อันได้แก่ ความสำรวม ๒. ปหานวินัย วินัยคือการ
ละได้แก่การละอกุศลบาปทุจริตทั้งหลาย ๓. สมถวินัย วินัยคือความสงบ อันหมายถึง
ความสงบใจจากนิเวรด้วยอำนาจของสมาธิ และ ๔. บัญญัติวินัย วินัยคือ พระบัญญัติ
ได้แก่ พระบัญญัติของพระพุทธเจ้า ทั้งหมดนี้เรียกว่าวินัย แต่ว่าวินัยที่คู่กับศีลนี้โดย

ตรงก็ได้แก่ บัญญัติวินัย วินัยคือพระบัญญัติของพระพุทธเจ้า สังฆวินัย วินัย คือ
สังฆรวมธรรมระวาง และวินัยเป็นเครื่องประกอบนั้น ก็ได้แก่ ปหานวินัย วินัย คือ
การละบาปอกุศลทุจริต เนื่องมาจากพระบัญญัติ เนื่องมาจากสังฆ และสมถวินัย
วินัยคือ สมถะ ความสงบใจจากนิวรรณ์ ด้วยอำนาจของสมาธิก็เป็นเครื่องสนับสนุนศิลปะ
เพราะว่าความละเมิดศิลปะนั้นเกิดขึ้น เพราะความที่จิตตกอยู่ในอำนาจของนิวรรณ์ทั้งหลาย
ไม่สงบนิวรรณ์ เมื่อสงบนิวรรณ์ได้แล้ว ย่อมปฏิบัติตามพระพุทธรบัญญัติ มีสังฆ เป็นศิลปะขึ้น
มาได้ เพราะฉะนั้น ศิลปะกับวินัยจึงอาศัยกันดังที่กล่าวมา และสำหรับศิลปะนั้น ที่หมาย
รวมถึงพระวินัยด้วยดังที่แสดงมา ได้มีแสดงไว้เป็นปาริสุทธิศิลปะ ๔ คือเป็นหลักปฏิบัติ
ทางศิลปะให้บริสุทธิ์ ๔ ประการ ได้แก่

- | | |
|-------------------------|--------------------------------------|
| ๑. ปาฏิโมกขสังฆศิลปะ | ศิลปะคือสังฆรวมในพระปาฏิโมกข์ |
| ๒. อินทรีย์สังฆศิลปะ | ศิลปะคือสังฆรวมอินทรีย์ |
| ๓. อาชีวะปาริสุทธิศิลปะ | ศิลปะคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะอาชีพ |
| ๔. ปัจจัยสันนิสสิตศิลปะ | ศิลปะอาศัยปัจจัย |
- เป็นปาริสุทธิศิลปะทั้ง ๔ ด้วยกัน

จะแสดงปาริสุทธศีล ๔ ข้อที่ ๑ ปาฏิโมกขสังวรศีล ศีลคือสังวรความสำรวมระวัง ในพระปาฏิโมกข์ ตามพระบาลีที่มีแสดงไว้ว่า

ภิกษุสำรวมแล้ว ด้วยความสำรวมในพระปาฏิโมกข์อยู่ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ ความประพฤติและโคจร คือที่เกี่ยว มีปกติเห็นภัย คือ น่ากลัวในโทษทั้งหลาย แม้มีประมาณน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ข้อว่า ปาฏิโมกขะหรือปาฏิโมกข์ นั้น เราทั้งหลาย ก็คงได้ฟังกันมาแล้วเช่น ต้องฟังพระปาฏิโมกข์ทุกกึ่งเดือนตามที่ เราทั้งหลายได้ฟังกันมาแล้ว คำว่าปาฏิโมกขะนั้นมาจากบาลีว่าปาฏิโมกขะ แปลตาม ศัพท์ว่า สิกขาบทที่รักษาผู้รักษาสิกขาบทนั้นให้พ้นจากทุกข์มีอบายเป็นต้น นี่เป็นคำแปล ตามศัพท์ ตามความมุ่งหมายนั้น หมายถึงสิกขาบทที่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ที่เรียกว่า อาทิพรหมจรรย์การศึกษา อันถือว่าเป็นสิกขาบทที่เป็นประธานหรือเป็นข้อสำคัญอันภิกษุ ทั้งหลายจะพึงรับประพฤติปฏิบัติ และตามที่เราสวดกันในบัดนี้ก็มี ๒๒๗ สิกขาบท จึงได้พูด กันว่า พระมีศีล ๒๒๗ แต่อันที่จริงนั้นพระมีศีลที่จะต้องปฏิบัติอีกมากตามในวรรคที่ ๒ ที่แสดงแล้วเมื่อครั้งว่า ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ คือความประพฤติและโคจร คือที่เกี่ยวไป อันทำจรรยาความประพฤตินั้น ก็หมายถึง อภิสมาจาริกาสึกขา คือสิกขาบทที่มานอกพระ ปาฏิโมกข์ทั้งหลายซึ่งมีเป็นอันมาก

สิกขาบทมีมาในพระปาฏิโมกข์นั้นที่แปลโดยย่อไว้ในหนังสือนวโกวาท และได้ มีคำอธิบายในวินัยมุขเล่ม ๑ ที่อ่านในภาคกลางคืน ส่วนที่เป็นอาจารย์ความประพฤติ อันเรียกว่า อภิสมาจาริกาสึกขานั้น ที่มีแสดงไว้ในวินัยมุขเล่ม ๒ ที่อ่านในเวลาเช้า

โคจร หรือ โคจร คือที่เกี่ยวนั้นท่านแสดงไว้ ๓ คือ อุปนิสสยโคจรที่เกี่ยวอัน เป็นที่เข้าไปอาศัย เช่น กัลยาณมิตร เพื่อนมิตรที่ดิงาม ที่อาศัยเจริญศรัทธา เป็นต้น อารักขโคจรที่เกี่ยวคืออารักขาได้แก่การรักษาความสำรวม เช่น ทอดจักษุสำรวมใน การไปในที่ทุก ๆ แห่ง และอุปนิพันธโคจร ที่เกี่ยวที่เป็นข้อปฏิบัติ ผูกพันจิตใจ ดัง แสดงว่า สติปัฏฐานทั้ง ๔ ได้แก่ ปฏิบัติในสติปัฏฐานทั้ง ๔ อยู่เป็นประจำในการไป ที่ไหน ๆ ที่ไม่ทิ้งสติปัฏฐานทั้ง ๔ หรือตั้งสติพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรมะ เทียบไปด้วยสติปัฏฐานทั้ง ๔ ท่านแสดงโคจรทั้ง ๓ ไว้ดังนี้

ภิกษุนั้นสำรวมแล้วด้วยความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ ความประพฤติและโคจรคือที่เกี่ยวดังที่แสดงมาแล้ว และมีปกติเห็นภัย ในโทษทั้งหลาย มีประมาณน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย อันหมายความว่า สิกขาบท ทั้งหลาย แม้ว่าเมื่อล่วงละเมิดจะเกิดโทษเล็กน้อย เช่นเป็นอาบัติเป็นทุกกฏก็ไม่ละเลย

มีปกติเห็นภัย คือเห็นว่าเป็นข้อที่พึงกลัว มีหิริ ความละอายใจ มีโศกตปปะความเกรงกลัว ไม่ละเมียดสิกขาบทแม้ที่มีโทษเล็กน้อยเหล่านั้น สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย เมื่อปฏิบัติดังที่กล่าวมานี้ ก็ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติในศีล คือความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ และเมื่อปฏิบัติให้บริสุทธิ์ก็ชื่อว่าเป็นปาริสុทธิศีลข้อที่ ๑

ปาริสุทธิศีลข้อที่ ๑ นี้ บริสุทธิ์ด้วยการแสดง อันหมายความว่า เมื่อละเมียดสิกขาบทใดสิกขาบทหนึ่งก็สารภาพ คือ แสดงเช่นแสดงอาบัติที่เราทั้งหลายแสดงกัน ศีลก็บริสุทธิ์ แต่ถ้าต้องอาบัติแล้วไม่แสดงศีลข้อนั้นก็ไม่มีบริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า บริสุทธิ์ด้วยการแสดง และสำเร็จได้ด้วยศรัทธา คือความฟัง อันหมายถึงความเชื่อฟัง คือเชื่อฟัง ในพระปาฏิโมกข์สิกขาบท คือสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ ตลอดจนถึงสิกขาบทที่มา นอกพระปาฏิโมกข์ ที่เป็นอาจารย์และโคจรทั้งหลายดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อมีความเชื่อฟัง เคารพรับปฏิบัติก็เชื่อว่าจะสำเร็จด้วยศรัทธา

อินทริยสังวรศีลข้อที่ ๒ ได้แก่ศีลคือความสำรวมอินทริย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และমনะคือใจ อันหมายความว่า มีสติรักษาจิตใจอยู่เสมอ ในเวลาที่ ตา ได้เห็นรูปอะไร หู ได้ยินเสียงอะไร จมูก ได้ทราบกลิ่นอะไร ลิ้น ได้ทราบรสอะไร กาย ได้ทราบ โผฏฐัพพะ คือสิ่งที่ถูกต้องอะไร มนะคือใจ ได้รู้ได้คิดธรรมะคือเรื่องอะไร โดยที่ไม่ยึดถือรูปที่ตาเห็น เสียงที่หูได้ยินเป็นต้น นำมาคิดปรุงให้เกิดความยินดีบ้างให้เกิดความยินร้ายบ้าง บ้างเกิดเป็นอาสวะกิเลส คือกิเลสที่หลุดที่ไหล จาก ตา จากหู เป็นต้น เข้าไปท่วมจิตใจ เป็นความยินดีบ้างเป็นความยินร้ายบ้าง

ดังที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นอธิบายโดยย่อ ของอินทริยสังวรศีลข้อนี้

ก็พึงทราบอธิบายประกอบต่อไปอีกว่า คำว่าอินทริย์นั้นแปลว่าเป็นใหญ่ ใช้เป็นชื่อของธรรมะหลายอย่าง แต่ในที่นี้ใช้เป็นชื่อของ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และมนะคือใจ เพราะว่าตาคือจักขุเป็นใหญ่ในการเห็นรูปหูคือโสตเป็นใหญ่ในการฟังเสียงฆานะคือจมูกเป็นใหญ่ในการทราบกลิ่นหรือดมกลิ่น ลิ้นคือชิวหาเป็นใหญ่ในการทราบรสหรือลิ้มรส กายเป็นใหญ่ในการถูกต้องโผฏฐัพพะ คือสิ่งที่กายถูกต้อง และมโนคือมโนเป็นใหญ่ในการคิด ในการรู้ธรรมะซึ่งในที่นี้หมายถึงเรื่องราวทั้งหลายมีเรื่อง ของรูป เสียงเป็นต้น ที่ประสบพบผ่านมาแล้วเป็นต้น

แต่ว่าโดยเฉพาะข้อมโนคือใจคือข้อที่ ๖ นี้ ย่อมเป็นใหญ่ประกอบอยู่ใน ๕ ข้อข้างต้นนั้นด้วย ต้องประกอบอยู่กับตาหรือจักขุต้องประกอบอยู่กับเสียงกับหู หรือโสต ต้องประกอบอยู่กับจมูกหรือ ฆานะ ต้องประกอบอยู่กับลิ้นหรือชิวหา ต้องประกอบอยู่กับกาย จึงจะทำให้ทั้ง ๕ ข้อข้างต้นนี้สำเร็จการเห็นรูป ได้ยินเสียง ได้

ทราบกลิ่น ได้ทราบรส ได้ทราบโผฏฐัพพะ คือสิ่งถูกต้องได้ ยกตัวอย่างเช่น ในเวลา
เห็นรูปอะไรเราก็พูดกันว่าเห็นด้วยตา แต่ความจริงนั้นจะต้องเห็นด้วยมโนด้วย คือมี
มโนคือใจเข้ามาประกอบด้วยตาจึงจะเห็นรูปได้ ถ้าหากว่าไม่มีมโนคือใจเข้ามาประกอบ
ด้วย ตาก็เห็นรูปไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น เราเห็นรูปอะไร เช่น อ่านหนังสือ มองหนังสือ
ด้วยตา ใจก็ต้องอ่านด้วย คือใจต้องอยู่กับหนังสือที่อ่านด้วย ตาจึงจะมองเห็นหนังสือ
ถ้าหากว่าใจคิดไปถึงเรื่องอะไรอื่น ๆ ข้างนอก ใจไม่จับอยู่กับหนังสือ แม้อาจะเพ่งอยู่กับ
หนังสือ ตาก็ดับมองไม่เห็นหนังสือ การฟังเสียงก็เหมือนกัน เราเข้าใจกันว่าฟังเสียงด้วย
หู แต่อันที่จริงนั้นใจต้องฟังด้วย เช่น กำลังอธิบายธรรมะอยู่นี้ท่านทั้งหลายกำลังฟัง
ใจต้องฟังด้วย แต่ถ้าใจไม่ฟังใจไปคิดถึงเรื่องอะไรอื่น ๆ ข้างนอก หูก็ดับ. ไม่ได้ยินเสียง
ธรรมะที่แสดงนี้ เพราะฉะนั้นหูฟัง ใจก็ต้องฟังพร้อมกับหู จึงจะฟังได้ยิน จมูกก็เหมือน
กัน จมูกทราบกลิ่นก็ต้องมีใจประกอบด้วย จมูกจึงจะทราบกลิ่นได้ ลิ้นก็เหมือนกัน
ลิ้นทราบรส ใจก็ต้องประกอบอยู่ด้วยจึงจะทราบรสได้ กายก็เหมือนกัน กายถูกต้องอะไร
ใจก็ต้องประกอบอยู่ด้วย จึงจะทราบสิ่งถูกต้องนั้นได้ เพราะฉะนั้นมโนคือใจข้อที่ ๖ นี้
จึงต้องประกอบอยู่ด้วยทุกข้อขาดไม่ได้ จึงจะสำเร็จการเห็น การได้ยินเป็นต้นนั้น เพราะ
ฉะนั้นจึงมีผู้กล่าวว่า ที่พูดกันว่ามองเห็นรูปด้วยจักขุคือตานั่น ความจริงมองเห็นรูปด้วยจักขุ
วิญญาน วิญญานตา ได้ยินเสียงก็เหมือนกัน เราพูดกันว่าได้ยินเสียงด้วยหู ความจริงนั้น
ได้ยินเสียงด้วยโสตะวิญญาน ก็คือประกอบด้วยมโนคือใจนี้เองมาประกอบเข้าด้วยกัน

อินทรีย์ดังที่กล่าวมานี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และมโน คือใจ ต้องมีสังวร คือ
มีสติสำรวมระวังเรียกว่า มีสติรักษาตา รักษาหู รักษาจมูก รักษาลิ้น รักษากาย และ
รักษาใจพูดโดยตรงก็คือว่า มีสติรักษาจิตใจนั่นเอง ในขณะที่ได้ยินอะไร ในขณะที่ได้
เห็นอะไร ในขณะที่ได้ยินอะไรเป็นต้น ระวังระวังที่จะไม่ยึดถือสิ่งที่ตาเห็น คือรูปที่ตา
เห็น สิ่งที่ได้ยินคือเสียงที่ได้ยินนั้นเป็นต้น โดยนิमितคือรวบยึดถือทั้งหมด หรือโดย
อนุพยัญชนะ คือว่าแยกถือ คือยึดถือแต่บางส่วนไม่ทั้งหมด และเกิดความยินดี ความยินร้าย
ยินดีในรูปเสียงเป็นต้น ที่น่ารักใคร่ ปรรณนาพอใจ ยินร้ายคือไม่ชอบในรูปเสียงเป็นต้น
ที่ไม่น่าปรารณา ไม่น่าพอใจ โดยปกติถ้าไม่มีอินทรีย์สังวรข้อนี้ก็ย่อมเป็นดังนี้ ย่อมจะ
มีความยึดถือยินดียินร้าย ในรูปเสียงเป็นต้นที่ได้เห็นได้ยิน ดังที่กล่าวมา เป็นอาสวะ ถือ
เป็นกิเลสที่ไหลเข้าไปท่วมจิตใจ ทำให้จิตใจยินดีบ้าง ยินร้ายบ้าง ดังที่กล่าวมาแล้ว
ปกติย่อมเป็นดังนี้ ถ้าหากว่าไม่มีอินทรีย์สังวรศีล และเมื่อไม่มีอินทรีย์สังวรศีลแล้ว การ
ที่จะรักษาศีลข้อที่ ๑ คือ ปาฏิโมกขสังวรศีลก็ยาก หรือยากที่จะรักษาให้บริสุทธิ์ได้จะ
ต้องมีอินทรีย์สังวรศีลประกอบเข้าด้วย จึงจะสามารถรักษาปาฏิโมกขสังวรศีลให้บริสุทธิ์

เป็นปาริสุทธิศีลได้และอินทริยสังวรศีลนี้ บริสุทธิด้วยสังวร คือความสำรวมระวัง อัน
ได้แก่มีสติสำรวมระวังรักษาจิตใจ หรือรักษาอินทริย์เหล่านี้อยู่ และสำเร็จได้ด้วยสติ
คือความระลึกได้คือมีสติกำกับอยู่ กับ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือมีสติกำกับอยู่กับจิต
จึงจะสำเร็จเป็นอินทริยสังวรศีล อันเป็นปาริสุทธิในศีลข้อที่ ๒

จะแสดงปาริสุทธิศีลข้อ ๓ คืออาชีวนปาริสุทธิศีล ศีลคืออาชีพ การเลี้ยงชีวิตที่บริสุทธิ์ อาชีพคือการเลี้ยงชีวิตนี้ สำหรับภิกษุบริษัทพระพุทธเจ้าตรัสให้แสวงหาเลี้ยงชีพในทางที่สมควร เว้นจากการหาเลี้ยงชีพในทางไม่สมควร เพราะฉะนั้นจึงควรจะทราบว่าการแสวงหาเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควรนั้นเป็นอย่างไร แสดงโดยคำในวินัยมุขเล่ม ๒ คือ การแสวงหาเลี้ยงชีพในทางที่ไม่สมควรเรียกว่าอนเสนา

การแสวงหาเป็นโลกวัชชะ มีโทษทางโลก ๑

การแสวงหาเป็นปณณัติวัชชะ มีโทษทางพระบัญญัติ ๑

การแสวงหาในทางบาป เช่นทำโจรกรรมและหลอกลวงให้เขาเชื่อถือ และในทางที่โลกเขาดูหมิ่น จัดเป็นโลกวัชชะ ท่านแสดงความข้อนี้ไว้ในบาลียกตัวอย่าง ภิกษุอดอุตริมนุสสรธรรมโดยตรงหรือโดยอ้อม และชักสื่อในระหว่างชายกับหญิง เพราะเหตุแห่งการเลี้ยงชีพ การแสวงหาในทางผิดธรรมเนียมของภิกษุ แม้ไม่มีโทษแก่คนพวกอื่น จัดเป็นปณณัติวัชชะ ท่านแสดงความข้อนี้ไว้ในบาลี ด้วยทำวิญญูติ คือออกปากขอของต่อคนที่ไม่ควรขอ หรือในเวลาที่ไม่ควรขอ ยังมีการแสวงหาที่ท่านห้ามไว้ อีกบางประการ จัดเข้าในประเภทหลัง รวบรวมแสดงดังต่อไปนี้

๑. ทำวิญญูติ คือ ออกปากขอต่อคนที่ไม่ควรขอ หรือในเวลาที่ไม่ควรขอ คฤหัสถ์ผู้มีโชญาติ มิใช่ปวารณา ในเวลาปกติเป็นคนไม่ควรขอ ในเวลาที่มีจิวรหายหรือถูกชิงขอเขาได้เฉพาะพอนุ่งห่ม ในเวลาอาพาธ ขอโภชนะและเภสัชเขาได้ เสนาสนปัจฉัจยในสังฆาทิเสส ลิกขาบทที่ ๖ ดูเหมือนท่านให้ขอได้ แต่ให้ตั้งอยู่ในความเป็นผู้รู้ประมาณขอในเวลาที่ไม่ควรขอนั้น คือขอต่อคฤหัสถ์เช่นนั้นในเวลาปกติที่ไม่ได้ทรงอนุญาต สหธรรมิก คือภิกษุสามเณร คฤหัสถ์และผู้เป็นมารดาบิดา ญาติ ผู้ปวารณา ขอได้ไม่เป็นวิญญูติ

๒. แสวงหาลาภด้วยลามก คือ หาในเชิงให้ของน้อย หมายถึงเอาตบแทนมาก

๓. ใช้จ่ายรูปียะ ได้แก่ การลงทุนหาผลประโยชน์ เช่นทำการค้าขายเป็นตัวอย่าง

๔. หากินในทางเวชกรรม คือการหมอบ ข้อนี้น่าจะเพ่งเอาเป็นตัวอย่างแห่งการหากินด้วยความรู้หรือด้วยการทำงาน ที่ไม่ต้องลงทุนทรัพย์ แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ เข้าใจเฉพาะเวชกรรม และติเตียนกันอย่างสบเสียดเดียว แต่เวชกรรมนี้ควรได้รับการพิจารณาของผู้สนใจในการปฏิบัติพอดีอยู่ จะอธิบายไว้ในที่นี้

การห้ามเวชกรรมนั้น มาในวินิตวัตถุแห่งตติยปาราชิกเป็นเดิมดังนี้

เรื่องหนึ่ง หญิงหมั้นบอกแก่ภิกษุผู้เข้าสกุล คือผู้อันสกุลอุปัฏฐาก ขอให้ช่วยปรุงยาทำให้มีบุตรเพื่อตน อีกเรื่องหนึ่ง หญิงมีบุตรถีนัก บอกแก่ภิกษุขอให้ช่วยปรุง

ยากันตลอดบุตร ทั้งสองเรื่องนั้นภิกษุรับคำและทำให้ตามปรารถนา หญิงกินยาแล้วตาย ทรงตัดสินว่าไม่เป็นปาราชิก เป็นเพียงอาบัติทุกกฏ ตามเรื่องก็น่าจะเห็นว่าภิกษุเอาเป็นธุระในทางที่เขาจะมีลูกหรือขาดลูก เป็นการเก็นดีเก็นงาม อีกอย่างหนึ่งเพ่งการรักษาไข้เจ็บ ภิกษุรู้ไม่สันทัดในทางแพทย์ แต่กล้าเกินความรู้ ประกอบยาให้เขากินผิด ๆ ถูก ๆ ก็น่ากลัวเป็นอันตรายแก่คนไข้ เพื่อป้องกันข้อหลัง บ้านเมืองที่เขาบำรุงการแพทย์เจริญแล้ว จึงห้ามคนผู้ไม่ได้ถือนั่งสี่คู่มือเป็นแพทย์ มิให้รักษาคนไข้ เพราะฉะนั้นการปรับอาบัติทุกกฏในวินีตวัตถุนั้น โดยฐานใดฐานหนึ่งก็ชอบทั้งนั้น

ต่อมาในวิภังค์แห่งสังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๓ แก่บทปาปสมาจาร จัดเอาการหมอบเข้าในพวกปาปสมาจารด้วยอย่างหนึ่ง

พระอรรถกถาจารย์ พรรณนาอรรถแห่งเรื่องทำยาในวินีตวัตถุแห่งตติยปาราชิก สิกขาบท ห้ามมิให้ทำยาแก่คนทั่วไป ยกเว้นสหธรรมิก มารดาบิดา ไวยาวัจกรของตน คนบิณฑุปลาต ญาติทั้งฝ่ายมารดาทั้งฝ่ายบิดา ไม่นับถึงเขยและสะใภ้ ท่านอนุญาตให้ทำยาแก่คนเหล่านี้ได้ เมื่อโยมของอุปัชฌายะอาจารย์ หรือผู้เป็นเขยเป็นสะใภ้เจ็บลง ทำเพื่ออุปัชฌายะอาจารย์และญาติของตนท่านอนุญาต ส่วนคนจรเข้ามาในวัด เจ็บไข้มาก่อนก็ตาม เจ็บลงในวัดก็ตาม ทำยาให้เขาได้ แต่อย่าหวังอุปการะตอบแทน

ความเข้าใจในเรื่องเวชกรรมควรผ่อนความเข้าใจลงมาดังต่อไปนี้

ก. เวชกรรมที่ห้ามไว้ในวินีตวัตถุแห่งตติยปาราชิกสิกขาบทโดยปรับอาบัติทุกกฏนั้น คือ ทำในทางนอกริตนอกรอย เช่นกล่าวไว้ในท้องเรื่อง อีกอย่างหนึ่งผู้ทำไม่สันทัด รู้เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็รับรักษาเขา วางยาผิด ๆ ถูก ๆ

ข. เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นปาปสมาจาร ในวิภังค์แห่งสังฆาทิเสส สิกขาบทที่ ๑๓ นั้น คือการทอดตนลงให้สกุลเขาใช้ในการรักษาไข้เจ็บของคนในสกุล ดุจเดียวกับยอมให้เขาใช้ไปข้างไหน นี้ผิดจากการที่เขาเชิญให้รักษา

ค. เวชกรรมที่ห้ามโดยความเป็นอนเนสนา ในอรรถกถาทั้งหลายนั้น คือการรักษาโรคโดยเรียกเอาขวัญข้าวค้ายาคำรักษา เป็นการหาผลหาประโยชน์

การทำปริตร ได้แก่การทำน้ำมนต์สายสิญจน์เสกเป่าต่าง ๆ ท่านห้ามไว้เหมือนกัน ท่านอนุญาตแต่สวดปริตร นี่เป็นการในภายหลัง ยังไม่พบในบาลี ควรทำไม่ควรทำเพียงไร ฟังรู้โดยนัยอันกล่าวแล้วในเวชกรรมนั้น

ปัจจัยที่แสวงหาได้โดยทางอนเนสนานั้น กับปัจจัยที่ได้โดยทางปาปสมาจาร ท่านติว่าเป็นของน่าเกลียดน่ากลัว เป็นของไม่บริสุทธิ์ เลี้ยงชีพด้วยปัจจัยเช่นนี้ ปรับเป็น

มิจฉาชีพ เลี้ยงชีวิตผิดทาง จึงผิดอาชีวะปาริสุทธิศีลข้อที่สามนี้ ภิกษุผู้เลี้ยงชีพใน
ทางนี้ จัดเป็นอสังขี ผู้ไม่มีละอาย เป็นที่รังเกียจของภิกษุสังขีที่มีละอาย ไม่คบหาร่วม
อาภิสและร่วมธรรมด้วย คือไม่รับไม่บริโภคน้ำของที่เขาได้มา และไม่ร่วมสังฆกรรมด้วย
ความรังเกียจกัน

ฝ่ายภิกษุผู้เลี้ยงชีพโดยไม่ละเมิดธรรมเนียมของภิกษุ ได้ปัจจัยมาโดยธรรม ฟัง
รู้จักบริโภคนปัจจัยอันควร อย่าทำศรัทธาไทย คือของที่เขาถวายด้วยศรัทธาให้ตกเสียเปล่า
รับของที่เขาถวายเพื่อเกื้อกูลแก่พระศาสนามาแล้ว ไม่บริโภคน้ำ ให้เสียแก่คฤหัสถ์เพื่อ
สงเคราะห์เขา ทำให้ทายกผู้บริจาคเสียศรัทธาเรียกว่า ทำศรัทธาไทยให้ตกเสียเปล่า
ท่านแสดงอนามัญฐูปินทบาท เป็นตัวอย่าง โภชนะที่ได้มายังไม่ได้หยิบไว้ฉันเรียก
อนามัญฐูปินทบาท ท่านห้ามไม่ให้ ๆ แก่คฤหัสถ์อื่นนอกจากมารดาบิดา ส่วนมารดา
บิดานั้นเป็นภาระของภิกษุจะต้องเลี้ยง ท่านอนุญาตเพื่อให้ได้ สมณจีวรก็เหมือนกัน
ให้แก่มารดาบิดาก็ได้ อย่าฟังเข้าใจข้อนี้ว่า ท่านสอนให้ตระหนี่ ได้อะไรมาให้เก็บไว้
ดังนี้ เข้าใจอย่างนี้ไม่ถูก การให้เจือจานแก่สหธรรมิกด้วยกัน เป็นการสมควร ให้แก่
คฤหัสถ์ผู้ทำการวัดหรือการของตน โดยเป็นค่าเลี้ยงหรือค่าแรง หรือน้ำอมของที่ได้มา
เพื่อประโยชน์อย่างหนึ่ง ที่ไม่เสียไปเปล่าควรอยู่ นี้เป็นข้อที่ควรเข้าใจดี และปฏิบัติ
ในของศรัทธาไทยให้พอดี

การปฏิบัติเว้นอนเนสนา คือการแสวงหาโดยไม่สมควรดังที่กล่าวมา และแสวงหา
ในทางที่สมควรเพื่อเลี้ยงชีพ ชื่อว่าอาชีวะปาริสุทธิศีล ศีลที่บริสุทธิ์ด้วยอาชีวะคือการ
เลี้ยงชีพ ศีลข้อนี้บริสุทธิ์ด้วยการแสวงหา คือการแสวงหาที่สมควรและสำเร็จด้วยวิริยะ
คือความเพียร

จึงมาถึงปาริสุทธิศีลข้อ ๔ อันได้แก่ ปัจจัยสันนิสสิตศีล ศีลอาศัยปัจจัย มีอธิบาย
ว่า ปัจจัยนั้นก็ ได้แก่ปัจจัยเครื่องอาศัยของชีวิต ๔ อย่างอันได้แก่ จีวร ปินทบาท
เสนาสนะที่นอนที่นั่ง และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ยาแก้ไข้ ทั้ง ๔ อย่างนี้ ตรัสสอน
ให้พิจารณาในการรับ ให้พิจารณาในการบริโภคน้ำ และหากในเวลาบริโภคน้ำ ไม่ได้พิจารณา
ก็ให้พิจารณาในวันนั้นในภายหลัง เมื่อได้พิจารณาดังนี้ ก็ชื่อว่าเป็นปัจจัยสันนิสสิตศีล
ศีลที่อาศัยปัจจัย อันหมายความว่าศีลที่อาศัยการพิจารณาปัจจัยทั้งสี่ดังกล่าวนี้เอง
ในการรับปัจจัยทั้งสี่นั้น เมื่อรับ ตรัสสอนให้พิจารณาโดยความเป็นธาตุและโดย
ความเป็นของปฏิภูล โดยความเป็นธาตุนั้นก็คือพิจารณาว่าสิ่งนี้คือ จีวร ปินทบาท
เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร คือยาแก้ไข้ เป็นไปตามปัจจัย เป็นสักแต่ว่าเป็น
ธาตุ คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม บุคคลผู้บริโภคน้ำปัจจัยทั้ง ๔ นี้ ก็สักแต่ว่า

เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวะ คือไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ดังนี้ เรียกว่าพิจารณาโดยความเป็นธาตุ พิจารณาโดยความเป็นของปฏิกูล นั้น ก็คือพิจารณาว่าจิ๋ว บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร คือยาแก้ไข้ นี้ ยังไม่เป็นของปฏิกูลน่าเกลียด แต่เมื่อมาถึงกายนี้ คือเมื่อมาถึงกายเน่านี้ ก็กลายเป็นของปฏิกูลน่าเกลียดยิ่งนักบังเกิดขึ้น พิจารณา ดังนี้ เรียกว่าพิจารณาโดยความเป็นของปฏิกูล ตรัสสอนให้พิจารณาโดยความเป็นธาตุ โดยความเป็นของปฏิกูลใน ขณะที่รับปัจจัยทั้งสี่อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง และในขณะที่บริโภคนั้น ตรัสสอนให้พิจารณาตามบทปฏิสงฺขาโยที่เราทั้งหลายได้สวดกันอยู่ คือให้พิจารณาว่าเรา พิจารณาโดยแยกกายแล้ว เสพจิ๋วเพียงเพื่อบำบัดหนาว เพื่อบำบัดร้อน เพื่อบำบัด สัมผัสเหลือบยุงลมแดดสัตว์เลือกคลานทั้งหลาย เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่ยัวความอาย เราพิจารณาโดยแยกกายแล้ว เสพบิณฑบาตไม่ใช่เพื่อเล่น ไม่เพื่อเมา ไม่เพื่อสดใส ไม่เพื่อเปล่งปลั่ง เพียงเพื่อตั้งอยู่แห่งกายนี้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อระงับความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดว่า เราอย่ามระงับเวทนาเก่าเสียได้ด้วย จะไม่ยัง เวทนาใหม่ให้เกิดขึ้นได้ด้วย ความเป็นไป ความหาโทษมิได้ ความอยู่ผาสุกของเราจะมีด้วยเพราะอย่างนี้ เราพิจารณาโดยแยกกายแล้ว เสพเสนาสนะเพียงเพื่อบำบัด หนาว เพื่อบำบัดร้อน เพื่อบำบัดสัมผัสเหลือบยุงลมแดดสัตว์เลือกคลานทั้งหลาย เพียง เพื่อบรรเทาอันตรายแต่ฤดูเสีย และชอบในอันหลีกเลี่ยง เราพิจารณาโดยแยกกายแล้ว เสพยาปรุงเป็นปัจจัยสำหรับคนไข้ เพียงเพื่อบำบัดเวทนามีอาพาธต่างๆ เป็นมูล อันเกิดขึ้นแล้ว เพื่อเป็นผู้หาความลำบากมิได้เป็นอย่างยิ่ง นี้เรียกว่า ตังขณิกปัจจเวก ขณะ แปลว่าแบบสำหรับพิจารณาในขณะนั้น ถ้าในขณะที่บริโภคนั้น ไม่ได้ทำสติ ท่านสอน ให้หวนนึกเมื่อภายหลังในวันนั้น ท่านวางแบบไว้ตามบท อชฺช มยา ที่เราสวดกันอยู่ ทุกวันซึ่งมีความว่า จิ๋วใดอันเรามีได้พิจารณาแล้วบริโภคนั้นแล้วในวันนี้ จิ๋วนั้นเรา บริโภคนั้นแล้ว เพียงเพื่อบำบัดหนาว เป็นต้น ดังกล่าวในข้อปฏิสงฺขาโย บิณฑบาตใดอัน เรามีได้พิจารณาแล้ว บริโภคนั้นแล้วในวันนี้ บิณฑบาตนั้นอันเราบริโภคนั้นแล้ว ไม่ใช่เพื่อ เล่นเป็นต้น ดังกล่าวแล้วในบทปฏิสงฺขาโย เสนาสนะใด อันเราไม่ได้พิจารณาแล้วบริโภคนั้นแล้วในวันนี้ เสนาสนะนั้นอันเราบริโภคนั้นแล้ว เพียงเพื่อบำบัดหนาวเป็นต้น ดังกล่าว แล้วในบทปฏิสงฺขาโย ยาปรุงเป็นปัจจัยสำหรับคนไข้ใด อันเราไม่ได้พิจารณาแล้ว บริโภคนั้นแล้วในวันนี้ ยาปรุงนั้น เราบริโภคนั้นแล้วเพียงเพื่อบำบัดเวทนามีอาพาธต่างๆ เป็นมูลอันเกิดขึ้นแล้วเป็นต้น ดังกล่าวแล้วในบทปฏิสงฺขาโย นี้เรียกว่า อดีตปัจจเวกขณะ แปลว่าแบบสำหรับพิจารณาในเวลาล่วงแล้ว การพิจารณาปัจจัยทั้ง ๔ บริโภคนั้นนี้ เรียกว่าปัจจัยสันนิสสิตศีล แปลว่าศีลอาศัยปัจจัย

ศิลปะอาศัยปัจจัยข้อนี้บริสุทธิ์ด้วยการพิจารณา คือเป็นปาริสุทธิศีลขึ้นด้วยการพิจารณา และสำเร็จด้วยปัญญา

ท่านมีแสดงไว้ว่า บริโภคนั้นมี ๔ อย่าง คือ

๑. เถยยบริโภค บริโภคของผู้เป็นขโมย อันได้แก่การบริโภคปัจจัย ๔ ของผู้ทุศีลทั้งหลาย เพราะว่าปัจจัยทั้งหลายที่มีผู้ถวายนั้น เขามุ่งถวายแก่ผู้ที่มีศีลสำหรับให้ผู้ที่มิศีลบริโภค เมื่อทุศีลเสียแล้วไปบริโภค ก็เรียกว่าขโมยเขามาบริโภค

๒. อิดนบริโภค บริโภคหนี้ อันหมายถึงการบริโภคของผู้ที่มีศีล แต่ไม่ได้พิจารณา ดังที่กล่าวมา

๓. ทายัชชบริโภค บริโภคของผู้เป็นทายาท ก็ได้แก่ การบริโภคของพระเสขะ อริยะบุคคล ๗ จำพวก ได้แก่พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค จนถึงพระผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค

๔. สามิบริโภค การบริโภคของผู้เป็นเจ้าของ อันได้แก่การบริโภคของพระอเสขะ ได้แก่ ของพระผู้ตั้งอยู่ในพระอรหัตตผล เป็นพระอรหันต์ทั้งหลาย

บริโภคมี ๔ อย่างดังนี้

วันนี้ยุติเท่านี้.

ได้แสดงศีลสิกขาคือปาริสุทธิศีล ๔ มาแล้ว จะแสดงจิตสิกขา ศึกษาในจิตอันหมายถึงสมาธิ คำว่าจิตนั้นมาจากบาลีว่า จิตต ที่มีคำแปลว่า คิด รู้ ก่อ หรือสั่งสม จิตนั้นมี ๒ อย่างคือ จิตที่เป็นตัวเดิม คือ ที่เป็นธรรมชาติ กับจิตที่เป็นอาการ คำแปลของจิตนั้น ที่แปลว่าคิด สำหรับจิตที่เป็นธรรมชาติหรือเป็นตัวเดิมก็แปลว่า ธรรมชาติ ที่ให้สำเร็จความนึก ธรรมชาติที่ให้สำเร็จความรู้ คือ รู้อะไรได้ ธรรมชาติที่ก่อ พอกพูนสั่งสม ก็ได้แก่ ก่อ พอกพูน หรือ สั่งสมกรรม คือ การงานที่บุคคลกระทำ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ กิริยาที่ทำนั้น เมื่อทำสิ่งใดแล้วก็หายไป แต่ว่ากรรมคือการทำงานที่ทำนั้นยังไม่หายไป ทั้งกรรมดี ทั้งกรรมชั่ว ยังก่อ สั่งสม พอกพูน อยู่ในจิตที่เป็นตัวธรรมชาติ หรือเป็นตัวเดิม เพราะฉะนั้น ตามหลักทางพระพุทธศาสนา ที่แสดงไว้ว่า บุคคลมีกรรมเป็นของของตน เป็นทายาทรับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นที่พึงอาศัยจักกระทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็จะเป็นทายาทรับผลของกรรมนั้น หากจะถามว่ากรรมที่ทำแล้ว ทำแล้ว ที่ไม่หายไป ทั้งที่เป็นส่วนบุญ ทั้งที่เป็นส่วนบาป ก่อสั่งสมไว้ที่ไหน ก็ตอบได้ว่า ก่อสั่งสมพอกพูนไว้ที่จิต ที่เป็นธรรมชาตินี้เอง

อาสวะ คือ กิเลสที่นอนจม อาสวะ คือกิเลสที่ตอง อนุสัย คือ กิเลสที่นอนจมก็ตองจิตสันดานนี้เองนอนจมอยู่ในจิตที่เป็นธรรมชาตินี้เอง นี้เป็นส่วนชั่ว แม้ส่วนดีที่เรียกว่าบารมี คือ ความดีที่บุคคลกระทำต่าง ๆ หรือว่ากรรมดี ที่บุคคลกระทำต่าง ๆ ก็เป็นบารมี คือสั่งสมพอกพูนอยู่ที่จิตที่เป็นตัวธรรมชาตินี้เองเช่นเดียวกัน นี้คือจิตที่เป็นตัวธรรมชาติ ที่เป็นตัวเดิมที่ทุกคนมีอยู่ด้วยกัน และจิตนี้เป็นวิญญูณธาตุ คือเป็นธาตุรู้ รู้อะไรอะไรได้ เป็นธรรมชาติ ประภัสสร คือ ผุดผ่องขาวสะอาดแต่เดิม เป็นธรรมชาติที่นุ่มไปได้ คือนุ่มไปในทางดีก็ได้ นุ่มไปในทางชั่วก็ได้ นี้เป็นลักษณะของจิต ที่เป็นธรรมชาติ หรือเป็นตัวเดิม

พระพุทธเจ้าได้ตรัสลักษณะของจิตไว้ว่า **ทुरुณฺม** ไปไกล คือว่าไปไกลด้วยความคิด เป็นต้น ดังที่ปรากฏว่าทุกคนคิดไปโน่น คิดไปนี่ แม้ไกลแสนไกลก็คิดไปได้ **เอกจรั** เทียวไปผู้เดียว หรือเทียวไปดวงเดียว คือไม่มีเพื่อนไปด้วยกัน อย่างที่คิดไปโน่น คิดไปนี่ ก็คิดไปผู้เดียว คิดไปดวงเดียว **อสรีระ** ไม่มีสรีระ คือ รูปร่าง สันฐาน ทรวดทรง คือ จิตนี้ไม่ใช่หมายถึงส่วนใดส่วนหนึ่งในร่างกายอันเป็นรูปนี้แม้มันสมอง เป็นธรรมชาติที่ไม่มีสรีระ ไม่มีรูปร่าง **กุหาสย** มีคู้หาคือถ้าเป็นที่อาศัย คำว่าถ้านี้ พระอาจารย์อธิบายว่า คือ กายนี้ เป็นการอธิบายโดยส่วนรวม

ในปัจจุบันนี้ ทางวิชาการได้พบมันสมอง ซึ่งอยู่ในกระโหลกศีรษะซึ่งมีหน้าที่ต่าง ๆ ในทางให้ความรู้ ทางอายตนะ เป็นต้น แต่ว่ามันสมองนั้นก็ยังคงเป็นสรีระ คือเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย เพราะฉะนั้นมันสมอง จึงมิใช่จิตที่เป็นธรรมชาติอันไม่มีสรีระดังที่กล่าว แต่อาจพิจารณาเห็นว่า จิตอาศัยอยู่กับมันสมองก็ได้ แต่ไม่ใช่มันสมอง มันสมองเป็นเครื่องมือของจิต คือ จิตแสดงอาการออกมาอาศัยมันสมอง เป็นจิตที่เป็นตัวอาการ คือ เป็นตัวความคิด ความนึกต่าง ๆ ในชั้นเดิมมีเข้าใจกันว่า จิตอาศัยอยู่ที่หทัยวัตถุ คือ หัวใจ ที่เต้นอยู่นี้ เพราะว่ามันสมองเรามาพิจารณาเห็นว่า หัวใจที่เต้นอยู่นี้สำคัญ ถ้าหัวใจยังเต้นอยู่ ชีวิตก็ดำรงอยู่ ถ้าหัวใจหยุดเต้นแล้วก็ตาย หัวใจจึงเท่ากับเป็นตัวชีวิต จึงแสดงว่าจิตอาศัยอยู่ที่หทัยวัตถุ เป็นที่ตั้งของหทัย

แต่ในบัดนี้ทางวิชาการพบว่ามันสมองเป็นจุดสำคัญดังจะพึงเห็นได้ว่า ในบัดนี้เปลี่ยนหัวใจกันได้ทางแพทย์ แต่แม้ เปลี่ยนหัวใจกันแล้ว บุคคลนั้นก็ยังคงเป็นคนเดิมอยู่นั่นเอง ไม่ใช่เป็นคนที่เป็นเจ้าของหัวใจที่นำมาใส่ แต่เป็นคนเดิมนั่นเอง เพราะความเป็นบุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่เป็นคนเดิมนั้น จุตรวมของร่างกายอยู่ที่มันสมอง ไม่ได้เปลี่ยนมันสมอง หรือเปลี่ยนไม่ได้ เพราะฉะนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงแสดงได้ว่าเมื่อมีมันสมอง แล้วบุคคลจะต้องมีจิต ที่เป็นธรรมชาติและเป็นตัวเดิมนี่ประกอบอยู่ด้วย เป็นกาย และจิต ชีวิตจึงดำรงอยู่ เพราะฉะนั้น จิตนี้ที่แสดงว่ามีคู้หา คือถ้าเป็นที่อาศัย กระโหลกศีรษะก็มีลักษณะเป็นถ้ำ จึงน่าจะพิจารณาเห็นได้ว่าจิตอาศัยอยู่กับมันสมองในกระโหลกศีรษะนั่นเอง

มันสมองเป็นเครื่องมือของจิต เพราะจิตนั้นไม่มีสรีระ รูปร่าง หรือรูปกาย สันฐาน ทรวดทรง การแสดงออกของจิต ก็ต้องอาศัยรูปกาย คือกายอันนี้ ตั้งต้นแต่อาศัยมันสมอง เช่นว่า มีเจตนาคือความจงใจมาจากจิตจะหยิบดินสอ ก็ต้องใช้มือเป็นเครื่องหยิบดินสอ จิตจะมาหยิบดินสอเองไม่ได้ ต้องใช้กายอันนี้ ซึ่งเป็นตัวมีสรีระหรือเป็นตัวสรีระนั่นเอง นี่เป็นจิตที่เป็นตัวธรรมชาติ หรือเป็นตัวเดิมแสดงออกมา แสดงอาการออกมาเป็นความคิด ความนึก ตลอดจนความรู้ต่าง ๆ อาศัยอายตนะภายใน อายตนะภายนอกทั้ง ๖ ซึ่งรวมทั้งมันสมองอยู่ด้วย เพราะอายตนะภายในทั้ง ๖ นั้นก็ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และมโน หรือมณะ คือใจอันเป็นข้อที่ ๖ มโนหรือมณะคือ ใจนี้เอง ท่านได้เปรียบเทียบไว้ว่า คือตัวมันสมอง และท่านผู้ที่เปรียบเทียบไว้นี้ก็ได้อีก สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชิรญาณวโรรส เพราะฉะนั้น มโนคือใจอันเป็นอายตนะข้อที่ ๖ จึงเป็นตัวมันสมอง หรืออาจเทียบได้กับตัวมันสมอง และเมื่ออายตนะภายใน อายตนะภายนอกมาประจวบกัน ก็เกิดเป็นวิญญาน คือความรู้

ที่เรียกว่าเห็นรูป ที่เรียกว่าได้ยินเสียง ที่เรียกว่าได้ทราบกลิ่น ที่เรียกว่าได้ทราบรส ที่เรียกว่า ได้ทราบโผฏฐัพพะสิ่งที่กายถูกต้อง ที่เรียกว่าได้รู้และได้คิดธรรมคือเรื่องราว นี้คือ วิญญาณ เป็นวิญญาณในขั้นที่ ๕ และเมื่อเป็นวิญญาณก็เป็นผัสสะ เมื่อเป็นผัสสะ ก็เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร คือความคิดปรุง หรือความปรุงคิด แล้วก็เป็นวิญญาณขั้นอีก เพราะเมื่อคิดปรุง หรือปรุงคิดไป ก็รู้ไปจึงเป็นขั้นที่ ๕ ขึ้นมาในปัจจุบัน

อายตนะภายในและอายตนะภายนอก ทั้ง ๕ ข้างต้น ซึ่งมีข้อที่ ๖ ประกอบด้วย นั้นก็เป็นรูป รูปขั้นที่ กอปรูป เวทนา ความรู้สึก เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นกลางๆ ไม่ทุกข์ไม่สุข ก็เป็นเวทนาขั้นที่ กอปรูป เวทนา สัญญาความจำได้ หมายถึงต่างๆ จำรูป จำเสียง เป็นต้น ก็เป็นสัญญาขั้นที่ กอปรูป สัญญา สังขารความคิดปรุง หรือ ความปรุงคิด ในเรื่องรูป เรื่องเสียง เป็นต้น ต่างๆ คิดดีบ้าง คิดไม่ดีบ้าง คิดเป็นกลางๆ บ้าง ก็เป็นสังขารขั้นที่ กอปรูป สังขาร ตัวความรู้ที่เป็นตัวเห็น ตัวได้ยิน เป็นต้น ดังกล่าวข้างต้นอันบังเกิดขึ้นก่อน ก็เป็นวิญญาณขั้นที่ กอปรูป วิญญาณ ท่านนำวิญญาณมาต่อไว้ท้าย แต่ตามลำดับที่เกิดขึ้น วิญญาณเป็นที่หนึ่ง รูปแล้วก็มาวิญญาณ แล้วก็มาผัสสะ มาเวทนา มาสัญญา มาสังขาร แล้วก็เป็น วิญญาณขั้นอีก แต่ถ้าเรียงลำดับเอาวิญญาณไว้ท้าย เป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ เพราะฉะนั้น คำพูดที่เกี่ยวข้องแก่ จิตใจในพุทธศาสนานั้น คำว่าจิต จึงมีความหมายดังที่แสดงมา คำว่ามโน จึงมีความหมายเป็นอายตนะภายในข้อที่ ๖ คำว่าวิญญาณ จึงมีความหมาย ถึงความรู้ที่เรียกว่าเห็นได้ยิน เป็นต้น

ในเมื่ออายตนะภายใน อายตนะภายนอกประจวบกัน ในบรรดาความคิด ความรู้นั้น แม้แต่เป็นความคิดความรู้ที่เป็นการเห็น การได้ยิน ปรกติก็อาศัยประสาททั้ง ๕ คือ ประสาทตา ประสาทหู ประสาทจมูก ประสาทลิ้น และประสาทกาย อาศัยประสาททั้ง ๕ แต่ประสาททั้ง ๕ นั้น ต้องอาศัยมโนข้อที่ ๖ เข้ามาประกอบ จึงจะเป็นการเห็นการได้ยิน ขึ้นได้ เป็นต้น เช่นว่าจะดูหนังสือ อาศัยประสาทตาอ่านหนังสือ มโนคือใจก็ต้องอ่านด้วย ตาจึงจะอ่านหนังสือเห็น ถ้ามโนคือใจคิดไปในที่อื่น ตาก็ดับ ถึงแม้ตาจะจ้องอยู่ก็ตาม แต่ประสาทตาที่ใช้ไม่ได้มองไม่เห็น ฟังเสียง อาศัยประสาทหู แต่มโน คือ ใจก็ต้องฟังด้วย ถ้ามโนคือใจไม่ฟัง คิดไปในเรื่องอื่น ประสาทหูก็ดับฟังไม่ได้ยิน เพราะฉะนั้น มโนคือ ใจอันเป็นข้อที่ ๖ นั้น จึงต้องควบคู่กันไปอยู่เสมอขาดไม่ได้

พิพิธภัณฑกรรมฐาน ที่ตึก ภปร. วัดบวรนิเวศวิหารนี้ ได้มีแสดงความสัมพันธ์
กันของประสาททั้ง ๕ กับระบบสมอง คือว่าเมื่ออายตนะภายนอก มาประจวบกับ
อายตนะภายใน คือว่า วิสัย คือ อารมณ์ของประสาททั้ง ๕ ข้างต้น คือ รูป เสียง
เป็นต้น เช่น เมื่อรูปมากระทบกับจักขุประสาท จะต้องมีระบบประสาท เล่นไปถึง
มันสมองส่วนที่ให้เห็นรูปจึงสำเร็จเห็นรูปได้ เพราะฉะนั้นการเห็นรูปนี้จึงไม่ใช่อาศัย
เพียงรูปมากระทบกับจักขุประสาทเท่านั้นจะต้องวิ่งไปให้ถึงมันสมองส่วนให้เห็นรูปอีก
ด้วยจึงจะเห็นรูป ข้ออื่นก็เช่นเดียวกัน

เพราะฉะนั้นท่านจึงแสดงว่า มันสมองเป็นตมโน แต่ว่าก็อาจจะพูดได้โดย
เปรียบเทียบ และทั้งหมดนี้จะต้องถึงจิต มโนจึงจะทำงาน ถ้าไม่ถึงจิต มโนก็ไม่ทำงาน
เพราะฉะนั้น มโนจึงเท่ากับเป็นประตู สำหรับเปิดเข้าไปสู่จิต จิตจะออกมารู้ ก็อาศัย
ออกมาทางประตูมโน จึงมารู้มาเห็น อะไร อะไรต่าง ๆ ที่เป็นภายนอก มีรูปเสียง
เป็นต้น ดังที่กล่าวมาแล้ว

ได้แสดงแล้วว่าจิตเป็นธรรมชาติประภัสสร ที่แปลกันว่าผุดผ่อง คำว่าเป็นธรรมชาติ นั้น หมายความว่า ธรรมชาติที่เป็นเนื้อแท้ของจิต หรือจะเรียกว่าจิตเดิมก็ได้ พระอาจารย์ ได้อธิบายว่าประภัสสรคือขาวบริสุทธิ์ และอธิบายว่าได้แก่ภวังคจิตคำว่าภวังคจิตนั้น เรียกจิตที่ยังไม่มีอารมณ์ ส่วนจิตที่มีอารมณ์นั้น ก็เรียกว่าจิตมีอารมณ์ และเมื่อเป็นจิต มีอารมณ์ จิตของสามัญชน จึงมีกิเลสอันเนื่องมาจากอารมณ์ คำว่าอารมณ์นั้นได้แก่ เรื่องที่จิตคิด เรื่องที่จิตดำริ เรื่องที่จิตหมกมุ่นถึง อารมณ์ คือเรื่องดังที่กล่าวมานี้ บาง อย่างเป็นที่ตั้งแห่งความยินดี ที่เรียกว่าราคะ ก็ก่อให้เกิดกิเลสคือราคะ ความติดใจ ยินดี หรือ ความโลภอยากได้ บางอย่างเป็นที่ตั้งแห่งความกระทบกระทั่ง ขัดเคือง ก็เป็น เหตุให้เกิดปฏิกัมมะ ความกระทบกระทั่ง โทสะ พยาบาท ความโกรธแค้น ขัดเคือง มุ่งร้าย บางอย่างเป็นที่ตั้งแห่งความหลง ก็ทำให้เกิดกิเลสคือความหลง เพราะฉะนั้น บรรดา กิเลสเหล่านี้ จึงจรเข้าสู่จิต ทำให้จิตเป็นจิตที่มีราคะบ้างหรือโลภะบ้าง เป็นจิตที่มี โทสะบ้าง เป็นจิตที่มีโมหะบ้าง เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า จิตนี้เป็น ธรรมชาติประภัสสร จิตนั้นแลอันอุปกิเลส คือ เครื่องเศร้าหมองที่จรเข้ามาก็จรเข้ามา ทำให้เศร้าหมองไป ปุถุชน ผู้มิได้สดับ ไม่รู้จิตนั้นตามเป็นจริง เพราะฉะนั้นพระองค์ จึงตรัสว่า จิตภาวนา การอบรมจิต ไม่มีแก่ปุถุชนผู้มิได้สดับ และพระพุทธเจ้าได้ตรัส ต่อไปอีกว่า จิตนี้ เป็นธรรมชาติประภัสสร จิตนั้นแลพ้นแล้ว จากอุปกิเลสที่จรเข้ามา อริยสาวกผู้ได้สดับ ย่อมรู้จักจิตนั้นตามเป็นจริง เพราะฉะนั้น พระองค์จึงตรัสว่า จิต ภาวนามีแก่อริยสาวก ผู้สดับดังนี้

ตามที่ตรัสนี้แสดงว่า จิตของสามัญชนทั่วไปเศร้าหมองด้วยอุปกิเลส ที่จรเข้า มา คำว่าอุปกิเลสนั้นแปลว่า กิเลสที่จรเข้ามา อันมีความหมายว่าจิตเดิม ที่เป็นจิต ประภัสสร คือ ผุดผ่องไม่มีอุปกิเลส อุปกิเลสนั้นไม่ใช่เป็นเนื้อหาของจิต เนื้อหาของจิต จริงๆ นั้นประภัสสร คือ ผุดผ่อง หากจะเปรียบก็เปรียบได้ว่า เหมือนอย่างทองคำ แท่งที่บริสุทธิ์ ยังไม่ถูกเจือปน หรือเปรียบเหมือนอย่างว่า เป็นเพชรน้ำหนึ่ง ที่มีเนื้อ บริสุทธิ์ แต่ว่าเมื่อทองคำนั้นถูกเจือปนด้วยเงินบ้าง ด้วยโลหะอย่างอื่นบ้าง ก็เป็น ทองคำที่เศร้าหมอง ไม่ใช่เป็นทองคำแท้ หรือเพชรที่ยังมิได้เจียรไน ก็ยังมีเครื่องหุ้ม ห่อเช่นหินเป็นต้นหุ้มห่ออยู่ จิตของสามัญชนย่อมเป็นเช่นนั้น เป็นจิตที่มีอุปกิเลส กิเลสที่จรเข้ามา เข้าผสม อันเนื่องมาจากอารมณ์ดังที่กล่าวแล้ว จึงเป็นจิตที่ไม่บริสุทธิ์

ที่พระองค์ตรัสว่า เป็นผู้ไม่มีจิตภาวนาคือการอบรมจิต แต่ว่าอริยสาวกนั้นพ้นจากอุปกิเลสที่จรเข้ามาแล้วเพราะมีจิตภาวนาคือการอบรมจิต เหมือนอย่างว่านำเอาทองคำที่ไม่บริสุทธิ์นั้น มาถูกลงเอาเงินเป็นต้น ที่ผสมอยู่ออกทั้งหมด ให้เหลือแต่เนื้อทองคำที่บริสุทธิ์ หรือเปรียบเหมือนเพชรที่เจียรระโนแล้ว ความเป็นเพชรย่อมปรากฏเต็มที เพราะเป็นผู้ที่ปฏิบัติในจิตภาวนา คือเป็นผู้มีจิตภาวนา คือการอบรมจิต

พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอน วิธีอบรมจิตไว้เป็นอันมากดังที่เรียกว่า สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา-สมถภาวนานั้นคือ การอบรมจิตให้สงบ สมถะ แปลว่าสงบ เป็นสมาธิ วิปัสสนาภาวนานั้น เรียกว่าอบรมจิตให้เรื่องปัญญา หรือให้รู้แจ้งเห็นจริงเป็นปัญญา อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า สมถกรรมฐาน และ วิปัสสนากรรมฐาน คำว่ากรรมฐาน นั้น คำเดิม ก่อนแต่มีพุทธศาสนา เป็นคำชาวบ้าน เรียกการงานที่ทำ เช่นทำนาก็เรียกว่า กสิกรรมฐาน กรรมฐานนา ทำการค้าก็เรียกว่าพาณิชยกรรมฐาน แปลว่า ทำการค้า ต่อมาเมื่อมีพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้น จึงได้นำเอาคำว่ากรรมฐานนี้มาใช้ หมายถึงการงานทางจิต อบรมจิตให้สงบ เป็นสมาธิ ก็เป็นสมถกรรมฐาน อบรมจิตให้เรื่องปัญญาก็เป็นวิปัสสนากรรมฐาน สำหรับ สมถกรรมฐานนั้น ก็ได้แก่สมาธิ อันสมาธิ นั้นตามศัพท์ แปลว่า ตั้งจิตมั่น ส่วนสมถะนั้น ตามศัพท์แปลว่า ทำจิตให้สงบ มีความหมายเป็นอันเดียวกัน ก็เพราะว่าการที่จะทำให้อจิตเป็นสมาธิ คือตั้งจิตมั่นได้ ก็จะต้องมีจิตสงบเป็นสมถะ สงบจากนิวรณ์ คือ เครื่องกั้นทั้งหลายได้แก่ นิวรณ์ ๕ อันได้แก่ กามฉันท์ ความพอใจรักใคร่ในกามด้วยอำนาจกาม พยาบาท ความกระทบกระทั่ง ชัดแค้น โกรธเคือง มุ่งร้ายหมายทำลาย ถีนมิทธะ ความง่วงงุน เคลิบเคลิ้ม อุทธัจจ-กุกกุกจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ และวิจิกิจฉา ความเคลือบแคลงสงสัย เมื่อจิตสงบจากนิวรณ์ทั้ง ๕ เหล่านี้จิตจึงจะตั้งมั่นเป็นสมาธิ ในอารมณ์แห่งสมาธิได้ หรือจิตจึงจะตั้งมั่นในกรรมฐานทั้งหลายที่เป็นอารมณ์ของสมาธิได้ และสมาธินั้น มีพระพุทธภาษิตแสดงไว้ว่ามี ๔ อย่าง คือ สมาธิภาวนา การอบรมสมาธิ ๔ อย่าง

๑. เพื่อทิฏฐธรรมสุขวิหาร คือเพื่อเป็นสุขในปัจจุบันอย่างสูง ได้แก่ ฌานทั้ง ๔

๒. เพื่อญาณทัสนะ ความรู้ความเห็น ได้แก่การมนสิการ คือ กระทำให้แจ้งซึ่งอาโลกสัญญา ความสำคัญหมายว่าสว่าง กำหนดหมายกลางคืน เหมือนกลางวัน กลางวันเหมือนกลางคืน ทำจิตภาวนา คือการอบรมจิตให้สว่าง ด้วยใจที่ว่างไม่มีอะไร รังรัต

๓. เพื่อสติสัมปชัญญะ คือความระลึกได้ และความรู้ตัว คือกำหนดเวทนา ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นกลางๆ ไม่ทุกข์ ไม่สุข กำหนดสัญญา ความจำได้ หมายถึง กำหนดวิตก คือ ความตรึกนึกคิดของจิตให้รู้ และให้รู้ว่า เวทนา สัญญา วิตกเกิดขึ้น เวทนา สัญญา วิตกตั้งอยู่ เวทนา สัญญา วิตก ดับไป

๔. เพื่อสิ้นอาสวะ คือสิ้นกิเลสที่ดองสันดาน ได้แก่ พิจารณาเห็น ความเกิดขึ้น และความดับไปในอุปาทานขันธ คือ ขันธ เป็นที่ยึดถือทั้ง ๕ ว่ารูปเกิดขึ้นอย่างนี้ ดับไปอย่างนี้ เวทนาเกิดขึ้นอย่างนี้ ดับไปอย่างนี้ สัญญาเกิดขึ้นอย่างนี้ ดับไปอย่างนี้ สังขารความคิดปรุง หรือ ความคิดปรุงแต่ง เกิดขึ้นอย่างนี้ ดับไปอย่างนี้ วิญญาณเกิดขึ้นอย่างนี้ ดับไปอย่างนี้

ตรัสแสดงสมาธิภาวนา คือ การอบรมสมาธิไว้ ๔ อย่างดังนี้ และสมาธิภาวนานี้เอง เป็นตัวจิตสิกขา สิกขาในจิต หรือศึกษาจิตในสิกขาทั้ง ๓

ได้แสดงศีลสิกขา จิตตสิกขา มาแล้ว จะแสดงปัญญาสิกขา ปัญญานั้น แปลว่า ความรู้ทั่วไป มีแสดงไว้เป็นค้ำกลาง ๆ ก็มี คือ สัมมปปัญญา ปัญญาชอบ มิฉฉา ปัญญา ปัญญาผิด ความรู้ที่ถูกชอบตรงตามสัจจะคือความเป็นจริงเป็นสัมมปปัญญาหรือ สัมมาปัญญา ปัญญาชอบ แต่ความรู้ที่ไม่ถูกชอบไม่ตรงตามความเป็นจริงเป็นปัญญาผิด นี้เรียกว่ามิฉฉาปัญญาหรือ มิชฉปปัญญาก็ได้ แต่ปัญญาที่ใช้โดยทั่วไป คำเดียวมักจะหมายถึงปัญญาชอบ เพราะเมื่อเป็นปัญญาผิด เป็นความรู้ผิด ก็ไม่ใช่เป็นปัญญา ต่อเมื่อเป็นความรู้ชอบ รู้ชัด ถูกต้อง ตามความเป็นจริง จึงจะเป็นปัญญา และได้มีแสดงปัญญาไว้ ที่เป็นตัวปัญญาอันแท้จริง ว่า ได้แก่อายโกศล ความฉลาด รู้จักทางเจริญ อปายโกศล ความฉลาดรู้จักทางเสื่อม อูปายโกศล ความฉลาดรู้จักวิธีปฏิบัติที่จะหลีกเลี่ยงทางเสื่อม ดำเนินเข้าสู่ทางเจริญ หรือความเจริญ เป็นตัวปัญญา

ปัญญานี้ท่านแสดงไว้ว่าเกิดจาก สุตะ การสดับฟังหรือการเรียน ดังที่เรียกว่า สุตามยปัญญาอย่างหนึ่ง ปัญญาที่เกิดจากความคิดคือความพินิจพิจารณา เรียกว่า จินตามยปัญญาอย่างหนึ่ง ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติทำให้มีขึ้นให้เป็นที่ เรียกว่า ภาวนามยปัญญาอย่างหนึ่ง พิจารณาดูแล้วก็จะเห็นว่า เหตุให้เกิดปัญญาทั้ง ๓ คือ สุตะหรือสุตา การสดับฟัง การเรียน จินตา ความคิดพินิจพิจารณา และภาวนา คือ การทำให้มีขึ้นให้เป็นที่อันเป็นภาคปฏิบัติ จะต้องอาศัยกัน คือ จะต้องมีทั้ง สุตะ ต้องมีทั้งจินตา ต้องมีทั้งภาวนา จึงจะเป็นปัญญาที่สมบูรณ์ ถ้ามีเพียงสุตะ ข้อเดียวไม่มีจินตาไม่มีภาวนา ความรู้ที่ได้จากสุตะอย่างเดียวนั้น ก็ไม่แน่ว่าจะถูกต้อง

อันคำว่าสุตะคือการสดับฟังนั้น หมายถึงการเรียนทั่ว ๆ ไปที่ทุกคนได้จากทางตา เช่น อ่านหนังสือ หรือการดู ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น และทางกาย ความรู้ที่ได้จากทางเหล่านี้ไม่แน่นอนดังจะพึงเห็นได้ว่า เมื่อเรายืนอยู่กลางถนนที่เป็นสายตรงสายหนึ่ง เป็นถนนใหญ่เราจะเห็นถนนตรงที่ยืนอยู่นั้นกว้างและถนนตรงที่สุดลูกตาออกไปแคบเข้าทุกทีดูเป็นเส้นเล็กเพราะว่าจักษุประสาทของเราสามารถรายงานให้เราได้ทราบได้เพียงเท่านั้น ของที่ไกลตาออกไปจะต้องเห็นเล็ก แต่ความจริงนั้นถนนเท่ากัน เราจะรู้ว่าถนนเท่ากันก็ต้องอาศัยจินตาคือความคิดที่จะได้จากอายตนะข้อที่ ๖ คือ มโน คือ ใจ ดวงดาว ดาวเดือน ดวงอาทิตย์ ที่เราเห็นอยู่ ก็จะมีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์นั้นใหญ่หน้อยหนึ่ง ดวงดาวนั้นเล็กบริบริ แต่ความจริงทางวิทยาการปัจจุบัน ก็เสนอแล้วว่า ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวเหล่านี้ใหญ่มาก แต่ก็อยู่ไกลตา

จึงทำให้มองเห็นเล็ก เพราะฉะนั้นจะเชื่อเพียงลูกตาอย่างเดียวก็จะเป็นความเชื่อผิดและเป็นความรู้อันผิด ต้องอาศัยจินตาคือความคิดทางวิทยาการ อาศัยการพิสูจน์ต่างๆ อันเป็นข้อภาวนา ข้อ ๓ ประกอบกัน จึงจะสามารถทราบความจริงอันถูกต้องได้ เพราะฉะนั้นปัญญาจึงเกิดจากทั้งทางสุตะทั้งทางจินตา และทั้งทางภาวนาประกอบกัน จึงจะให้เกิดความรู้ที่ถูกต้อง

และปัญญานี้ความหมายทั่วไปก็ได้แก่ความรู้จักผิดชอบ ชั่วดี ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ตลอดจนถึงความรู้ในศิลปะวิทยาการต่างๆ ตามที่เล่าเรียนศึกษาอันได้มาจาก สุตะบ้าง จินตบ้าง ภาวนาบ้าง ประกอบกัน ในทางพระพุทธศาสนา มุ่งให้รู้จักพระพุทธศาสนา คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อันเกิดจากปริยัติ คือการเรียน ได้แก่ การสดับรับฟัง การอ่าน ความทรงจำ ความคล่องปาก ความเพ่งด้วยใจ คือ พินิจพิจารณา ความขบเจาะด้วยทิวัจฉิความเห็น คือทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ดังที่เราทั้งหลายได้ศึกษากันอยู่นี้ และมุ่งถึงปัญญาที่ได้จากการปฏิบัติ คือเมื่อเรียนรู้แล้วก็ปฏิบัติ กล่าวโดยย่อก็คือปฏิบัติในไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็ให้รู้ในผลของปัญญา ในผลของการปฏิบัติ ตั้งแต่เบื้องต้น จนถึงมรรค ผล นิพพาน หรือกล่าวทางปัญญาโดยตรงว่า รู้ในอริยสัจทั้ง ๔ ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน จึงชื่อว่าปฏิบัติปัญญา ปัญญาคือความรู้แจ้งแทงตลอด คือต้องการให้มีปัญญา ในปริยัติ มีปัญญาในปฏิบัติ มีปัญญาในปฏิบัติ ปัญญาที่เป็นตัวปัญญาสิกขานั้น มุ่งถึง ปัญญาในปริยัติด้วย ปัญญาในปฏิบัติด้วย ตลอดจนถึงปัญญาในปฏิบัติ ดังที่กล่าวมาแล้ว

ปัญญาที่มุ่งหวังขึ้นไปจากความรู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ อันเป็นปัญญาทั่วไปดังกล่าวแล้ว ก็คือ ปัญญาอันเนื่องด้วยทัศนะทางใจ คือความรู้ ความเห็นทางใจ ปราภวธรรม และสามัญลักษณะ อันเรียกอีกคำหนึ่งว่า วิปัสสนาปัญญา ปัญญาคือวิปัสสนา ความรู้แจ้งเห็นจริง สภาวธรรมนั้นได้แก่สังขาร คือสิ่งผสมปรุงแต่งทั้งหลายที่มี เกิด แก่ เจ็บ ตาย หรือว่า มีความเกิด ความดับ ตามภาวะของตน คือตามธรรมดา สังขารนั้นแปลว่าสิ่งผสมปรุงแต่ง เรียกอีกคำหนึ่งว่าสังขตธรรม ธรรมที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มีลักษณะ ๓ อย่าง คือ ๑. ความเกิดขึ้นปรากฏ ๒. ความเสื่อมไปปรากฏ และ ๓. เมื่อยังตั้งอยู่ มีความแปรปรวน เปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดาปรากฏ เรียกว่า สังขตธรรม เรียกว่า สังขาร แบ่งเป็น ๒ คือ

๑. อุปาทินนสังขาร สังขารที่มีใจครอง เช่น ร่างกายของมนุษย์ และเดรัจฉานต่าง ๆ

๒. สิ่งๆที่ไม่มีใจครอง เรียกอนุปาทินนกลังขาร เช่น ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้ บังเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยของตน ดับไปตามเหตุปัจจัยของตน เมื่อยังตั้งอยู่ ก็มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปปรากฏตามเหตุปัจจัยของตน และแม้สิ่งที่มีมนุษย์ทำขึ้น เช่น บ้านเรือน เครื่องมือ เครื่องใช้ต่างๆ ก็นับว่าเป็นสิ่งๆ คือ สิ่งผสม ประดูแต่ง เหมือนกัน เพราะว่า เป็นสิ่งที่ต้องประดูแต่งขึ้นมา จากสิ่งต่างๆ เช่น เป็นบ้าน เป็นเรือน เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ เป็นสิ่งนั้น สิ่งนี้เป็นต้น ไม่มีใจครองก็นับรวมเข้าใน อนุปาทินนกลังขาร

อีกอย่างหนึ่งนักปฏิบัติธรรมบางท่านได้อธิบายว่า สิ่งๆ คือ สิ่งทั้งหลายดังกล่าวที่ยังมีอุปาทานยึดถืออยู่ เรียกว่าอุปาทินนกลังขาร ส่วนที่ไม่มีอุปาทานยึดถืออยู่ เรียกว่า อนุปาทินนกลังขาร แต่มติของท่านนี้ เป็นไปในฝ่ายนักปฏิบัติธรรมซึ่งมีไม่มากนัก ส่วนที่อธิบายกันในทางการศึกษาเล่าเรียนนั้นก็อธิบายดังได้กล่าวแล้วข้างต้น คือ สิ่งๆที่มีวิญญาณครองมีใจครอง ก็เป็นอุปาทินนกลังขาร สิ่งๆที่ไม่มีใจ ไม่มีวิญญาณครองก็เป็นอนุปาทินนกลังขาร

สภาวะธรรมก็ได้แก่สิ่งๆคือสิ่งทั้งหลายที่มีภาวะของตน คือ มีเกิด มีดับของตน เช่น สิ่งๆร่างกายของมนุษย์เรา นี้ ก็มีเกิด มีแก่ มีเจ็บ มีตาย ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นภาวะอย่างหนึ่ง อย่างหนึ่งของสิ่งๆร่างกาย จึงเรียกว่าเป็น สภาวะธรรม

สามัญญลักษณะนั้น ได้แก่ลักษณะที่ทั่วไปของสิ่งๆทั้งปวงอันได้แก่ อนิจลักษณะ ลักษณะคือเครื่องกำหนดหมายว่าไม่เที่ยง ทุกขลักษณะ ลักษณะคือกำหนดหมายว่าเป็นทุกข์ อนัตตลักษณะ คือลักษณะเครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตามีใช่อัตตัตวตน หรือเรียกว่า อนิจจตา ความไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์ และอนัตตตา ความเป็นของมิใช่ตน

แต่ว่าก่อนที่จะอธิบายต่อไปถึงสภาวะธรรม และสามัญญลักษณะจะได้กล่าวถึงปัญญาทั่วไปอีกหมวดหนึ่ง อันเป็นปัญญาที่สำคัญอันทุกคนควรมี ได้แก่ ปัญญาที่แสดงไว้ในสัปบุริสธรรม ธรรมของสัปบุรุษคือคนดี ๗ อย่าง อันได้แก่

๑. ธัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ เช่น รู้จักว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้เป็นเหตุแห่งทุกข์

๒. อัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักผล เช่น รู้จักว่า สุขเป็นผลจากเหตุอันนี้ ทุกข์เป็นผลแห่งเหตุอันนี้

๓. อัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักตนว่า เราว่าโดยชาติ ตระกูล ยศศักดิ์ สมบัติ
บริวาร ความรู้ และคุณธรรมเพียงเท่านี้ ฯ แล้วประพฤติให้สมควรแก่ที่เป็นอยู่อย่างไร

๔. มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้ประมาณ ในการแสวงหาเครื่องเลี้ยงชีวิตแต่โดย
ทางที่ชอบ และรู้จักประมาณในการบริโภคแต่พอควร

๕. กาลัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักกาลเวลาอันสมควรในอันประกอบกิจนั้น ฯ

๖. ปริสัจญูตา ความเป็นผู้รู้จักประชุมชน และกิจการที่จะต้องประพฤติต่อ
ประชุมชนนั้น ฯ ว่า หมู่นี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิจการอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น

๗. ปุคคลปโรปรัญญูตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลว่าผู้นี้เป็นคนดี ควรคบ ผู้นี้
เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น

ความรู้ดังแสดงในสัปปริสธรรมทั้ง ๗ อย่างนี้ เป็นความรู้อันสำคัญ คือเป็น
ตัวปัญญาอันสำคัญ ที่ทุกคนควรมีอยู่เป็นประจำ

จะแสดงปัญญาที่เป็นวิปัสสนาปัญญา วิปัสสนานั้นแปลว่าเห็นแจ้ง หรือแปลกันว่า
รู้แจ้งเห็นจริง ปัญญาทางวิปัสสนานี้ ท่านอธิบายไว้โดยย่อว่าเนื่องด้วยทัศนะคือ
ความเห็นทางใจ ปรรากสภาวะธรรมและสามัญญลักษณะ สภาวะธรรมนั้น แปลว่า
ธรรมคือสิ่งที่มีภาวะ ความมีขึ้นเป็นขึ้น ตามเหตุปัจจัยของตน หมายถึง ชันธ ๕
อายตนะ ๖ ธาตุ ๑๘ เป็นต้น อันรวมกันเป็นกายทั้งสิ้นนี้ของทุก ๆ คน พระพุทธเจ้า
ได้ทรงแสดงวิปัสสนาภูมิ ภูมิคืออารมณ์ของวิปัสสนา หรือ กรรมฐานทางวิปัสสนา อัน
ได้แก่ ทรงยกชันธ ๕ อายตนะ ๖ หรือ ๑๒ และธาตุ ๑๘ ขึ้นแสดงเป็นกรรมฐาน
หรือเป็นอารมณ์แห่งกรรมฐาน เป็นภูมิแห่งวิปัสสนา คือปัญญาที่รู้แจ้งเห็นจริงนี้ ตาม
สามัญญลักษณะก็คือตามลักษณะที่ทั่วไปแห่งสังขารทั้งปวงอันได้แก่ อนิจจตาความ
ไม่เที่ยงหรืออนิจจลักษณะ ลักษณะที่ไม่เที่ยง ทุกขตา ความเป็นทุกข์หรือทุกขลักษณะ
ลักษณะเป็นที่เป็นทุกข์ อนัตตตาความไม่ใช่อัตตาตัวตน หรืออนัตตลักษณะ ลักษณะ ที่
เป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน

ชันธ ๕ นั้นก็หมายถึงอุปาทานชันธ คือชันธเป็นที่ยึดถือทั้ง ๕ ประการอันได้แก่
รูปชันธกองรูป เวทนาชันธกองเวทนา สัญญาชันธกองสัญญา สังขารชันธกองสังขาร
วิญญาณชันธกองวิญญาณ คือคำว่าชันธนี้ก็แปลว่ากองนั่นเอง คือหมายความว่ามาก
อันรูปชันธ กองรูป รูปนั้นก็ ๒ คือ มหาภูตรูปรูปใหญ่ อุปาทายรูปรูปอาศัย มหาภูตรูป
รูปใหญ่นั้นก็ ๔ ธาตุทั้ง ๔ อันประชุมกันเข้าเป็นกายอันนี้ อันได้แก่ ปฐวีธาตุ
ธาตุดิน อาโปธาตุ ธาตุน้ำ เตโชธาตุ ธาตุไฟ วาโยธาตุ ธาตุลม หรือบางแห่งแสดง
ธาตุ ๕ เพิ่มอากาศธาตุ ธาตุอากาศ คือช่องว่างเข้าอีกหนึ่ง แต่โดยทั่วไปนั้น แสดง
ไว้เพียง ๔ คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย

อุปาทายรูป รูปอาศัยนั้นได้แก่รูปเล็กน้อยต่าง ๆ ที่ อาศัยอยู่กับมหาภูตรูป
รูปใหญ่ นั้น เป็นต้นว่า ประสาท ๕ คือ สิ่งที่ทำให้สำเร็จการเห็นเรียกจักขุประสาท
สิ่งให้สำเร็จการฟังเรียกโสตประสาท สิ่งให้สำเร็จการดมเรียกฆานประสาท สิ่ง
ให้สำเร็จการลิ้มเรียกชีวหาประสาท สิ่งให้สำเร็จการรู้สัมผัสสะการกระทบเรียก
กายประสาท หรือเรียกสั้นเพียง จักขุ โสต ฆาน ชิวหา กายะหรือกาย ก็คือ ตา หู
จมูก ลิ้น กายนี้เอง อารมณ์เรียกว่าโคจร ๕ คือรูปอันเป็นวิสัยแห่งจักขุ ๑, เสียง ๑,
กลิ่น ๑, รส ๑, โผฏฐัพพะ ๑ ภาวะ ๒ คือ อิตถิภาวะ ความเป็นหญิง ๑, ปุริสะ
ภาวะ ความเป็นชาย ๑ หทัยหมายเอาสิ่งที่ให้สำเร็จความคิด ชีวิตอินทรีย์ หมายเอา
ความเป็นอยู่แห่งรูป หรือสิ่งที่รักษารูปให้เป็นอยู่ อาหารหมายเอาไอชา อากาศธาตุ

หมายเอาสิ่งที่ขังอยู่ในช่องว่างหรือช่องว่างเรียกปริเฉทรูป รูปเป็นที่ตัดกำหนด
วิญญูติ ๒ คือ กายวิญญูติ กิริยาที่ไหวกายได้ วจีวิญญูติ กิริยาที่ไหววาจาคือพูดได้
vikar คือ อากาต่าง ๆ ๓ ได้แก่ ลหุตตา ความเบา อธิบายว่า รูปของคนยังเป็นไม
หนักดุจดังรูปของคนตายแล้ว มุทิตาความอ่อนสลวยอธิบายว่ารูปยังปรกติ มีข้อลัก
อาจคู้หรือเหยียดคล่องแคล่ว ไม่แข็งกระด้าง ดุจรูปของคนตาย คนเจ็บ ดุจรูป
ของคนเจ็บ คนตายแล้ว กัมมัณฺญุตตา ความควรแก่การงาน คือ ความคล่องแคล่ว ลักษณะ
๔ คือ อุจฺจยะ ความรู้จักเติบโตขึ้น สันตติ ความสืบเนื่องกัน เช่น ขนเก่าหลุดร่วงไป
ใหม่เกิดแทนกัน ชรตา ความรู้จักทรุดโทรม อนิจฺจตา ความไม่ยั่งยืน เหล่านี้เรียกว่า
อุปาทายรูป รูปทั้ง ๒ คือ มหาภูตรูป รูปใหญ่ และอุปาทายรูป รูปอาศัย ดังกล่าว
เรียกรวมว่ารูปขันธ์ กองรูป เวทนาขันธ์ก็คือเวทนา ได้แก่เวทนา ความรู้เป็นสุข
เป็นทุกข์ เป็นกลาง ๆ ไม่ทุกข์ไม่สุข ที่เกิดจากจักขุสัมผัสที่เกิดจากโสตสัมผัส ที่
เกิดจากฆานสัมผัส ที่เกิดจากชีวหาสัมผัส ที่เกิดจากกายสัมผัส ที่เกิดจากมโนสัมผัส
ก็เป็นเวทนา ๖

สัญญาก็คือ จำหมายในรูป จำหมายในเสียง จำหมายในกลิ่น จำหมายในรส จำหมาย
ในโณฏฐัพพะ จำหมายในธรรมะ คือเรื่องราว ก็รวมเป็น สัญญา ๖ สังขาร ได้แก่ความ
คิดปรุง หรือ ความปรุงคิด ก็ได้แก่ความคิดปรุงหรือความปรุงคิดที่ดีเป็นกุศล ที่ไม่ดีเป็น
อกุศล ที่เป็นกลาง ๆ เป็นอพยยากฤต เป็น ๓ อีกอย่างหนึ่งได้แก่ ความคิดปรุงในรูป ในเสียง
ในกลิ่น ในรส ในโณฏฐัพพะ ในธรรมคือเรื่องราวก็เป็น ๖ วิญญูณนั้น ก็ได้แก่
วิญญูณทางตา วิญญูณทางหู วิญญูณทางจมูก วิญญูณทางลิ้น วิญญูณทางกาย
วิญญูณทางมโนคือใจ ก็เป็นวิญญูณ ๖ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ
วิญญูณนี้ เรียกว่าขันธ์แปดว่ากอง ๕ ประการ คือว่า ในทุก ๆ คนเรา นี้ ซึ่งประกอบ
ด้วยกายและจิต ด้วยกายและใจ ดูเป็นกลุ่ม เป็นก้อน แต่อันที่จริงนั้นแยกออกได้
เป็น ๕ กอง ก็คือขันธ์ ๕ ดังที่กล่าวมานี้ และย่อลงก็เป็น ๒ คือเป็นนาม ๑ เป็น
รูป ๑ รูป ก็คงเป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญูณ เป็นนาม รูปนามนี้ เรียก
กลับกันว่านามรูป ขันธ์ ๕ ที่ย่อลงเป็นนามรูปนี้ ให้จับพิจารณาดูที่ขันธ์ ๕
หรือที่ย่อลงเป็นนามรูป เมื่อจับพิจารณาดูว่านี่เป็นรูป นี่เป็นเวทนา นี่เป็นสัญญา
นี่เป็นสังขาร นี่เป็นวิญญูณ รู้ว่านี่เป็นนาม นี่เป็นรูป ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะ
อันหมายความว่าเครื่องกำหนดหมาย ๓ อย่างของขันธ์ ๕ หรือของนามรูปนี้ ก็ย่อม
จะปรากฏ คือ อนิจฺจตา ทุกขตา อนัตตา ตามที่กล่าวแล้ว

ได้มีแสดงอธิบายวิธีพิจารณาทางไตรลักษณ์นี้ ไว้ว่าดังนี้ พิจารณาทาง
อนิจจตา ความไม่เที่ยง ก็คือพิจารณาว่าขันธ ๕ หรือนามรูปนี้ ย่อมเกิด และ
ย่อมดับ ความเกิดความดับของขันธ ๕ นี้ ย่อมปรากฏที่ขันธ ๕ นี้เอง คือ ปรากฏ
ที่รูป ที่เวทนา ที่สัญญา ที่สังขาร ที่วิญญาณ เพราะเป็นสิ่งที่ต้องเกิดต้องดับดังนี้ จึง
เป็นสิ่งที่มิแล้วอย่างนี้ อย่างนี้ก็กลับไปมี เมื่อเกิดนั้นก็เกิดมีขึ้น เป็นรูป เป็นเวทนา
เป็นต้น และเมื่อดับ รูป เวทนาที่เคยมีก็ไม่มีเพราะว่าดับไปเสียแล้ว เพราะฉะนั้น
อาการที่มีแล้วก็กลับไม่มี นี่ก็เป็นวิธีพิจารณาอีกอย่างหนึ่ง และเพราะเป็นสิ่งที่ต้องเกิด
ต้องดับจึงมีแล้วกลับไม่มี ฉะนั้นจึงเป็นของที่ได้มาชั่วคราว ตั้งอยู่ชั่วขณะหนึ่ง ขณะหนึ่ง
ตั้งอยู่ชั่วคราว เหมือนอย่างของที่ขอยืมเขามา หัดพิจารณา ดูขันธ ๕ หรือนามรูป
ทางอนิจจลักษณะ หรืออนิจจตา ดังนี้ ความไม่เที่ยง ก็ย่อมจะปรากฏแก่ปัญญาที่พิจารณา

เป็นทุกขนั้น ทางพิจารณาที่ท่านแสดงไว้ ก็คือเพราะถูกความเกิดความดับบีบคั้น
อยู่บ่อย ๆ ตลอดเวลา จึงเป็นทุกข เพราะถูกความเกิด ความดับบีบคั้น และ เป็นของเราร้อน
หรือเป็นของที่ถูกเผาไหม้ ลักษณะที่ถูกบีบคั้นอยู่บ่อย ๆ จากความเกิด ความดับ และ
ลักษณะที่เราร้อน หรือ ว่าถูกเผาไหม้อยู่ตลอดเวลา ดังนี้ เป็นวิธีพิจารณา ให้เห็น
ทุกขลักษณะ ลักษณะที่เป็นทุกข

ส่วนอนัตตา หรืออนัตตลักษณะนั้น ทางพิจารณา ที่แสดงไว้ก็ได้แก่ พิจารณา
ว่า เป็นอนัตตาไม่ใช่อัตตาตัวตน เพราะไม่เป็นไปตามอำนาจ คือ ไม่เป็นไปตามที่จะ
สั่งบังคับ เช่นว่า สั่งบังคับว่า ขอให้รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นอย่างนี้
อย่าได้เป็นอย่างนั้น แต่ว่าก็หาเป็นไปตามที่สั่งบังคับนี้ไม่ จึงเป็นสิ่งที่ไม่เป็นไปตามอำนาจ
ที่จะบังคับให้เป็นอย่างนี้ อย่างนั้น เมื่อรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ต้องเป็น
ไปเพื่ออาหาร หรือว่า ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ก็ต้องเป็นไปตามธรรมดาอย่างนั้น
จะบังคับว่า อย่าแก่ อย่าเจ็บ อย่าตาย อย่างนี้หาได้ไม่ และเพราะเหตุนี้จึงเป็นปฏิบัติ
คือเป็นเข้าถึงกันต่อความเป็นอนัตตา เพราะเหตุว่าสิ่งใดที่จะเป็นอัตตาคือเป็นตัวตนจริง ๆ
แล้ว สิ่งนั้นก็บังคับให้เป็นไปตามปรารถนาได้ เมื่อบังคับได้จึงจะควรเรียกว่าเป็นอนัตตา
แต่เพราะบังคับไม่ได้ ฉะนั้นจึงเป็นปฏิบัติเป็นเข้าถึงกันต่อความเป็นอนัตตา จึงเป็นอนัตตา
นั่นเอง และ เป็นอนัตตาเพราะเป็นของว่างเปล่าคือว่าว่างเปล่าจากอัตตา ตัวตน ไม่มี
อัตตาตัวตนที่แท้จริงอยู่ในขันธ ๕ นี้ เป็นแต่เพียงว่า ยึดถือเอาเองเท่านั้น แต่ความ
จริงนั้น ไม่มีอัตตาตัวตนอยู่ ในขันธ ๕ นี้ เป็นของว่างเปล่า จากอัตตาตัวตน ฉะนั้น
จึงชื่อว่าเป็นอนัตตา เพราะไม่มีเจ้าของที่แท้จริงที่เรียกว่าเป็นของเรา ก็เป็นการเรียก

ตามสมมติบัญญัติเท่านั้น แต่ว่าความเป็นเจ้าของที่แท้จริงนั้นไม่มี จึงเป็นสิ่งที่ไม่มี
เจ้าของโดยแท้จริง

ทางพิจารณาเหล่านี้ เป็นทางพิจารณาให้เห็นอนัตตา ทางพิจารณาให้เห็น
ว่าเป็นอนิจจตา ไม่เที่ยง ทุกขตาเป็นทุกข์ และอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน ดังกล่าวนี้นี้
ท่านสอนเอาไว้ให้หัดพิจารณาเป็นตัวอย่างเท่านั้น แม้จะพิจารณาโดยวิธีอื่น ๆ อีก
เพื่อสรุปแล้ว ก็เห็นว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาก็พิจารณาได้ และ คำว่า
เป็นทุกข์นี้มีได้หมายความว่าเพียงทุกขเวทนา เพราะว่าทั้งสุขเวทนาทั้งทุกขเวทนา
ทั้งอทุกข อสุขเวทนา ก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น ทุกข์ในที่นี้จึงแปลว่าทนยากหรือทนอยู่
ไม่ได้ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไป พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไตรลักษณ์ไว้ใน
อนัตตลักษณะสูตร คือพระสูตรที่แสดงลักษณะเครื่องกำหนดหมายว่าเป็นอนัตตา
โดยที่ได้ตรัสสอนท่านเบญจวัคคีย์ทั้ง ๕ อันนับเป็นเทศนาครั้งที่ ๒ ต่อจากปฐมเทศนา
คือ ธรรมจักร และในอนัตตลักษณะสูตรนี้ ได้ทรงยกชั้น ๕ ขึ้นเป็นที่ตั้งตรัสอธิบาย
ว่า ชั้น ๕ เป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน เพราะยอมเป็นไปเพื่ออาพาธบังคับให้
เป็นไปตามปรารถนา ว่าขอให้เป็นอย่างนี้ อย่าให้เป็นอย่างนั้นไม่ได้ ถ้าหากว่าไม่
เป็นไปเพื่ออาพาธและบังคับให้เป็นไปตามปรารถนาได้ จึงจะควรเรียกว่าเป็นอัตตา
ตัวตน แต่เพราะเป็นไปเพื่ออาพาธ และบังคับไม่ได้ จึงเป็นอนัตตา มิใช่อัตตาตัวตน

และก็ตรัสซักถามท่านเบญจวัคคีย์ว่า ชั้น ๕ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ท่านเบญจวัคคีย์
ก็ตอบว่าไม่เที่ยง ตรัสซักถามว่า สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ ก็กราบทูล
ตอบว่าเป็นทุกข์ ตรัสซักถามต่อไปว่า สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์มีความแปรปรวนเปลี่ยนแปลง
ไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นยึดถือว่านี่เป็นของเรา เราเป็นนี้ นี่เป็นตัวตน
ของเรา ท่านทั้ง ๕ ก็กราบทูลว่าไม่ควรที่จะตามเห็นยึดถือดังนั้น จึงได้ตรัสสรุปว่า
ชั้น ๕ ทั้งที่เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน ทั้งที่เป็นภายใน ทั้งที่เป็นภายนอก ทั้งที่
หยาบ ทั้งที่ละเอียด ทั้งที่เลว ทั้งที่ประณีต ทั้งที่ตั้งอยู่ในที่ไกล ทั้งที่ตั้งอยู่ในที่ใกล้
ทั้งหมดไม่ควรที่จะตามเห็นยึดถือ ว่านี่เป็นของเรา เราเป็นนี้ นี่เป็นอัตตาตัวตนของเรา
คือเป็นอนัตตานั้นเอง แสดงไว้ในท้ายพระสูตรว่าท่านเบญจวัคคีย์ฟังพระสูตรนี้แล้ว
จิตก็พ้นจากอาสวะทั้งหลาย ดังนี้ นับว่าเป็นพระสูตรที่แสดงไตรลักษณ์ของพระพุทธเจ้า
อย่างสมบูรณ์

การหัดพิจารณาชั้น ๕ หรือนามรูปโดยเป็นไตรลักษณ์นี้ เป็นปัญญาฝ่าย
วิปัสสนา ในปัญญาสิกขา เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะได้หัดพิจารณากันพอให้รู้ทาง

พระดำรัสเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๓๔ ในโอกาสที่นวกภิกษุเข้าเฝ้าถวาย
สักการะ เนื่องในวันคล้ายวันประสูติที่จะมาถึงในวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๓๔

ขอขอบใจนวกภิกษุทั้งหลายที่ได้มาแสดงความปรารถนาดีในโอกาสนี้ และ
ได้ชักชวนกันบริจาคโลหิตอีกส่วนหนึ่งด้วย กับได้จัดพิมพ์หนังสือ

อันที่จริงวันเกิดนั้น ก็เนื่องมาจากชาติคือความเกิด ดังที่เราทั้งหลายได้สวดกัน
อยู่ว่า ชาติปิ ทุกฺขา แม้ความเกิดเป็นทุกข์ ชราปิ ทุกฺขา แม้ความแก่เป็นทุกข์ มรณมฺปิ
ทุกฺขํ แม้ความตายเป็นทุกข์ ดังนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น การบำเพ็ญกุศลในโอกาส
ปรารภวันเกิดนี้จึงชื่อว่าเป็นการเพียงปรารภวันเกิดบำเพ็ญกุศล เพราะฉะนั้นจึงขออนุโมทนา
และขอให้เราทั้งหลายได้ปฏิบัติต่อชีวิตนี้ของตนให้ดี คือให้เป็นสุขชีวิตะ-ชีวิตดี โดยใช้
เวลาของชีวิต อายุ ประกอบคุณงามความดีต่างๆ ดังที่ท่านทั้งหลายเข้ามาบวชนี้ ก็
เป็นการประกอบความดีอาศัยชีวิตคือความเป็นอยู่นี้เอง อันสืบเนื่องมาจากความเกิด
เพราะฉะนั้นจึงควรสนใจตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่แม้ว่าชีวิตจะเป็นของสั้นของ
น้อยก็ตาม แต่ก็ใช้ชีวิตนี้ประกอบความดี ให้เป็นสุขชีวิตะ-ชีวิตที่ดี อย่าให้เป็นทุกข์ชีวิตะ-
ชีวิตที่ชั่ว เพราะประกอบความชั่ว และอย่าให้เป็นโมฆะชีวิตะชีวิตเปล่า โดยที่แม้ไม่
ทำชั่วแต่ก็ไม่ประกอบคุณงามความดีอะไร ปล่อยให้ชีวิตล่วงไปวันหนึ่งๆ อย่างนี้เรียก
ว่ามีชีวิตเปล่า

ขอให้เราทั้งหลายพากันเป็นผู้มีชีวิตดี ส่วนจะยืนเท่าไรนั้นก็สุดแต่กรรมลิขิต และ
สุดแต่การที่เราจะปฏิบัติบำรุงรักษาชีวิตนี้อย่างไร อันชีวิตนี้เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์
เพราะสามารถใช้ประกอบคุณงามความดีต่างๆ ได้ ให้เป็นสุขชีวิตะ-ชีวิตที่ดี ดังกล่าว
แล้ว แต่ก็ต้องอาศัยการที่เราทั้งหลายรักษาชีวิตนี้ด้วยปัจจัยเครื่องอาศัยบำรุงชีวิตต่างๆ
ให้บำรุงชีวิตนี้ด้วยปัจจัยเครื่องอาศัยตามที่สมควร พร้อมทั้งมีหยูกยาแก้ไขในเวลาไข้เจ็บ
ก็รวมอยู่ในปัจจัยนี้ด้วย ซึ่งสามารถทำชีวิตนี้ให้ยืนได้ และก็อาศัยการปฏิบัติอบรมจิตใจ
อีกอย่างหนึ่ง ให้มีจิตใจประกอบด้วยอิทธิบาททั้ง ๔ คือฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา
ในชีวิต เป็นทางฝ่ายจิตใจ กับปฏิบัติอบรมในโพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการเพื่อเป็นเครื่อง
ช่วยบำบัดทุกข์ภัยทุกข์โรคต่างๆ ได้ ตามควรแก่กำลังของจิตที่เราจะสามารถปฏิบัติได้
เพราะฉะนั้นจึงขอให้เราปฏิบัติต่อชีวิตนี้ให้ดี รักษาไว้ให้ดี เพื่อที่จะได้ใช้ประกอบกิจ
ที่เป็นประโยชน์สืบต่อไป

ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อำนาจบุญกุศล ได้อภิบาลรักษาทุกๆ ท่านให้
เจริญอายุ วรรณะ สุขะ พละ และถึงความสำเร็จในสิ่งที่พึงประสงค์โดยชอบทุก
ประการเทอญ

โอวาท แสดงแก่นวกะ ๒๕๓๔
พระพรหมมุนี

คำสอนของพระพุทธมุนี

โลกเป็นไปเพราะมีคนหลายประเภท

๑. มนุสสนเวยโก-คนต้องเดือดร้อนต่าง ๆ อยู่ไม่เป็นสุขเหมือนตกนรก
๒. มนุสสติรัจฉาน-คนเหมือนสัตว์ ไม่มียางอาย ไม่มีหิริโอตตัปปะ
๓. มนุสสเปโต-คนมีความอยากอยู่เสมอ ไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอ เหมือนเปอต
๔. มนุสสมนุสโส-คนเป็นมนุษย์โดยชาติ ประพฤติธรรมของมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่ดี
คนธรรมดา
๕. มนุสสเทโว-คนประพฤดีดีประพฤดีชอบ ทำตนให้เป็นผู้บริสุทธิ์

คนมีอะไรจึงเรียกว่าคน?

๑. ธรรมะ
๒. อาชีพ
๓. หน้าที่
๔. รู้จักสังคัม

วิธีเตือนตน

๑. จักมีความอาย มีความเกรงกลัว
๒. จักมีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์
๓. จักมีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์
๔. จักมีความประพฤติทางใจบริสุทธิ์
๕. จักมีความเลี้ยงชีพทางบริสุทธิ์
๖. จักสำรวมอินทรีย์
๗. จักรู้ประมาณในการบริโภค
๘. จักประกอบความดี
๙. จักมีสติสัมปชัญญะ
๑๐. จักชำระจิตจากนิวรณ์

คุณสมบัติของภิกษุ

๑. รู้จักรูป คือ มหาภูตรูป และอุปาทายรูป
๒. รู้จักลักษณะ คือ รู้จักอย่างไรดี อย่างไรชั่ว พาล บัณฑิต
๓. รู้จักเชื้อไขขัง คือ เชื้อผ้า เอาสิ่งที่ไม่ชัดเจน เศร้าหมอง ลาม ยศ สรรเสริญ ออก
๔. รู้จักปิดแผล คือ สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
๕. รู้จักฟัง
๖. รู้จักทำน้ำ คือ รู้จักเข้าหาคนที่ทรงธรรม ทรงวินัย หาผู้มีความรู้
๗. รู้จักน้ำดื่ม คือ คอยฟังความเห็นของคนเหล่านั้น รู้จักได้ถามสอบสวนความรู้
๘. รู้จักทางเดิน คือ อริยมรรค
๙. ฉลาดในโคจร คือ สติปัญญา ๔
๑๐. รู้จักฉลองศรัทธา คือ ชี้แจงคนที่เลื่อมใสให้ทำบุญในสิ่งที่ควรทำ
๑๑. รู้จักบูชา

มลทินของสมณะ

๑. อภิชฌา ความโลภอยากได้
๒. พยาบาท ความเจ็บใจ
๓. โกรธ
๔. ผูกโกรธ
๕. ลบลหุ่บุญคุณท่าน
๖. ดีเสมอ
๗. ริษยา
๘. ตระหนี่
๙. มักอวด
๑๐. มายา
๑๑. ปรารถนาลามก
๑๒. เห็นผิด เห็นไม่เที่ยงว่าเที่ยง ทุกข์ว่าไม่ทุกข์

ปัญหาทั่วสักกะทูลถามพระพุทธเจ้า

๑. เทวดา มนุษย์ และหมู่สัตว์ทั้งหลายถูกอะไรผูกมัดไว้?
ตอบว่า ความริษยา ความตระหนี่ผูกมัดไว้
๒. ความริษยาและความตระหนี่เกิดจากอะไร?
เกิดจากสิ่งที่เป็นที่รักและไม่เป็นที่รัก

๓. รักและไม่รักเกิดจากอะไร?
เกิดจากความพอใจและไม่พอใจ
๔. ความพอใจเกิดจากอะไร?
ความพอใจเกิดจากความตริ่ก (วิตก)
๕. ความตริ่กเกิดจากอะไร?
เกิดจากตัณหา ความทะยานอยาก
เกิดจากมานะ ความถือตัว
เกิดจากทิฏฐิ ความเห็น
๖. จะปฏิบัติอย่างไรจึงชื่อว่าปฏิบัติดับกิเลสอันเป็นเหตุให้เนิ่นช้า?
โลมนัส โทมนัส อุเบกขา ถ้าอกุศลธรรมเสื่อมไป กุศลธรรมเจริญขึ้น
ควรช่องเสพวิตกวิจารณ์ที่ไม่มีวิตกวิจารณ์ แต่ประณีตขึ้นไป
๗. ปฏิบัติอย่างไรเพื่อสำรวจปาฏิโมกข์?
ประพตีกาย วาจา แสงวหา ถ้ากุศลธรรมเจริญขึ้น อกุศลธรรมเสื่อมไป ควรประพตติ
๘. ปฏิบัติอย่างไรชื่อว่าสำรวจอินทรีย์?
ปฏิบัติในทางให้กุศลธรรมเจริญขึ้น
๙. สมณะทั้งปวงมีวาทะ มีศีล มีฉันทะ มีจุดหมายปลายทางอย่างเดียวกันใช่หรือไม่?
ไม่ใช่ เพราะโลกธาตุมีเอนก
๑๐. สมณะมีความสำเร็จ มีความปลอดโปร่งจากกิเลส เป็นพรหมจรรย์ ใช่หรือไม่?
ไม่ใช่ จะมีก็เฉพาะผู้ที่พ้นแล้วจากตัณหา

น้อย-มาก

- มีอายุน้อยเพราะฆ่าสัตว์ มีอายุมากเพราะไม่ฆ่าสัตว์
มีโรคน้อยเพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ มีโรคน้อยเพราะเบียดเบียนสัตว์
มีผิวพรรณสวยงามเพราะไม่โกรธ มีผิวพรรณไม่สวยงามเพราะมีโกรธ
มีศักดาน้อยเพราะริษยา มีศักดามากเพราะไม่ริษยา
มีโภคทรัพย์มากเพราะให้ทาน มีโภคทรัพย์น้อยเพราะไม่ให้ทาน
เกิดในตระกูลต่ำเพราะถือตัวไม่อ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูงเพราะไม่ถือตัวอ่อนน้อม
มีปัญญาทรามเพราะไม่รู้จักเข้าหาสมณะพราหมณ์ มีปัญญาดีเพราะเข้าหาสมณะพราหมณ์

นิสัยของกนชัว

๑. ไม่ต้องถามก็เปิดเผยความชั่วของคนอื่น ยิ่งถูกถามก็ยิ่งกล่าวความชั่วของคนอื่นอย่างบริบูรณ์อย่างพิสดาร
๒. แม้ถูกถามก็ไม่เปิดเผยความดีของคนอื่น หรือเปิดเผยก็ไม่บริบูรณ์ไม่พิสดาร
๓. แม้ถูกถามก็ไม่เปิดเผยความชั่วของตน หรือเปิดเผยก็ไม่บริบูรณ์ไม่พิสดาร
๔. ไม่ต้องถามก็เปิดเผยความดีของตน ยิ่งถูกถามก็ยิ่งกล่าวความดีของตนอย่างบริบูรณ์อย่างพิสดาร

นิสัยของกนดี

๑. ไม่ต้องถามก็เปิดเผยความดีของคนอื่น ยิ่งถูกถามก็ยิ่งกล่าวความดีของคนอื่นอย่างบริบูรณ์อย่างพิสดาร
๒. แม้ถูกถามก็ไม่เปิดเผยความชั่วของคนอื่น หรือเปิดเผยก็ไม่บริบูรณ์ไม่พิสดาร
๓. แม้ถูกถามก็ไม่เปิดเผยความดีของตน หรือเปิดเผยก็ไม่บริบูรณ์ไม่พิสดาร
๔. ไม่ต้องถามก็เปิดเผยความชั่วของตน ยิ่งถูกถามก็ยิ่งกล่าวความชั่วของตนอย่างบริบูรณ์อย่างพิสดาร

กนเรามีจริต ๖ อย่าง

๑. รากจริต รักสวยรักงาม ชอบความสะอาด ต้องใช้กรรมฐานชื่ออสุภ พิจารณาเห็นว่าไม่งาม
๒. โทสจริต เป็นคนใจไวใจดุร้าย ต้องใช้กรรมฐานคือเมตตา
๓. โมหจริต เป็นคนเขลาเบาปัญญา ต้องใช้กรรมฐานคือการศึกษา ใช้อานาปานสติ
๔. สัทธาจริต เป็นคนเชื่อง่ายขาดเหตุผล ต้องใช้อุณฺสสติระลึกถึงคุณพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์
๕. พุทธจริต มีนิสัยชอบรู้ ชอบล้าหน้า ต้องใช้กรรมฐานพิจารณาอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
๖. วิตกจริต มีความคิดฟุ้งซ่าน จับจด ต้องพิจารณาลมหายใจเข้าออกหรือเพ่งกสิณ

วิธีพิจารณากาย

๑. พิจารณาลมหายใจ เข้าดูที่ปลายจมูก ออกดูที่สะดือ หายใจอย่างหยาบ กลางละเอียด
๒. พิจารณาอิริยาบถ ๔
๓. พิจารณาความเคลื่อนไหวของกาย
๔. พิจารณาความน่าเกลียด
๕. พิจารณาโดยความเป็นธาตุ
๖. พิจารณาโดยความเป็นศพ ในสถานที่สลายไปต่าง ๆ

เหตุเศร้าหมองของจิต

๑. ความสงสัย-ในพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม
๒. การไม่ทำในใจ (อโยนิโสมนสิการ)-ไม่คิดให้แยบคาย
๓. ความหดหู่ว่วงงุน (ถีนมิตตะ)
๔. ความหวาดสะดุ้ง-ความวิตกกังวล
๕. ความตื่นเต้น-ความขาดสติ
๖. ความย่อหย่อน-ความเกียจคร้าน
๗. ความเพียรตั้งเกินไป-ปรารภ ก้าวไปข้างหน้า ไม่ถอยหลัง-๓ อย่างนี้คือความเพียร
๘. ความเพียรย่อหย่อนเกินไป
๙. ความอยาก-ตัณหา ๓
๑๐. ความกำหนดหมายต่าง ๆ มีแผนอะไรในใจมาก คิดโน้นคิดนี้
๑๑. ความเพ่งรูปเกินไป-หลงในรูปเสียง กลิ่น รส มากไป เป็นโมหะ

วิธีแก้

๑. สมาธิที่มีทั้งวิตก วิจารณ์
 ๒. สมาธิที่ไม่มีวิตก แต่มีวิจารณ์
 ๓. สมาธิที่ไม่มีวิตกวิจารณ์
 ๔. สมาธิที่มีปีติ
 ๕. สมาธิที่ไม่มีปีติ
 ๖. สมาธิที่ประกอบด้วยความสุข
 ๗. สมาธิที่ประกอบด้วยอุเบกขา
- ทั้ง ๗ อย่างนี้เป็นวิธีแก้ความเศร้าหมองของจิต

สมาธิมีองค์ ๕ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา

ความเห็นวิปลาส

๑. ในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง-เห็นว่าร่างกายจะคงอยู่ไม่เสื่อมไป
๒. เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข-เห็นว่าร่างกายเป็นสุข
๓. ในสิ่งที่มีตัวตนว่าเป็นตน-เห็นว่าร่างกายเป็นของตน
๔. ในสิ่งไม่งามว่างาม-เห็นว่าร่างกายสวยงาม

การอยู่ร่วมกัน

๑. ศพอยู่ร่วมกับศพ ได้แก่สามภรรยาเลวทั้งคู่
๒. ศพอยู่ร่วมกับเทพี ได้แก่สามชั่วภรรยาดี

๓. เทพอยู่ร่วมกับศพ ได้แก่สามมิติภรรยาแล้ว

๔. เทพกับเทพี ได้แก่ดีชั่ว

ขอไม่ได้สมหวัง

๑. ขอให้มียทรัพย์

๒. ขอให้มียศ

๓. ขอให้อายุยืน

๔. ขอให้ตายไปสู่สุคติ

ขอสมหวังด้วยการทำ ๔

๑. ถึงพร้อมด้วยความเชื่อ

๒. ถึงพร้อมด้วยศีล

๓. ถึงพร้อมด้วยการบริจาค

๔. ถึงพร้อมด้วยปัญญา

เรื่องที่ไม่ควรคิด (อจินไตย) มี ๔ อย่าง

๑. พุทธวิสัย วิสัยของพระพุทธเจ้า

๒. ฌานวิสัย วิสัยของคนได้ฌาน

๓. กรรมวิสัย วิสัยของกรรมคือการกระทำ

๔. โลกวิสัย วิสัยของโลก

ทั้ง ๔ อย่างนี้ท่านว่าไม่ควรคิด ชื่นคิดไปเป็นบ้า

คนเรามี ๔ ประเภท

๑. มืดมา มืดไป-ได้แก่เกิดมาไม่ดี แต่ทำชั่ว

๒. มืดมา สว่างไป-ได้แก่เกิดมาไม่ดี แต่ทำดี

๓. สว่างมา มืดไป-ได้แก่เกิดมาดี แต่ทำชั่ว

๔. สว่างมา สว่างไป-ได้แก่เกิดมาดี แต่ทำดี

แสงสว่าง ๔ อย่าง

๑. แสงจันทร์

๒. แสงอาทิตย์

๓. แสงไฟ

๔. แสงปัญญา

ทั้ง ๔ แสงนี้ แสงปัญญาเลิศ

เทียบคนกับฝน

ฝนมี ๔ อย่าง

๑. ฟ้าร้องแต่ไม่ตก-ชอบพุดแต่ไม่ทำ
๒. ฝนตกแต่ฟ้าไม่ร้อง-ชอบทำแต่ไม่พุด
๓. ทั้งไม่ร้องทั้งไม่ตก-ไม่พุดไม่ทำ
๔. ทั้งร้องทั้งตก-ชอบพุดชอบทำ

ทรงตอบปัญหามัลลิกา ๔

ฆราวศคามผู้มักโกรธ ไม่ให้ทาน มีใจริษยา เป็นผู้มีรูปทราม แลยากจน มีศักดีน้อย

๒. มาศคามผู้มักโกรธ ให้ทาน ไม่มีใจริษยา เป็นผู้มีรูปทราม แต่มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีศักดีใหญ่
๓. มาศคามไม่มักโกรธ แต่ไม่ให้ทาน มีใจริษยา เป็นผู้มีรูปงาม แต่ยากจน มีศักดีน้อย
๔. มาศคามไม่มักโกรธ ทั้งให้ทาน ไม่มีริษยา เป็นผู้มีรูปงาม ทั้งมั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีศักดีใหญ่

สิ่งที่เกิดขึ้น ๔ อย่าง

๑. ความรัก เกิดจากความรัก
๒. ความคิดประทุษร้าย เกิดจากความรัก
๓. ความรักเกิดจากความคิดประทุษร้าย
๔. ความคิดประทุษร้ายเกิดจากความคิดประทุษร้าย

แสดงการนอน

๑. การนอนของเปเรต นอนหงาย
๒. การนอนของชาวบ้าน นอนตะแคงซ้าย
๓. การนอนของราชสีห์ นอนตะแคงขวา เอาหางสอดไว้ในระหว่างเท้า
๔. การนอนของพระตถาคต เข้าเอน ๔ มีวิตก วิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตา

ผู้ประกอบกรรม ๔ อย่าง

๑. ประพฤติชั่วทางกาย ๓ วจี ๔ มโน ๓
๒. ชักชวนผู้อื่นให้ประพฤติชั่ว
๓. ยินดีในความชั่ว
๔. พรรณนาคุณของความชั่ว

ทานให้ผลทันตาเห็น ๔

๑. เป็นที่รักของคนเป็นอันมาก
๒. คนดีเยื่อมคบหา
๓. มีเกียรติฟุ้งไป
๔. เข้าสู่สมาคมองอาจไม่เก้อเขิน

ทานให้ตามกาล

๑. ทานให้แก่ผู้มา
๒. ทานที่ให้แก่ผู้ไป
๓. ทานให้ในเวลาข้าวยากหมากแพง
๔. ข้าวออกใหม่
๕. ผลไม้ออกใหม่

ผู้มีศรัทธามีอันสงฆ์ ๕

๑. สัตบุรุษเยื่อมอนุเคราะห์ก่อน
๒. สัตบุรุษเยื่อมเข้าไปหาก่อน
๓. สัตบุรุษเยื่อมรับของก่อน
๔. สัตบุรุษเยื่อมแสดงธรรมให้ฟังก่อน
๕. ผู้นั้นตายไปเยื่อมเข้าสู่สุคติ

แสดงวิธีใช้จ่ายทรัพย์

๑. ได้ทรัพย์มาแล้วเลี้ยงมารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาสกรรมกร ให้เป็นสุข
๒. เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข
๓. ใช้จ่ายในคราวมีอันตรายเกิดขึ้น
๔. ทำพลี
๕. ถวายทานสมณะพราหมณ์

สิ่งที่ได้ยาก ๕ อย่าง

๑. อายุ
๒. ผิวพรรณ
๓. สุข
๔. ยศ
๕. สวรรค์

ความประสงค์ของคน ๖ ประเภท

๑. กษัตริย์ประสงค์ทรัพย์
๒. พราหมณ์ประสงค์ทรัพย์
๓. คหบดีประสงค์ทรัพย์
๔. สตรีประสงค์บุรุษ
๕. โจรประสงค์ขโมย
๖. สมณะประสงค์ขันติ

อภิชาติ ๖

๑. คนดำทำให้เกิดธรรมดำ ต่ำแล้วทุจจริต
๒. คนดำทำให้เกิดธรรมขาว ต่ำแล้วสุจริต
๓. คนดำทำให้เกิดพระนิพพาน ไม่ดำไม่ขาว หมายถึงต่ำแล้วออกบวช ถึงนิพพาน
๔. คนขาวทำให้เกิดธรรมดำ สูงแล้วทุจจริต
๕. คนขาวทำให้เกิดธรรมขาว สูงแล้วสุจริต
๖. คนขาวทำให้เกิดพระนิพพาน ไม่ดำไม่ขาว หมายถึงสูงแล้วออกบวช ถึงนิพพาน

นาบุญของโลก

๑. ด้วยทศณะ มีความเห็นว่าตัวตนของเราไม่มี
๒. ด้วยสังวร มีการสำรวมอินทรีย์
๓. ด้วยปฏิเสวนะ พิจารณาแล้วจึงบริโภค
๔. ด้วยอธิวาสนะ อดทนต่อความหนาวความร้อน
๕. ด้วยปริวัชชนะ เว้นคบคนชั่ว
๖. ด้วยวิโนทนะ บรรเทาการวิตก พยายามวิตก วิหิงสาวิตก
๗. ด้วยภาวนา พิจารณาถึงโพชฌงค์ ๗

ภิกษุเป็นเนื่อนาบุญของโลก

๑. รู้ธรรม — รู้เหตุ ว่าทุกสิ่งทุกอย่างต้องมีเหตุ
๒. รู้ผล
๓. รู้ตน
๔. รู้ประมาณ — ในการนอน การฉัน การงาน
๕. รู้กาล — รู้ว่าจะทำอะไรเวลาไหน
๖. รู้ชุมชน — ที่ไหนควรเข้า ไม่ควรเข้า
๗. รู้บุคคลที่ยิ่งหย่อน

อานิสงส์เมตตา

๑. หลับเป็นสุข
๒. ตื่นเป็นสุข
๓. ไม่ฝันร้าย
๔. เป็นที่รักของมนุษย์
๕. เป็นที่รักของอมมนุษย์
๖. เทพยดาเยอรักษา
๗. ไฟ ยาพิษ ศัสตราไม่กล้าทำลาย
๘. เมื่อยังมีได้บรรลุนิพพาน ก็จะเข้าถึงพรหมโลก

ผู้ควรแก้กำนัษ

๑. มีศีล
๒. บริโภคด้วยความเคารพ
๓. รังเกียจทุจริต
๔. มีความยินดีไม่ข่มขู่ผู้อื่น
๕. เป็นคนเปิดเผย
๖. เป็นผู้ศึกษา
๗. ไปทางตรง คืออริยมรรค
๘. มีความเห็นชอบ

หน้าที่ของการทูต

๑. รู้จักฟัง
๒. รู้จักให้ผู้อื่นฟัง
๓. เรียนรู้
๔. ทรงจำ
๕. รู้ ว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว รู้เหตุรู้ผล
๖. ทำให้ผู้อื่นรู้
๗. รู้จักประโยชน์ — ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ปัจจุบัน ประโยชน์
เบื้องหน้า ประโยชน์อย่างยิ่ง
๘. ไม่ชอบทะเลาะ

กำลัง ๘

๑. เด็กร้องไห้เป็นกำลัง
๒. สตรีมีโกรธเป็นกำลัง
๓. โจรมีอาวุธเป็นกำลัง
๔. พระราชามีอิสริยะ (ความเป็นใหญ่) เป็นกำลัง
๕. คนพาลเฟื่องโทษผู้อื่นเป็นกำลัง
๖. บัณฑิตเฟื่องโทษตนเป็นกำลัง
๗. ผู้สดับมีการพิจารณาเป็นกำลัง
๘. สมณะพราหมณ์มีขันติเป็นกำลัง

การให้ทาน

๑. พบเข้าก็ให้ทาน
๒. ให้เพราะกลัว
๓. ให้เพราะคิดว่าเขาเคยให้
๔. ให้เพราะคิดว่าเขาจะให้
๕. ให้เพราะคิดว่าทานเป็นของดี
๖. ให้เพราะคิดว่าเขาหุงต้มไม่ได้
๗. ให้เพราะหวังชื่อเสียง
๘. ให้เพื่อชื่อว่าเป็นผู้ให้ (เพื่อให้จิตอ่อน ควรแก่คุณธรรมสูงขึ้น)

ทางถึงพินาศ

๑. ทำร้ายผู้ไม่ทำร้าย
๒. ขโมยของไม่ให้เหลือ
๓. พาสตรีไป
๔. ช่มชู้หญิง
๕. ปล้นนักบวช
๖. ปล้นของหลวง
๗. ทำกรรมในที่ใกล้เกินไป
๘. ไม่ฉลาดในการเก็บทรัพย์

วิธีต่อบคนนับถือศาสนาอื่น

๑. คบเพื่อนที่ดี
๒. มีศีล

๓. ถ้อยคำที่ขัดเกลากิเลส
๔. ปรารภความเพียร
๕. มีปัญญา

ภิกษุผู้มีอุปนิสัย

๑. อาศัยศรัทธา
๒. อาศัยหิริ ความละอาย
๓. อาศัยโศตตปปะความเกรงกลัว
๔. อาศัยความเพียร
๕. อาศัยปัญญา
๖. ละอกุศล เจริญกุศล
๗. พิจารณาแล้วเสพ
๘. พิจารณาแล้วอดทน
๙. พิจารณาแล้วเว้น
๑๐. พิจารณาแล้วบรรเทา

เมื่อมีกำลัง ๔ แล้วไม่กลัว

๑. มีปัญญาเป็นกำลัง
 ๒. มีความเพียรเป็นกำลัง
 ๓. ความไม่มีโทษเป็นกำลัง — ปลอดอาบัติ
 ๔. การสงเคราะห์เป็นกำลัง — สงเคราะห์ด้วยอามิส (วัตถุ) ธรรมะ (แนะนำ)
- มี ๔ อย่างนี้แล้ว ไม่กลัวในการดำเนินชีวิต

ไม่กลัวถูกตี

ไม่กลัวประมาท

ไม่กลัวตาย

ไม่กลัวไปทุกคติ

สิ่งที่เป็นอมตะ

๑. ความกำหนดหมายว่าไม่งาม
๒. ความกำหนดหมายว่าตาย
๓. ความกำหนดหมายว่าน่าเกลียดในอาหาร
๔. ความกำหนดหมายว่าไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง
๕. ความกำหนดหมายว่าไม่เที่ยง

๖. ความกำหนดหมายว่าเป็นทุกข์ในสิ่งที่ไม่เที่ยง
๗. ความกำหนดหมายว่าไม่ใช่ตัวตนในสิ่งที่เป็นทุกข์
๘. ความกำหนดหมายว่าในการละ
๙. ความกำหนดหมายว่าในการคลายความกำหนด

อานิสงส์สี่

๑. ความไม่เดือดร้อน — เพราะละอกุศล ๑๐ ได้
๒. ความบันเทิงใจ
๓. ความปลื้มใจ
๔. ความระงับ
๕. ความสุข
๖. เป็นสมาธิ
๗. ยถาภูตญาณทัสนะ เห็นจริง
๘. เป็อ นิพพิทา
๙. วิราคะ ความหน่าย
๑๐. วิมุตติญาณทัสนะ เห็นด้วยญาณ

กสิณใช้ในการเพ่งให้เกิดสงบ

- | | | |
|-------------|---|----------|
| ๑. ดิน | } | กุตกสิณ |
| ๒. น้ำ | | |
| ๓. ไฟ | | |
| ๔. ลม | | |
| ๕. สีเขียว | } | วรรณกสิณ |
| ๖. สีเหลือง | | |
| ๗. สีแดง | | |
| ๘. สีขาว | | |
| ๙. อากาศ | | |
| ๑๐. วิญญาณ | | |

ความฉลาดในกิจของตน

๑. เรามีอภิษณาความอยากได้หรือไม่
๒. เรามีพยายามความเจ็บใจหรือไม่
๓. เราถูกหนุ่นหรือไม่

๔. เราฟังชานหรือไม่
๕. เรามีลึงเลหรือไม่
๖. เรามีโกธหรือไม่
๗. เรามีจิตเศร้าหมองหรือไม่
๘. เรามีกายกระสับกระส่ายหรือไม่
๙. เราเกียจคร้านหรือไม่
๑๐. เรามีจิตไม่ตั้งมั่นหรือไม่

ให้สำเนียงว่าจิตของเรา

๑. จักได้รับการอบรมโดยควร
๒. จักไม่ถูกอกุศลครอบงำ
๓. จักได้รับการอบรมว่าไม่เที่ยง
๔. จักได้รับการอบรมว่าไม่ใช่ตัวตน
๕. จักได้รับการอบรมว่าไม่งาม
๖. จักได้รับการอบรมว่ามีโทษ
๗. จักได้รับการอบรมว่าเสมอไม่เสมอแห่งโลก
๘. จักได้รับการอบรมว่าความดับแห่งโลก

เขียนกนใช้ควรพูดเรื่องเหล่านี้

๑. อนิจจสัญญา ว่าด้วยไม่เที่ยง
๒. อนัตตสัญญา ว่าไม่ใช่ตัวตน
๓. อสุภสัญญา ว่าด้วยไม่งาม
๔. อาทีนวสัญญา ว่าด้วยเป็นโทษ (โทษของกาม)
๕. ปหานสัญญา ว่าด้วยละอกุศลวิตก (กามวิตก)
๖. วิราคสัญญา ว่าด้วยเบื่อหน่าย
๗. นิโรธสัญญา ว่าด้วยการดับ
๘. สัพพโลเกอนภิตรตสัญญา ว่าด้วยไม่ยินดีในโลกทั้งปวง
๙. สัพพสังขारेสุ ว่าด้วยไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง
๑๐. อานาปานสติ ว่าด้วยดูลมหายใจเข้าออก

เรื่องที่ควรพูด

๑. เรื่องมกน้อย
๒. เรื่องสันโดษ

๓. เรื่องสงัด
๔. เรื่องไม่คลุกคลี
๕. เรื่องปรารภความเพียร
๖. เรื่องศีล
๗. เรื่องสมาธิ
๘. เรื่องปัญญา
๙. เรื่องวิมุตติ
๑๐. เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ

อันตราย ๑๐

๑. ความเกียจคร้านเป็นอันตรายแห่งทรัพย์
๒. ความไม่ประดับตกแต่งเป็นอันตรายแห่งผิวพรรณ
๓. การทำสิ่งที่แสลงเป็นอันตรายแห่งโรค
๔. การคบคนชั่วเป็นอันตรายแห่งศีล
๕. ความไม่สำรวมเป็นอันตรายแห่งพรหมจรรย์
๖. การพูดขัดเป็นอันตรายแห่งมิตร
๗. การไม่ทองบ่นเป็นอันตรายแห่งสติ
๘. การไม่ตั้งใจฟังเป็นอันตรายแห่งปัญญา
๙. การไม่ประกอบเนื่อง ๆ เป็นอันตรายแห่งธรรม
๑๐. การปฏิบัติผิดเป็นอันตรายแห่งสัตว์

คนเหมือนกา

๑. ทำลายความดีของคนอื่น
๒. คะนองกาย วาจา และใจ
๓. ทะยานอยาก
๔. กินมาก
๕. ละโมบ
๖. ไม่กรุณา
๗. ไม่มีกำลัง
๘. ส่งเสียงเอ็ดอิ่ง
๙. หลงลืมสติ
๑๐. ทำการสะสม

การใช้ทรัพย์ของผู้บริโภค

๑. แสวงหามาโดยผิดธรรม
 - ก. ไม่ทำตนให้เป็นสุข ไม่แจก ไม่ทำบุญ
 - ข. ทำตัวเองให้เป็นสุข แต่ไม่แจก ไม่ทำบุญ
 - ค. ทำตัวเองให้เป็นสุข แต่แจกจ่าย ทำบุญ
๒. แสวงหามาโดยชอบธรรมบ้าง ผิดธรรมบ้าง
 - ก. ไม่ทำตัวให้เป็นสุข ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ
 - ข. ทำตัวให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ
 - ค. ทำตัวให้เป็นสุข แต่แจกจ่ายทำบุญ
๓. แสวงหามาโดยชอบธรรม
 - ก. ไม่ทำตัวให้เป็นสุข ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ
 - ข. ทำตัวให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่าย ไม่ทำบุญ
 - ค. ทำตัวให้เป็นสุข แจกจ่ายทำบุญ และติดในทรัพย์ไม่เห็นโทษ
 - ง. ทำตัวให้เป็นสุข แจกจ่ายทำบุญ แลเห็นโทษในทรัพย์นั้น

สุภาษิต

๑. ไม่มองดูความผิดพลาดของผู้อื่น พึงมองดูแต่สิ่งที่ตนทำแล้ว ที่ยังไม่ทำ
๒. ดอกไม้ที่น่าชอบใจ มีสีแต่ไม่มีกลิ่น ก็เหมือนนวจาสุภาสิต ย่อมไม่มีผลแก่ผู้ไม่ทำตาม
๓. ในมนุษย์ทั้งหลาย คนที่ถึงฝั่งมีน้อย คนนอกนี้วิ่งเลาะไปตามชายฝั่งเท่านั้น
๔. คนคลายความหวัง หมายถึงเมื่อได้บรรลุผลสูงสุดแล้วไม่จำเป็นต้องคอยความหวังอะไรอีก
๕. ผู้ใดประทุษร้ายต่อคนไม่ประทุษร้าย บาบย่อมสนองเหมือนฝุ่นชั้ดผู้ไปทวนลม
๖. คนเลี้ยงโคใช้ท่อนไม้ไล่โคไปหากินฉันใด ความแก่และความตายย่อมต้อนอายุของสัตว์ไปฉันนั้น
๗. ไร่ร้างอะไรหรือ ชื่นใจอะไรกัน ในเมื่อโลกถูกเป็นไฟอยู่เป็นนิจ ท่านทั้งหลายถูกความมืดมืดห่อหุ้มแล้วใจไม่แสวงหาดวงประทีป
๘. ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารเป็นทุกข์อย่างยิ่ง รู้ความจริงข้อนี้แล้ว ดับทุกข์ได้เป็นสุขอย่างยิ่ง
๙. อตุละเออย! การนินทานี้เป็นของเก่า มิใช่ของที่จะมีในวันนี้ คนหนึ่งนั้นก็ถูกนินทา คนพูดมากก็ถูกนินทา คนพูดพอประมาณก็ถูกนินทา คนไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก
๑๐. ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี เคาระห์เสมอด้วยโทษะไม่มี ข่ายเสมอด้วยโมหะไม่มี แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี

ภิกษุเป็นทุกข์ ๒ อย่าง

๑. ความไม่สำรวมอินทรีย์
๒. ความไม่รู้ประมาณในโภชนะ

ภิกษุเดือดร้อน

๑. ไม่ทำความดี
๒. ทำความชั่วไว้

ภิกษุเหมือนอยู่ในนรก

๑. มีศีลชั่ว
๒. มีทิวฐิชั่ว

ภิกษุไม่ควรตรัสรู้

๑. ไม่มีความเพียร
๒. ไม่มีความเกรงกลัว

มงคล ๓๗

๑. ไม่คบคนพาล
๒. คบบัณฑิต
๓. บูชาผู้ควรบูชา
๔. อยู่ในประเทศอันสมควร
๕. เคยทำบุญไว้ก่อน
๖. ตั้งตนชอบ
๗. รู้จักฟัง
๘. มีศีลปะ
๙. ศึกษาวินัยดี
๑๐. มีวาจาเป็นภาสิต
๑๑. บำรุงมารดาบิดา
๑๒. สงเคราะห์บุตรธิดา
๑๓. งานไม่อาภูล — ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง
๑๔. ให้ทาน
๑๕. ประพฤติธรรม
๑๖. สงเคราะห์ญาติ
๑๗. งานไม่มีโทษ — อินทรีย์สังวร, โภชนะมัตตัญญูตา, ชาคริยานุโยค

๑๘. เว้นจากบาป — เว้นอกุศลกรรมบถ, อบายมุข
๑๙. สำรวมการดื่ม
๒๐. ไม่ประมาท — ในบุคคล การงาน วาจา เวลา หมู่คน การกิน
๒๑. ไม่ประมาท — ในบุคคล การงาน วาจา เวลา หมู่คน การกิน
๒๒. เจียมตัว — รู้จักถ่อมตน ไม่มีมานะ
๒๓. สันโดษ — ต้องมีความเพียรอยู่ด้วย
๒๔. รู้คุณท่าน
๒๕. พังกรรมตามกาล
๒๖. อุดทน
๒๗. ว่าง่าย สอนง่าย
๒๘. เห็นสมณะ
๒๙. สนทนาธรรม
๓๐. ความเพียร
๓๑. ประพฤติพรหมจรรย์
๓๒. เห็นอริยสัจ
๓๓. ทำให้แจ้ง — นิพพาน, สมานิ, วิปัสสนา
๓๔. จิตไม่หวั่นไหว
๓๕. จิตไม่เศร้า
๓๖. จิตปราศจากธุลี คือ นิวรรณ ๕
๓๗. จิตเกษม — ทำกรรมฐานแล้ว

นิสสัยยัม

ถ้าเรายัม เขาจะยัมตอบ

ยัมครั้งเดียวดีกว่าพูดตั้งพันคำ

หัวเราะเป็นของคู่กับยัม

ยาวนานที่ราคาถูกที่สุดในโลก แต่มีผลศักดิ์สิทธิ์มากที่สุด คือการหัวเราะ

ระวังอย่ายัมเวลามีบั้งควร

ระวังอย่ายัมเวลาเขาอายุ

ระวังอย่ายัมให้เลยเถิด

เวลาที่ควรยิ้ม

๑. ยิ้มเวลาตื่นนอน
๒. ยิ้มเวลาเชกมา
๓. ยิ้มเวลาเป็นแขก
๔. ยิ้มเวลาฟังผู้อื่นพูด
๕. ยิ้มเวลาโอภาปราศรัย
๖. ยิ้มก่อนจะนอน

ผลของการยิ้ม

ยิ้มดูดีความสำราญ

ยิ้มเป็นเสน่ห์

ยิ้มทำให้หน้างาม

ยิ้มดับความโกรธ

สำรวจปาก

๑. หน้าที่ของปาก
 ๒. ปากเป็นยอดอาวุธ
 ๓. ปากเป็นยอดลม
 ๔. ปากมีค่าสูง
 ๕. ปากมีกลิ่น
 ๖. ปากบาป
 ๗. ปากบุญ
- ก. ปากปิด
 - ข. ส่อเสียด
 - ค. หยาบ
 - ง. เพ้อเจ้อ
 - ก. ปากจริง
 - ข. ปากสมานไมตรี
 - ค. ปากไพเราะ
 - ง. ปากมีประโยชน์

บารมี ๑๐

๑. ทานบารมี
๒. ศีลบารมี
๓. เนกขัมมบารมี

๔. ปัญญาบารมี
๕. วิริยบารมี
๖. ขันติบารมี
๗. สัจจบารมี
๘. อธิษฐานบารมี
๙. เมตตาบารมี
๑๐. อุเบกขาบารมี

ชื่อว่าญาณมี ๑๐

๑. ปัญญาในการเงี้ยไสต
๒. ครั้นฟังแล้วเกิดปัญญาในการสำรวม
๓. ครั้นสำรวมแล้วเกิดปัญญา เกิดสมาธิ
๔. ปัญญาในการกำหนดรู้ปัจจัย ชื่อว่าญาณ
๕. ปัญญาในการรวบรวมธรรมะที่เป็นอดีต อนาคต
๖. ปัญญาเห็นความปรวนแปร
๗. ปัญญาในการพิจารณาอารมณ์ และเห็นแจ้ง
๘. ปัญญาในความปรากฏเป็นของน่ากลัว
๙. ปัญญาที่ทำให้เกิด
๑๐. ปัญญาในการออก ในการหมุนกลับ (โคตรภูญาณ)

ปัจจัยการ

สิ่งนั้นมี สิ่งนี้ก็มี ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน
 เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย มีสังขาร
 เพราะสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ
 เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป
 เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ
 เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ
 เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา
 เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา
 เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน
 เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ
 เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ
 เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรามรณะ

ชุดงก์ ๑๓

หมวดที่ ๑	จีวร	บังสุกุลิ๊งคัะ ถือฝ้าบังสุกุล เตจิวริ๊งคัะ ถือไตรจิวร
หมวดที่ ๒	บิณฑบาต	บิณฑบาตอิ๊งคัะ ถือบิณฑบาต สปทานจาริ๊งคัะ ถือบิณฑบาตเดินเป็นแถว เอกาสนิ๊งคัะ ถือเอกา (ฉันมือเดียว) ปัตตปิณฑอิ๊งคัะ ฉันข้าวในบาตร ขลุปัจฉาภัตติอิ๊งคัะ ห้ามของภายหลัง
หมวด ๓	เสนาสนะ	อารัญญอิ๊งคัะ ถืออยู่ป่าเป็นวัตร รุกขมูลิ๊งคัะ ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร อัปโภกาสิ๊งคัะ ถืออยู่กลางแจ้งเป็นวัตร โสสานิ๊งคัะ ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร ยถาสันถติอิ๊งคัะ ถืออยู่กุฎิเป็นวัตร
หมวด ๔	วิริยะ	เนลัซซอิ๊งคัะ ถือการนั่งเป็นวัตร (ไม่นอน)

หลักวิชาก่อนทำกรรมฐาน

ที่เกิดของอารมณ์

อายตนะภายใน ๖	ตา	รูป	อายตนะภายนอก ๖
	หู	เสียง	
	จมูก	กลิ่น	
	ลิ้น	รส	
	ลิ้น	รส	
	กาย	โผฏฐัพพะ	
	ใจ	ธรรมารมณ์	

ผู้ศึกษามีความประสงค์จะทำกรรมฐาน ต้องเรียนให้รู้จักเรื่องอารมณ์ อารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์

อารมณ์เกิดจาก

ตา	เห็น	รูป	เกิดอารมณ์พอใจ ไม่พอใจ ปานกลาง
หู	กับ	เสียง	เกิดอารมณ์พอใจ ไม่พอใจ ปานกลาง
จมูก	กับ	กลิ่น	เกิดอารมณ์พอใจ ไม่พอใจ ปานกลาง
ลิ้น	กับ	รส	เกิดอารมณ์พอใจ ไม่พอใจ ปานกลาง
กาย	กับ	โผฏฐัพพะ	เกิดอารมณ์พอใจ ไม่พอใจ ปานกลาง
ใจ	กับ	ธรรมารมณ์	เกิดอารมณ์พอใจ ไม่พอใจ ปานกลาง

อารมณ์มีลักษณะเป็น ๓ คือพอใจ, ไม่พอใจ, เฉยๆ

ผู้จะทำกรรมฐาน ต้องรู้จักนิรณัน ๕

๑. พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ชอบ เรียกกามฉันท์
๒. คิดปองร้ายผู้อื่น เรียกพยาบาท
๓. ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม เรียกถีนมิทระ
๔. ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกอุทธัจจกุกกุจจะ
๕. ลังเลไม่ตกลงได้ เรียกวิจิกิจฉา

นิวรรณ์ ๕

	เกิด		แก้
สุขนิमित	เห็นว่างาม	กามฉันท์	อสุขนิमित เห็นว่าไม่งาม
ปฏิมะ	คับแค้นใจ	พยาบาท	เมตตา ความปรารถนาดี
อนรติ	ไม่ยินดี	ถีนมิทระ	อารัมภะ (ความริเริ่ม, ปรารถนาความเพียร)
อวุปสมะ	ใจไม่สงบ	อุทัจจกุกุกุจะ	วุปสมะ ความสงบ
อโยนิโสมนสิการ		วิจิกิจฉา	โยนิโสมนสิการ (ทำใจให้ แน่วแน่)

วิธีละกามฉันท์

๑. เรียนนิमितในอสุภกัมมัฏฐาน พิจารณาดูซากศพ
๒. สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ
๓. รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร
๔. หมั่นเจริญอสุภกัมมัฏฐาน
๕. เลือกคบมิตร คบแต่มิตรที่ดี
๖. ใช้ถ้อยคำที่สบายหู ไม่ปลุกใจ

เหตุทำให้เกิดพยาบาท

๑. เพราะยึดถือว่าเป็นเรา เป็นพรรคพวกของเรา
๒. เพราะยึดถือว่าเป็นเขา เป็นพรรคพวกของเขา
๓. เพราะคับแค้นใจ กลุ้มอกกลุ้มใจ

วิธีแก้พยาบาท

๑. เอนิमितแห่งเมตตาเป็นอารมณ์
๒. หมั่นเจริญเมตตา
๓. พิจารณาความที่คนเราต่างมีกรรมเป็นของ ๆ ตน
๔. ใช้โยนิโสมนสิการ พิจารณาให้รอบคอบ พิจารณาให้มาก
๕. เลือกคบมิตร คบแต่มิตรที่ดี
๖. ใช้ถ้อยคำที่สบายหู ชี้ให้เห็นโทษ

เหตุให้เกิดถีนมิทระ

๑. ใจท้อแท้
๒. ใจอ่อนแอ

๓. เบื่อหน่ายไม่ไยดี
๔. ความง่วงงุนสลึมสลือ

วิธีแก้ถีนมิทธะ

๑. คอยสังเกตเวลาบริโภค อย่าบริโภคให้มาก
๒. ผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ
๓. เอาแสงสว่างเข้าไปไว้ในใจ
๔. อยู่กลางแจ้ง
๕. เลือกคบมิตร
๖. สนทนาแต่เรื่องสบาย ชวนให้สนใจ

เหตุให้เกิดอุทัจจะ ความฟุ้งซ่าน

๑. ดูน้อย ฟังน้อย เรียนน้อย
๒. ไม่หมั่นสอบถาม
๓. มีความเห็นผิดไปจากทำนองคลองธรรม
๔. คบมิตรชั่ว

วิธีแก้อุทัจจะ

๑. ศึกษาความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ จนแจ่มแจ้ง
๒. หมั่นสอบถามให้ทันสมัย
๓. ให้มีความชำนาญในเรื่องนั้น ๆ
๔. เข้าหาท่านผู้ใหญ่ซึ่งทรงคุณวุฒิ
๕. คบมิตรดี
๖. สนทนาแต่เรื่องสบาย จูงใจให้รักหน้าที่

เหตุให้เกิดวิจิกิจฉา ความลังเลใจ

๑. เพราะไม่ดูไม่ฟัง หรือฟังแต่ไม่ชัดเจนในเรื่องนั้น ๆ
๒. ไม่รู้จริง
๓. ไม่เรียนจริง
๔. ไม่ทำจริง

วิธีแก้วิจิกิจฉา

๑. ศึกษาทำความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ
๒. หมั่นสอบถามค้นคว้าหาข้อมูล
๓. ศึกษาในวินัย ระเบียบแบบแผนข้อบังคับ

- ๔. น้อมใจเชื่อด้วยเหตุผล
- ๕. คบมิตร เลือกรับแต่มิตรดี
- ๖. สนทนาแต่เรื่องที่ดี ๆ ปลุกศรัทธา

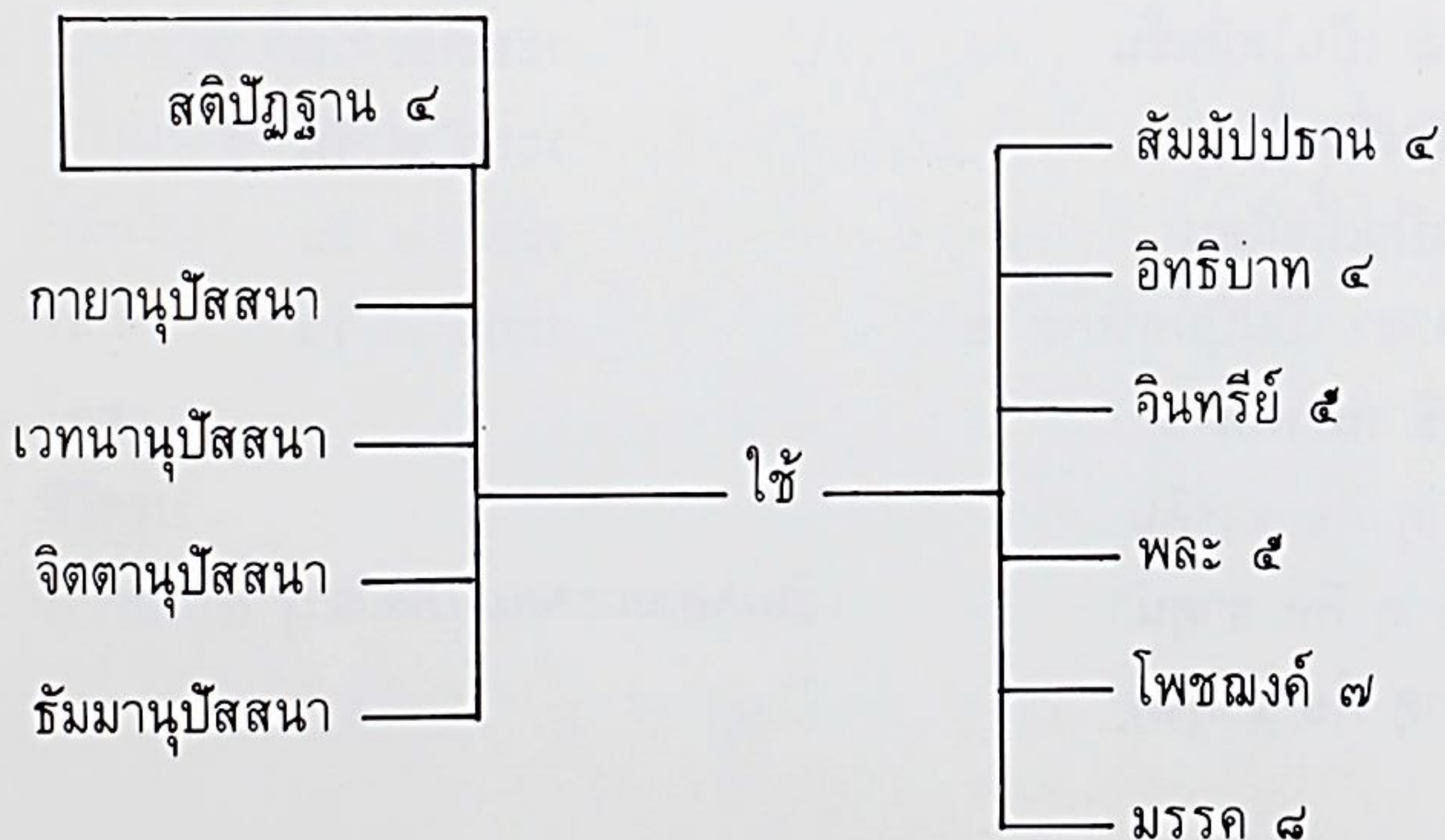
คู่ปรับของนิวรรณ์

สมาธิ	คู่ปรับกับ	กามฉันท์
ปีติความอิ่มใจ	คู่ปรับกับ	พยาบาท
วิตกความตรึก	คู่ปรับกับ	ถีนมิทธะ
ความสุข	คู่ปรับกับ	อุทธัจจกุกกุกจจะ
วิจารณ์	คู่ปรับกับ	วิจิกิจฉา

อาหารของนิวรรณ์ ๕

- ๑. อโยนิโสมนสิการ ไม่พิจารณาให้แยบคาย เป็นอาหารของสุกนิมิต
- ๒. อโยนิโสมนสิการ ไม่พิจารณาให้แยบคายเป็นอาหารของสุกนิมิต ปฏิฆะ ความ พยาบาท
- ๓. อโยนิโสมนสิการ ไม่พิจารณาให้แยบคายเป็นอาหารของสุกนิมิต อนรติ ความไม่ ยินดี
- ๔. อโยนิโสมนสิการ ไม่พิจารณาให้แยบคายเป็นอาหารของสุกนิมิต เจตโสอุปสมะ ความไม่สงบทางใจ
- ๕. อโยนิโสมนสิการ ไม่พิจารณาให้แยบคายเป็นอาหารของสุกนิมิต วิจิกิจฉา ความ สงสัยลังเล

โพธิปักขิยธรรม



วัตถุประสงค์ของการตั้งสติกำหนดพิจารณาเพื่อให้เกิด

๑. ความบริสุทธิ์
๒. ให้ล่องพ้นจากความทุกข์เป็นขั้น ๆ
๓. ให้สิ้นทุกข์
๔. ให้รู้แจ้งถึงพระนิพพาน

การตั้งสติกำหนดพิจารณาในสติปัฏฐาน ๔

๑. พิจารณาตามเห็นทางกาย เรียกว่า กายานุปัสสนา
๒. พิจารณาตามเห็นทางเวทนา เรียกว่า เวทนานุปัสสนา
๓. พิจารณาตามเห็นทางจิต เรียกว่า จิตตานุปัสสนา
๔. พิจารณาตามเห็นทางธรรม เรียกว่า ธัมมานุปัสสนา

พิจารณาตามเห็นทางกายนั้น ต้องดูขั้น ๕ ก่อน ขั้น ๕ เกิดขึ้นเพราะอาศัยปัจจัย
เดิม คือ

อวิชชา ความไม่รู้

ตัณหา ความอยาก

อุปาทาน ความยึดถือ

กรรม การกระทำ

ที่มาของขั้น ๕

๑. บิดามารดาอยู่ร่วมกัน
๒. มารดามีระดู
๓. สัตว์ลงถือปฏิสนธิ

ระยะปฏิสนธิ

- | | |
|------------------------------|------------|
| ๑. กลละ เป็นโลหิตเมือก | ระยะ ๗ วัน |
| ๒. อัณฑะ เป็นโลหิตข้น | ระยะ ๗ วัน |
| ๓. เปสึ เป็นชิ้นเนื้อ | ระยะ ๗ วัน |
| ๔. ฆนะ เป็นเนื้อก้อน | ระยะ ๗ วัน |
| ๕. ปัญจสาขา เป็นปุ่มอวัยวะ ๕ | ระยะ ๗ วัน |

กองรูปปฏิสนธิ หมวดที่ ๑

๑. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน
๒. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ
๓. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ

๔. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม
๕. วรรณะ คือ สีต่างๆ
๖. กลิ่นไอ
๗. รส
๘. โอชา
๙. ชีวิตรูป
๑๐. กายประสาท

กองรูปปฏิสนธิ หมวดที่ ๒

๑. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน
๒. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ
๓. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ
๔. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม
๕. วรรณะ คือ สีต่างๆ
๖. กลิ่นไอ
๗. รส
๘. โอชา
๙. ชีวิตรูป
๑๐. หทัยวัตถุ น้ำเลี้ยงหัวใจประมาณของมือหนึ่ง

กองรูปปฏิสนธิ หมวดที่ ๒

๑. ปฐวีธาตุ คือ ธาตุดิน
๒. อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ
๓. เตโชธาตุ คือ ธาตุไฟ
๔. วาโยธาตุ คือ ธาตุลม
๕. วรรณะ คือ สีต่างๆ
๖. กลิ่นไอ
๗. รส
๘. โอชา
๙. ชีวิตรูป
๑๐. ภาวนารูป รูปเกิดเป็นเพศชายเพศหญิง

อุปมาชั้น ๕

๑. รูปเปรียบเหมือนฟองน้ำ
๒. เวทนาเปรียบเหมือนต่อมหน้า
๓. สัญญาเปรียบเหมือนพยับแดด
๔. สังขารเปรียบเหมือนต้นกล้วย
๕. วิญญาณเปรียบเหมือนการเล่นกล

ผู้ทำกัมมัญฐาน เมื่อศึกษารู้จักเรื่องอารมณ์มี ๖, นิเวศน์ ๕, ชั้น ๕ เป็นเบื้องต้น พอจับเค้าได้เช่นนี้แล้ว ฟังรู้จักกัมมัญฐาน ว่ามี ๒ อย่าง คือ

๑. สมถกัมมัญฐาน
๒. วิปัสสนากัมมัญฐาน

สมถกัมมัญฐานเป็นหลักวิชา ซึ่งเป็นอุบายทำจิตใจให้สงบจากอารมณ์ มี ๔๐ อย่าง คือ

กสิณ ๑๐, อสุภ ๑๐, อนุสติ ๑๐, พรหมวิหาร ๔, อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑, จตุธาตुวัตถานะ ๑, อรูปกัมมัญฐาน ๔

วิปัสสนากัมมัญฐานเป็นหลักวิชา ซึ่งเป็นอุบายให้เกิดปัญญารู้แจ้งชัดในอารมณ์ ธรรมะที่เป็นอารมณ์ของวิปัสสนามี ๔ หมวด

- หมวดที่ ๑ ได้แก่ชั้น ๕
- หมวดที่ ๒ ได้แก่อายตนะ ๑๒
- หมวดที่ ๓ ได้แก่ธาตุ ๑๘
- หมวดที่ ๔ ได้แก่อินทรีย์ ๒๒

ทำสมถกัมมัญฐานต้องรู้จักชื่อเหล่านี้

บริกรรมนิมิต	บริกรรมภาวนา	บริกรรมสมาธิ
อุคคหนิมิต	อุปะจารภาวนา	อุปะจารสมาธิ
ปฎิภาคนิมิต	อัปปนาภาวนา	อัปปนาสมาธิ
เมื่อรู้จักชื่อแล้ว	ลองนึกเอา	
ลมหายใจเป็นนิมิต	เป็นบริกรรมนิมิต	
การบริกรรม	เป็นบริกรรมภาวนา	
เกิดความสงบ	เป็นบริกรรมสมาธิ	
นิมิตติดตา	เป็นอุคคหนิมิต	
การบริกรรม	เป็นอุปะจารภาวนา	

ความสงบ

เป็นอุปจารสมาธิ

เปลี่ยนนิมิต

เป็นปฏิภาคนิมิต

จิตแน่วแน่

เป็นอัปปนาภาวนา

จิตตั้งมั่น

เป็นอัปปนาสมาธิ

การทำสมาธิหวังผล ๔ อย่าง

๑. เพื่อความสุขในปัจจุบัน
๒. เพื่อเกิดญาณทัสสนะ
๓. เพื่อเกิดสติสัมปชัญญะ
๔. เพื่อสิ้นอาสวะ

พิจารณาตามเห็นทางกาย

๑. มีสติดูลมหายใจเข้า หายใจออก
 ๒. รู้ิริยาบถ เดิน ยืน นั่ง นอน
 ๓. มีสัมปชัญญะ รู้ตัวในการก้าวไป ในการถอย
 ๔. ให้เห็นเป็นของปฏิกูลน่าเกลียด
 ๕. ให้เห็นเป็นธาตุ ๔ ดิน น้ำ ลม ไฟ
 ๖. พิจารณาเห็นเป็นศพ ดุศพที่ตายไปแล้ว ๑ วัน ๒ วัน
 ๗. ดุศพที่เขาทิ้งไว้จนสัตว์กัดกิน
 ๘. ดุศพที่มีเนื้อและเลือด ยังมีเส้นเอ็นรัดรึงอยู่
 ๙. ดุศพที่ยังมีเลือด ยังมีเส้นเอ็นรัดรึงอยู่
 ๑๐. ดุศพที่ปราศจากเนื้อและเลือด แต่ยังมีเส้นเอ็นรัดรึงอยู่
 ๑๑. ดูกระดูกต่าง ๆ กระดูกแขน กระดูกขา
 ๑๒. ดูสีขาวของกระดูกต่าง ๆ เหล่านั้น
 ๑๓. ดูกระดูกที่เป็นกอง
 ๑๔. ดูกระดูกผุ กระดูกป่น
- เมื่อดูอยู่อย่างนั้นตั้งสติระลึกว่า กายมีอยู่เพียงแต่สักว่ารู้ สักแต่ว่าเพียงอาศัยระลึก
เพื่อมิให้ตณหาและทิฏฐิเข้าอาศัย เมื่อไม่มีตณหา และทิฏฐิ ก็ไม่ถือมันอะไร ๆ ในโลก

พิจารณาตามเห็นทางเวทนา

๑. เมื่อเสวยสุขเวทนา อารมณ์ที่ชอบก็รู้ว่ามิชอบ มีสุข
๒. เมื่อเสวยทุกขเวทนา อารมณ์ที่ไม่ชอบก็รู้ว่าไม่ชอบ มีทุกข์
๓. เมื่อเสวยไม่ใช่มทุกข์ไม่ไช่สุข ก็รู้ว่าไม่ไช่มทุกข์ไม่ไช่สุข

๔. เมื่อเสวยสุขเวทนามีอามิส คือ รูป เสียง กลิ่น ฯลฯ ก็รู้ว่ามีอามิส
๕. เมื่อเสวยทุกข์เวทนามีอามิส คือ รูป เสียง กลิ่น ฯลฯ ก็รู้ว่ามีอามิส
๖. เมื่อเสวยไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขมีอามิส ก็รู้ว่ามีอามิส
๗. เมื่อเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ว่าไม่มีอามิส
๘. เมื่อเสวยทุกข์เวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ว่าไม่มีอามิส
๙. เมื่อเสวยไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขไม่มีอามิส ก็รู้ว่าไม่มีอามิสพิจารณาไปเพื่อให้เวทนาสงบ

พิจารณาตามเห็นทางจิต

๑. ดุจจิตประกอบไปด้วยราคะ ก็รู้ชัดว่ามีราคะ
 ๒. ดุจจิตปราศจากราคะ ก็รู้ชัดว่าไม่มีราคะ
 ๓. ดุจจิตประกอบด้วยโทสะ ก็รู้ชัดว่ามีโทสะ
 ๔. ดุจจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ชัดชัดว่าไม่มีโทสะ
 ๕. ดุจจิตประกอบด้วยโมหะ ก็รู้ชัดว่ามีโมหะ
 ๖. ดุจจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ชัดว่าไม่มีโมหะ
 ๗. ดุจจิตที่หดหู่
 ๘. ดุจจิตที่ฟุ้งซ่าน
 ๙. ดุจจิตที่ถึงความยิ่งใหญ่
 ๑๐. ดุจจิตที่ไม่ถึงความยิ่งใหญ่
 ๑๑. ดุจจิตที่ประกอบด้วยความยิ่ง
 ๑๒. ดุจจิตที่ไม่ยิ่ง
 ๑๓. ดุจจิตที่ตั้งมั่น
 ๑๔. ดุจจิตที่ไม่ตั้งมั่น
 ๑๕. ดุจจิตที่ผัน
 ๑๖. ดุจจิตที่ไม่ผัน
- พิจารณาไปเพื่อให้จิตใจสงบแล้ว

พิจารณาเห็นตามทางธรรม ๕ กุ

๑. เมื่อกามฉันท์ความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มีอยู่ ก็รู้ชัดว่ามี
๒. เมื่อไม่มีกามฉันท์ ก็รู้ชัดว่าไม่มี
๓. เมื่อพยาบาทมีอยู่ ก็รู้ชัดว่ามีพยาบาท
๔. เมื่อไม่มีพยาบาท ก็รู้ชัดว่าไม่มี
๕. เมื่อมีถิ่นมิทธะความง่วง ก็รู้ชัดว่ามี

๖. เมื่อไม่มีถิ่นมิทระ ก็รู้ชัดว่าไม่มี
๗. เมื่อมีอุทฺธัจจกุกกุจจะความฟุ้งซ่าน ก็รู้ชัดว่ามี
๘. เมื่อไม่มีอุทฺธัจจกุกกุจจะ ก็รู้ชัดว่าไม่มี
๙. เมื่อมีวิจิกิจจา ความสงสัยลังเลใจ ก็รู้ชัดว่ามีอยู่
๑๐. เมื่อไม่มีวิจิกิจจา ก็รู้ชัดว่าไม่มี

ถ้าพิจารณาดูกาย, เวทนา, จิต, ธรรม อยู่อย่างนี้ อนัตตาไม่ปรากฏชัดเจนยังเป็น
สมถภาวนา ต่อเมื่ออนัตตาปรากฏชัดเจนจึงจะเป็นวิปัสสนาภาวนา

อนัตตา

ผลรวมภาษา

ภาษา ภาษา ปกติ

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

ผลรวมภาษา

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

ผลรวมภาษา

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

ผลรวมภาษา

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

ผลรวมภาษา

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

การรวมภาษา...
การรวมภาษา...
การรวมภาษา...

คติธรรมภาษิต

สทฺธา สาธุ ปตฺติภูริตา

ศรัทธากว้าง อย่างดี ที่ตั้งมั่น
สรรเสริญนินทา พาล้ำเอียง
ทั้งเชื่อมั่น ปัญญา ตถาคต
สร้างบุญกรรม ทำดี มีประจำ

มิไหวหวั่น พรันใจ ไปตามเสียง
ศรัทธาเที่ยง ตระหนัก ในหลักกรรม
พุทธพจน์ จดไว้ ให้งามขำ
ประโยชน์สำ- เร็จดี มีทุกวัน.

ศีลํ โลกํ อนุตฺตรํ

ศีลล้ำค่า กว่าใด ทรัพย์ในโลก
เป็นอาภรณ์ โสภา สง่าครัน
ผู้หลงผิด คิดพลาด อาจฆ่าสัตว์
นึกถึงศีล มิกล้า ฆ่าทำลาย

ระงับโศก สงบเย็น เป็นสุขสันต์
ช่วยปิดกั้น กั้นขวาง ทางอบาย
ให้วิบัติ พลาดถึง ซึ่งฉิบหาย
จิตมุ่งหมาย ศีลมั่น ทุกวันคืน.

วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ

ความทุกข์ยาก มากอย่าง ต่างชนิด
ทุกข์เกิดมี บางครั้ง และยั่งยืน
อยากเปลื้องทุกข์ ทั้งหมด จดเท่าเสียด
พากเพียรรุก ทุกข์ลด หมดจากตน

ทั้งกายจิต ทุกคน ทนฝ่าฝืน
มีดาษคืน ทั่วหน้า ประชาชน
เอาความเพียร- ชอบใช้ จึงได้ผล
คนล่วงพ้น ทุกข์เคราะห์ เพราะความเพียร.

ขณฺติ หิตสุขาวหา

อันประโยชน์ เกื้อกูล พูนความสุข
เช่นลาภ ยศ ไม้ตรี มีอาภีรณ
หากขาดความ- อดทน ผลไม่เกิด
เมื่อมีความ- อดทน ผลเกิดพลัน

ตลอดยุค เนื่องนิตยฺ์ สถิตเสถียร
โลกไม่เปลี่ยน ต้องการ มานานครัน
สุขประเสริฐ เลยลับ กลับแปรผัน
เกษมสันต์ สุขศรี ดีแน่นอน.

สติมา สุขเมธติ

มีสติ ประจำ เข้ากำกับ
เจอะอารมณ์ รักชัง พึงสังวร
ย่อมระลึก นึกทัน ว่านั่นเหตุ
สำรวจใจ ให้สลด ย่อมงดงาม

ย่อมได้รับ สุข สโมสร
จิตไม่อ่อน เอียงไหว หวั่นไปตาม
ก่อกิเลส เหตุสยบ ในภพสาม
ได้รับความ สดชื่น สุขรื่นรมย์.

ทุกกา อุตฺตรอดตฺตานํ ปงฺเก สนฺโนว กุญฺชโร.

หล่มภายใน มีอยู่ ควรรู้จัก
ความโกรธแน่น แค้นคั่ง ตั้งเปือกตม
จงนอนตน จนพราว ขึ้นจากหล่ม
เหมือนกุญชร นอนตน พันทั้งตัว

คือความรัก หวานชื่น กลับชื่นชม
ความโง่งม หล่มลึก ควรนึกกลัว
อย่าจ่อมจม หล่มพิษ จนมืดหัว
ไม่เกลือกกลัว ปี่ป่น พันความตาย.

สจฺจํ หเว สาธุตรํ รสํ

ความสัตย์เกิด เลิศรส ปรากฏค่า
อันรสอื่น หมิ่นแสน ย่อมแคลนคลาย
เช่นจริงต่อ- วาจา ต่อหน้าที่
ต่อบุคคล- ผู้ดี ที่พึงพึง

ดียิ่งกว่า อื่นหมด รสทั้งหลาย
รสมิกลาย ยืนหยัด รสสัตย์จริง
ต่อความดี ต่อการ- งานทุกสิ่ง
รสดียิ่ง ปรากฏ ควรจดจำ.

กมฺมุนา วตฺตตี โลโก

บรรดาสัตว์ ทั่วไป ที่ในโลก
มิใช่เทพ ท่านใด ใครแก่งทำ
ผู้ทำสวน สำเนียง เรียก "ชาวสวน"
ทำลามก ต้องตก นรกา

ประสบโชค รูปทรม หรืองามจำ
เลว เลิศล้ำ กรรมแต่ง จัดแจงมา
จึงสมควร แก่กรรม คำเรียกหา
ทำดีมาก สู้ฟากฟ้า ผาสุกเย็น.

ยโต ยโต จ ปาปกํ ตโต ตโต มโน นิวารเย

อารมณ์ใด เร้าจิต ให้คิดบาป
ทั้งก่อเกณฑ์ เวรกรรม ให้ล้ำเกิ
อย่าเร้ารื่น ชื่นชม อารมณ์นั้น
ห้ามได้ทัน มันสบาย ณ ภายใน

ก่อกรรมหยาบ น้อยมาก หากรู้เห็น
จึงจำเป็น ปราบปราม หักห้ามใจ
คอยคิดกัน ดันมา อย่าเลื่อมใส
สุขสดใส ในมณัส สวัสดิ.

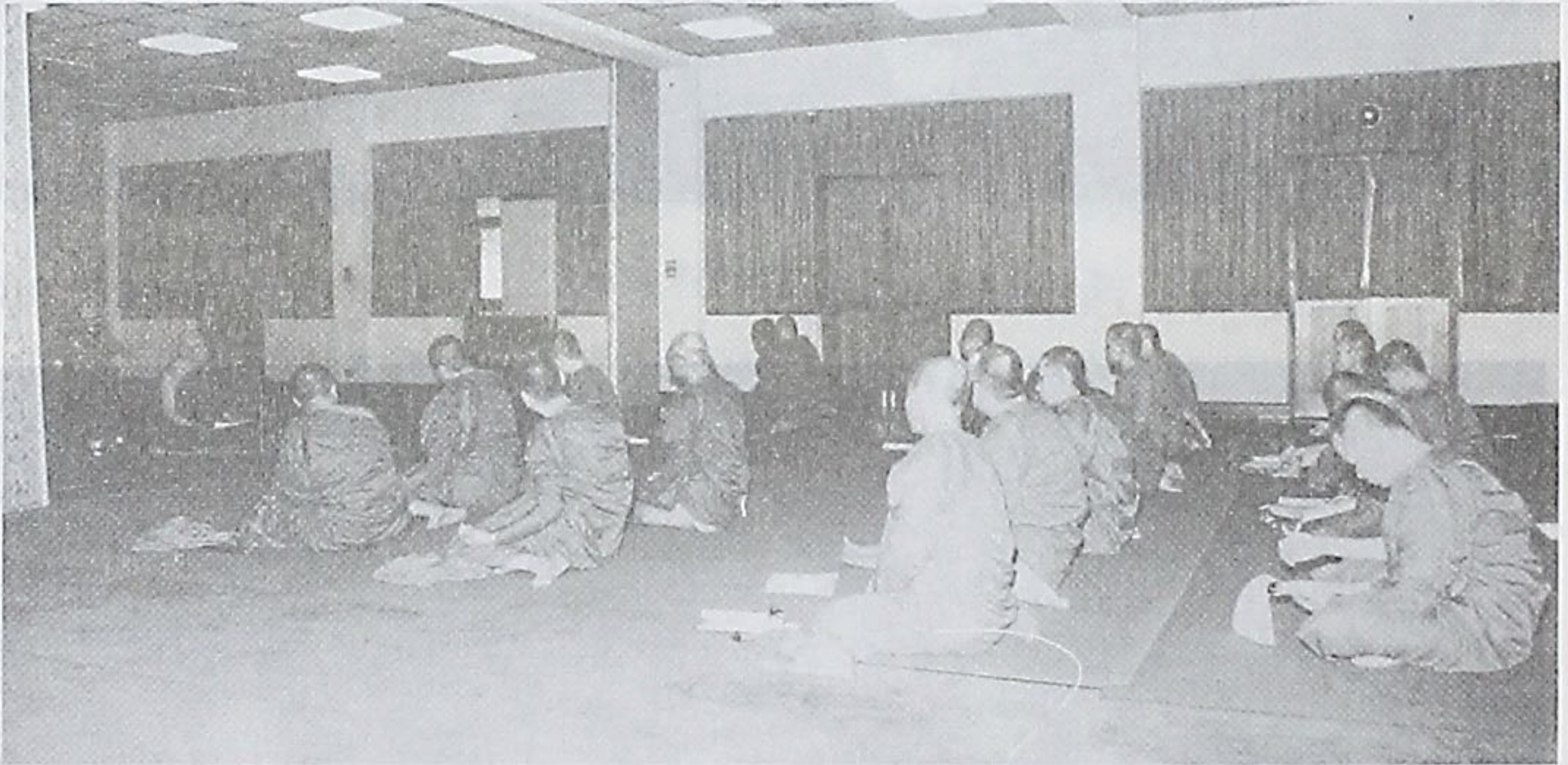
ตถตฺตฺตฺตํ นิเวเสยฺย ยถา ภูริ ปวทุตฺตตี

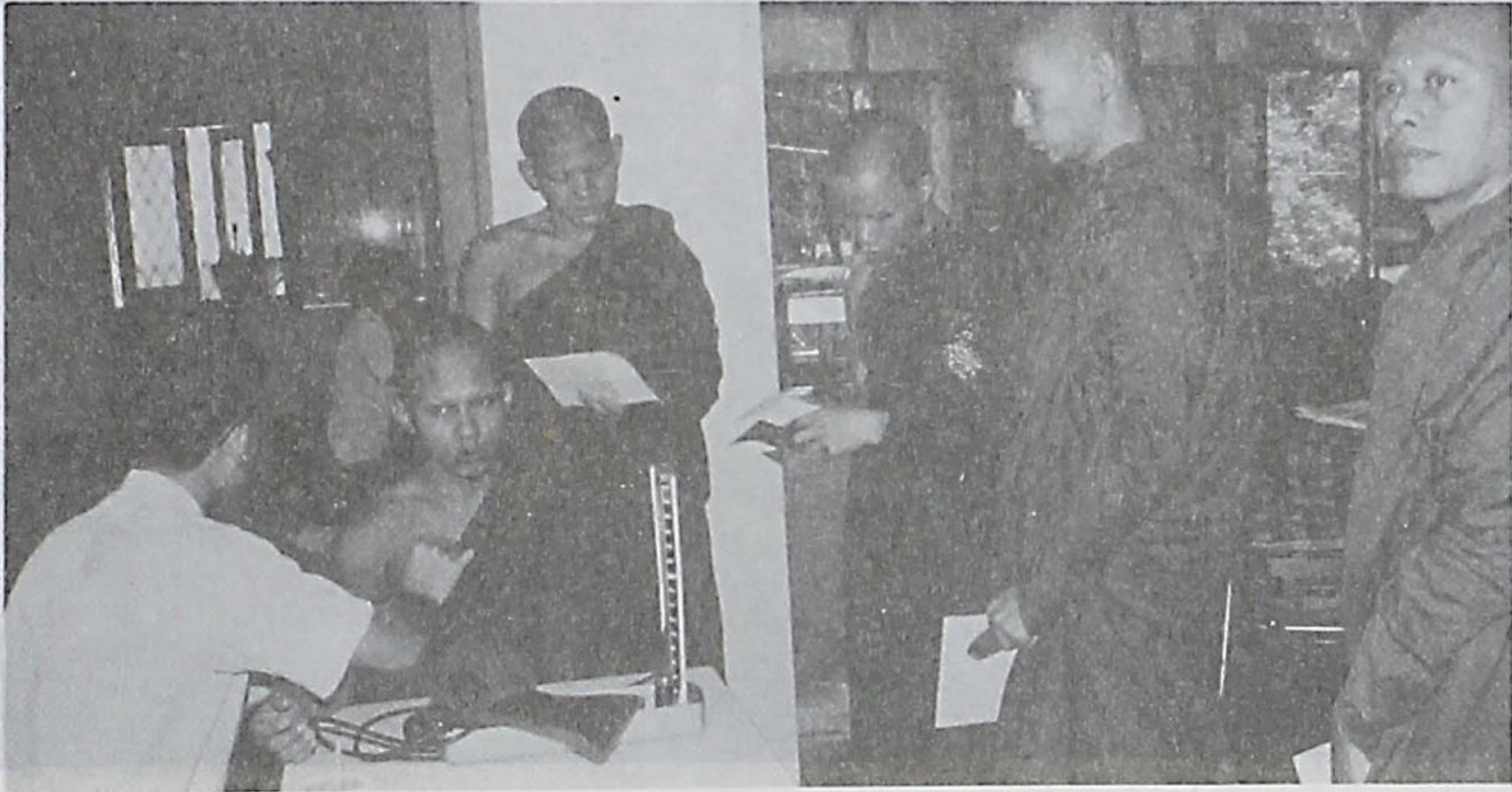
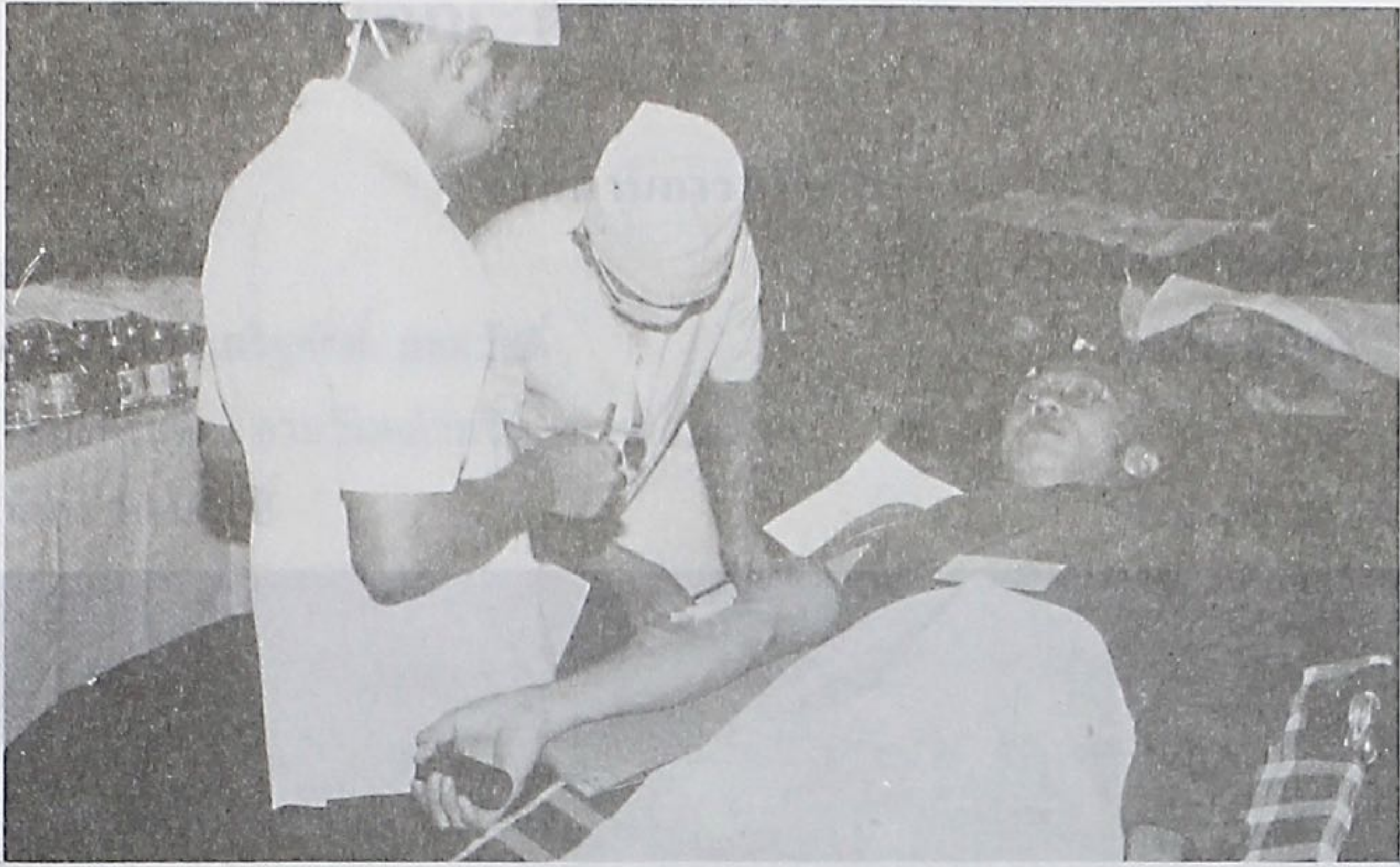
ตั้งใจฟัง คิด, ทำ, จำไว้เถิด
เมื่อฝึกซ้อม พร้อมสรรพ ปัญญา
ฟัง, คิด, ทำ ชำนาญ งานหาทรัพย์
ทางโลกตั้ง ตนไว้ ให้สำราญ

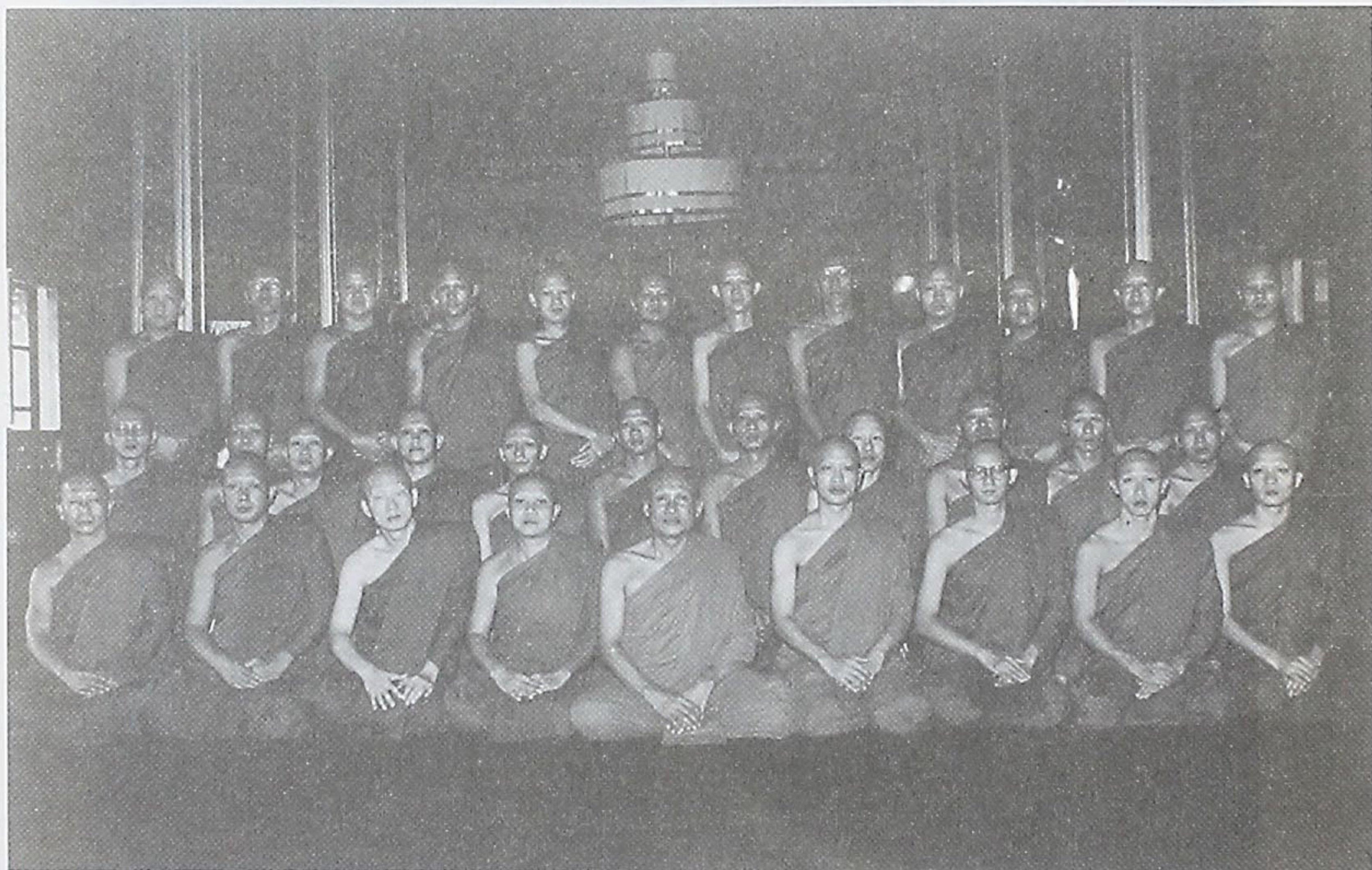
เหตุก่อเกิด ปัญญา สามราศี
ให้ตนนี้ ดึงาม สามประการ
แล้วขยับ จับทำ กัมมัฏฐาน
ตั้งตนใน นิพพาน ด้านทางธรรม.

ราชานคร.









รายนามคณะกรรมการ นวกะ ๓๔

งานด้านการบริหาร

พระจรัญ บุรพรัตน์	ประธานกรรมการ
พระ น.อ.ม.ร.ว.ประเสริฐศักดิ์ สุขสวัสดิ์	รองประธานรูปที่ ๑
ของที่ระลึก, งานวันคล้ายวันประสูติสมเด็จพระ	
พระธีระนันท์ พจนสิทธิ์	รองประธานรูปที่ ๒
กองทุนนวกะ, กิจกรรมพิเศษ	
พระสุรเดช แสงอรุณศิริ	รองประธานรูปที่ ๓
ทัศนศึกษา, ทอดผ้าป่า	
พระวิษณุ เอื้อชูเกียรติ	รองประธานรูปที่ ๔
จัดทำหนังสือรุ่น นวกะ ๓๔, ติดต่อสำนักเรียน	
พระสิริชัย เสริญสุขสัมฤทธิ์	เหรัญญิก
พระกฤษ เกษรบัวขาว	ผู้ช่วยเหรัญญิก
พระ ร.อ.อัครพล จิรพงศ์	ผู้ช่วยเหรัญญิก
พระวิธาน มุสิกรัตน์	ผู้ช่วยเหรัญญิก
พระ จ.ส.อ.โสฬส โหละสุด	ปฏิคม
พระธาดรี บุญยาศิษย์	ผู้ช่วยปฏิคม
พระวัชรพล รัตนสุวรรณ	ผู้ช่วยปฏิคม
พระทวี คชรัตน์	ผู้ช่วยปฏิคม
พระกฤตย์ อัทธเสรี	ประชาสัมพันธ์
พระร.อ.อนุฤทธิ์ ทับคล้าย	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
พระจรัญ หนองบัว	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
พระทศพร นาเมือง	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
พระอาจพล วงศ์บุษราคัม	เลขานุการ
พระ จ.ส.อ.ฉัตรชัย พุกกะคุปต์	ผู้ช่วยเลขานุการ
พระอิทธิพล แสงสุรินทร์	ผู้ช่วยเลขานุการ
พระยงยุทธ ไผ่แก้ว	ผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการกลาง

- พระนริศ สมประสงค์
- พระทวีศักดิ์ ยนต์ศิริ
- พระจรัญ อรรถนิมาตย์
- พระนฤดม โรจนะหัสติน
- พระพลชาย ตะวันกาญจนา
- พระ ส.ต.ต.จตุรงค์ วิทยาคม
- พระพินิจ สบายยิ่ง
- พระจ.ส.ต.รักษัย รุ่งวิสัย
- พระธวัช สุมิตรเหมาะ
- พระประวิทย์ แพทยกุล
- พระไกรสร โลหันทน์
- พระร.ท.วุฒิชัย นาควานิช

กำหนดการนวกะ ๓๔

ถวายภัตตาหารเพลแด่ภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหาร
วันอาทิตย์ที่ ๒๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๓๕
บริเวณพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

- ๗.๓๐ นวกะ ๓๔ เข้าเฝ้าถวายสักการะสมเด็จพระอุปัชฌาย์
- ๑๐.๓๐ พระสงฆ์ ๙ รูปเจริญพระพุทธมนต์ที่พระอุโบสถ
- ๑๑.๐๐ นวกะ ๓๔ ร่วมกันถวายภัตตาหารเพลแด่ภิกษุสามเณรทั้งวัด
- ๑๒.๐๐ นวกะ ๓๔ ร่วมรับประทานอาหาร
- ๑๓.๓๐ ดูงานก่อสร้างทางด่วน
หรือ
ดูการปฏิบัติงานระบบทางด่วน

ผู้ประสานงาน : คุณธีระนันท์ พจนสิทธิ์

บ้าน : โทร. ๕๓๘๔๖๖๒

ที่ทำงาน : ธนาคารกสิกรไทย สาขาสำเหร่

กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ

กระทรวงพาณิชย์
เลขที่...
วันที่...
เรื่อง...

...
...
...
...
...

